

3 1761 04665500 7

BM
750
D81

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

23

CHACHME ANW.

BIOGRAPHIEN UND GRÄBSTEININSCRIFTEN DER DAJANIM,
AUTOREN UND DER SONSTIGEN HERVORRAGENDEN MÄNNER

DER DREI GEMEINDEN
ALTONA, HAMBURG, WANDSBEK

VON
EDUARD DUCKESZ
KLAUSRABBINER IN ALTONA.

INS DEUTSCHE ÜBERTRAGEN
VON
SALOMON GOLDSCHMIDT.

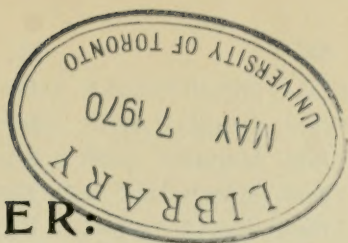

HAMBURG 1908.
A. GOLDSCHMIDT VERLAG.

BM

750

D81

REGISTER:

	Hebr. S.	Deutsch. S.		hebr.	d.
Adler Löb	149	53	David b. Jehuda	2	1
Arjeh Jehuda Josef	77	27	Dessau Ber	31	11
Ascher Lemil	79	28	Dessau Hirsch	31	11
B achrach Hendl	103	36	Dessau Isaak	31	
Beer Darschen	103	36	Deutz Elia	23	9
Beit Lipman	94	33	Dias Salomon		48
Beit Rafael	95		Dreyfuss Sal. Weinheim	118	41
Beit Salomon	107	37	E ger Mosche Schlesinger	119	41
Berlin Eisik	122	42	Elb Feibelman	24	9
Berlin Mosche	111	38	Elkan Pesach	26	10
Bloch Samson Chosid	24	9	Elkan Salomon	13	5
Bodenheimer Menachem	148	52	Elkan Samuel	62	10
Breslau Israel	101	35	Ellingen Nathan	109	37
Brisk Hillel	18	7	Emden Chane	67	
Brisk Jehuda Leb	18	7	Emden Esther	66	
C aro Zebi	138	49	Emden Jakob Jaabez	49	17
Chagis Moses	25		Emden Jehuda	66	
Cohn Abraham	95	33	Emden Josef	66	
Cohn Benjamin	134	47	Emden Levi	65	
Cohn Feibisch	76	26	Emden Meir	65	
Cohn Hendel	12		Emden Mordechai	65	
Cohr. Jekev	150	53	Emden Nechama	67	
Cohn Isaak	22	8	Emden Rahel	64	
Cohn Isachar Ber	20	7	Emden Sara	64	
Cohn Meir	21		Emden Zebia Rahel	64	
Cohn Pesach	114	39	Emden Zebi	65	
Cohn Schalom	114	39	Enoch Samuel Dr.	127	44
Cohn Schemaja		48	Eppstein Naftali Hirsch	23	
Cohn Seligman	20		F ink Ruben	146	51
D aniel Juspa	88	31	Fischl Schemaja Neschwis	31	11
Daus Lipman	112	39	Frank Chaim	83	29

	hebr.	d.		hebr.	d.
Frank Hirsch	82	29	Gottlieb Joez Mosche	130	46
Frank Jehuda Leb	83	29	Guggenheim Abraham	38	13
Frank Mendl	83	29	Günzburg Israel	38	14
Frank Moses	83	29	Gunzenhausen Ahron	45	
Fränkl David	87	30	Gunzenhausen Isaak	45	
Fränkl Moses	88	31	Hahn Josef	97	34
Frankl Salomon	86	30	Hameln Chaim	5	2
Frankfurter Jehuda Leb	114	39	Hameln Leb	7	
Frankfurter Salomon	19	7	Hameln Mordechai	7	
Frensdorff Ahron S. M.	92	32	Hanover David Dr.	147	52
Frensdorff Salomon	92	32	Hanover Josef	108	37
Frensdorff Zadok	92	32	Hanover Sanvel	108	37
Friedberg Jehuda Leb	17		Hausen Jokl	99	34
Friedburg Benj. Wolf	45	16	Hausen Israel	99	34
Friedburg Josef	27		Hausen Meir	99	34
Friedburg Josef Meir	6	7	Heckscher Ephraim	32	11
Friedburg Isaak	35	13	Heckscher Mord. Ephr.	34	
Friedburg Michael	36	13	Heckscher Mord. Sam.	33	12
Friedburg Mord. Gumpa	98	34	Heckscher Samuel	32	11
Frieden Mosche	142	50	Heilbut Abraham	75	26
Fürst Chaim	14	6	Heilbut Josef	100	35
Fürst Jirmeja	13	5	Heilbut Moses	82	28
Fürst Josef	14	6	Heilbut Samuel Josef	37	13
Fürst Israel	13		Heilprin Nathan	28	
Fürst Nataniel	13	6	Heschel Jehoschua	21	
Fürst Ruben	13		Hess Meier	130	45
Gabrielowitsch Israel	137	49	Hildesheimer Gumpel	106	37
Gamaliel b. Gamaliel	113	39	Hildesheimer Oser	29	10
Gerson David Dr.	14	6	Hildesheimer Salomon	16	6
Gewitsch Menachem Zion	3	1	Hena Mordechai	43	15
Glogau Mosche	105	36	Henau Salomon	55	21
Goldberg Menachem	117	40	Hollander Jeschaia	128	45
Goldberg Mosche	117	40	Horowitz Wolf	77	27
Goldschmidt Benj. Wolf	113	39	Jaffe Jesaia	48	17
Goldschmidt Pesach	131	46	Jaffe Mordechai Michael	125	43
Goldschmidt Samson	16		Jaffe Mosche Jakob	106	37
Gomperts Ahron Em- rich Dr.	48	17	Jakob Jakob	96	
Göttingen Josef	48	17	Jakob Meir Pheibisch	96	33
			Jakob Pinkus	96	

	hebr.	d.		hebr.	d.
Jakobsohn Menachem	150	35	London Aberlein	22	
Jeiteles Jakob	15		London Arjeh Löb	47	16
Jeiteles Juda Präger	15		London Benj. Ahron	22	9
Jeiteles Meir Präger	16		Löwenthal Nechemja	119	41
Igstetter Schmucl	122	42	M ajer Schemaja	134	48
Joelsohn Jecheskel	136	48	Man Isaak	8	3
Jona Simon	89	31	Man Menachem	117	40
Josef Abraham	19		Mendel Mosche Mena-		
Isaaksohn Josef Dr.	126	44	chem	90	31
K atz Juspa	36		Mendelson Mosche	120	41
Katzenellenbogen Juspa	13		Mendelssohn Frummet	38	13
Katzenellenbogen Meir	13	5	Mendelson Moses	38	
Katzenellenbogen Sara	13		Meschulmim Mordechai	15	
Katzenstein Seligman	3	2	Meschulmim Simla	15	
Kempen Chaim	27	10	Meseritsch Ansel	3	2
Klef Jakob	34	12	Meseritsch Juda	31	11
Klef Isachar	34	12	Metz Abraham	4	2
Knorr Leb	110	38	Metz Eisik	119	41
Kronach Abraham	102	35	Michael Chaim	116	40
L adimir Löb	17	7	Minz Salomon	2	1
Lelewer Isaak	7	3	Mireles Israel Meschu-		
Leb b. Schaul	111	38	lem S.	90	31
Levi Elia	103	36	Monesch Bendit	27	10
Levi Jona	22	9	Münk Elia	140	
Levi Isaak	28	10	N achmansohn Menachem	138	
Levi Mordechai	91	32	Nathan Isaak	18	7
Levy Elia	15	6	Nathan Samson Ph. Dr.	152	54
Libusch Mosche	11	5	Nathansohn Chaim	132	47
Lichtenstein Ascher			Neustadt Ascher	101	35
Ansel	135	48	Neustadt Jakob	16	
Lichtenstein Mosche			Norden Chaim	128	44
Michoel	127	44	O badjo Chaim	16	
Lipschütz Baruch Dr.	126	44	Oppenheim Elia	79	28
Lisser Abraham	22	9	Orgillas Samuel	10	4
Lisser Mordechai	23		Öttinger Modl	15	6
Löb Jehuda	15	6	P eine Wolf	96	33
Löbel Jehuda	7	3	Pfersee Jakob Jehuda	77	27
Lodzker Arjeh Löb	16	6	Pfersee Zadok	109	37
Lodzker Simcha	1	1	Polak Lipman	36	

	hebr.	d.		hebr.	d.
Polak Moses	36	13	T abor Isaak	30	11
Popert Herz Naftaly	81	28	Tewele David Posen	8	3
Posen Jakob	95	33	Traub Abraham	79	27
Posen Raphael	23		W ahlhausen Benjamin		
Präger Josef S. Levi	39	14	Wolf	102	35
R audnitz Meir	18	7	Warburg Jakob Sam.	24	9
Reds Eisik Leb	78	27	Warburg Juspa Josef	24	
Reindorf Chaim	97	33	Warburg Samuel		35
Reindorf Isaak	96	33	Walich Jechiel	84	29
Renner Salomon	133	47	Walich Salomon	84	29
Rintel David	81	28	Wandsbek Salomon		
Riesser Gabriel	111		Josef	27	
Riesser Lazar	110		Warisch Baruch	76	26
S alomon Sch'lomo Lewi	131	46	Warisch Jakob	100	35
Samter Salomon	102	35	Warisch Paltiel	100	35
Saul Noach	31	11	Warisch Zebi	76	26
Scherbel Moritz	149	53	Warter Izchok	94	33
Schnaber Gumpel	16	6	Weiss Chaim	148	52
Schnaber Mordechai			Wertheimer Samson	21	8
Gumbel Prof.	93	32	Wilna Ascher	2	
Schlesinger Getschlik	144	51	Wilna Wolf	1	
Schwab Isaak	84	29	Winschbach Moses Josef	27	
Seligmann Salomon	118	41	Witkower Jochanan	136	48
Sittenfeld Abraham	122		Wohlgemuth Jeschaja	139	49
Speyer Jechiel Michael	105	36	Wormser Daniel	143	50
Stadthagen Jehuda	47	16	Z ilzer Zebi Hirsch	74	26
Steinheim Salomon Dr.	123	43	Zuckermann Mordechai	135	48
Sumbel Abraham	134	47	Zuckermann Simon	147	52

ABKÜRZUNGEN:

- A. = Altona
a. u. n. Kl. = alte und neue Klaus
D. = Dajan
H. = Hamburg
K R. = Klausrabbiner
L. b. S. = Leb ben Saul
R. = Rabbiner
W. Kl. = Walichs Klaus
W. = Wandsbek
-

1.) **Simcha Lodzker D. i A. H.** Der erste Dajan, der in dem Memorbuch der Altonaer Gemeinde verzeichnet ist und auf dem Friedhof in der Königstrasse ruht, ist Rabbi Simcha, Sohn des Isachar Lodzker aus Wilna. Der Kosakenhetman Bogdan Chmielnizki (russ. Chmel) war besonders in den Jahren 1648 und 49 die furchtbarste Geißel für die Juden in den russischen Staaten östlich vom Dnieper, zwischen Kiew und Pultawa. Infolge des russischen Krieges 1654—55 litten auch die jüdischen Gemeinden, welche bis dahin von den Kosakenschwärmen werschont geblieben waren, die westlichen Gebiete und Lithauen. Die Gemeinde Wilna wurde durch das Gemetzel von Seiten der Russen und durch die Flucht der Bedrohten vollständig entvölkert. Einer dieser Flüchtlinge war auch R. Simcha Lodzker. Glückel Hameln schreibt in ihren Memoiren: (Seite 36) „Es ist gewesen, als die Wilnaer sind aus Polen gelaufen und viele nach Hamburg gekommen. Sie waren mit Krankheiten behaftet und zur selbigen Zeit kein Hekdesch oder sonstige Häuser gehabt, wo man Kranke hätte unterbringen können. Also haben wir wohl 10 Kranke auf unserem Boden liegen gehabt, die mein Vater hat aushalten und pflegen lassen.“ — Simcha Lodzker kam 1655 nach Altona, wurde kurz darauf Dajan und starb bereits im folgenden Jahre am 20. Siwan 1656. (Königstr. No. 1101.)

2.) **Salomon Minz D. i. A.** war ebenfalls ein Wilnaer Flüchtling und wurde 1665 als Dajan in Altona angestellt. Wie die Grabschrift besagt, war er Kabbalist. Er starb im Tamus 1671. Königstrasse No. 1148. In derselben Reihe ruht auch der Wilnaer gelehrte Vorsteher Anschel Ascher.

3. **David b. Jehuda**, warscheinlich ein Bruder des Prager Rabbiners Simon Spira, war Dajan in Altona, st. 1677 Königstr. 1148.

4.) **Menachem Zion Gewitsch D. i. H. A.** Er war ein Schü-

ler des R. Mosche Mendels, Rabbiner in Krakau. I. J. 1662 war er Rabb. in Woidislaw, 1672 Mitglied des Besdin in Krakau. Von dort kam er nach Deutschland, edirte 1677 sein Derascha Werk Nechamat Zion in Frankfurt a. M. und wurde nachher Dajan in Hamburg Altona. St. 1679. Königstrasse 961. Ludolf Schmidt bezeichnet ihn irrtümlich als Oberr. der drei Gemeinden A. H. W.

5. **Anschel Meseritsch. D. i. A.** und Rabbiner der isr. deutschen Gemeinde in H. Er stammt aus Meseritsch, genoss grosses Ansehen als R. in Hamburg. St. 8. Elul 1681. König-Str. No. 1066.

6.) **Samuel Seligman Katzenstein**, Sohn des Rabbiner R. Chaim von Goslar, ein sehr namhafter Toragelehrter. St. 1686. Königstrasse 1003.

7.) **Abraham Metz in H.** Erwähnenswert ist der Name des Abraham Metz, der Kodausch genannt und, der, wie Glückel Hameln in ihren Memoiren und Schudt in seinen jüd. Merkwürdigkeiten II. 233, berichtet, 1684 durch einen Meuchelmord, der 1688 erst entdeckt und geahndet wurde, sein Ende fand. Königstr. 899.

8.) **Chaim Hameln.** In dem Lebensbild, das Glückl Hameln in ihren Memoiren (von Dav. Kaufman 1896 veröffentlicht) mit kräftiger Hand entwirft, das, vom Pulsschlag der Zeit belebt, an innerer Wahrheit kaum seines Gleichen hat, das mit überzeugender Schlichtheit den Seelenadel und die tiefe Frömmigkeit der Schreiberin bekundet, ragt das Bild ihres ersten Gatten Chaim Hameln hervor.

Er ist der jüngste Sohn, das achte Kind des Josef Hameln in Hameln. Er hat seine Glückl, die Tochter des Löb Pinkerle in Hamburg geheiratet, als sie 14 Jahre alt war. Sie wandeln beide, vom jüdischen Geiste und Familiensinn durchdrungen, ihren gemeinsamen Lebensweg. Sie sind von herzlicher Hingabe zu einander und zu ihren Kindern beseelt, bis sie ihn nach 30 jähriger Ehe durch den Tod verliert. — Glückl schildert ihren Gatten mit folgenden Worten. (Übertragen): Er ist solcher lieber, getreuer Vater für Weib und Kinder gewesen, wie man seinesgleichen wenige findet; er hat sie geliebt, wie kaum zu beschreiben. Seine Liebe war ohnegleichen. Er war nie ein Aemterjäger, hat hingegen alle ausgelacht, die nach solchen Ehren trachteten. Er war ein „Ausbund“ eines frommen Jehudi,

wie sein Vater und seine Brüder. Ich weiss wenige, wenn auch grosse Rabbonim, die ihr Gebet mit solcher Andacht verrichtet hätten. Er liess sich in seinem Gebete nicht stören und stünden Schätze auf dem Spiel, und keiner von uns hätte es gewagt, ihn, während er betete, zu behelligen. Wie der liebe Mann demüthig war, wie er alles, was Gott ihm schickte, geduldig hinnahm, ist nicht zu beschreiben. Was ihm von Menschen angetan wurde, nahm er mit heiterer Seelenruhe hin. Wenn ich oft jammerte und unwillig war, da hat er mich ausgelacht und gesagt: „Du bist eine Närrin, ich vertraue auf Gott und achte der Menschen Worte und Tun wenig“. — Das Ehepaar wohnte ein Jahr nach der Hochzeit in Hamburg, wo Glückl ihrem Manne zwölf Kinder schenkte. Als durch einen Sturz ein Bruchleiden, an das Chaim Hameln schon vorher gelitten, seinen Tod herbeiführen sollte, verbat er sich einen Arzt, befürchtend, das der Arzt in dem Leiden eine erbliche Krankheit erkennen und diese Erkenntnis seinen Kindern schaden könne. Er starb am 16. Januar 1689. Königstrasse No. 870.

9.) **Isaak Lelewer, Darschen in Hamburg** Von seinen Homilien finden sich einige in dem Werke „Sde Bochim“ seines Bruders R. Josef Darschan in Posen abgedruckt. st. 1692. Königstrasse 943.

10.) **Isaak ben Menachem Man D. i. H. A. W.** Er fungierte in dem Bes-Din das R. Salomo Mirels als Dajan der Dreigemeinden. st. 1692. Kgst. 937.

11.) **Jehude Löbel, Rabbiner in Wandsbek.** Die Juden Wandsbek's vereinigten sich z. Z. unter der Oberhoheit Altona's zu einer Gemeinde. Schon i. J. 1666 hatte R. Maier Aschkenasi die Rabbinatsfunktion in Wandsbek mit zu versehen. Zur Zeit des R. Hillel, um 1674—1675, wurden gemeinsame Statuten über Abgaben, Fremden-gesetze und Krankenhäuser ins Leben gerufen und in Wirksamkeit gesetzt. Jede der drei Gemeinden hatte ausser den Beamten, die der Vereinigung dienten, auch noch Dajanim und Prediger für sich. Der erste dieser Dajanim in Wandsbek war R. Jehude Löb ben Jakob, Rabbi Löbel genant. Er st. 1690 und ruht in Wandsbek. Er edirte mehrere Werke.

12.) **Dawid Tewele aus Posen, Rabbiner der deutschen Gemeinde in Hamburg.** Er war der Nachkomme bedeutender Männer. Er heiratete die Tochter des berühmten Posener Arztes Baruch,

blieb in dem Hause seines Schwiegervaters lernend und lehrend bis 1657, wurde dort in der Zeit der Bedrängnis ausgewiesen und kam nach Hamburg, wo er im Hause des Vorstehers Natan Moses die italienische Handschrift des „Asoro Mamoraus“ sah und davon Mamor Chamischi weasiri edierte. 1668 wurde er nach der Vakanz eines Oberrabbiners der Dreigemeinden als Oberrabbiner für Hamburg allein ernannt. Altona protestierte gegen diese Trennung des Rabbinats. David Tewele musste, einer Entscheidung des R. Samuel Keidenower zu folge, nach 2 Jahren sein Amt in Hamburg niederlegen, damit die drei Gemeinden wie früher gemeinsam einen Oberrabbiner wählen konnten. Diese interessante Entscheidung befindet sich im Hamburger Gemeindearchiv. Nach dieser Zeit lebte R. Dawid Tewele als Privatgelehrter in Hamburg. Er verfasste die Werke „Schaare Zion“ und Mesores habris, die nach seinem Tode von seinem Sohne edirt wurden. Er starb 1700 und ruht in Ottensen.

13.) **Samuel Orgillas D. i. A.** Samuel Orgillas, ein ausgezeichnete Gelehrter auf talmudischem Gebiete, war zuerst Dajan des grossen Bes Din in Krakau. Schon in seinen jungen Jahren ging der Ruf seiner Gelehrsamkeit durch die jüdische Welt, und die Rabbiner seiner Zeit schätzten seine geistige Grösse und sein Wissen hoch ein. Er schrieb einen Commentar zum Orach Chaim, dessen zweiter Teil unter dem Titel Olas Schabos 1674 in Amsterdam, dessen erster Teil u. d. T. Olas Tomid 1681 daselbst gedruckt wurde. Die Approbationen der zeitgenössischen Rabbiner (u. a. Jakob Sasportas, Isaak Aboab, Dawid Lida) bekunden die tief angelegte Wichtigkeit des Werkes. Abraham Abele Gumbiner hat in seinem Commentar zum Orach Chaim, Mogen Awrohom, das Werk Orgillas vielfach benutzt, teilweise auch bekämpft. So bezeugt der Sohn des R. Abraham Abele, der das Werk seines Vaters nach dessen Tode unter der Munificenz des Sabbatai Bassista zum Drucke beförderte. Orgillas kam im Jahre 1674 nach Altona. Er war Hausfreund des Vorstehers Bär Cohn und scheint in der von ihm gegründeten Klaus seine Lehrtätigkeit ausgeübt zu haben. Dem Tode des S. Orgillas ging, wie Glückl Hameln berichtet, folgende eigenartige Begebenheit voraus.

I. J. 1695 starb die Frau des erwähnten reichen und wohlthätigen Bär Cohn in Altona. Vor ihrem Hinscheiden musste ihr ihr Gatte vor zwei Zeugen versprechen, das er ihr Schwesterkind, das bis jezt in seinem Hause erzogen, ehelichen wolle. Dem Bär Cohn

erschienen jedoch der Altersunterschied sowohl, wie auch der Umstand, dass er das Mädchen bis jetzt wie eine Tochter gehalten, für das Eingehen einer Ehe zu absurd. Er liess sich von einigen Rabbinen des Gelübdes, das in dem Versprechen lag, entbinden, nachdem er ihnen klar gemacht, das die äusserste Not und keinesfalls sein eigener Wille ihm das Versprechen abgerungen. Er gab dem Mädchen eine reiche Mitgift, verheiratete es mit einem gleichartigen Manne und heiratete selbst eine andere Frau. Nachdem diese ihm einen Sohn geschenkt, starben in einer Woche sie und die beiden Zeugen jenes Versprechens, das Bär Cohn seinem sterbenden Weibe gegeben. Unter ihnen war auch Rabbi Samuel Orgillas, welcher plötzlich am 1. Adar 1700 starb. Er ruht Kgst. No. 1232.

14.) **Mosche Libusch**, Gründer der Chacham Zebi Klaus in Altona. Libusch war Parness der Gemeinde Altona. Als Schüler der bedeutendsten Rabbiner, unter ihnen Rabbi Heschel in Polen, Gefährte des S. Ahron Keidenower, eignete er sich gründliches Talmudwissen an. In seinen Memoiren berichtet Jakob Emden von ihm, dass seine Väter die jüdische Gemeinde in Altona begründet haben. M. Libusch habe auch in wahrhaft hochherziger Weise den Chacham Zebi unterstützt. Da derselbe nie Geschenke angenommen hatte, liess sich Mosche Libusch von ihm 200 Thaler geben, kaufte Waaren und übergab ihm den Gewinnanteil, damit er unbehelligt von Nahrungsorgen für die Gotteslehre wirken könne. Später gründete er mit einigen Gesinnungsgenossen für den Chacham Zebi die Klaus. Ferner liess er Weine rituell brauchbar in Frankreich und Italien herstellen, sie nach Altona transportieren und den Ertrag dem Chacham Zebi zustellen. Er starb in hohem Alter im Nissan 1700.

15.) **Meir Katzenellenbogen**, ein Nachkomme des R. Meir Padua. Die Familie ist nicht identisch mit der des R. Jecheskel Katzenelnbogen. Meir K. starb 1700 und ruht in Ottensen; dort liegt auch sein gelehrter Sohn Juspa begraben, der 1759 starb.

16.) **Salomon Elkan**, ein frühreifer, gelehrter Knabe, der durch sein Wissen in Hamburg berühmt war, starb, 12 Jahre alt, am 1. Tamus 1700. Kgstr. 1190.

17.) **Jirmejah Fürst D. i. H. A.** Die Vorfahren Fürst's waren Mitbegründer der jüdischen Gemeinde Altona, ein Bruder, Natanel Fürst, ein einflussreicher Mann, der sich für seine bedrängten Glaubensruder verwendete. Der Sohn des anderen Bruders

Ruben heiratete die Tochter des bei dem Kurfürsten derzeit hochangesehenen Behrend Wolf. Jirmejah Fürst war Dajan in Altona Hamburg und richtete gerecht und mit Weisheit. Die Aussage des Jakob Emden in seinem Megillat Sefer S. 22, dass die Familie Fürst in Hamburg zwar reich an Besitz doch arm an Wissen und guten Taten sei, kann nicht zutreffen, wie es aus verschiedenen Umständen klar hervorgeht. Sowohl Jirmejah Fürst gest. 1703, dessen Sohn Josef gest. 1739, [sowie der Verwandte Israel Fürst gest. 1710, befassten sich erwiesener Massen mit der heiligen Wissenschaft, wie aus den Approbationen zu dem Resp. Werk Mehram Süsskind Rotenburg zu entnehmen ist. Auch der Sohn des Josef Fürst war Schreiber und Beglaubigter der Gemeinde in der stürmischen Periode des Streites Eybeschütz Emden. Ein Schwiegersohn des Dajan R. Josef Fürst war der wohlthätige und gelehrte Arzt Dr. Gerson, der Stammvater der berühmten Ärzte Gerson in Hamburg Altona.

18. **Jehuda Löb aus Wien.** Im Jahre 1680 vertrieb der Kaiser Leopold I. von Österreich die Juden aus Wien. Unter ihnen waren bedeutende Männer, die ihre Heimat verlassen und die Fremde aufsuchen mussten, wie R. Gerson Askenas, Salomon Miris. Ganz besonders öffneten die drei Gemeinden A. H. W. bereitwilligst ihre Tore, um den Heimatlosen ein Heim zu bieten. Unter ihnen war auch der durch seine Gelehrsamkeit bekannte Jehuda Löb b. Naftali Herz. Er wurde Vorsänger und Talmudlehrer in Altona. St. 1707 und ruht Kgst. Auch der gelehrte und fromme Madl b. Naftali Öttingen, der blind war, war von den Wiener Exlierten Er st. 1707 und ruht in Ottensen. Ein dritter war der Vorsteher Elia Lewi, der sich um das Gemeindegewesen Altona verdient gemacht. St. 1717. ruht Kgst.

19. **Arjeh Löb Lodzker D. i. H. A.** Sohn des ersten Dajan Simcho Lodzker, kam als Kind von Wilna nach Altona, wo er nach seiner Ausbildung Dajan wurde. St. 19. Cheschwan 1718. Kgstr.

20. **Salomon Nathan Hildesheimer D. i. A.** Nach dem Ableben des R. Moses Rothenburg verwaltete er interimswise das Rabbinat St. 6. Tewes 1719. Kgstr.

21. **Gumpel Schnaber D. A. H.** Er war der Grossvater des bekannten Professor Lewisohn (siehe weiter). Dieser sowohl, wie Jakob Emden in seinen Memoiren (Seite 135) rühmt ihn als einen gelehrten, sehr frommen Rabbiner. Seine erste Frau war die Tochter

des Vorstehers Elia Wiener, die zweite die Tochter des R. Josef Maier Friedburg, der zuerst Klausrabbiner in Hamburg, später Rabbiner in Friedburg und zuletzt in Hannover war. R. Gumpel st. 1719. Kgstr. 1917.

22. **Löb Ladimir**, einer der Emigranten aus Polen, ein hervorragend gelehrter Mann, st. 8. Kislew 1721. Kgstr. 387. Desgleichen R. Hilel aus Brisk st. 1721. Kgstr. 745. und R. Jehuda Löb Abraham aus Brisk, Klausner in Altona, st. 15. Nissan 1725. Kgstr. 672.

23. **Isaák Nathan D. in. H.** Wie Salmon Hildesheimer in Altona, so versah Isaak Nathan in Hamburg a's Dajan vom Tode des R. Moses Rothenburg bis zur Amtseinführung des R. Jecheskel Katzenellenbogen die Rabbinats-geschäfte. Die Dajanim, welche nur in Hamburg fungierten, ruhen grösstentheils in Ottensen. Er st. 1723, ruht in Ottensen.

24. **Meir Raudnitz**. Er war Rabbiner in Kleve und später in Wesel. Die Annahme des Kabronimbuches in Altona, wie dies auch Grunwald behauptet, dass er Rabbiner in Kopenhagen war, ist unrichtig. Die Anfangsbuchstaben auf dem Grabsteine אב"ד דק"ק ק"י וה"מ scheinen zu dieser Auffassung geführt zu haben; in Wirklichkeit bedeuten die Anfangsbuchstaben **Kleve, Wesel** wehamdino. Wie mir Herr Professor Simonsen mittheilte, ist ihm ein Kopenhagener Rabbiner dieses Namens nicht bekannt. Die obige Deutung der Buchstaben ק"י finden im alten Kabronimbuche in Altona ihre Bestätigung. Glückel Hamel erwähnt Raudnitz in ihren Memoiren S. 147., 385. Er starb in Altona, der Heimatsstadt seiner Frau, einer Tochter des Mosche Schiff, am 10. Schewat 1724. Kgstr. No. 712.

25. **Abraham Josef D. i. H.** während der Zeit des R. Moses Rothenburg. Er ist vielleicht identisch mit R. Abraham Schiesser dessen Name häufig im Gemeinde-Archiv erwähnt ist. Er st. am 24. Tewet 1728. Ottensen No. 2906.

26. **Salomon Frankfurter Schapira D. i. A.** Er war der Stammvater der bekannten Familie Mendelson in Hamburg und Urgrossvater des Samson Raphael Hirsch. Er st. am 18. Kislew 1729. Kgstr. 408.

27. **Isachar Bär Cohn**. Sein Vater war Hirsch Seligmann Cohn, sein Grossvater Jacob Josef Cohn. Sein Stammort war Worms Er genoss eine sorgfältige jüdische Erziehung, kam, noch sehr jung, nach Hamburg und erwarb sich dort nach kurzer Zeit ein

namhaftes Vermögen. Er befasste sich trotz seiner vielfachen Geschäfte fleissig mit dem Torastudium, wurde bald in den drei Gemeinden hochangesehen und geachtet und zum Vorsteher gewählt. Die Verfasser jüdischer Werke seiner Zeit rühmen ihn als einen hervorragenden, geistig hochstehenden Mann. Glückel Hameln schreibt ausführlich über ihn. (S. d. S. 76., 119., 163. 212.) Auch Jakob Emden in seinem Megillas Sefer S. 122—127. wie auch David Kaufmann in der Monatschrift 1896. Sein eifrigstes Streben war, die heilige Wissenschaft zu pflegen und zu fördern und deren Jüngern ein unabhängiges, ihres hohen Berufes würdiges Dasein zu schaffen. Aus diesen Beweggründen heraus gründete Isachar Bär Kohn im I. 1709 ein Bes Hemidrasch, Klaus genannt, das er ausreichend fundirte, um 4 Gelehrten den Lebensunterhalt gewähren zu können. Im Jahre 1718 bestimmte er 2 Häuser, die er für je 10.000 Thaler angekauft, für die Zwecke einer Klaus, testierte ausserdem 5000 Thaler zu deren Miterhaltung und verfügte, dass dort beständig 10 Gelehrte sowie unbemittelt Schüler lehren und lernen sollten. R. Schimschon Bloch sollte der Leiter des Studiums sein und sein Augenmerk darauf richten, dass alles nach dem Wunsche des Stifters geführt werde. Isachar Bär starb am Pesach 1728 hochbetagt und ruht in der Kgstr. Sein Bildnis ziert die Räume der jüdischen Gemeinde in Hamburg. Stein ältester Sohn Jehuda Seligmann Kohn heiratete die Tochter des berühmten Hofjuden Samson Wertheimer in Wien. Er wirkte für seine Glaubensgenossen in hingebendster Weise. Auch die anderen Söhne waren Männer, die dem Judentum zur Zierde gereichten. Die eine Tochter wurde die Gattin des Vorstehers Elia Oppenheim, die andere des Rabbiners Josua Heschl in Kidan. In der Klaus des Is. Bär Kohn wirkten die Rabbiner ungestört und segensreich, bis Juda Seligman Cohn, der älteste Sohn des Stifters i. J. 1740 fallirte. Es wurden durch diesen Fall sämtliche Gelder und Besitztümer der Klaus in Beschlag gelegt und absorbiert. Die dort wirkenden Rabbiner verloren ihre Subsistenzmittel und mussten ihren Lebensunterhalt anderweitig suchen. Alle Anstrengungen, die Grundstücke dem vom Stifter bestimmten Zwecke zu erhalten, schlugen fehl. Auch Isaak, der vermögende Sohn des bereits 1741 verstorbenen Juda Seligmann Kohn, wollte sie trotz verschiedener Einsprachen der vom Grossvater gewollten Bestimmung nicht wieder zuführen. Erst am Ende seines Lebens bestimmte er den Platz zum Bau eines

Gotteshauses. Die — nunmehr besetzte — Gemeinde Synagoge Elbstrasse in Hamburg wurde dort errichtet.

28. **Benjamin Aron London war ein Schüler des Chacham Zebi.** Sein Vater siedelte von Altona nach London über, wo er grosse Reichtümer erwarb. So konnte sich der Sohn sorgenlos dem Torastudium hingeben. Er lernte und lehrte in London, kehrte später nach Altona zurück und starb im Mannesalter 1730. Kgstr. 3097.

29 **Jona Levi war Dajan in Hamburg** zur Zeit des Kneses Jecheskel. Auch seine drei Söhne waren ausgezeichnet im jüdischen Wissen. Er st. 20 Ijar 1730. Kgstr. 529.

30. **Abraham Lisser**, der Sohn des Lissaer Rabbiner Isaak, seiner Grabschrift zufolge einer der hervorragenden Juden Hamburgs. Er st. 1732 und ruht an der Seite seiner Gattin, der Tochter des Mordechai Man, Rabbiner in Wien. Kgstr. 1384.

31. **Elia Deuz Rbr in Hamburg.** Er verfasste das Werk „Pi Elija“ ein Kommentar zu Perek Schira, wozu ihm R. Jecheskel Katzenellenbogen und Moses Chagis Approbationen gaben. Die Grabstätte des Elia Deuz ist nicht zu finden.

32. **Feibelman Elb D i. A. H.** war gleichzeitig Klausner in Altona. Er war der Schwiegersohn des Vorstehers Ruben Warburg, dessen Vorfahren zu den Gründern der Gemeinde Altona gehörten.

Der früheste Vertreter der Familie Warburg in Altona. Jakob Samuel Warburg, st. 1668. Feibelman Elb st. 1738. Kgstr. 780.

33. **Schimschon Bloch Chosid. D. i. H.** Von allen bedeutenden Männern, die in Hamburg und Altona gewirkt, hatte sich nur Schimschon Bloch den Beinamen Chosid erworben, ein Beweis für seine hervorragende Frömmigkeit und Gelehrsamkeit. Selbst der sehr kritische Jakob Emden legte ihm diesen Namen bei. Er lernte allwöchentlich die ganze Mischna auswendig. Seine Erklärungen zur Mischna wurden unter dem Titel „Tausfaus Chadoschim“ zum erstenmal in der Mischnausgabe Amst. 1773 veröffentlicht. Er verwendete sich für seine Glaubensgenossen in eifervollster Weise. Er wirkte in dem Bes Hamidrasch, das Isachar Bär Kohn 1707 in Hamburg errichtete, der ihn hochschätzte und ihn in seinem letzten Willen als Führer der Studien mit einem Mehrgehalte bestimmte. Sein Werk Nesiras Schimschon, Anmerkungen und Deductionen zum Orach Chaim, wurde erst nach seinem Tode in Berlin 1764 gedruckt. Sein Sohn Isachar war Rabbiner in mährischen Gemeinden, Verfasser des Einas Isachar. Der andere Sohn Moses Dajan in Meseritsch. Sein

Schwiegersohn war Mordechai Hena, von dem noch weiter die Rede ist Schimschon Chasid starb 1738 und ruht in Ottensen.

34. **Pesach Elkan.** Ein tüchtiger Talmudgelehrter, Bruder des berühmten Samuel Elkan, welcher Verfasser des Responsenwerkes Mekom Schmu'el war. In demselben finden sich einige rituelle Abhandlungen des Pesach Elkan. Innige Liebe verband die gelehrten Brüder. Pesach Elkan verfasste ein Werk Tikun Pesach, das jedoch nicht edirt ist und beförderte das Werk seines Bruders zum Druck. Der kürzlich verstorbene Dajan R. Jekev Kohn in Altona war sein Abkömmling.

35. **Chaim Kempen D. i W.** Er war zuerst Rabbiner in Kempen und dann Dajan in Wandsbek. St. 1745 und ruht in Wandsbek.

36. **Bendit Monesch** war 40 Jahre Dajan in Altona. Nach dem Tode des R. Jecheskel Katzenellenbogen vertrat er interimweise die Stelle eines Rosch Besdin, bis Jonathan Eybeschütz sein Amt antrat. In dem Amulettenstreit war er auf Eybeschütz's Seite, und da er eine sehr geachtete Stellung einnahm, verbreiteten die Anhänger Emdens fälschlich das Gerücht, R. Bendit sei geistesschwach. Er st. 1752. Kgstr.

37. **Isaak Levi.** Nach der Grabinschrift in Ottensen wäre er Dajan gewesen. Durch das Staatsarchiv ist jedoch ermittelt, dass Isaak Levi nach Eybeschütz Aussage nicht Dajan sondern Geflügelschächter war. In der Tat findet sich Isaak Levi in keinem der Gemeindebücher als Dajan verzeichnet, während die anderen Dajanim seiner Zeit häufig in Testamenten, Protokollen oder Gerichtsbeschlüssen sich vorfinden. Isaak Lewi war wegen Übertretung eines Gemeindebeschlusses in den Bann getan. Eybeschütz liess jedoch diesen Bann nicht verkünden, um ihn nicht in seinem Erwerbe zu schädigen, liess jedoch nach seinem Tode, um ihn zu entsühnen, einen Stein auf seinen Sarg legen. Die Familie Levi, durch Emdens Anhang aufgehetzt, klagte infolge dessen fälschlich Eybeschütz beim Senate an, er habe den Sarg mit der Leiche durch Steinigung schänden lassen. Levi st. 17. December 1751.

38. **Oser Hildesheimer K. R. in. A.** Er war der Sohn des R. Chaim b. Oser, der im heiligen Lande begraben ist und der Enkel des Abraham Chaim Schor, Verfasser des »Zaun Kodoschim« Er wirkte in Altona an der Klaus, und er revidirte mit eingehendem Eifer das Werk seines Grossvaters. Im Streite Eybe-

schütz Emden stand er auf Emdens Seite. Emden berichtet über ihn in seinem Buche »Leman Daas«. Im Hamb. Staatsarchiv ist verzeichnet, dass die Parteigänger des Eybeschütz von dessen Feinden der erfolglosen Bestechungsversuche an R. Oser beschuldigt wurden. Er starb 8. Schewat 1757 Kngstr. 2969.

39. **Isaak Tabor K. R. der alten Klaus in Hamburg.** Wie früher berichtet, ging 1740 die Klaus des Isachar Bär Cohn durch das Fallissement seines ältesten Sohnes zu Grunde. Erst im Jahre 1753 veranlasste R. Jonathan Eybeschütz mit Hilfe des Vorstehers Elia Oppenheim die Gründung einer Klaus. Er bewog die vermögenden Juden, mit vereinten Kräften eine Pflanzstätte der Tora zu gründen. Er selbst zeichnete 8 Taler jährlich als Mitgliedsbeitrag. Aus dem Protokollbuche der alt-neuen Klaus ist zu ersehen, dass die alte Klaus 1754, die sogenannte neue 1756 gegründet und die beiden 1759 vereinigt wurden. Es wurde dort Tag und Nacht abwechselnd von fünf Gelehrten das heilige Studium gepflegt. Es waren zuerst Isaak Tabor, Moses Michel, Isaak Friedburg, Isaak Gunzenhausen. Isaak Tabor, gewöhnlich Reb Itzik genannt, war ein äusserst scharfsinniger Talmudist. Er starb am 3. Ijar 1758. Kngstr. 1595.

Hier seien die anderen Toralehrer erwähnt, die um jene Zeit starben und deren Stellung in der Gemeinde nicht zu eruieren ist. Aus den Grabinschriften und Gemeindebüchern jedoch ist ersichtlich, dass sie von Bedeutung für das jüdisch geistige Leben ihrer Zeit waren. Bär Dessau, ein Gefährte des Isaak Tabor, wirkte wahrscheinlich in dem Lehrhause des Bär Kohn sowie im Besdin. Er st. 13. Ijar 1798. Kngstr. 1592. (Der Sohn des Bär Dessau war Isaak Dessau, sein Enkel Hirsch Dessau, in Ottensen begraben, sein Urenkel der bekannte Lehrer Itzik Dessau, der viel für die Verbreitung der Tora getan, am 13. Tamus 1866. st. und im Grindel begraben ist.) Im Jahre 1760 starb in Hamburg R. Schmarjah aus Neschnis, früher Rabbiner in Schewitz, wie ein Hamburger Memorbuch verzeichnet. Er ruht in Ottensen. Neben ihm der Rabbiner Jehuda, Sohn des Messeritscher Rabbiner Zwi Hirsch. Im Jahre 1761 starb in Hamburg, 28 Jahre alt Noach, ein hochgelehrter Mann, dessen Vater Schaul Rabbiner in Pozedibors war.

40. **Efrajim Heckscher D. i. H. A.** Sohn des Samuel Heckscher, Enkel des Maier Heckscher, einer der Gründer der jüdischen Gemeinde Altona. In seiner Jugend studirte er die jüdischen

Wissenschaften in Frankfurt, später in der Jeschiba des berühmten Juda Löb Karo in Gr. Glogau, der ihm dort schon früh ein Lehramt übertrug und ihm seine Tochter zur Frau gab. I. J. 1708 wurde er von Isachar Ber Cohn in das von ihm gegründete Lehrhaus berufen. 1709 wurde er Dajan in Hamburg und Gerichtsbeisitzender in Altona unter R. Jecheskel Katzenellenbogen. Er stellte zahlreiche Schüler aus. Die Art, wie er sie in d. h. Wissenschaften prüfte, hat er in einem kleinen Werkchen, *Diwre Chachomim wechidausom* niedergelegt. Er verfasste ferner die Werke *Liwjas Chen* 2 Teile, *Resp. Adre Pos.* Sein Vater Samuel Heckscher war ebenfalls schriftkundig, verfasste hebr. Lieder, Rätsel. Ein Teil seiner Aufzeichnungen ist in den *Memoiren der Glückl. Hameln* gedruckt. Der Bruder Efrajim Heckschers, Mordechai Heckscher, Vorsteher in Hamburg, war ein heftiger Gegner Eybeschütz's. Er übertrat den Besch'luss des Vorstandes der Drei-Gemeinden wie auch den Königl. Erlass, den Emden Eybeschütz'schen Streit nicht durch Flugschriften oder Briefe zu schüren und zu verbreiten und wurde deshalb als Vorsteher abgesetzt und in Strafe genommen. Während der Jahre des Streites stand er und seine Familie auf Seiten Emdens. Efrajim Heckscher starb 1759 und ist Königstr. Altona begraben.

41. **Jakob Klef**, Sohn des reichen und gelehrten Vorstehers Isachar Ber Klef, der 1740 starb und ein grosses Vermögen hinterliess. Die Mutter bestimmte das Vermögen, nachdem die anderen Geschwister bereits ihren Anteil beim Leben des Vaters erhielten, für ihren jüngsten Sohn Jakob. Dieser jedoch, Bedenken tragend, dass die älteren Geschwister das Testament nach dem Tode der Mutter anfechten könnten, liess diesbezügliche Anfragen an Gelehrte ergehen und erhielt schliesslich von seinem Lehrer Jakob Emden eine, aus den Responsen des Chacham Zwi geschöpfte Entscheidung, die ihm das Vermögen zusprach. In dem Streite Eybeschütz Emden jedoch stellte er sich, seinem Gerechtigkeitsgeföhle folgend, auf Eybeschütz Seite. Jakob Emden äussert sich über diesen Umstand sehr bitter. Jakob Klef verfasste mehrere Werke, *Schemen hakik*, *Bomos jochid*, *Achitaw wezalmon*, welche 1762 gedruckt wurden. Er unterstützte mit seinem Vermögen die Torabeflissenen in ausgiebiger Weise und testierte eine namhafte Sume zu diesem Zwecke. Er war auch der erste Vorsteher der alten Klaus in Hamburg. Er st. 1759. Begraben Altona Königstr.

42. **Isaak Friedburg K. R. d. Alten u. neuen Klaus i. H.** Isaak, Sohn des Josef Jospel Fr., Enkel des berühmten Arztes Gumpa Fr. Seine Mutter Chawa war die Tochter des Dajan R. Efraim Heckscher. Er wirkte zuerst in der Klaus des Bär Cohn, später in der neugegündeten alten Klaus in Hamburg, wohnte aber in Wandsbek, wo er religiöse Fragen entschied und Bal-Kore war. Er st. 3. Tebet 1763. und ruht in Wandsbek.

43. **Mosos Polak D. i. H.** Die Familie Polak's, welche sich eilweise auch Falk nannte, gehörte zu den vornehmsten Familien Hamburgs. Der Vorsteher Lasar Polak und Moses Vater, Elia Polak, betätigten sich in hervorragender Weise an dem geistigen und kulturellen Aufschwung der Gemeinde Hamburg, deren Führer sie waren. In dem Streite Eybeschütz-Emden stand Moses Polak an Eybeschütz' Seite. Er war einer der 4 Dajanim, welche den Vorsteher M. Heckscher, als er vors 15-er Collegium nicht erschien, seines Amtes entsetzten und ihn in Sachen Emd. Eybsch. für schuldig erklärten. (Hamburger Staatsarchiv) Er st. 1763. Grabst. Königst

44. **Michael Friedburg D. i. H. W.** Er war der Schwiegersohn des Rabbiners Josef Maier Friedburg in Hannover. Er kam auf Verwendung seines Schwagers, des Dajans R. Mordechai Gumpel Schnaber nach Hamburg, wurde dort Dajan, wohnte aber in Wandsbek. Er hielt in Wandsbek in zwei Vereinen wöchentlich Vorträge und verbreitete die Gotteslehre. Im Amulettenstreit stand er auf Eybeschütz' Seite. Er edierte mehrere Werke. St. 1763, ruht in Wandsbek.

45. **Samuel Josef Heilbut. D. i. H.** Er war Dajan in Hamburg zur Zeit des R. Jecheskel Katzenellbogen und gehörte bereits 1732 dem Rabbinatskollegium an. Er st. 1764, ruht Königst. Altona.

46. **Abraham Guggenheim.** Er war von geistig vornehmer Abkunft, Sohn des Josef Guggenheim, welcher Schwager des berühmten Juda Löb Sinzheim und Enkel des Kaiserl. Hoffaktor Samuel Oppenheim in Wien war. Abraham Guggenheim wird in mehreren zeitgenössischen Werken als Mäcen gepriesen. Im Amulettenstreit stand er in hervorragender Weise an Eybeschütz Seite. Er war der Schwiegervater des grossen Philosophen Moses Mendelssohn in Berlin. Guggenheim st. 1766 und ruht Königstr Seine Tochter Frumet und Frau des M. Mendelssohn, st. 1812 st ebenfalls in Altona Königst. begraben.

47. **Israel Ginzburg D. i. H.** Er fungierte bereits unter Katzenelnbogen als Dajan und genoss hohes Ansehen und Verehrung. Er st. 1767 und ruht in Ottensen.

48. **Josef Präger Levy.** Josef Präger, oder wie er in den Akten des Hamburger Staatsarchiv heisst, Josef Simon Levy, spielte eine traurige Rolle in dem Amulettenstreit. Er soll hier erwähnt werden, um die unheilvolle Macht der Verfolgungssucht und die schweren Folgen des Hasses darzutun. Präger war ein gewandter Schreiber, der hebr. wie der deutschen Sprache und Schrift kundig. Er war zuerst Kaufman, fallirte und wurde Buchhalter im Hause des Getschlik Levi. Er bemühte sich bei der Vakanz des Rabbirats für Jakob Emden, und als nicht dieser sondern Jon. Eybeschütz aus der Wahl hervorging, wurde er gegen Eybeschütz von Hass erfüllt und beschloss, ihn zu Grunde zu richten. Als Eybeschütz kurze Zeit in Altona war, bat ihn Getschlik Levi um ein Amulett für seine Tochter. Dieses und ein anderes Amulett von David Mameles öffnete Präger, kopierte sie, fügte einige Buchstaben hinzu, brachte sie an Jakob Emden und ausserdem noch an die Gemeinde, das Gerücht der von Eybeschütz hergestellten sabbatäischen Amulette verbreitend. Emden, dem die Wahl Eybeschütz aus naheliegenden Gründen ein Dorn im Auge war, waren die Verläumdungen Präger's sehr willkommen, Und hier sei noch bemerkt: Herr Dr. Grunwald teilt in seinem Werke „Hamburgs deutsche Juden“ die Akten des Amulettenstreites im Hamburger Staatsarchiv mit, welche den Beginn und Verlauf des Streites behandeln, versäumt aber zu erwähnen, dass diese Darstellung des Konfliktes, die für Eybeschütz belastenden Anklagen, die Aussagen der Eybeschütz feindlich gesinnten Männer und ganz besonders des Josef Präger sind; übersieht auch die, gleichfalls im Archiv sich befindlichen, obigem widersprechenden Protokolle der Freunde des Eybeschütz. In den ersteren steht auch ausdrücklich: Am 25. September 1751 erschien Josef Simon Levi, (identisch mit Präger) 37 Jahre alt und deponierte u. s. w. ferner: „Am 15. Dezember 1751. erschien nochmals Jos. Simon Levi und zeigte ferner an“. Präger teilte den Beamten mit, dass Eybeschütz den Sarg des Isak Levi habe steinigen lassen, dass er in den Amuletten den falschen Messias Sabbatai Zebi als Vermittler angerufen, an anderer Stelle, dass Eybeschütz Studenten nach Altona gebracht, die Spionage trieben. Kurz, Präger liess nichts unversucht, Eybeschütz aufs bitterste zu

verläumden und ihn zu vernichten. Er theilte auch dem Senate lügenhafterweise mit, dass sämtliche jüdische Kapazitäten in den Drei-Gemeinden auf der Seite des Jakob Emden stünden und Eybeschütz für schuldig hielten, was aber, wie in diesem Buche zur Evidenz nachgewiesen, falsch ist. In dem anderen Protokoll heisst es, Josef Simon Levi sei ein gottloser Betrüger, der ein ansehnliches Quantum bankrottirt hat — ferner dass ein jeder ordentliche Mann es fast mit Abscheu meide, mit diesen Vagabunden Umgang zu haben — Josef Simon Levi und Jakob Herschel entstellten den Sinn des-Amulettes.

Präger starb, gänzlich verarmt, 1768 im Alter von 53 Jahren. Er edirte das Flugblatt *Aspekclarje Haméira*, Briefe und Entscheidungen gegen Eybeschütz und verfasste das Werk *Gachle Esch*, der Amulettenstreit in drei Abteilungen (cod. Ch. Michael in Oxford) und einige Oden und Cantaten. Während des ganzen Streites war er der Sekretär der Emden'schen Partei.

49. **Mordechai Hena. D i. H.** Mordechai, Sohn des Josef aus Hanau, stammte von Joir Bachrach, Verf. d. *Chawas-Joir*, und Isak Brilin in Mannheim ab. Er war ein bedeutender Gelehrter, Prediger in Hamburg, dem viele Schüler anhingen. Er verfasste 12 Bücher des verschiedensten Inhalts, von denen mehrere gedruckt sind. Sein Commentar zur *Pesach-Hagada*, *Agodas Mordechai*, fand grosse Verbreitung. Er war ein Verwandter des Jakob Emden und stand im Amulettenstreit zuerst auf Seiten Emden's. Als ihm jedoch die Ueberzeugung kam, dass das Recht auf Eybeschütz's Seite sei, bekannte er sich zu Eybeschütz. Das geschah, als Emden sein Pamphlet *Akizas-Akrow* gegen Eybeschütz veröffentlichte.

Als von der Oberpräsidenschaft in Schleswig Holstein verfügt wurde, dass Emden diese Schmähschrift vernichten müsse, schickte Mordechai Hena seinen kleinen Sohn unter Begleitung eines anderen in das Haus Emden, um 1 Exemplar des Werkes fordern zu lassen. Es wurde ihm gegen Entgelt ausgeliefert und so bewiesen, dass Emden trotz des Verbotes der Regierung das Buch nach wie vor verbreitete. Als Emden begriff, um was es Hena zu tun sei, schrieb er auch gegen diesen die rückhaltslosesten Schmähungen. Die Apporobationen der Rabbiner, die Henas später gedruckten Werke vorausgehen, beweisen die Haltlosigkeit dieser Verläumdungen. Mord. Hena st 1767 und ruht in Ottensen.

50. **Benjamin Wolf Friedburg.** B. W. Friedburg war Vorsteher in Wandsbek, ein sehr gelehrter, gerechtigkeitsliebender und auch vermögender Mann. Seine Brüder waren in Hamburg und Wandsbek Dajanim. Zahlreich waren jene, die von seinem Wissen schöpften Er ist Verfasser des Werkes Amtachas Benjamin, 1770 in Altona gedruckt. Er, als Vorsteher der Gemeinde Wandsbek, bemühte sich mit aller Energie, den von Emden vielbefehdeten Rabbiner Eybeschütz zu verteidigen und dessen Feinde abzuwehren. Am 2. Nissan verbanden sich die Drei-Gemeinden, um einen Kompromiss gegen Eybeschütz Wiedersacher zu schliessen.

150 Unterschriften bedeckten das Schreiben. Obenan R. Simcho Meschulam, als zweiter B. W. Friedburg. Am 6. Tewes 1751 richtete er ein Protestschreiben an R. Josua Falk in Frankfurt a. M., der Eybeschütz stark angegriffen hatte und im Nissan 1752 ein gleiches an R. Arjeh Löb in Amsterdam. Wie er sich mühte, der Wahrheit zum Siege zu verhelfen, beweist, dass er gegen seinen Verwandten Mordechai Heckscher, den Parteigänger Emden's, auftrat und bei seiner Reise nach Leipzig empfindlichen Schaden nicht scheute, um für Eybeschütz zu sprechen. (Hamburger Staatsarchiv) Nachdem der Streit beigelegt war, lebte er in Frieden, lernend und lehrend, bis er 1768 starb. Er ruht in Wandsbek.

51. **Jehuda Stadthagen K. R. i. A.** Sein Vater Benjamin Wolf war Vorsteher in Halberstadt, seine Lehrer R. Hirsch Charif in Halberstadt und Samuel Halberstadt in Hagenau. Nach seiner Verheiratung wurde er Talmud-lehrer u. Klausrabbiner in Altona. Dort trafen ihn die schweren Schicksale des Unfriedens in seiner Familie. Seine Gattin u sein einziger Sohn verliessen ihn. Man verdächtigte ihn der Schuld an diesen Vorgängen, doch rechtfertigten und rühmten ihn die Rabbiner Issak Horovitz und David Berlin, welche auch sein Werk „Minchas Jehuda“, Erklärungen zu jedem Worte „Klaumer“ in Raschi auf die 3 Traktate Brochous Schabbos, Eruwin approbierten. Der zweite Teil seines Werkes wurde 1763 in Amsterdam und der 1 Teil 1768. in Altona gedruckt. Wohin er sich, nachdem er 18 Jahre in Altona gewirkt, wendete, ist nicht zu ermitteln.

52. **Arjeh Löb London D. i. A. H.** Löb London wurde im Jahre 1729 als Klausner in der Altonaer Klaus gewählt, später auch als Dajan für Altona Hamburg. Er war hervorragend durch

seinen Scharfsinn und Belesenheit im Talmud. Im Amulettenstreite stand er an Eybeschütz Seite. Er gehörte zu den 4 Richtern, welche den Vorsteher M. Heckscher vor dem Collegium der 15 Gemeindemitglieder für schuldig erklärten. (Hamburger Staatsarchiv) Er st. 1769. Grabstätte Königst.

53. **Dr. Ahron Emrich, genannt Gompertz**, Verfasser mehrerer hebr. Werke. Emrich war ein in allen Wissenschaften wohlbewandeter Mann und suchte die in den Gärten fremder Philosophie Irrenden zur Religionsphilosophie zurückzuführen. Er war ein kundiger Arzt, wohnte zuerst in Berlin, wo er mit Moses Mendelssohn verkehrte. Von dort übersiedelte er nach Hamburg, behandelte die Armen ohne Entgelt und wirkte in wohlthätiger Weise. 1761 starb ihm seine erste Frau, die Tochter des Mosche Chalfon aus Berlin. Seine zweite Frau war die Tochter des Vorstehers Josef Göttingen. Er schrieb „Megale Sod“ ein Supercommentar zu dem Commentar des Abr. ibn. Esra z. d. 5. Megillot und „Maamar Hamada“ Jüd. Religionsphilosophie. Ferner einen Juden-Calender auf das Jahr 1729, herausgegeben unter Approbation der Societät der Wissenschaften in Berlin.

Er testierte grössere Summen für wohlthätige Stiftungen. St. 1769. Grabstätte Altona Königstr. No. 4386.

54. **Jesaia Jaffe**. Ein Abkömmling des Verfassers der Lebuschim Mordechai Jaffe, Sohn des berühmten Nechemja Jaffe, geboren in Breslau. Er heiratete die Tochter des Dajan Bendit Manes in Altona. Er unterstützte den R. Jonathan Eybeschütz in seiner Amtsführung, dem er ein treuer Anhänger blieb. Nach dem Tode des R. David Berlin bekleidete er das Amt eines Rosch Besdin 5 Jahre lang. 40 Jahre hindurch führte er eine Jeschiwo und hatte viele Schüler. Selbst Jakob Emden konnte keinen Fehl an ihm finden. Er st. 1774 und ruht in der Königstr. Altona.

55.) **R. Jakob Emden Herschel genannt Jaabez**, Sohn des berühmten Chacham Zebi Aschkenasi, von der Mutter Seite Enkel des Rabbiners der drei Gemeinden Salamon Mirels Neumark. Er ist als erster Sohn seiner Eltern nach einigen 1696, nach anderen 1698 in Altona geboren und war ein zartes Kind, dem keine Kinderkrankheit erspart blieb. Im vierten Jahre bereits zum Talmudstudium gebracht, hatte er bereits im sechsten den Traktat Berochus vollendet. Als er 12 Jahre alt war, zog er mit seinen Eltern nach Amsterdam, wo der Vater die Rabbinatsstelle übernahm. Dort konnte sich der Vater des Knaben wenig anneh-

men; ihn beschäftigte vielfach der Kampf gegen den betrügerischen Nechemja Chajun. 1714 wechselte der Vater seinen Wohnsitz Amsterdam mit Emden, reiste kurze Zeit darauf mit seiner Familie nach Polen und berührte auf seiner Reise auch Halberstadt. Dort traf er den R. Jechiel Michel Glogau, dem er zur Begutachtung die Entscheidung einer religiösen Frage, die an ihn von der Türkei gerichtet wurde, vorlegte. Michel Glogau schrieb einige kritische Bemerkungen gegen diese Entscheidung, doch fand Chacham Zebi nicht Zeit, diese zu widerlegen. Als er sich mit seiner Familie einige Wochen in Berlin in dem Hause seines Schwagers Wolf Mirels aufhielt, bemächtigte sich sein Sohn Jakob dieser Aufzeichnungen und schrieb ohne Wissen der Anderen seine gelehrte Abhandlung und Zurückweisung der Glogau'schen Kritik. In Breslau entdeckte der Vater diese Entscheidung seines jugendlichen Sohnes und küsste ihn, erfreut über seine geistige Reife, aufs Haupt. Der Vater bewog später den 17 jährigen Sohn die Enkelin des weltberühmten Frankfurter Rabbiner Naftali Kohn zu ehelichen. Jakob trennte sich dann von seinem Vater und sah ihn niemals wieder. Die geringe Aufsicht, die der Vater dem Sohn angedeihen liess, der Mangel an Erziehung (Siehe Selbstbiographie Emdens „Megilat Sefer“ Seite 60) mag zum Teile die Schuld an dem zügellosen Wesen des weltberühmten Sohnes gehabt haben, dem bis zum späten Alter Selbstbeherrschung und Besonnenheit fremd waren. Nach der Verheiratung übersiedelte Jakob Emden nach Mähren, musste aber wegen einer dort ausgebrochenen schweren Seuche in die Wälder flüchten. Nachdem die Gefahr vorüber war, kam er in das Haus seines Schwiegervaters nach Brod in Mähren. Dort sammelte sich eine grosse Zahl Schüler um den jugendlichen Gelehrten. Nachdem er dort drei Jahre emsig und erfolgreich gewirkt, traf ihn die Kunde von dem Hinscheiden seines Vaters. Er brach auf, reiste nach Lemberg und hielt dort anlässlich der Grabsteinlegung eine Trauerrede über den Tod seines grossen Vaters, die unter dem Titel, „Jeziw Piszgom“ gedruckt ist. Als dreiviertel Jahr später auch seine Mutter gestorben war, veranlasste man ihn als ältesten Sohn, den Nachlass seines Vaters zu Gunsten der unmündigen Kinder zu verwalten. Dieser Nachlass bestand aus dem Responsenbuche „Chacham Zebi“ und in einem Schuldschein von Hendel Cohn in Altona. Er nahm Abschied von seiner Gattin und reiste nach Altona, um die Schuld dort zu er-

heben. Der Gegner seines Vaters, der Vorsteher Isachar Ber Cohn, nahm ihn freundlich auf; die Schuld einzutreiben, gelang ihm jedoch nicht. Er reiste von dort nach Hannover und Frankfurt a. M., ohne jedoch einen Absatz des Werkes erzielen zu können. Als er dort erfuhr, dass der Bruder des Hendel Cohn, Markus Hamburger, Schwiegersohn der Glückl Hameln, mit grossen Reichtümern aus Indien nach London zurückgekehrt sei, reiste er dorthin, jedoch ohne Erfolg. Missmutig über die nutzlose Zeit- und Geldverschwendung ging er von dort nach Amsterdam, erkrankte dort und fuhr dann nach Prag. Dort sah er zum erstenmale den Prager Rabbiner Jonathan Eybeschütz. Er hatte Zollschwierigkeiten mit den Büchern. Nach Emdens Angabe bot ihm Eybeschütz seine Hilfe zur Beseitigung dieser Schwierigkeiten an, welche er verschmähte. Rabbi Dawid Oppenheim ehrte ihn durch ein Festmahl.

Nach einer fährnisreichen Reise über Brünn kam er endlich im Winter zu Hause wieder an. Sein Vermögen war inzwischen gänzlich aufgezehrt. Er legte sich nun auf den Handel. Zuerst mit Ziegenhaaren, später mit Juwelen. In Mähren sollte er, wie er in seiner Selbstbiographie berichtet, ein Rabbinat bekleiden, schlug jedoch jegliche Amtsführung aus. Als jedoch die Beschränkung der geschäftlichen Bewegung in Böhmen und Mähren eine sehr missliche wurde, verliess er Österreich und ging nach Amsterdam, um dort den Juwelenhandel weiter zu treiben, aber es glückte ihm auch dort nicht. Da in der grössten Not unterstützten ihn seine Verehrer, die Brüder Norden und gaben ihm einen Jahrgehalt, so dass er seinen Studien obliegen konnte. Bittere Schwermut befiel ihn dort und verliess ihn lange nicht mehr. Er befasste sich damals auch mit der Erlernung der deutschen Sprache und Schrift in lateinischen Lettern. Von Amsterdam wollte er nach Altona reisen, kam nach Emden und wurde dort im Frühjahr 1728 zum Rabbiner erwählt. Frau und Kinder liess er bald nach Emden kommen. Er lebte und wirkte dort einige Jahre in Frieden, schrieb und vollendete dort seine Werke „Mor ukzio, Lechem Schomajim, Hakischurim lejakob,“ bis er wegen verschiedener Differenzen mit seiner Gemeinde, die zu Missheligkeiten und Streit Anlass gaben, es vorzog, Emden zu verlassen. Ausserdem war das dortige Klima ihm und seiner Familie zu rauh. Kurz vor Rosch-haschono im Jahre 1733 zog er nach Altona und wurde dort mit Ehren empfangen.

Vorsteher und Private kamen ihm mit Achtung und Pietät entgegen.

Er erhielt bald vom dänischen König die Erlaubnis, sich ein Haus zu erwerben und eine Druckerei zu errichten, wo er seine Werke und die Anderer zum Drucke bringen konnte. In Altona traf er den Freund und Mitkämpfer seines Vaters gegen Nechemja Chajut., den hervorragenden Gelehrten und Rezensoren Rabbi Moses Chagis. Durch Zwischenträgereien und niedrigen Klatsch, dem Emden Gehör schenkte, wurde bald das anfänglich gute Einvernehmen mit Chagis gestört. Als die Druckerei ihm nicht genügenden Lebenserwerb gewährte, waren es seine Freunde Salomon Norden in London und dessen Schwager Abraham London in Altona, welche ihn in ausgiebiger Weise unterstützten, ihm Waaren verschafften, so dass er bequem leben konnte. Er befasste sich auch mit dem An- und Verkauf von Häusern und sein Geschäft reussierte.

Sein Haus in der Breitestrasse 155 ist noch mit der darauf befindlichen Maake (Geländer) erhalten. 1739 starb ihm seine erste Frau. Bei dieser Gelegenheit kam es zu Streitigkeiten zwischen ihm und den Gemeindevorstehern. In der ersten Zeit seines Hierseins verkehrte er friedlich mit dem Oberrabbiner Jecheskel Katzenellenbogen, der ihm sehr freundschaftlich und zuvorkommend entgegenkam. Aber schon nach einigen Jahren lebte er in stetem Unfrieden mit ihm und den geistigen Führern wie Mosche Pollak, Isaak Tabor, Löb London. Auch der fromme Schimschon Bloch blieb von seiner scharfen Kritik nicht verschont.

Er liess keine Gelegenheit vorübergehen, sie zu bekämpfen. (Selbstbiographie 133. Resp. Jaabez No. 30, 31, 39—) Zudem veröffentlichte er die Geschichte aller dieser Zwistigkeiten, so dass des Streites und der Unzufriedenheit kein Ende war. Zwischenträgereien gab er Gehör, ohne sie auf deren Wahrheit zu prüfen. Alle Gerichtsassessoren bezichtigte er der Bestechung und der gröbsten Unwissenheit (Siehe Resp. Jaabez 2. Teil 195. Selbstbiographie 134.) Im Jahre 1740 heiratete er die zweite Frau, eine reiche Wittve, die Tochter des Vorstehers Herz aus Halberstadt. Drei Jahre später starb auch sie, und er heiratete seine Nichte, die Tochter seines Bruders Ephraim Aschkenasi. Die an seinem Hochzeitstage gehaltene Derascha edirte er unter dem Titel „Schemesch Zedoko“. 1745 druckte er, nachdem er sich neue

Lettern erworben, seine Tefilla, die seinen Ruhm noch mehr verbreitete. Dann schrieb er den ersten Teil seines Luach Eres, eine Polemik gegen den Grammatiker Salomo Hena. U. a beschuldigte er Hena, dass er eine Approbation des Chacham Zebi in seinem Werke abgedruckt, die gefälscht sei. Herr Hillesum, Bibliothekar der Rosenthal'schen Bibliothek in Amsterdam, führt den Beweis aus dem dortigen Archiv, dass die Approbation echt sei.

1749 starb Jecheskel Katzenellenbogen. Als Kandidaten des Rabbinate waren aufgestellt: Arjeh Löb Amsterdam, David Fränkel Berlin, David Strauss Fürth, Samuel Hellmann Mannheim, Mosche Polak Mainz, Jakob Emden Altona, Jonathan Eybeschütz Metz. Der letztere wurde gewählt. Nachdem die Hoffnung der Freunde des Jakob Emden, ihm das Rabbinate zu sichern, fehl geschlagen war, zog ein tiefer Hass gegen den neugewählten Rabbiner in das Herz dieser Freunde und ganz besonders in das des Jakob Emden selbst. Obzwar Emden in seinen Werken öfters betont, dass er mit Freuden auf die Rabbinatewürde verzichte, wütete doch ein heisser, unauslöschlicher Groll in ihm gegen diesen Eindringling, der es gewagt, die Würde anzunehmen, die ihm, dem grossen Manne, dem Eingeborenen, zukomme. Die Vorsteher äusserten sich jedoch in einem Briefe an R. Arjeh Löb in Amsterdam, dass sie sich wohl gehütet, ihn zu wählen, der seit seiner Domizilierung in Altona Streit gesucht und gesät habe und jeder Stimme der Vernunft und des Friedens unzugänglich gewesen sei. Auch im Hamburger Archiv findet sich diese Aussage der Vorsteher, warum sie Emden, der nach dem Rabbinate getrachtet, nicht gewählt hätten. In der Tat hatte (im hebräischen Teil wird es weiter ausgeführt) Jakob Emden nicht allein gegen den greisen, edlen Rabb. Jecheskel Katzenellenbogen unerhörte, frivole Anklagen geschleudert, (siehe in seiner Selbstbiographie von Seite 123 bis Seite 140,) sondern auch gegen notorisch fromme, gelehrte Männer mit den härtesten, schärfsten Ausdrücken, mit den rücksichtslosesten, durch nichts erwiesenen Verleumdungen und Anklagen nicht gespart. Er hatte alle verdächtigt und herabgewürdigt, die nicht an einer Karre mit ihm zogen.

Am 16. Elul d. J. 1750 kam Eybeschütz nach Altona. Eyb. in seinem klugen Sinn und gutem Herzen, wollte mit Jakob Emden, von dessen Rabbinatecandidatur er wusste, in Frieden leben, doch Emden stiess alle Annäherungsversuche zurück und

wartete auf eine Gelegenheit, in der er den Rabbiner befehlen konnte. Und sie kam nur zu bald. Es war der Amulettenstreit, dessen Anfang wir schon bei Josef Präger geschildert. Wir wollen uns in eine detaillirte Schilderung des Streites nicht einlassen, wollen den Amulettenstreit selbst nicht berühren. (Siehe Iwo Lemoschaw I. Seite 34.) Nur eines wiederholen wir eindringlichst um der Wahrheit willen.

Wie bereits früher bemerkt, veröffentlicht Dr. M. Grunwald in seinem Buche „Hamburgs deutsche Juden“ Seite 92 die Akten betreffs des Amulettenstreites. Die Zusammenstellung und eingefügten Bemerkungen, die Wahl der veröffentlichten Akten lassen Emden als den trefflichen Mann erscheinen. Wohl befinden sich diese Akten dort. Aber Grunwald zitirt grösstenteils nur die Eyb. belastenden Aussagen und die Darstellung über den Ausbruch des Streites, wie sie die notorisch übelwollenden Feinde Eyb. und hauptsächlich der berüchtigte Josef Simon Präger gibt, die alle die ungeheuerlichen lügenhaften Anschuldigungen gegen Eyb. enthalten. Diese Aussagen stimmen wohl mit dem Inhalt der von Emden gedruckten Pamphlete in ihren Grundzügen überein. In dem Aktenbündel Cl. VII. Lit. H. No. 5. Vol 8 No. 1 jedoch sind die Aussagen des Vorstandes und der Freunde des Eyb. in einem umfangreichen Protokoll niedergelegt, die ganz anders lauten, seine Rechtfertigung klarlegen und alle die unsagbaren Verläumdungen ad absurdum führen. Das die Persönlichkeiten Emden's und Prägers belastende scheint Dr. Gr. dort übersehen zu haben.

Nachdem Emden am 4. Februar 1751 erklärt hatte, dass der Rabbiner Eyb. zur Sekte der Sabbatäer gehöre, wurde Emden vom Gemeindevorstand aufgefordert, Streit und Verdächtigungen nicht weiterzuführen. Als er dieser Aufforderung nicht Folge leistete, verbot der Vorstand den Juden Altona's, das Minjan Emden's zu besuchen. Daraufhin sprach Emden den Bann über die Vorsteher und den Rabbiner aus. Er schrieb an die Rabbinen Josua Falk in Frankf. a. M., an seinen Schwager Arjeh Löb in Amsterdam und an Samuel Hellmann in Metz, sie ersuchend, ihn in seiner Streitführung zu unterstützen.

In den zweiten Akten des Archiv's ist bemerkt, dass jenes berüchtigte Amulett von den Feinden Eybeschütz. abgeschrieben, entstellt und durch Zuschrift von Buchstaben gefälscht sei.

Eybeschütz versammelte dann am Sonntag den 26. Februar 1751 die Gemeinde und sprach den Bann aus über alle die, welche Sabbatai Zebi anhängen und über den, der jenes Amulett in seiner jetzigen Fassung hervorgebracht. Er schwor, dass er sich rein wüsste von all den wüsten Anschuldigungen. Doch das Feuer des Haders glühte weiter. Die meisten hervorragenden, die ehrlichsten und frömmsten Männer der Gemeinde standen auf der Seite ihres Rabbiners. 150 derselben unterschrieben einen sogenannten Kompromiss zu seinen Gunsten und zur Wahrung des Ansehens der drei Gemeinden. Als Emden den Boden unter sich brennen fühlte, verliess er Altona, reiste in Begleitung des Chasan Abr. Heilbuth über Amersfoort, wo er übernachtete, nach Amsterdam und blieb 6 Monate im Hause seines Schwagers des Rabbiners Arjeh Löb. Sein Anhang in Altona war inzwischen nicht untätig; seine Freunde wurden von ihm brieflich aufgefordert, den Kampf fortzusetzen und bemühten sich für ihn bei der Regierung in Dänemark und dem Hamburger Senate. Besonders rührig war Mordechai Heckscher. Er hatte trotz des Gemeindeverbotes, nichts vom Amulettenstreit nach aussen zu berichten, dennoch an seinen Bruder Elieser Heckscher in Braunschweig geschrieben und Eyb. verdächtigt und wurde deshalb als Vorsteher der Gemeinde abgesetzt. Er klagte den Gemeindevorstand bei der Regierung an, dass ihm Unrecht geschehen, gleichzeitig erwähnte er auch, dass Emden unberechtigt aus Altona verwiesen wurde. Bei dieser Gelegenheit brachten er und seine Freunde auch viele andere Verdächtigungen und Klagen gegen Eyb. vor. Infolge dieser Umtriebe verfügte die Regierung, dass Emden wieder zurückkehren dürfe, dass Eyb. die gegen ihn erhobenen Anschuldigungen wiederlege und einstweilen auf drei Jahre vom Hamburger Rabinat suspendirt werde. Eybeschütz's Verteidigung bewirkte, dass die Regierung, von seiner Unschuld überzeugt, die Edierung weiterer Pamphlete und Streitschriften untersagte. Doch die Feinde ruhten nicht. Emden wollte, dass er sich vor einem jüdischen Gericht verantworte und zwar vor drei Richtern, die Emden benannte. Josua Falk Frankfurt, Arjeh Löb Amsterdam, Samuel Heilmann Manheim.

Eybeschütz verwahrte sich dagegen, dem Urtheil von drei notorischen Feinden ausgesetzt zu werden. Er einigte sich, sich folgenden drei Rabbinern zu stellen. R. Mordechai in Lissa, Vorsitzender der 4 Länder Synode, Jokel Horowitz in Glogau; diese

beiden wählten den dritten Naftali Herz in Berlin. Als indessen R. Mordechai Lissa gestorben war, trat sein Sohn an dessen Stelle. Dieses Kollegium trat jedoch nicht in Aktion und die diesbezüglichen Bemühungen verliefen im Sande. — Aus dem Hb. Archiv ist ersichtlich, welche Mittel Eyb. Gegner anwandten, um ihm das Hamburger Rabbinat zu entziehen.

Einer der Vorsteher — Mosche ben Ahron — schickte ihm u. a. gänzlich eigenmächtig eine Kündigung. Er wurde dafür in Strafe genommen. Eyb. wandte sich nun an die Regierung; er heische nicht die Bestrafung seiner Peiniger, heisst es dort, sondern nur Schutz vor all den Unbilden und lügnerischen Anklagen. Die Drei-Gemeinden seien seit längerer Zeit verbunden, wie könne eine von ihnen ihm kündigen. Die Gegner gaben fälschlich an, dass die Drei-Gemeinden zur Zeit des Rabbiners Hillel Aschkenasi, Salamon Mirels, Moses Rothenburg nicht vereinigt gewesen seien. Es sei also kaum gravierend und beschämend, wenn ihm eine der drei die Kündigung zugehen liesse. Nachweisbar sind aber die drei Gemeinden schon unter den drei genannten Rabbinern verbunden gewesen (siehe auch das Emden'sche Werk *Diwre Emes* und die Gemeindebücher in Hamburg und Altona) und nur der Hass, der geblendet, die Wahrheit in Lüge umsetzt, konnte dies in Abrede stellen und Eyb. diesbezügliche Angabe als einen »historischen und chronologischen Schnitzer« bezeichnen.

Da die Regierung jegliche feindliche Kundgebung in Schrift und Wort gegen Eyb. untersagt hatte, liess sie am 11. Juli 1755 durch Exekutoren im Hause Emden's Haussuchung halten.

Emden schreibt in seinen Memoiren (Megilat Sefer S. 192.) Ich konnte es nicht über mich bringen, das Werk *Akizas Akrow*, das ich als *Diwre Tora* (!) um Gotteswillen verfasst habe, preiszugeben. Der Knabe Mosche Bonn hatte die Kiste, die die Exemplare enthielt, in die Bettfedern verborgen. Exekutoren fanden sie nicht, konfiszierten jedoch eine andere Kiste voll Schriften und brachten sie zum Oberpräsidenten. Professor Sticht, der beauftragt war, diese Schriften zu prüfen, fand nichts gravirendes darin.

Nach einer Appellation beim Gericht in Glückstadt wurde Emden der Übertretung des Regierungserlasses und der Verbreitung verbotener Pamphlete schuldig gefunden. Das Gericht in Glückstadt forderte auf Verfügung der Regierung in Kopenhagen

die Altonaer Behörde auf, Eyb. in jeder Weise gegen die Übergriffe seiner Feinde zu schützen. (Siehe Selbstbiographie Emdens Seite 200) Emden beschuldigte dann die Gerichte der Rechtsbeugung. Auf Betreiben von Emdens Anhang wurde die Gemeinde durch einen königlichen Erlass aufgefordert, eine Neuwahl des Oberrabbiners Eyb. vorzunehmen, um über Eyb Verbleibung oder Entlassung durch Majoritätsbeschluss zu entscheiden. Eyb. erhielt ein glänzendes Vertrauensvotum und wurde mit grosser Majorität wiedergewählt, was zu spontanen begeisterten Kundgebungen am Chanuka 1756 führte. (H. Archiv)

Am 1. Dezember 1756 wurde die Suspensur des Hamburger Rabbinats aufgehoben und Eybeschütz vom Hamb. Senat **als Oberrabbiner** für Hamburg anerkannt.

Der Amulettenstreit schädigte Emdens Vermögen, und er schaffte sich durch An- und Verkauf von Häusern Ersatz. Später edirte er sein Werk „Sefer Haschimusch“ und andere Werke. 1764 starb Eybeschütz. Emden verunglimpfte sein Andenken noch nach dem Tode. (S. Emdens Selbstbiographie Seite 208.) Im Februar 1765 schickte sich die Gemeinde an, einen neuen Rabbiner zu wählen. Als Emden einsah, dass ihn auch diesmal keinesfalls die Wahl treffen werde, riet er seinen Anhängern, Isak Horovitz zu wählen, der ihm als Gegner Eyb. bekannt war. Emden sollte 50 Dukaten jährlich für seine Verwendung für den Fall, dass Horovitz gewählt wird, von diesem erhalten. Horovitz wurde gewählt, doch als er sich nicht herbeiliess, Eyb. Familie zu verfolgen, überhäufte Emden auch ihn mit den niedrigsten Schmähungen. Siehe Emdens Selbstbiographie Seite 211.

1767 entstand eine scharfe Polemik in Sachen einer Ehescheidungsangelegenheit, die der Rabbiner in Kleve geleitet hatte. Emden stellte sich erfolgreich auf dessen Seite.

1770 entstanden Differenzen wegen Steuer und Abgaben der drei Gemeinden. Emden wurde als dritter Dajan zu diesen Verhandlungen gewählt. Den Verlauf der gepflogenen, 5 Jahre währenden, Unterhandlungen, um das Verhältnis der drei Gemeinden zu einander zu regeln, legte Emden in seinem Buche „Divre Emes wescholaum“ nieder.

Bis in sein hohes Alter kämpfte er gegen den Sabbatäismus, pflegte diesbezüglich eine rege Korrespondenz, um die Anhänger dieser Sekte überall zu verfolgen. Auch der berühmte Philosoph Moses Mendelssohn in Berlin richtete an ihn gelehrte religiöse Fragen.

Emden schreibt oft in seinen Werken, dass diejenigen, die ihn oder seinen Vater bekämpft, durch das frühe Hinscheiden ihrer Kinder, durch körperliche Leiden, oder Armut bestraft worden seien. Emden zeugte 8 Söhne und 8 Töchter, nur zwei Söhne und eine Tochter überlebten ihn. Nach schweren Schicksalsschlägen, halb erblindet starb er am 19. April 1776. Königstr. No. 3084. — Er verfasste 38 Werke, die jüdische Wissenschaft umfassend, welche seine tiefe und gründliche Gelehrsamkeit und Belesenheit bekunden und 24 Schriften, den Amulettstreit und Sabbatäismus betreffend. Nachweisbar sind fast alle Pamphlete von ihm selbst verfasst. Die glänzende, geistreiche Diktion, die eigenartig packende Darstellung und der meisterhafte Styl seiner Werke und selbst der Pamphlete sind kaum übertroffen.

55. **Zebi Hirsch Zilzer.** Von ihm, der lichtvolle Erklärungen zur Mischna verfasst haben soll, ist nichts näheres in den Gemeindebüchern zu erfahren. Er ruht in der Königstr. No 2102.

56. **Abraham Heilbut** war Chasan und Schochet in Altona, später als Jakob Emden ein Minjan einrichtete, Vorbeter dort, Er war beim Amulettstreit ein Parteigänger Emdens und hinterbrachte in Gemeinschaft mit Josef Präger alle vom Hass diktirten üblen Nachreden über Eyb. an Emden, den Funken des Streites zur Flamme entfachend. Er war in der Agada sowie in der hebr. Sprachkunde bewandert und verfasste drei Werke, von denen eines, „Kaf Nachas“ zu den Pirke Abot, von seinem Schwager nach seinem Tode 1777 zum Drucke befördert wurde. Er starb kurz nach dem Tode Emdens, 12 Siwan 1776. Königstr. No. 1835.

57. **Pheibisch Cohn D. i. W.** war nach dem Inhalte seiner Grabinschrift ein sehr gelehrter Mann. In der Altonaer Machsor-Ausgabe v. 1772 ist eine formvollendete Einleitung von ihm zu finden. Er starb 1777 und ruht in Wandsbek.

58. **Zebi Hirsch Warisch K R der neuen Klaus i. H.** Wie bereits oben bei Isaak Tabor No. 39 erwähnt, wurde im Jahre 1756 die sogenannte neue Klaus in Hamburg gegründet. Das erste Kollegium in dieser Klaus bestand aus R. Löb Pfersee, Juspa ben Daniel und Hirsch Zebi Warisch. Er war ein hervorragender Gelehrter, der Tag und Nacht dem Studium widmete. Er war der Schwiegersohn des frommen R. Baruch Warisch, des Stammvaters einer weitverzweigten Familie in Hamburg. Er starb 1771. Königstr. No. 3433.

59. **Wolf Horowitz K R. i. A**, ein Sohn des Dajan Abraham Horowitz in Posen, ein Nachkomme des Verfassers des של"ה. Er widmete sich ausschliesslich dem heiligen Studium und wies alle Ehrenstellen zurück, um ungestört „lernen“ zu können. Er starb 1777. Königstr. No. 3086.

60. **Arjeh Jehuda Josef Sohn des Juspa** war Kultusbeamter und Darschan in Wandsbek und verfasste das agadische Werk „Tmuras Ajil“. Er starb 1778 und ruht in Wandsbek.

61 **Jakob Jehuda Pfersee K R. und D. i. H. A.** Jakob Jehuda, Sohn des R. Chanoch Sundel Rabbiner in Pfersee, Schüler des Rabbiner Jakob Cohn in Frf. a. M., war einer der hervorragendsten Dajanim der drei Gemeinden. In seiner Jugend war er bereits durch seine Gelehrsamkeit berühmt und als Dajan in Hamburg ernannt. Trotz vielfachen Anfeindungen stand er im Amulettenstreite auf Eybeschütz Seite, dem er eine unbegrenzte Verehrung entgegenbrachte. Eyb. hielt ihn für würdig, eine Rabbinatsstelle in einer der grössten Gemeinden zu bekleiden; er zog es jedoch vor, an Eyb. Seite Wissen zu schöpfen. Seit der Gründung der alten Klaus gehörte er dem Lehrkollegium an, und nach der Gründung der neuen Klaus in Jahre 1756 wurde er dort als erster Rabbiner ernannt. Er edirte seine Novellas zum Talmud unter dem Titel L'schem Sevach. Nach Eybeschütz Tod versah er das Rabbinat bis zum Amstantritt des R. Jizchok Horowitz, nach dessem Hinscheiden abermals bis zur Amtseinführung des R. David Berlin. Selbst Emden, mit dem er häufig im Besdin fungirte, nennt ihn einen hervorragenden Mann. Er starb 1779. Königstr. No. 3087.

62. **Eisik Leb Reds D. i. H.**, geboren 1694, kam als Jüngling nach Hamburg, wo er zuerst an der Behrend Cohn Klaus fungirte, später Dajan und Maggid in Hamburg wurde. Er starb 1777. Königstr. No. 1904.

63. **Abraham Traub** entstammte der Familie des Jakob Weil. Sein Vater Alexander Traub sandte ihn zum Studium in das Lehrhaus des R. Jonathan Eybeschütz nach Prag. Als Jonathan Eyb. in Altona den Bann über den Sabbatäismus aussprach, rief er Ábr. Traub zum Zeugen auf, dass er diesem Wahne bereits in Prag mit dem Banne entgegengetreten sei. Traub besass noch ein Exemplar der Prager Bannbulle. Abr. Traub war sehr gelehrt und hochgeachtet in der Gemeinde. Er starb 1779. Königstr. No. 2299.

64. **Ascher Lemil** aus Hagelburg, ein gesuchter Talmudlehrer in Hamburg. Er starb 1780 und ruht in Ottensen.

65. **Elia Oppenheim**, Sohn des Parness Mendel Oppenheim, aus der Familie des Rabbiners David Oppenheim, Schüler des R. Jecheskel Katzenellenbogen und Schwiegersohn des Vorstehers Behrend Cohn, war ein gelehrter und hochgeachteter Mann. Er wird in dem Werke des Dajan R. Efrajim Heckscher, ebenso in dem Werke Beer Tow von dem Verfasser als Mäcen und sehr gelehrten Mann gepriesen. Durch seine vornehme Abkunft, seine Gelehrsamkeit, gepaart mit edlem Charakter, wie auch durch seinen Reichtum war er der geeignetste Repräsentant der Gemeinde. Er wurde auch bald zum Parness der Altonaer Gemeinde in Hamburg gewählt. In der stürmischen Zeit des Amulettenstreites stand er Eybeschütz machtvoll zur Seite. Mit unermüdlichem Eifer kämpfte er für die gerechte Sache, welcher er auch schliesslich zum Siege verhalf. Er veranlasste jenen vielgenannten von 150 hervorragenden Gemeindegliedern unterschriebenen Kompromiss. In den Briefen an R. Josua Falk Frf. a. M. und Arjeh Löb in Amsterdam ist er als Altonaer Vorsteher unterschrieben — Nachdem Oppenheim sah, dass durch den unseligen Streit das Torastudium gelitten und herabgewürdigt war, (die Klaus seines Schwigervaters Isachar Berend Cohn war eingegangen,) sammelte er auf Anregung Eybeschütz die Mittel zur Gründung einer neuen Lehrstätte. So entstand die sogenannte „alte“ Klaus in Hamburg. Oppenheim verzichtete jedoch, irgend eine führende Stelle dort einzunehmen. Selbst Jakob Emden, der möglichst alle seine Gegner verdächtigte, musste Oppenheim in seiner Unantastbarkeit lassen. Er berichtet allerdings in einem seiner Pamphlete, שְׁבִירַת לִוְהַת הָאוֹן, den Tatsachen nicht entsprechend, dass O. sein Vermögen verloren habe, als Strafe weil er ihn befehdet. Professor David Kaufmann in der Monatschrift 1895 Seite 228 weist hingegen nach, dass Oppenheim in Glanz und Würde bis an sein Lebensende blieb. Von den treuen Mitkämpfern und Unterstützern seiner Bemühungen, Eybeschütz zu rechtfertigen, seien hier noch erwähnt die Vorsteher Hertz Popert und David Rintel. Elia Oppenheim starb 1782 und ruht Königstr. No. 3134.

66. **Moses Heilbuth D. und K R. i. H.** Er war einer der ersten Rabbiner der alten Klaus in Hamburg, sowie Vorsteher der Kabronim. Er starb 1783. Königst. No. 4391.

67. **Hirsch Frank D. und KR. i. A.** geboren in Halberstadt, ein Schüler des Zebi Hirsch Charif in Halberstadt und des R. Baruch Kahane in Fürth. In seinen 18. Jahre verheiratete er sich und suchte seinen Erwerb im Kaffeehandel, widmete jedoch den grössten Teil seiner Zeit dem Torastudium, das er eifrigst seinen Kindern übermittelte. 1777 wurde er zum Klausrabbiner, ein Jahr später unter Rafael Cohn zum Dajan in Altona erwählt. Obzwar schwer leidend, lag er doch Tag und Nacht dem Talmudstudium ob. Er starb 1788 Königstr. No. 3088. Sein ältester Sohn Chaim schrieb schon in Jünglingsjahren Novellas zum Talmud, der zweite Mosche, ein Schüler Eyb., von dem er eine gelehrte Mitteilungen enthaltende Handschrift besass, war ein eifrig wirkender Vorsteher der Klaus, der dritte, Leb, ein frommer von seiner Arbeit lebender Mann. A's nach der französischen Invasion und der Trennung der drei Gemeinden der Rabbinatssitz unbesetzt war, wurden interimistisch vier Gelehrte in der Klaus zur Pflege des Torastudiums ernannt. Unter ihnen R. Leb Frank. Er war auch kurze Zeit Beisitzer des Besdin unserer Akiba Wertheimer. Er starb 1837. Königstr. No. 1422.

68. **Isaak Schwab. D. i. H. W.** Schwiegersohn des Isaak Gunzenhausen, war Dajan der Wandsbeker Gemeinde in Hamburg, wo er auch 1789 starb. Knigstr. No. 3089.

69. **Jechiel Walich**, Sohn des Parness Salomon Walich, Schüler und eifriger Anhänger Jon. Eybeschütz. Er verfasste ein Werk, Bes halevi in drei Theilen, das noch ungedruckt in der Walichsklaus vorhanden ist. Er war im jüdischen Schrifttum und in anderen Wissenschaften wohlbewandert, weit geachtet, wohlthätig und hilfreich, war Hofjuwelier in Mecklenburg und erwarb sich ein namhaftes Vermögen. Ihm wird nacherzählt: Ein Jude wurde in Mecklenburg einer falschen Anklage zufolge zum Tode verurteilt. Es war an einem Freitag, als es Jechiel Walich in Hamburg zu Ohren kam. Er wandte sich an den Rabbiner Rafael Cohn mit der Frage, ob er trotz des einbrechenden Sabbath die Reise zu Pferde nach Mecklenburg antreten dürfe. Der Rabbiner bejahte es, weil es galt, ein Leben zu retten. Er ritt 30 Stunden Tag und Nacht, ohne sich und seinem Pferde Ruhe und Speise zu gönnen und es gelang ihm, beim Fürsten die Aufhebung des Urteils zu erwirken. Im Gedenkbuch der Gemeinde Altona findet sich folgende bemerkenswerte Mitteilung. Im Jahre 1767 kam der dänische König Christian VII. nach

Altona. Es erhielten Audienz bei ihm Chaim Bergel, Hirsch Breslau, und an ihrer Spitze Jechiel Walich. Sie überreichten dem König ein goldenes Etui, 1000 Dukaten enthaltend. Er sagte ihnen seinen Besuch in der Altonaer Synagoge zu. Am betreffenden Tage war dort ein geschmückter Sitz für den König errichtet. Unter dem Gesang des Vorbeters und des Chor's betrat der König die Synagoge, nahm seinen Sitz ein und Jechiel Walich hielt die Ansprache an den König und überreichte zwei von ihm verfasste Huldigungsgedichte. — In dem bei Jakob Emden erwähnten Rechtstreit der drei Gemeinden wurde Jechiel Walich von der Gemeinde Altona als Vertreter gewählt und trat oft sehr energisch mit gelehrten Gründen Jakob Emden entgegen. Selbst Jakob Emden rühmt seine klare und gerechte Beweisführung. Obwohl ihn seine Geschäfte und seine Tätigkeit in der Gemeinde sehr in Anspruch nahmen, blieb ihm doch Zeit, sich eingehend mit dem Torastudium zu beschäftigen. In seinem besten Mannesalter entschloss er sich, ein Lehrhaus, eine Klausur zu gründen, die bis auf den heutigen Tag besteht. Er bestimmte ein Haus und 30.000 Mark zu diesem Zwecke und verfügte, dass dort beständig drei Gelehrte lehren und wirken sollten. Die ersten drei Rabbiner installirte er selbst und war bei allen Vorträgen zugegen. Das noch vorhandene Testament zeugt von seiner geistigen Grösse, von seinem den Genüssen dieser Welt abgewandten, dem geistigen und religiösen Streben ergebenden Sinn. Für alle Klausuren Altona Hamburgs wie auch allen wohlthätigen Institutionen testirte er grössere Summen. Er starb plötzlich am Rüsttage zum Pesach 1789. Königst. No. 3306.

70. **Salomon Fränkel** ein Bruder des Rabbiner David Fränkel in Berlin, des Verfassers des Kommentars *Korban-hoedo zum Talmud Jeruschalmi*. Er war Schüler des Josua Falk in Frankfurt a. M. und Rappaport in Fürth, die ihn als hervorragend geistig begabten und hochstehenden Jüngling, der sich gründliches tiefes Wissen angeeignet, rühmten. Er war vom Hause aus — sein Vater war der bekannte R. Hirsch Mireles in Berlin, — vermögend. Er veranlasste aus eigenen Mitteln die Drucklegung des Rambam in Jessnitz, um das Torastudium zu fördern. Später siedelte er sich in Hamburg an und nahm dort bald eine führende Stellung ein. Obgleich er ein Verwandter Jakob Emdens, Schüler und Freund des Josua Falk Ff. und Samuel Hellmann Metz war, stand er doch als treuer Anhänger an

Eybeschütz Seite. Hier sei auch erwähnt, dass Emden in einigen Pamphleten, (ihm nachgeschrieben haben einige Geschichtsforscher u. a. Grätz,) behauptet, dass kein deutscher Rabbiner zu Eybeschütz hielt. Es ist dies durchaus unrichtig. Wie im hebr. Teil nachgewiesen, standen nebst dem Berliner berühmtem David Fränkel noch viele andere deutsche Rabbiner an Eybeschütz Seite und wiesen Emdens Aufsetzungen energisch zurück.

Salomon Fränkel starb allgemein geehrt und hochbetagt im Jahre 1789. Königstr. 3037. Seine Söhne wandelten in seinen Wegen und waren geachtete Männer. Besonders der Vorsteher Moses Fränkel war durch seine Gelehrsamkeit und Wohltätigkeit ausgezeichnet und wird von dem Dichter Moses Mendelson in seinem Werke Pnei Tewel verherrlicht.

71. **Juspa ben Daniel K R. in H. D. i H. W.** Er wohnte in Hamburg und war Dajan für Hamburg Wandsbek. Auch er unterzeichnete sich unter dem Kompromiss zu Eyb. Gunsten. 1761 wurde er Klausrabbiner der neuen Klaus. Bei der mehrerwähnten Verhandlung zwischen den drei Gemeinden 1770 war er der Bevollmächtigte Wandsbeks. In dem Werke Amtachas Benjamin von W. Friedburg sind einige Novellas und Deraschas, sowie eine Einleitung von ihm veröffentlicht. Er starb 1792 und ruht in Wandsbek.

72. **Simon ben Jona K R. in A.**, ein stiller Gelehrter, der sich unermüdlich dem Torastudium hingab, starb 1793. Königstr. 2718.

73. **Mosche Menachem Mendel D. uud KR. in A.** genannt Mendel Rubert, war früher Dajan in Berlin, heiratete dann die Tochter des Mosche Heilbuth (No, 66) in Altona, wo er dann zum Dajan und Klausrabbiner erwählt wurde. Er war auch Beisitzer des Besdin unter Rafael Cohn. In der Klaus wirkte er 30 Jahre und starb 1094 Königstr. 3030

74. **Israel Meschulam Salomon Mireles**, ein Sohn des Jakob Emden, geboren 1723, nannte sich nach seinem Grossvater Salomon Mireles Seine Mutter war eine Enkelin des Frankfurter Rabbiners Naftali Kohn. Er kam in seinem 6. Jahre nach Emden und Später nach Altona. Sein Vater sandte ihn nach Glogau und später nach Polen. Er heiratete die Tochter eines Gelehrten in Brody, bekleidete das Rabbinat in Pudheiz und wurde dann zum Rabbiner der Hamburger Synagoge in London erwählt. Er war zu gleicher Zeit mit R. Tewele Schiff Rabbiner in London. Er wurde dort von einer Krankheit (Melancholie)

befallen, kehrte nach Altona zurück und starb 1795. Königstrasse 3091.

75. **Mordechai Levi K R. in A.**, ein gelehrter Mann, der sich von seiner Hände arbeit nährte. Als er arbeitsunfähig wurde, ward er Klausrabbiner in Altona. Er starb 1796. Königstrasse 3092.

76. **Ahron Salomon Mosche Frensdorff D. i. H.** Salomon Frensdorf war ein hervorragender Gelehrter und Dajan während der Amtstätigkeit des Rafael Cohn. Er starb in Hamburg 1796 und ruht in Ottensen No. 3187. Sein Sohn Zadok, ein berühmter Maggid, hie't wöchentlich in der Altneuen Klaus Vorträge. Er starb 1822 und ruht in Ottensen. Der Sohn des Zadok Fr. war Professor Salomon Frensdorff in Hannover. Er wurde in Hamburg geboren, lernte bei Ettliger und Chacham Bernays und heiratete in Hannover die Tochter des Josef Berend, dessen Mutter eine Tochter des Isaak Horowitz, Rabbiner der drei Gemeinden war.

77. **Mordechai Gumpel Schnaber** genannt Professor Levi-sohn. Er war der Sohn des Berliner Dajan Juda Leb Schnaber, Dajan der drei Gemeinden. Er war ein Schüler des David Fränkel in Berlin, studierte dort Medizin und siedelte dann nach London über, wo er Arzt im Hospital von Portland war. Er veröffentlichte in London mehrere medizinische Schriften und wurde dann vom schwedischen König Gustav III. nach Stockholm berufen, um dort ein Krankenhaus zu errichten. Gustav III. verlieh ihm den Professortitel von der Universität Upsala. In London edirte er sein religions-philosophisches Werk „Maamar hatora wehadas“, das viel Aufsehen in der Gelehrtenwelt machte. Er siedelte später nach Hamburg über, wo er ein viel beschäftigter Artzt wurde und sich durch Erfindung und Verbreitung von Heilmitteln ein namhaftes Vermögen erwarb. Er widmete sich in seiner freien Zeit dem Torastudium und übte Wohltätigkeit gegen Arm und Reich. Er verfasste ausser oben genanntem Werk einen Kommentar zu Kohelet, eine philosophisch dogmatische Erläuterung zu den 13 Glaubensartikeln, ein hebr. Wörterbuch, Grammatik und Synonymik, ein Werk in englischer Sprache über den Geist der Religion, mehrere Arbeiten in der Zeitschrift Meassef und gab 1785/86 eine medizinische Zeitschrift heraus. Er testirte seine hebr. Bibliothek der Klaus in Altona und starb 1797 Königstr. 3042.

78. **Jizchak Warter. KR. der Walich Kl.**, war Rabbiner in verschiedenen Gemeinden Polens, zuletzt in Wart, ein sehr gelehrter Mann, der noch von Jechiel Walich selbst berufen wurde. Er starb 1798. Königstr. 3045.

79. **Lipman Beit D. in H. A.** Über dreissig Jahre war er Beisitzer des Besdin und Dajan in H. A. Auch er unterschrieb den Bann gegen den anonymen Verfasser des „Mizpeh Joksel.“ Die Grabinschrift, die er selbst verfasst, zeugt von seiner innigen Frömmigkeit und Bescheidenheit. Er war Schwiegersohn des Vorstehers Mordechai Knorr. Starb 1798. Königst. No. 3046.

80. **Abraham Israel Cohn.** Reich an Wissen und gesegnet mit irdischen Gütern stellte er diese Gaben in den Dienst Gottes. Er forschte unaufhörlich in der Tora und verfasste das Werk „Sera Awrohom.“ Aber auch seine Wohltätigkeit betätigte er in hervorragender Weise. Er testirte eine grössere Summe, welche dann mit einem Legate seines Schwager: Mathias Elsas vereint wurde, um einem Gelehrten das ungestörte „Lernen“ zu ermöglichen. Er starb 1795 und ruht in Ottensen No. 3269.

81. **Jakob Posen KR. der Walich Kl.**, der Sohn des Arjeh Leb in Posen, kam nach Altona und wurde, da er dort seinen Lebensunterhalt nicht finden konnte, von Rafael Cohn als Rabbiner nach Rendsburg geschickt, das dem Rabbinat Altona unterstand. Rendsburg war bis auf die neuere Zeit eine Gemeinde, deren Mitglieder von Gottesfurcht durchdrungen waren und gesetzestreue und namhafte Lehrer unter den Gelehrten wählte. Die vielen grossen Legate dort bekunden den früheren Geist der Gemeinde. Dort wirkte der „Gaon“ Rabbi Jakob Posen, nach ihm R. Elieser aus Strelitz, später R. Wolf, Sohn des Pinkus Peine aus Hamburg, ein Schüler Rafael Cohns, der 40 Jahre Thora lernte und lehrte, ferner Isak ben Leb, wie auch Meier ben Feibisch Jakob, ein Schwiegersohn des Chaim Michael, der bekanntlich Besitzer einer grossen Bibliothek war. Als Jechiel Walich sein Lehrhaus begründet hatte, wurde auch Jakob Posen in Rendsburg dorthin berufen. Er fällt jedoch noch fernerhin die religiösen Entscheidungen für Rendsburg und ist vermutlich in Rendsburg zu Grabe gekommen.

82. **Isaak Reindorf KR. in Altona**, ein gelehrter frommer Mann, der im jugendlichen Alter st. 1803. (Königst. 2935.) Nach seinem Tode nahm sein Vater Chaim Reindorf seine Stelle ein und st. zwei Jahre nach dem Tode seines Sohnes. Königstr. No. 2936.

83. **Josef Hahn D. in H. A.** Ein hervorragender Gelehrter und Darschan von tiefem Wissen, von Rafael Cohn hochgeschätzt, der ihn seinen lebenden Bücherschrank nannte. Er stand im Amulettenstreit an Eybeschütz Seite und ist auf dem mehrfach erwähnten Kompromiss mitunterzeichnet. Nach dem Tode des Isaak Tabor 1758 wurde er zum Rabbiner der a. u. n. Klaus in Hamburg ernannt — I. J. 1789 erschien eine Schrift „Mizpeh Joksel“, die sich in scharfer Polemik und in ausfahrender Weise gegen das Werk „Toras Jekusiel“ von Rafael Cohn wandte. Der Verfasser nannte sich Obadia b. Baruch. Es war in Wirklichkeit der Rabbiner Saul ben Zebi Hirsch in Frankfurt a. O. — Es vereinigte sich in Altona ein Besdin, an dessen Spitze Josef Hahn stand, die diese Schmähschrift und ihren Verfasser in den Bann legte. Grosse Aufregung und Parteiergreifung für den einen oder den anderen Rabbiner war die Folge. — Im Jahre 1795 hatte eine Frau, Debora Traub, nach Aussage der Ärzte kaum zurechnungsfähig, ihre Schwiegermutter und Schwägerin vergiftet. Trotz vielfacher Bemühungen wurde sie zum Tode verurteilt, hingerichtet und auf der Richtstätte begraben, Des anderen Tages grub der Schamesch der Ch. K. in Anwesenheit des Richters nach vielen Mühen die Leiche dort aus. Sie wurde auf die Entscheidung des Josef Hahn nach jüdischer Gepflogenheit und mit jüdischen Ehren im Begräbnisplatz am Dammthor beigesetzt. Josef Hahn starb, geachtet und geliebt, 1803. Auf seinem Grabstein ist seinem Willen gemäss nur Name und Todestag zu lesen. Königstr. No. 1407.

84. **Mordechai Gumpa Friedburg D. in A. H.** Bruder des B. W. Friedburg in Wandsbek, Enkel des Dajan Efrajim Heckscher, war Dajan in A. H. zur Zeit Rafael Cohns. I. J. 1771 wurde er an der a u n Klaus in Hamburg zum Klausner gewählt. Er starb 1804. Königstr. No. 3545.

85. **Familie Hausen.** Der erste dieser Familie, der in Altona lebte und wirkte, war Jokel Hausen. Er kam aus Frankfurt a. M., erwarb sich in Altona ein ansehnliches Vermögen und wurde zum Vorsteher der Gemeinde gewählt. Er war zuerst Gegner Emdens, schlug sich jedoch später auf dessen Seite. Sein Sohn Israel, 1728 geboren, erwarb sich bedeutendes Wissen im jüd. Schrifttum und verfasste ein Werk über den Talmud, das in der Klaus in Altona (Cat. Cod. 11. 12.) noch handschriftlich vorhanden ist. Der Sohn des Israel Hausen, Meier, war wie sein Vater

hervorragend an Wissen. Er heiratete die Tochter des Rabbiners Zebi Hirsch in Berlin, war Parness in Altona, übt Wohlthun und verbreitete Torakenntniss. Israel Hausen starb 1804. Maier Hausen 1808. Königstr. 1433.

85. **Jakob Warisch D. u. KR. in A.** der Sohn des Zebi Hirsch Warisch in Hamburg (No 58) Schüler des Rafael Cohn, zählte zu den hervorragenden Gelehrten der drei Gemeinden. Er war namentlich in Neumondsrechnung wohl erfahren und gab mehrere Jahre den jüd. Kalender mit den H. A. Minhagim heraus. Er heiratete die Tochter des R. Josef Hahn (83). Bis 1789 war er Rabbi in der Klaus des Jechiel Walich. In demselben Jahre wurde er zum Dajan und Klausner in Altona ernannt. Er starb 1808. Königstr. No. 3231. Sein Sohn Paltiel, ein gründlicher Talmudkenner, war gleichfalls Klausrabbiner in der Walich Klaus. Er starb 1830 und ruht in Altona Königstr. Hamburger Teil

87. **Josef Heilbut** in Hamburg, Verfasser des Werkes „Besoh Josef“ zum Pentateuch, ein wohlhabender, gelehrter und wohlthätiger Mann. Er war Schwigersohn des reichen Samuel Warburg. St. 1808. Königstr. No. 5830.

88. **Israel Breslau** ein gelehrter Mann, einer der Bevollmächtigten der Gemeinde Hamburgs bei den Verhandlungen der drei Gemeinden 1770, Toraschreiber und Bibliograph der Bibliothek Oppenheim. Starb 1809. Königstr. No. 2940.

89. **Ascher Neustadt D. i. W. KR. der Walich Kl.**, ein Angehöriger der Familie des Jechiel Walich, wurde nach dem Tode Isaak Warters (78) zum Rabbiner der W. Klaus ernannt. Er wohnte in Hamburg und war Dajan in Wandsbek. Er starb 1811 und ruht in Wandsbek.

90. **Benjamin Wolf Wahlfhausen KR. in A.** wirkte dort 50 Jahre und starb 1812 Königstr. 1429.

91. **Abraham Ronach D. und KR. in A.** Er war Talmudlehrer der Talmud Tora Schule in Hamburg. (Goldschmidt Geschichte der Talmud Tora Schule in H. Seite 31 u. 43.) 1812 wurde er Dajan und Klausrabbiner in Altona. Kurz darauf zwang ihn ein Fussleiden, sich in Kiel einer Operation zu unterziehen, in Folge deren er starb. 1813 Königstr. No. 1426.

92. **Salomon Samter D. u. KR. in A.** Einer der berühmtesten Dajanim Altona's war Salomon Samter. Mehrere Jahre war er Vorsitzender des jüd. Gerichtes. Durch seinen Scharfsinn und seine Belesenheit im Choschen Mischpat ausgezeichnet, wurde

er im Jahre 1811, als sich die drei Gemeinden trennten, neben R. Meir Cohn ernannt, um die Differenzen der Trennung zu schlichten. Er war ein unermüdlicher Torahlehrer und seine talmudischen Vorträge in der Klaus erfreuten sich des grössten Zuspruches. Er starb 1814. Königstr. 1124.

93. **Elia Levi KR. der a. u. n. Kl.** wurde 1794 Rabbi in der a. u. n. Klaus in Hamburg. Während der französischen Belagerung flüchtete er nach Altona, wirkte dort inzwischen an der Klaus und kehrte, nachdem der Friede wieder eingetreten, nach Hamburg zurück. Er st. 1825 Königstr. Hamburger Teil,

94. **Beer Darschen in der a. u. n. Kl.** in Hamburg, der Sohn des Juspa b. Daniel (S. 71.) in Wandsbek, verlor sein Vermögen in Folge der franz. Belagerung, flüchtete nach Altona, versah dort prov. eine Klausnerstelle, kehrte nach Hamburg zurück, wo er als Darschen der a. u. n. Klaus angestellt wurde. Er starb 1825 und ruht in Wandsbek.

95. **Hendl Bachrach**, aus einer gelehrten Familie, wurde frühzeitig in der jüdischen Wissenschaft ausgebildet, widmete sich aber, durch seine herrliche Stimme befähigt, dem Vorbeterberufe. Er war ein weitberühmter Vorbeter in Beyreuth, wurde 1764 nach den drei Gemeinden berufen, wo er 54 Jahre wirkte und 1818 starb. Seine Tätigkeit als Beglaubigter des Besdin erstreckte sich auf 7 Rabbinate. Bei der Ausgabe der Altonaer grossen Machsorim war er Mitarbeiter und Sammler der Minhagim. Königstr. 1439.

96. **Mosche Glogau, hebr. Dichter i. H.**, ein gelehrter Mann und geistreicher Schriftsteller, verfasste das Buch Chewel le-hachjais und wurde in seiner Tätigkeit von seinem Freunde, dem Oberrabbiner Zebi Hirsch in Altona, eifrig unterstützt. St. 1821. ruht Königstr. H. T.

97. **Jechiel Michel Speier D. i. H.** Speier war zuerst Rabbiner in Gelnhausen, dann in Dessau, wo er die Tochter Rafael Cohn's heiratete. Später wurde er als More Zedek nach Hamburg berufen. Bei der französ. Invasion trat er für die Bedrückten ein und erwirkte, dass sie nicht ausgetrieben wurden. Bei der Errichtung des Tempels in Hamburg war er einer der drei Männer, die sich energisch gegen die Neuerung erhoben. Als Chacham Bernays nach Hamburg kam, war er der Vorsitzende des Besdin. Einige gelehrte Beiträge von ihm sind in den Werken seines Schwiegervaters Rafael Cohn enthalten. Er st. 1822 u. ruht in Ottensen.

98. **Gumpel Hildeshaim KR. in der a. u. n. Kl.**, ein scharfsinniger Gelehrter, der Lehrer vieler Schüler. Auch er musste während der franz. Belagerung nach Altona flüchten. Später kehrte er nach Hamburg zurück, wo er in der Klaus bis zu seinem Tode wirkte. Er starb 1823 und ruht in Ottensen.

99. **Mosche Jakob Jaffe D in H** Er war noch unter Rafael Cohn, mit dem er verwandt war, Dajan in H. A. In der franz. Zeit bewährte er sich vielfach als Fürsprecher seiner Gemeinde. Furchtlos trat er den Machthabern entgegen. Als gründlicher Talmudkenner genoss er hohes Ansehen in Hamburg. Seinen religiösen Entscheidungen und Anordnungen während der Belagerung wurde allgemein Folge geleistet. Er war wie Michael Speier einer der drei Männer, die gegen die Reformen des Tempels Einsprache erhoben. Viele Jahre lehrte er an der Jech. Walich Klaus. Er starb 1823 und ruht Königstr. H. T.

100. **Salomon Beit KR. der Walich Kl.**, der Sohn des Dajan Lipmann Beit (79) wirkte mehrere Jahre an der J. Walich Kl. und starb in jungem Alter 1825. Königstr. 1397.

101. **Sanwel Hanover** Ein hervorragender Privatgelehrter in Hamburg, Schwiegersohn des Schweriner Rabb. Mordechai Jaffe. Er edirte die 1804 bei Gebr. Bonn in Altona gedruckten Machsorim, zu denen er eine gelehrte Vorrede schrieb, sowie das Buch „Refuas hanefesch“, Gebete und Verhalten bei Sterbenden und Toten, wie auch eine hebr. Gramatik. Er starb 1826, ruht Königstr. H. T.

Sein Sohn **Josef Hanover** erblindete in der frühesten Jugend eignete sich aber dennoch wunderbarerweise ein reiches talmudisches Wissen an, so dass er 1823 zum Klausrabbiner der a. u. n. Klaus ernannt wurde. Er war unter dem Namen „Rabbi Josef Sagi Nohaur“ bekannt. Er starb 1845 und ruht im Grindel.

102 **Zadok Pfersee KR. der a. u. n. Kl. in H.** Ein Sohn des Dajan Jakob Juda Pfersee (61) wurde nach dem Tode des Mosche Heilbut an dessen Stelle zum Klausrabbiner ernannt. Er war auch Kabronim Vorsteher. Starb 1827. H. T.

103. **Nathan Ellingen**, geboren in Mainz, war ein Schüler des Noach Chaim Zebi, der später Rabbiner der drei Gemeinden war. I. J. 1809 wurde er, nachdem er ein Probelehren von vier Wochen ausgeschlagen, von dem Vorstand der Talmud Tora Schule nach Hamburg berufen, um den Jünglingen von 15—16

Jahren jüd. Wissen zu übermitteln. Er wirkte dort erfolgreich. Salomon Frensdorff, Samson Rafael Hirsch, Levi Salomon, Isaak Dessau, Löb Adler u. a. m. waren seine Schüler. Nach dem Amtsantritte des Chacham Bernays nahm er die Rabbinatsstelle in Bingen an und schied von Hamburg. Innige Liebe verband ihm mit seinem Brudersohn Löb Ellingen in Mainz.

Sehr verdient um die Gründung der Hamburger Talmud Tora Schule machten sich der Gelehrte R. Löb Knorr und Meir Hess, welche auch später in Gemeinschaft mit Nathan Ellingen segensreich für das Gedeihen der T. T. Schule wirkten.

104. **Mosche Berlin KR. der Leb b. Schaul Kl. in H.** Er war der erste Klausrabbiner in dem Lehrhaus, das Leb ben Schaul in Hamburg gründete.

Leb ben Schaul war ein vermögender Mann, hochherzigen Sinnes, wohlthätig und ein heisser Verehrer der heiligen Wissenschaft. Er war Vorsteher der jüd. Gemeinden H. A. Sein eifriges Streben war, das Torastudium zu verbreiten und ihm eine bleibende Heimstätte zu gründen. Er bestimmte noch bei Lebzeiten eine namhafte Summe, den Lebensunterhalt zweier Gelehrter zu sichern, damit sie ungestört dem Studium und der Verbreitung der Tora obliegen konnten. Er testierte sein Vermögen dieser Stiftung und starb am 13. Tewes 1810. In seinem Testament, das von tiefster Frömmigkeit aber auch von einer gewissen kurzsichtigen Naivität diktiert ist, wird gefordert, dass die beiden Rabbinen keinerlei Nebenbeschäftigungen obliegen sollen. Bei ihrer Wahl soll in Betracht gezogen werden, dass sie keine verwandtschaftlichen Beziehungen am Orte haben, damit sie durch diese nicht von ihrer Pflicht abgezogen werden. Die Lehrstätte dürfe nur am alten Wall sein u. a. m. Die Rabbinen sollten in reinster Absicht nur der Sache halber lernen und lehren und in Frieden und Eintracht vereint wirken. Leb b. Schaul ruht Königstr. No. 1430.

Mosche Berlin war in Posen geboren, wurde in Berlin von dem Vater seines Vaters Josef Berlin erzogen, studierte dann in Posen bei dem Vater seiner Mutter Todros Munk und wurde dann von seinem Vater, dem Rabbiner Lase Berlin nach Hamburg berufen, wo er in der Klaus des L. b. S. wirkte. Er verhandelte in Vertretung seines alten Vaters mit dem franz. General Eckmühl, um Erlassung der schweren Abgaben d. J. Er edierte nach dem Tode seines Vaters dessen Werk, Mischnas d'rabbi Elie-

ser und fügte gelehrte Bemerkungen hinzu. Er starb 1829 und ruht Königstr. H. T.

105. **Lipmann Daus K. R. der L. b. S. Kl. in H.**, war früher Dajan in Graetz und wurde von Leb ben Schaul als Rabbi in seine Klaus. berufen. Er starb 1850. ruht Königstr. H. T.

106. **Gamaliel ben Gamaliel D. i. A.** Er war früher Lehrer in der Talmud-Tora Schule in Altona, wo er die reiferen Knaben in Talmud und Decisoren unterrichtete. 1813 wurde er zum KR. in Altona und später zum Dajan dort ernannt. Er edirte die Tefila Awaudas Halew, die 1821 in Altona gedruckt ist. Er st. 1830 Königstr. No. 4712.

107. **Binjamin Wolf Goldschmidt KR. i. A.**, geboren in Hildesheim. Er war Toravorleser und Tokea in der grossen Synagoge in Altona, wurde 1805 Klausrabbiner dort und wirkte unablässig und eifrig bis zu seinem Tode 1831. Königstr. 5534.

108. **Pesach Cohn D. u. KR. in A.** Sohn des Jakob Cohn und Nachkomme des Samuel Elkan, des Verfassers der Respon- sen Mekaum Sch'muel, geboren in Altona. Er besuchte die Jeshiwo in Wilna, kehrte von dort reich an Wissen nach Altona zurück, wo er als Klausrabbiner und Dajan bis zu seinem Ende 1831 wirkte. Sein Bruder Mosche war der Vater des jüngst verstorbenen R. Jekew Cohn in Altona.

109. **Jehuda Leb Frankfurter**, geboren 1743 in Hamburg, Bruder des Rabbiners Menachem Mendl Frankfurter, verfasste das Werk „Horchosim lebikoh“, das 1815 in Altona gedruckt ist. Er starb 1836 und ruht auf dem Grindel in H. Samson Raphael Hirsch zitiert ihn in seinem Pent. u. d. Psalmen.

110. **Schalom Kohen**, geboren 1771 in Meseritz in Polen, ein namhafter hebr. Dichter und Schriftsteller, noch Zeitgenosse des berühmten Naftali Herz Wessely. In seinen Jünglingsjahren schrieb er „Mischle Ogur“, Fabeln und Erzählungen in hebr. Sprache. Er beherrschte auch die deutsche Sprache, so dass er die heilige Schrift vom hebr. ins deutsche übertragen und 1821-24 in Altona-Hamburg ediren konnte. Als General Eckmühl von der Gemeinde Hamburg forderte, für Napoleon eine Huldigung in der Synagoge zu veranstalten, verfasste Schalom Kohen auf Veranlassung der Gemeinde ein Preisgedicht auf Napoleon. Er war Mitarbeiter der Monatschrift „Meassef“ und gab die Zeitschrift Bikure ho-ittim heraus. Er besorgte die deutsche Übertragung der unter dem Titel Diwre hab-riss herausgegebenen Protestbriefe gegen den Hamburger Tem-

pel und verfasste eine Anzahl Werke grammatischen wie poetischen Inhalts, die im hebr. Teil namhaft gemacht sind. Er starb 75 Jahre alt, 1845 und ruht auf dem Grindel in Hamburg. (Wittkower in s. Agudas Prochim lässt ihn irrthümlich in Ottensen begraben sein ; auch die dort angeführte Grabinschrift ist nicht die seine.

111. **Chajim b. Josef Michael**, der bekannte Mäcen und Bibliophile, geboren 1792 in Hamburg, Schüler des R. Lase Berlin, der ihm seine Tochter zur Frau gab. Er erwarb sich ein reiches Wissen und mühte sich, die Schätze der Wissenschaft auf jüdischem Gebiete zusammen zu bringen. So kam er in den Besitz einer Bücherei, die als eine der bedeutendsten und umfassendsten der Privatbibliotheken aller Zeiten bezeichnet werden kann. Er starb, 54 Jahre alt, 1846 und ruht auf dem Grindel in Hamburg. Nach seinem Tode gab sein Fretind Moses Steinschneider ein Verzeichniss seiner Bibliothek heraus, zu dem Zunz eine Vorrede schrieb. Diese Bibliothek umfasste 850 Handschriften und gegen 6000 Druckwerke. Die ersteren gingen in den Besitz der Bodleiana in Oxford, die letzteren in den des British Museum in London über. Chaim Michal's nachgelassenes Werk „*Aur hachajim*“, Biographien hebr. Autoren alphabetisch geordnet, beförderten die Söhne, nachdem es Dr. Löb Altona und nach ihm Dr. Berliner Berlin revidirt hatten, zum Druck. Es erschien 1891.

112. **Menachem Man KR. in A.** in Altona geboren. Er war 25 Jahre als Maggid der Chewro Kadi-cho und 55 Jahre als Verwaltungsmitglied der Talmud-Tora Schule in Altona tätig. Als Klausrabbiner forschte er eifrig in der Tora. Die in Altona edirte Mischna-Ausgabe hat er zum grössten Teile revidirt und auch einige Emmendationen dazu geschrieben. Er starb hochbetagt 1847. Kngstr. 1446.

113 **Mosche Goldberg KR. d. W. KI.** Er war Rabbiner in Melukken, später in Königsberg und wurde 1836 an die Jechiel Walich Klaus in Hamburg berufen, wo er bis zu seinem Ende wirkte. Mo che Jakob G. revidirte und glossirte den Commentar des R. Akiba Eger zu Mischna. Sein Sohn Menachem Goldberg, Schwiegersohn des Binj. Wolf Eger, lehrte kurze Zeit in der Walich Klaus. Er beschäftigte sich mit der Drucklegung des Talmud und Mischna mit Tosfos R. Akiwa Eger, welche 1861 in Berlin erfolgte. Des Recht zur ferneren

Drucklegung wurde ihm von seinem Schwiegervater zugesprochen. Als man sie jedoch in Warschau unrechtmässig zum Druck befördern wollte, legte er durch die Entscheidung bedeutender Rabbinen erfolgreich Protest ein. Nach ihm fungirte in der Wälich Klaus Pheibisch Cohn aus Bialystok, von dem näheres nicht zu erfahren ist. Er ruht auf dem Grindel. Die Grabinschrift ist nicht mehr zu entziffern.

114. **Salomon Dreyfuss aus Weinheim D. u. KR. d. a. u. n. Kl. H. genannt Salomon Weinheim** geboren in Weinheim im Elsas, Schüler des Mosche Tobia Suntheim in Hanau, kam mit dem 1800 gewählten Rabbiner Noach Chaim Zebi Berlin nach Hamburg und unterrichtete nach der Gründung der Talmud Tora Schule dort im Talmud. Er ehelichte 1810 die Tochter des in gleichen Jahre verstorbenen Klausbeamten Seligmann b. Salomon, versah zuerst das Amt seines Schwiegervaters und wurde dann als Klausrabbiner der alten und neuen Klaus gewählt, wo er dreissig Jahre mit seinem reichen Wissensschatz wirkte. Nach dem Tode des Baruch Oser wurde er Dajan in Hamburg. Er starb hochbetagt 1849 und ruht auf dem Grindel.

115. **Eisik Metz D. in H.** Er war der Lehrer des Chacham Bernays, der ihn, als er Rabbiner in Hamburg wurde, veranlasste, an der Talmud Tora Schule als Talmudlehrer zu wirken. Er edirte 1826 einen grossen Katalog der Oppenheim'schen Bibliothek unter dem Titel Koheles Dowid. Der Tod seines grossen Schülers, des Chacham Bernays traf ihn wie ein schwerer Schicksalsschlag. Er versah bis zum Amtsantritt des R. Ansel Stern 1851 die Rabbinatsgeschäfte. Er starb 1852 und ruht auf dem Grindel.

116. **Mosche Eger Schesinger KR. L b. S.**, der Sohn des Bunem Eger, Rabbiner in Mattersdorf, der Schüler seines Onkels R. Akiba Eger, lehrte in Fihlene und wurde nach dem Ableben des Jochanan Daus an die Klaus des Leb ben Schaul berufen. Sein Gefährte war zu jener Zeit R. Nechemja Löwenthal. Beide wirkten, unbekümmert um die Ereignisse der Zeit, in ihrem Berufe. Mosche Schlesinger starb 1857 und ruht auf dem Grindel. Einiges von ihm ist in anderen Werken edirt.

117. **Mosche Mendelson**, Sohn des R. Menachem Mendel Frankfurter, ist 1782 in Hamburg geboren und eignete sich schon in der Jugend namhaftes Wissen in den jüdischen und anderen Fächern an. Wessely, in dessen Haus er verkehrte,

sah seine hohe Begabung für die hebr. Dichtkunst und leitete und unterstützte sein Streben auf diesem Gebiete. Als Jüngling übersetzte er Campe's Entdeckung Amerika's in's hebräische. Im Jahre 1812, zur Zeit der französischen Invasion, als der Russische General Tettenborn die Franzosen aus Hamburg vertrieben hatte, dichtete Mendelson ein Preislied auf den russischen Kaiser Alexander. Als jedoch der französische General Eckmühl die Stadt wieder okkupirt hatte, musste M. deshalb, um der Füsilirung zu entgehen, nach Altona flüchten. Auf den Rat des Mosche Herz verfasste er nunmehr ein Loblied auf Napoleon, das zwar zweideutig war, von der französischen Besatzung jedoch wohlwollend aufgenommen wurde. M. durfte nach Hamburg zurückkehren. Bei Gelegenheit der Gründung des isr. Tempels in Hamburg verfasste er ein Gedicht gegen die Bestrebungen der Neuerer. Bei der Wahl des Chacham Bernays gab er in Wort und Schrift die Ansicht kund, dass seine tiefangelegte, philosophische Übermittlung seines immensen Wissens nicht geeignet sei, die Menge zu fesseln. Für die 1826 in Altona bei Gebr. Bonn gedruckten grossen Machsorim schrieb er eine grosse Einleitung über die Geschichte der Gebete. Er war Mitarbeiter des Meassef sowohl, wie der von Fürst herausgegebenen Zeitschrift „Der Orient“ in den Jahren 1848—50. Er starb, 79 Jahre alt, 1861 und ruht auf dem Grindel. Die Sammlung seiner Dichtungen, Pne Tewel, die Wolf Heidenheim schon 1807 auf seine Kosten drucken wollte, wurde 1871 in Amsterdam edirt.

118. **Schmuel Igstetter KR. L. b. S. in H.** Er wurde nach dem Tode des Mosche Schlesinger 1858 zum Rabbiner der Klaus des Leb b Schaul erwählt. Igstetter besass neben seinem talmudischen Wissen auch bedeutende Kenntnisse in der hebr. Sprachkunde, der Piutim und Gebete. Er starb, 60 Jahre alt, 1863 und ruht in Ottensen.

119. **Eisik Berlin**, der Sohn des R. Lase Berlin, geboren 1793 in Hamburg, war besonders in der Kenntnis der hebr. Sprache u. d. heiligen Schrift hervorragend. Er war Toravorleser in den Synagogen der Hamb. Gemeinde und wirkte in der Korrektheit des Toravorlesens vorbildlich für seine Schüler und deren Nachtreter. 1839 edirte er ein Machsor mit Heidenheims Übersetzung, dessen Kommentar er glossirte. 1850 wurde er als dritter Klausrabbiner der a. u. n. Kl. angestellt. Zu seinem 70. Geburtstag — zugleich der fünfzigste Jahrestag seiner Lehr-

tätigkeit — widmete ihm R. Mosche Michael Lichtenstein ein grosses Huldigungsgedicht. Er starb 1865 und ruht a. d. Grindel.

120. **Dr. Salomon Ludwig Steinheim, Arzt in Altona**, geboren 1789 in dem Dorfe Bruchhausen. Er war auf dem Gebiete der jüd. Wissenschaften Autodidact. Kein Lehrer stand ihm in seiner frühen Jugend zur Seite, der den ungewöhnlich begabten Jüngling hätte fördern können. Er vertiefte sich erfolgreich in die Wissenschaft der Philosophie, studirte Medizin, liess sich dann in Altona nieder, wo er sich bald einen bedeutenden Ruf als Arzt erwarb. Er wirkte neben seinem Berufe eifrigst zum Heile der Jüd. Gemeinde, in deren Vorstand er sich mehr als 30 Jahre betätigte. Als sich 1838 mehrere „Aufgeklärte“ mühten, die jüd. Gemeindeschule zu Falle zu bringen, erliess er ein diese Bestrebungen bekämpfendes Zirkular an die Gemeindemitglieder, das jenes Vorhaben vereitelte. Steinheim trat wie sein Freund Gabriel Riesser eifervoll und erfolgreich für die Emanzipation der Juden, besonders Schleswig-Holsteins ein. Er schrieb ein grosses religionsphilosophisches Werk „Die Offenbarung nach dem Lehrbegriffe der Synagoge“ in 4 Bänden 1855—63, ferner religiöse Dichtungen biblischen Stoffs, polemische Schriften, biographisches u. a. m. Im späteren Alter ging er nach Rom, dann nach Zürich, wo er den Professortitel erhielt. In Zürich starb er 1866 und wurde auf dem christlichen Friedhof dort begraben. Sein Freund Wolf Warburg liess seine Überreste exhumiren und in Altona, Königstr. 1171, beisetzen.

121. **Mordechai Michael Jaffe K. R. d. a. u. n. Kl.** Sohn des Menachen Jaffe, geboren in Krotoschin 1803. Seine Mutter stammte im 7. Glied vom „hohen Rabbi Löw“ in Prag. Er besuchte die Jeschiwo des R. Akiba Eger, erwarb sich dort reiches Wissen, heiratete, bevor er sein 20. Lebensjahr erreicht hatte und wirkte bis 1827 in Krotoschin als Privatgelehrter. Als jedoch eine Feuersbrunst seine Habe vernichtet hatte, sah er sich gezwungen, das Rabbinat in Sadon bei Krotoschin und später in Schmiegel zu bekleiden. Seinem Vater zu Ehren edirte er 1833 sein Werk „Bes Menachem“. Nach dem Tode des Maier Hess 1849 wurde er an die a. u. n. Klaus in Hamburg berufen. Er wirkte dort in Gemeinschaft seines Gefährten Gutschlick Schlesinger fruchtbringend und Wissen verbreitend. In religiösen Entscheidungen galt er als Autorität. Von weit und

breit wurden „Schalos“ Anfragen an ihn gerichtet. Jaffe gab 1858 sein Responsonenwerk „Mehram Jaffé“ heraus und schrieb zu den aus einer alten Handschrift von Jehudo Rosenberg edirten Responsonen des Chaim Or serua Emmendationen und Vorrede Er starb 1868 und ruht a. d. Grindel.

122. **Dr. Baruch Lipschütz, Dr. Sámuel Enoch, Dr. Josef Isaaksohn.** Drei namhafte Gelehrte wirkten in neuerer Zeit in Hamburg, ohne dort ihre Grabstätte zu finden. Dr. Baruch Izchok Lipschütz aus geistig hochstehender Familie wirkte, nachdem er Landrabbiner in Schwerin war, als Lehrer und Prediger in Hamburg. Die Frucht seiner Vorträge ist teilweise in dem Prédigtwerk „Toras Schmuel“ niedergelegt. In dem bedeutenden Commentar seines Vaters zu Mischna „Tiferes Isroel“, sind seine Beiträge jeweilig seinem Namen zugeschrieben. Er starb in Berlin. — Dr. Samuel Enoch war Direktor der Talmud Tora Schule in Altona. Er gab in Gemeinschaft mit dem Rabbiner Jakob Ettlinger eine 14 tágig erscheinende Zeitschrift „Schomer Zion hanemon“ in hebr. Sprache und „der treue Zionswächter“ in deutscher Sprache heraus Die bedeutendsten Gelehrten der Zeit waren die Mitarbeiter. I. J. 1856 wurde er als Rabbiner nach Fulda berufen, wo er sein Leben beschloss. — Josef Isaaksohn, Schwiegersohn des R. Jakob Ettlinger, war früher Rabbiner in Rotterdam, siedelte dann nach Hamburg über, wo er Vorträge hielt und später in der Synagogen gemeinde „Neweh Scholaum“ als Prediger fungirte Er war einer der geistreichsten und in der Midraschwerken bewandertsten Redner seiner Zeit. Er starb 1885 in Hamburg und wurde in seinem Geburtsort Filehne beigesetzt.

123 **Mosche Michoel Lichtenstein K. R. d. W. Kl.** geboren in Lubranz in Polen, besuchte die Jeschiwo des Akiba Eger, liess sich dann als Talmudlehrer in Schildberg nieder und wurde von dort nach der Walich's Klaus in Hamburg berufen. Dort lehrte er 22 Jahre. Er blieb, weil leidend, unverheiratet, starb 1872 und ruht auf dem Grindel.

124. **Chaim Norden K. R. W. Kl.** geboren in Hamburg, war Schüler des R. Nathan Ellingen. Er war von 1818—1828 Talmud lehrer an der Talmud Tora Schule. 1820 wurde er gegen Gehalt verpflichtet, täglich einige Stunden an der a. u. n. Klaus zu lernen. Als er 1847 an der Walichs Klaus als Rabbiner Anstellung fand, teilte ihm die Verwaltung der a. u. n. Klaus mit, dass er

ur bis 1851 den Gehalt beziehen könne. Er wirkte an der W.
l. noch 25 Jahre, bis er 1872 starb. Er ruht a. d. Grindel.

125. **Jeschaia Hollander D. u. K. R. i. A.** geboren 1800 in
Altona. 13 Jahre alt, fasste er den Entschluss, mit seinem jün-
eren Genossen Jekew Cohn nach Pressburg in die Jeschiwa des
hasam Sofer zu wandern. Zu jener Zeit reiste R. Mordechai
schönlink von Stadt zu Stadt, um Subskribenten für ein zu
eröffentlichendes Werk zu beschaffen. Er erbot sich, die Jüng-
nge mitzunehmen, auf dem Wege mit ihnen zu lernen, nur
üssten sie sich in den Städten, die er bereiste, so lange auf-
halten, bis er seine Geschäfte erledigt habe. Die Jünglinge willig-
en ein. Sie kamen nach Braunschweig, wo R. Sanwel Eger
lehrte. Er erkannte in den Jünglingen den Geist der Tora und
ollten sie bewegen, bei ihm zu bleiben. Doch ihr Ziel war
ressburg. Nach einem halben Jahr kamen sie dort an. Durch
aren Fleiss waren sie bald die Bevorzugten ihres grossen Leh-
ers. Zehn Jahre hielten sie sich in Pressburg auf, bis sie, reich
n Wissen, vor der Entscheidung standen, ob sie in Ungarn,
der in ihren Heimatlande ihren Beruf erfüllen sollten. Sie über-
essen die Entscheidung ihrem Lehrer, der sie veranlasste,
ach Deutschland zurückzukehren, auf dass sie dort befruchtend
nd das Torastudium fördernd wirken könnten. Nach schwerem
bschied kamen sie 1834 nach Altona, nachdem sie unterwegs
on Samuel Freund in Prag und Sanwel Eger in Braunschweig
ie Approbation zur Rabbinerwürde erhalten hatten. Sie wurden
n Altona mit Freuden aufgenommen und als Klausrabbiner je
mit halbem, nach dem Tode Akiba Wertheimers jedoch mit vollem
ehalt angestellt. Jeschaia Hollander heiratete 1837 die Schwester
eines Freundes und Studiengenossen Jekew Cohn. Bis 1847
war Jeschaia Hollander Dajan in Altona. 40 Jahre lernte und
lehrte er eifrig in der Klaus, bis er 1872 an dem Todestage sei-
es Lehrers starb und in Ottensen begraben wurde.

126. **Meier Hess K. R. d. a. u. n. Kl.** der Sohn des Pesach
Hess, der mehr als 50 Jahre seine Lehrtätigkeit ausgeübt hatte.
Meier Hess lehrte zuerst privatim, war kurze Zeit als Dajan in
Altona tätig und wurde später als Klausner der alten und neuen
Klaus in Hamburg angestellt. Er wirkte dort zusammen
mit Josef Hanover und Salomon Weinheim, starb 1846 und
ruht auf dem Grindel. Er edirte ein Werk „Nesif haloschon“
Altona 1828, Gleichnisse und Fabeln, sowie Bakesches ha-

lamedin, Altona 1830, ein Gebet, jedes Wort ein Lamed enthaltend.

127. **Joez Mosche genannt R. Gottlieb D. u. K. R. d. a. u. n. Kl. i. H.** geboren 1825, Schüler des Abraham Brandeis und des Chacham Bernays Sein Gedächtnis befähigte ihn, eine Derascha seines Lehrers fast wörtlich wiedergeben zu können. Er heiratete die Tochter des Salomon Weinheim. Seine Vorträge, vollendet in der Diktion wie in der Tiefe des Wissens, wurden mit Vorliebe gehört. Er war Maggid der Chewra Kadischa. Nach Bernays Tode 1849 versah er mit Eisik Metz die Rabbinatsgeschäfte bis zum Amtsantritt des Anschel Stern. 1861 erkrankte der Klausrabbiner Mordechai Michael Jaffe. Gottlieb Moses wurde einstweilen auf ein Jahr und 1868 dauernd zum Rabbiner der a. u. n. Klaus ernannt. Er kommentirte nach dem Vorbilde seines grossen Lehrers die Psalmen nach dem schlichten Sinn und der Seite der Grammatik. Nach schweren Leiden starb er 1873 und ruht auf dem Grindel.

128. **Pesach Goldschmidt K. R. i. A.** als Sohn des Wolf Goldschmidt geboren 1798 in Altona, Schüler des Abraham Kronach. Er nährte sich zuerst als Kaufmann, doch als er sein Vermögen verloren hatte, wurde er auf Veranlassung des Wolf Warburg an Stelle des verstorbenen Menachem Man zum Klausrabbiner in Altona erwählt. Dort sowie in der Klaus der Sumbelstiftung wirkte er 27 Jahre, starb 1874 und wurde auf dem neuen Friedhofe in Bahrenfeld begraben.

129. **Lewi b Sch'lomo K. R. d. a. u. n. Kl.** geboren 1793 in Hamburg, Schüler des Abraham Kronach und des Nathan Ellingen. Erst 19 Jahre alt, wurde er wegen seiner Begabung als Lehrer der Talmud Tora Schule angestellt. (Goldschmidt Geschichte der Talmud Tora Schule S. 43.) 1820 wurde er von der Verwaltung der alten und neuen Klaus beauftragt, täglich mit Salomon Weinheim, Josef Hanover und Chaim Norden drei Stunden gemeinsam dem Talmudstudium obzuliegen. 20 Jahre lernte er in der Klaus in obiger Eigenschaft. 1841 legt er dieses Amt nieder, da sein Lehrberuf an der Talmud Tora Schule seine Zeit vollauf in Anspruch nahm. Er fungirte auch später als Vorbeter in der Klaus-synagoge und beteiligte sich mit regem Interesse an den talmudischen Vorträgen. Viele gelehrte Bemerkungen aus dieser Zeit finden sich im Schomer Zion und den Responsen Binjan Zion. Nach dem Hinscheiden des Eisik

Berlin wurde er wieder an der alt u. neuen Klaus als dritter Klausner angestellt. Er wirkte dort in Gemeinschaft mit Gottlieb Moses und Getschlick Schlesinger bis zu seinem Hinscheiden 1878. Er ruht auf dem Grindel.

130. **Chaim Nathansohn K. R. d. L. b. S. Kl.** Sohn des Nathan Nate, geboren 1814 in Posen. Er war zuerst Rabbiner in Wreschen und wurde 1858 in die Leb ben Schaul Klaus berufen. Er war ein scharfsinniger Talmudist, was er in seinem beiden Werken, „Awaudo tamo“ und Ewen hatatum klarlegte. Er wirkte 20 Jahre an der L. b. S. Klaus, starb 1878 und ruht in Ottensen. Im demselben Jahre starb auch Salomon Renner. Er war früher Oberlehrer in der Talmud Tora Schule in Altona und übersiedelte dann nach Hamburg, wo er als Darschan und Korallehrer erfolgreich bis an sein Ende wirkte. Er ruht auf dem Grindel.

131. **Benjamin Cohn K. R. d. Sumbelstiftung i. A.** Samuel Sumbel war Minister am Hofe des Sultans von Marocco Muley Soliman. Nach dem Tode des Sultans, dessen Günstling er war, musste er sein Amt niederlegen und vom Neid der Hofgünstlinge verfolgt, nach Europa flüchten. Sein Sohn Abraham Sumbel wohnte in Altona und bestimmte sein ansehnliches Vermögen zum Zwecke, zwei Lehrhäuser zu gründen, eines in Marocco, das andere in Altona. Er starb 1844. Im Jahre 1853 trat diese Stiftung in Kraft. Die Administration sollte aus dem jeweiligen Altonaer Oberrabbiner, dem Gemeindevorsteher und einem Mitgliede der Portugiesengemeinde in Altona bestehen.

Der erste Rabbiner dieser Klausstiftung, die den Namen Abraham Sumbel Jeschiba trägt, war Benjamin Cohn. Er war 1826 in Meknes, 12 Meilen von der Stadt Fez in Marocco geboren. Er kam 1853 nach Europa und hörte in Amsterdam von der Gründung der Sumbelstiftung in Altona. Er stellte sich Jakob Ettlinger vor, und als dieser nach Rabbinats Approbationen fragte, antwortete B. C., dass er Zeugnisse nicht besitze. Er sei nicht aus seiner Heimat gereist, in der Absicht, Klausrabbiner in Altona zu werden, er möge sich mit ihm über talmudische Temata unterhalten und ersehen, ob er den Anforderungen entspreche. Diese Unterhaltung, resp. Prüfung fiel zu Gunsten des Benjamin Cohn aus, und er wurde angestellt. Er wirkte 27 Jahre an der Sumbelstiftung, befasste sich viel mit dem Studium kabbalistischer Werke und starb, 54 Jahre alt,

1880. Er ruht in Bahrenfeld. — An der Sumbelklaus wirkten auch Pesach Goldschmidt, später R. Schemaja Meyer. Er war ein Studiengenosse des Getschlick Schlesinger und kam mit Jakob Ettlinger nach Altona. Er beschäftigte sich in hervorragender Weise mit allen Zweigen der Nächstenhilfe. Auch als Mohel und Bal Tokea genoss er hohes Ansehen. R. Schemaja starb 1887 und ruht in Bahrenfeld. Als Talmudisten der Sumbelklaus sind ferner zu erwähnen der gelehrte und wohlthätige R. S. Dias, R. Mordechai Zuckermann und R. Schemaja Cohn.

132 **Ascher Ansel Lichtenstein K. R. d L. B. S** geboren 1808, ein Schüler des R. Akiba Eger, war zuerst Rabbiner in Stargardt und Schlochau, später Dajan in Berlin und wurde von dort in die Klaus des Leb b. Schaul berufen. Er war der Schwiegervater des bekannten hebr. Dichters Jochanan Wittkower, wirkte 14 Jahre in seiner Stellung und st. 1885 begr. Ottensen.

Jochanan Wittkower, geboren 1830 in Peiser, war ein Schüler des R. Jakob Ettlinger, besuchte das Seminar in Würzburg und wirkte dann als Lehrer der Gemeindeschule in Altona. Er war ein gewandter Hebraist und gab 1880 seine Gedichtsammlung *Agudás Perochim* heraus, die ausser seinen Dichtungen und Übersetzungen eine Anzahl Reproduktionen von Grabschriften berühmter Männer der Gemeinden Hamburg — Altona enthält. Er st. 1890 und ruht in Bahrenfeld

133. **Jecheskel Joelsohn D. u. K. R i. A.** geboren 1785 in Filene, war ein Schüler des R. Akiba Eger. Auf Approbation seines grossen Lehrers kam er nach Altona und wurde als Talmudlehrer in der Talmudtoraschule und später auch an der Klaus angestellt. Der Altonaer Rabbiner Akiba Wertheimer, der sein Wissen und treffliche Lehrmethode erkannte, zog ihn als Beisitzer des Besdin heran, wo er bis 1863, da das jüdische Gericht auf Verfügung der dänischen Regierung aufhörte, Entscheidungen auf Grund des Schulchon Oruch fällte. Nach dem Tode Wertheimers versah er interimswise die Rabbinatsfunktionen in Altona, bis R. Jakob Ettlinger sein Amt antrat. Er war eng befreundet mit R. Mordechai Michael Jaffe und Mosche Michael Lichtenstein, die wie er Schüler des Akiba Eger waren. Jakob Ettlinger schätzte ihn hoch und viele seiner Jünger schöpften auch aus dem Wissen des Jech. Joelsohn So wirkte er gegen 50 Jahre in der Klaus. Als 1865 am ersten Sukkaustage seine Tochter plötzlich starb, enthielt er sich mit Seelenkraft des Feiertages

wegen der erlösenden Tränen. Nach des Feiertags Ausgang übermannte ihn der Schmerz, und kurz darauf erblindete er. Er lebte noch 20 Jahre in der vollen Kraft seines Geistes und Wissens, starb, 97 Jahre alt, 1885 und ruht in Bahrenfeld.

134. **Israel Gabrielowitz K. R. d. W. KI**, geboren 1810, ein Schüler des R. Akiba Eger und des Abraham Wreschner, Rabbiner in Zerkow. Er fungierte viele Jahre als Rabb. in Wittkowo. Nach dem Hinscheiden des Chaim Norden (1876) wurde er zum Klausner der Walichs Klaus ernannt. Er lag dem heiligen Studium in stiller Zurückgezogenheit ob, starb 1887 und wurde auf seinem Wunsch in Ahrensburg begraben. — Der gelehrte Ahron Meier Nachmansohn starb 1890 und ruht in Langenfelde.

135 **Zebi Caro, Rabbiner in Löbau**, war schon in früher Jugend ausgezeichnet durch Geist und Wissen, wie seine Lehrer Salomo Plessner und Salomo Jehuda Rappaport bekundeten. Er erhielt die Rabbinatsautorisation von Jakob Zebi Mecklenburg und noch anderen hervorragenden Rabbinern der Zeit. Er wirkte als Rabbiner in Löbau, wo er grosses Ansehen genoss. Auch aus Russland unterbreitete man ihm vielfach religiöse Fragen. Als er schwer leidend wurde, verliess er auf Anraten und Wunsch seiner Söhne, die Ärzte in Hamburg sind, seine Stellung, siedelte zu seiner Tochter nach Bremerhaven über und starb dort 1894. Seine Reste wurden nach Hamburg überführt und in Langenfelde beigesetzt.

136. **Jeschaja Wohlgemuth K. R. L. b. S.** geboren 1820, erhielt schon in seinem 18. Jahre von R. Hirsch Salant die Approbation zum Rabbinat. Er wurde, kaum 20 Jahre alt, Rabbiner in Memel, wo er 40 Jahre segensreich wirkte. Seine Entscheidungen waren besonders in Rechtssachen massgebend, seine Belesenheit in den Schulchan Aruch's hervorragend. 60 Jahre alt wurde er in die Klaus des Leb b. Saul berufen, wo er der Lern- und Lehrtätigkeit bis zu seinem Ende oblag. Er fungierte auch als Beisitzender im Hamburger Besdin. Am Schabbos. 18. Tewes 1899, starb er, eingehüllt im Tallis, während des Morgengebetes und ruht in Langenfelde.

137. **Elia Munk D. u. K. R. in A.**, geboren 1815 in Inowrazlaw, lernte bis zu seinem 13 Lebensjahre bei seinem Vater Rabbiner in Danzig und dann bei R. Akiba Eger. Von dort kam er nach Altona, besuchte dann die Universität in Berlin und wurde nachher Hauslehrer bei Ahron Hirsch in Halberstadt. Dort schloss

er innige Freundschaft mit R. Asriel Hildesheimer, dessen Schwester er später, als er eine Anstellung in der Talmud Tora Schule in Hamburg erhalten hatte, heiratete. Sein Haus in Altona war ein Sammelpunkt des jüdisch-geistigen Lebens, umsomehr als seine wackere Gattin in seinem Geiste wirkte. 1873 wurde er zum Klausrabbiner und 1877 zum Dajan in Altona ernannt. Während der Krankheit und nach dem Tode des R. Dr. Löb führte er mit seinem Genossen R. Jekew Cohn die Rabbinatsgeschäfte. I. J. 1898, an dem 25. Jahrestag seines Amtantritts (zugleich auch der des Vorstehers Hirsch Wagner) wurden ihm die Beweise der Anerkennung seiner Freunde und zahlreichen Schüler in reicher Fülle zu teil. Als 1899 sein Schwager R. Dr. Asriel Hildesheimer gestorben war, eilte er nach Berlin, um ihn zu betrauern. Wenige Monate nachher reiste er nach Ems, um seine [erschütterte Gesundheit zu kräftigen und starb dort. Er wurde nach Altona überführt und ruht in Bahrenfeld.

138. **Mosche Frieden K. R. a. u. n. Kl.**, der einzige Sohn des R. Pinchas Leb Frieden, Rabbiner in Komorn, geboren 1837 in Komorn. Sein Vater war sein Lehrer. Einige Zeit studierte er auch in der Jeschiwo des R. Samuel Benj. Schreiber in Pressburg. Er war 3 Jahre Rabbiner in Kolmar und als R. Gottlieb Moses gestorben war, wurde er als Klausrabbiner nach Hamburg berufen. Dort wirkte er 27 Jahre an der alten und neuen Klaus und starb nach schweren körperlichen Leiden an einem Tage mit seinem Gefährten Getschlik Schlesinger 1900. Er ruht in Langenfelde.

In gleichem Jahre starb in Hamburg der Lehrer **Daniel Wormser**, der seines hervorragenden Charakters und seiner edlen Wohltätigkeitsbestrebungen halber hier eine Stelle finden soll. Geboren 1840 in Altdorf in Baden, absolvierte er das Lehrerseminar Karlsruhe, war ein Jahr Lehrer in Jehenhausen und wurde 1864 nach Hamburg als Lehrer der Talmud Tora Schule berufen. Er nahm es sehr ernst mit seinem Berufe und mühte sich den jüdischen Geist seinen Schülern einzuimpfen. Hervorragendes jedoch leistete er auf dem Gebiete der Menschenhilfe. Als 1881 der Strom der Auswanderer aus dem unwirtlichen Russland sich über Hamburg ergoss, mühte er sich Tag und Nacht, die armen Verfolgten unterzubringen und zu befördern. Er gründete den heute noch segensreich wirkenden

Verein für israelitische Obdachlose, war bei der Errichtung der Auswandererhallen in hervorragender Weise tätig und sorgte dafür, dass dort eine rituelle Küche eingerichtet und eine schöne Synagoge erbaut wurde. Er war bei der Behörde hochangesehen; die Führer der Stadt, die mit ihm zu tun hatten, erkannten und anerkannten seine reine durch keinerlei Ehrgeiz getrübe Absicht, zu helfen, wo Hilfe nottat. W. starb 1900 und wurde in Langenfelde beigesetzt.

139. **Getschlik Schlesinger D. u. K. R. d. a. u. n. Kl.**, geboren 1813 als der Sohn des David Schlesinger in Flehingen in Baden. Er besuchte als Jüngling die Jeschiwo des R. Jakob Ettlinger in Mannheim, und als Ettlinger 1836 zum Rabbiner in Altona gewählt wurde, nahm er seine zwei Jünger Getschlik Schlesinger und Schemaja Mayer mit sich, damit sie sich dort in seinem Geiste fortbilden sollten. Nach dem Tode des Josef Hanover 1848 wurde Schlesinger zum Rabbiner d. a. u. n. Klaus erwählt, wo er mit Salomon Weinheim und Meier Hess in Gemeinschaft wirkte. I. J. 1849 wurde die Synagoge der Klaus erbaut und von Schl eingeweiht. Ein Jahr später wurde R. Mordechai Mich. Jaffe zum Rabbiner der Klaus ernannt. Die beiden Gefährten lebten und wirkten in Einigkeit und Frieden miteinander. Jakob Ettlinger musste erst dem Vorstande der Klaus die Mitteilung machen, dass sein Schüler Getschlik Schl die Approbation zu religiösen Entscheidungen bereits seit 4 Jahren besitze; er selbst hatte es verschwiegen. So wirkte Schl. 50 Jahre als Rabbiner der Klaus. Tiefe Gelehrsamkeit war ihm eigen, Sanftmut das Wesen seines Charakters, Bescheidenheit, Herzensgüte, unermüdliche Hilfsbereitschaft und innige Frömmigkeit zierten den seltenen Mann. Er vertrat den Rabbiner Stern, wenn er ahwesend war, und nach Stern's Tode versah er kurze Zeit mit Dr. Nathan die Rabbinatsgeschäfte, bis er durch einem unliebsamen Vorfall veranlasst, zurücktrat. Von jener Zeit an fingen seine Kräfte an zu schwinden und nach langem Siechtum starb er im J. 1900. Er ruht in Langenfelde.

140. **Ruben Fink KR. d. L. b. S. Kl.**, geboren in Benzin in Polen, der Sohn und Schüler des gelehrten Jizchak Fink. Noch jung an Jahren war er schon Rabbiner in Wittkowo, später in Chodzisen, Altberun und Buk. In diesen Gemeinden wirkte er 20 Jahre. Der Ruf seiner Gelehrsamkeit drang in weite Kreise. Er folgte dann der Aufforderung, das Rabbinat in Lautenburg

in Schlesien zu bekleiden. Im Jahre 1889 wurde er zum Rabbiner der Klaus der L. b. Schau! in Hamburg erwählt. Dort wirkte er 21 Jahre bis zu seinem Tode, unablässig forschend und mit seinem gründlichen tiefen Talmudwissen lehrend.

Er schrieb 1884 eine Schrift, worin er die rituelle Zulässigkeit des Ohlsdorfer Friedhofes zu beweisen suchte. 1898 veröffentlichte er sein Werk T'nuwas Jehudo, Erklärungen zum Talmud. Er starb 1900 und ruht in Ohlsdorf. Nach seinem Tode bis zur Wahl eines neuen Klausrabbiners hielt unentgeltlich die öffentlichen Vorträge an der Klaus der fromme und gelehrte **Simon Zuckermann**, Schüler und Schwiegersohn der Rabbiners Dr. Feilchenfeld. Er starb im besten Mannesalter 1906 und ruht in Langenfelde.

141. **Dr. David Hanover, Rabbiner in Wandsbek.** 1833 in Schmieheim in Baden geboren, war er Schüler des R. Josef Altmann in Karlsruhe und des Seeligmann Bär Bamberger in Würzburg. Dort erwarb er sich auch den Dokorgrad. 1861—63 wirkte er als Lehrer der Talmudtora Schule in Hamburg und von 1863 bis zu seinem Ende als geistlicher Beamter und Lehrer in Wandsbek. Sein menschenfreundliches Wesen, seine pflichttreue Tätigkeit erwarben ihm die Herzen aller, die ihm nahe traten. Er war immer hilfsbereit, besonders wenn es galt, der Wandsbeker Mission ihre Opfer zu entreissen und den Geringeren weiter zu helfen. Er starb 1901 und ruht in Wandsbek.

I. J. 1902 starb in Hamburg des gottesfürchtige gelehrte **Menachem Bodenheimer**, ein Schüler des R. Jakob Ettlinger, R. Bär Bamberger und R. B. Adler. Er war anfangs Geschäftsmann, später kurze Zeit Lehrer in Wandsbek, dann Verwalter des isr. Waisenhauses in Hamburg und beschloss sein Leben als Privatgelehrter. Er starb am Rausch haschono und ruht in Langenfelde.

142. **Chaim Weiss K. R. d. W. Kl.**, geboren 1843 in Deterke St. Miklosz in Ungarn. Seine Lehrer waren Wolf Fuchs in Szereged und der Ksaw Sofer in Pressburg. Er fristete nach seiner Verheiratung als Kaufmann sein Leben, zog dann nach Hamburg und wurde dort nach einigen Jahre als Rabbiner der Wallich Klaus angestellt. Nebst seiner Lerntätigkeit nahm er sich der Armen und Fremden sehr warm an. Durch einen unzumessigen Neubau stellten sich die Verhältnisse der Wallich-Stiftung ungünstiger und Ch. Weiss blieb als alleiniger Rabbi

der Stiftung. 1885 wurde er Maggid der Brüderschaft Ohlsdorf. 25 Jahre lernte er an der Walichklaus, bis er 1904 starb. Er ruht in Ohlsdorf.

Am Begräbnisplatz Ohlsdorf ruht auch der Prediger Moritz Scherbel. Er war zuerst Lehrer und Prediger in Beeskow, Prov. Brandenburg, dann in Schmiegel und später in Reisen Prov. Posen. Im Jahre 1878 wurde er als Prediger in Gumbinen ernannt, wo er 23 Jahre wirkte. Nach seiner Pensionirung 1901 zog er zu seinen Söhnen nach Hamburg, wo er Dez. 1902 starb. Er verfasste mehrere Schriften jüd. Inhaltes.

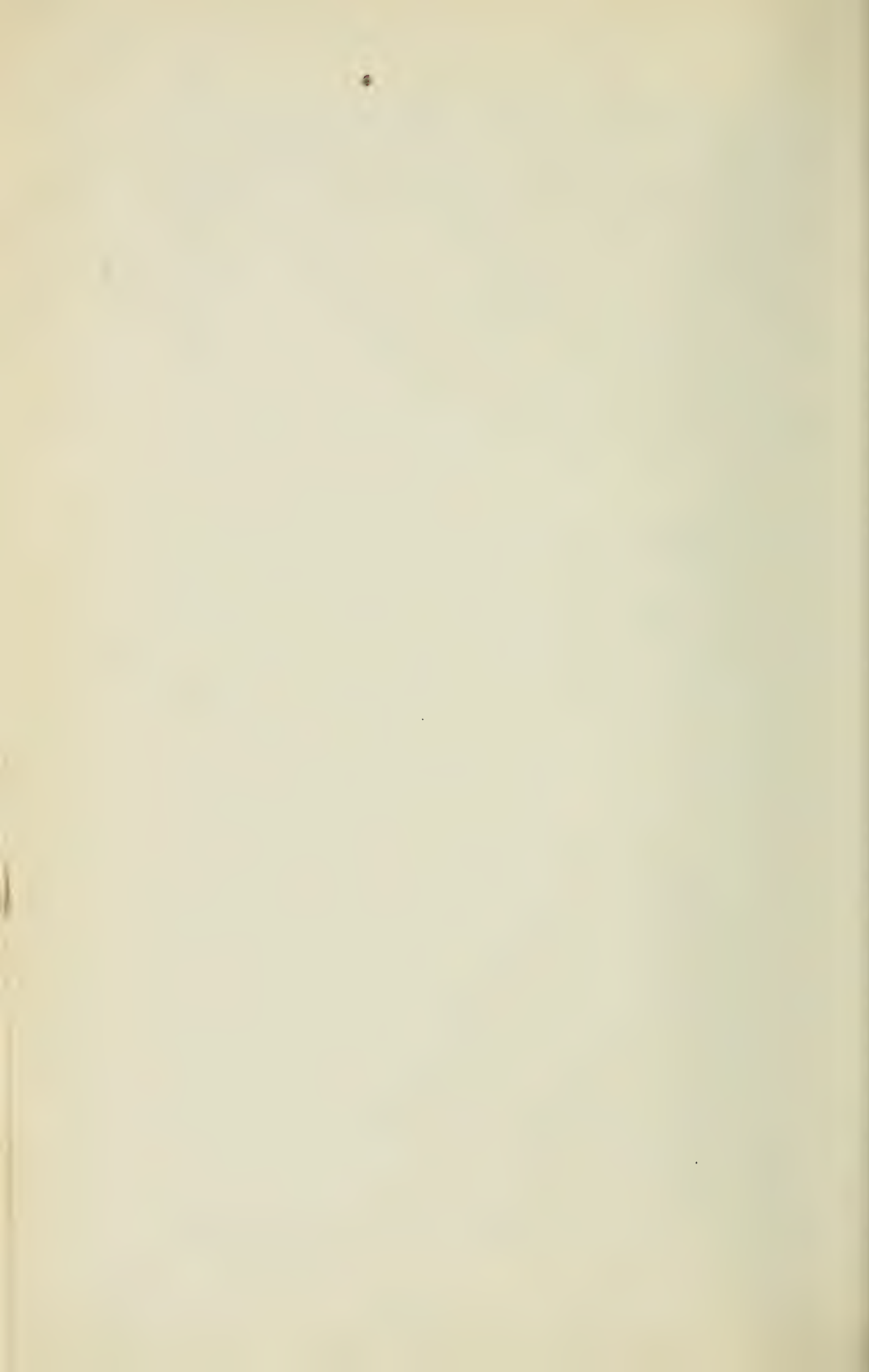
143. **Löb Adler Hamburg.** Drei in Hamburg—Altona geborene Männer verbreiteten zu gleicher Zeit die Torakunde und starben hochbetagt im Zeitraume eines halben Jahres. Es waren Jekew Cohn Altona, Löb Adler und Dr. Nathan Hamburg. Löb Adler war in Hamburg 1811 geboren. Sein Vater, Simon Adler aus Brody in Galizien, der sich mit dem Verkauf hebr. Bücher befasste, war ein im jüdischen Wissen bewanderter Mann, der den Sohn auf den Pfad der Tora führte, ihn später bei Jecheskel Joelsohn und Jakob Ettlinger in Altona und Chacham Bernays in Hamburg lernen liess. Nach dem Tode seines Vaters musste er, um den Unterhalt seiner Angehörigen zu beschaffen, den Handel seines Vaters betreiben. Er fand jedoch noch Zeit, eifrigst weiter zu studiren und wurde 1848 als Lehrer der Talmud Tora Schule in Hamburg angestellt. Dort wirkte er 32 Jahre pflichttreu und zog sich 1880 von dem Lehrfach zurück, um dem Studium der heiligen Wissenschaften ungestört obliegen zu können. Die Kohn—Mathias—Elsas—Stiftung besoldete ihn von da ab als Torakundigen. Er starb, 93 Jahre alt, 1905 und ruht in Ottensen. Sein Nachfolger an der Mathias—Elsas—Stiftung war der gründliche Talmudkenner und langjährige Hamburger Schauchet Menachem Jakobsohn, der 1907 starb und in Langenfelde ruht.

144. **Jekew Cohn D. u. K. R. i. A.,** der Sohn des Mosche Cohn, geboren in Altona 1808 Seine Jugend und geistige Entwicklung beim Chasam Sofer in Pressburg sind bei Jeschaia Hollander (No. 125) dargestellt. I. J. 1834 wurde er als Klausrabbiner und später als Dajan in Altona angestellt. Um den Unterhalt für seine Familie zu schaffen, befasste er sich mit dem Weinhandel. Seine Gelehrsamkeit war so wohl begründet, dass er jederzeit in der Lage war, ohne besondere Vorbe-

reitung rel. Entscheidungen zu fällen und Vorträge halten zu können. Die Altonaer Rabbiner Akiba Wertheimer und Jakob Ettlinger, bei deren Besdin er als Beisitzender fungierte, schätzten sein Wissen hoch ein. Er war der letzte Assessor beim jüdischen Gericht in Altona. Nach dem Tode Ettlingers versah er bis zum Amtsantritte des Dr. Löb die Rabbinatsgeschäfte, ebenso während der Krankheit und nach dem Hinscheiden des Dr. Löb. Sein Scharfsinn und seine Belesenheit im Talmud waren hervorragend. 72 Jahre war er Rabbiner der Klaus, 60 Jahre Dajan und 50 Jahre Maggid der Bruderschaft in Altona. Seine Geisteskräfte verblieben ihm bis über das 90 Lebensjahr hinaus. Mit 92 Jahren trug er noch das „Neilo“-Gebet am Jom Kippur in der grossen Synagoge in Altona vor. Er starb, 97 alt, 1905 und ruht in Bahrenfeld.

145. **Dr. S. P. Nathan, Lehrer u. D. i. H.**, geboren 1820 in Hamburg, war der Sohn des Lehrers und derzeitigen Waisenvaters Philip Samson Nathan. Seine Lehrer waren u. a. Eisik Metz und insbesondere Chacham Fernays, dessen Lehrweise er sich zeitlebens zum Vorbilde nahm. Er besuchte das Gymnasium in Hamburg, studierte in Würzburg und dann in Berlin die hebr. Wissenschaften bei R. Michael Landsberg dort. Er nahm dann eine Hauslehrerstelle in Frankfurt an, promovierte 1847 in Jena und wurde 1848 als Lehrer der Talmud Tora Schule in Hamburg angestellt, wo er in den hebr. Fächern und im Rechnen unterrichtete. Er war der hervorragendste Rechenlehrer Hamburgs. Er verschmähte es, trotzdem er die Qualifikation in hohem Masse hatte, ein Rabbinat zu bekleiden. In der T. T. Schule wirkte er bis kurz vor seinem Tode 57 Jahre, war unermüdet als Verbreiter der Torawissenschaft und pflichttreu in seinen Ämtern. Seine Vorträge im Ohel Jizchok und Mekaur Chaim Verein waren stets gut besucht. Nach dem Tode des Oberrabbiner Stern wurde er zum Rabbinatsverweser ernannt. Nach dem Amtsantritte des Oberrabb. Hirsch fungierte er als Dajan. Seine Pünktlichkeit, Bescheidenheit, sein leutseliges Wesen machten ihn in allen Kreisen beliebt und geachtet. Sein 50 jähriges Lehrerjubiläum gab zu begeisterten Kundgebungen seiner zahlreichen Schüler und Freunde Veranlassung. Er schrieb nach dem Erscheinen der Schrift des R. Ruben Fink eine Gegenschrift, ferner in einem Jahresberichte der Schule über die Tonzeichen der Bibel. Seine Glossen zu Mischna wurden nach

seinem Tode veröffentlicht. (Näheres über sein Leben siehe S. Goldschmidt, Dr. S. Ph. Nathan herausgegeben vom Verein ehemaliger Schüler der Talmud Tora Hamburg 1906) Er starb, 85 Jahre alt, 1905 und ruht in Langenfelde.

רוח התיכון

צ"ל	תחת	שורה	עמוד	צ"ל	תחת	שורה	עמוד
החרומות	החרומות	8	80	הנאון	הנאון	9	1
ירד	ירדו	17	81	הייתי	היתה	9 מלמטה	1
כ"ה	כ"ח	4 מלמטה	81	מההרוז	וההרוז	12	2
המלכה	המלכה	14	82	מקובל	המקובל	33	2
חולים	החולים	19	82	סגרס	סגרס	19	3
זה	זח	21	82	מזומן	מזומן	22	3
המופלג	המופלג	5	84	ירח	יראה	10	4
רפאל	רפואל	8 מל'	84	ואשה	ואשה	24	4
שולחן	שולחן	14 מל'	85	יודע	יודע	26	4
לל	של	5 מל'	85	והפוחים	והפוחים	7	4
ילחק	ילחק	13	86	ויסרו	והסרו	4	5
מש"ך	משך	12 מל'	87	והסליכו	והסליחו	6	5
יוסף לרוק	יהודה	8 מל'	92	נטה	נטה	10	5
אשהו	ארו	3 מל'	92	אזנערער	אזנערער	12	6
רבה	רבא	22	93	כא	יכא	26	6
קביעות	קבעות	9	91	כאלטונא	כאלטונאו	4	7
תקנ"ח	תקנ"ה	26	94	המלכה	המלכה	8	8
הג'ן	הג'ן	6	95	קסעה	קבע	9	10
נקבר	נקבר	7	95	היתה	היה	14 מל'	12
בא	לגא	2 מל'	95	דק"ק	רק"ק	19	13
עלה	עפה	2 מל'	95	שהנחתי	שחנחתי	2 מל'	13
נפשו	נפשו	2 מל'	95	ירח	יראה	5	18
מלאים	מלא	14 מל'	97	שמח אותה	שמחה	8	19
יקותיאל	יקותיאל	13 מל'	97	אהר	אהה	6	20
ביגור	ביאור	1	98	בהמד"ר	בהמד"ר	18	23
רבינו	רבינו	6	98	הביח	הביח	13	28
אוחה	אוחו	29	98	כחות	כחיס	13 מל'	33
תכריכים	תכריכים	22	98	חטה	חינה	2 מל'	39
85	84	13	99	חורים	חורים	14 מל'	41
רבה	רבא	21 מל'	100	שזה הוא	שזהו	24	42
היילבוע	היילבוע	2 מל'	100	כקבר	כקבר	18	51
אחנו	אחנו	7 מל'	104	כבראד	כבראד	2	52
הלמוך	תלמוך	10	105	שמה	לשמה	13	52
ושמחה	ושמחה	15	107	וגם	וגם	16	52
האלופים	האלפים	5 מל'	109	הקדושין	הקידושין	9 מל'	54
ונחש אריה	יהודה	2	110	הרבים	הרבים	9 מל'	55
זקנה	וקנה	13 מל'	111	כניו	כניו	16	56
שנה	שנה	16	112	ומפרס	ומפרס	12	57
תרכיה	תרכ"ח	1	116	ובקיותו	ובקיותו	14	57
הכרמל	הכארמעל	7 מל'	117	ומהריב	ומהריב	7 מל'	58
מיותר	נפער	19	113	מל' ביום 'י שבע ביום ע' שבע	מל' ביום 'יא שבע ביום 'י שבע	15	59
הנאון	הנאון	17	126	שורה זו שייכה בראש עמוד 63		2	92
ראשי	ראש	14	129	אהה	אהה	7	62
	5 חולדת ר' מאיר שייכה לעמוד 108		130	עלומיו	עלומיו	4 מל'	63
	15 חיבר הוליא לאור בקשת הלמדן		130	לבי	לבי	9	64
המכורב	מוואנדסבעק	מל'	131	תק"ו	תק"ו	9 מל'	65
לוי	לו	6 מל'	132	הרפוסת	הרפוסת	13	69
קוביות	קוביות	14 מל'	134	אנוש	אנוש	25	69
ושלשה	שלשה	15	138	חויא	חויא	5	74
ובחורמנה	ובחורמנה	16	139	58	53	11	79
השוע	השוע	5	139	הסרים איהו הינות, הנאון		22	79
בין	בין	15	139	הגדול המפרסם מוהר"ר מהר"י		26	79
חבר	חזר	1	146	ר' מיותר		9	91
הלילו	הלילו	8	145	אפית		1	148
היו	והיו	23	147	דמכר		1	148
החכמות	החכמות	9	150	זול		11	151

יאמר לתלמידיו ביום פלוני אני הולך בדרך כל ארץ אבקש מכם שתעשו יצוני
אשר כתבתי בהצוואה. ותנזור אמר ויקם לך, ונפטר ביום שיניא ביום ג' מרחשון
תרס"ו. והכל בוכים על מיתת צדיק אשר היה ראש מדכרים, והוא עלה בחכמת
עיר גבורים, והרביץ תורה בעדת אבירים העמיד תלמידים רבים כאין מספרים זכרו
יקום לדור דורים, נקבר בלאננענפלדע ז"ל המצבה

פ"ג האיש המפואר הדיין המצויין המלמד להועיל —
הרב המופלג הבקי בחדרי התורה — מהור"ד שמשון
בן כהר"ד אורי שרגא — המכונה דאקטאר נאטהאן —
נפטר בליל ד' ג' מרחשון ונקבר ביום ה' ד' מרחשון
תרס"ו לפ"ק. הוא היה אחד משיירי השקדנים —
שקד על דלתות בית הכנסת ובית המדרש — למד
דעת את העם — שבע והמשים שנה היה מורה בבית
הספד — והעיר עיני הקטנים והגדולים — ממנו למדו
קרוא מקרא ועיון תפלה — ממנו למדו דברי
הכמים והידותם — ממנו ילמדו ענוה ויראת הטא —
כבוד גדול עשו לו במותו — זקנים עם נערים שפכו דמעות
על מטתו — זכרו לא יסוף מקוב עדתו **תנצב"ה** —

נדפס ממנו קונטרס צדק ומשפט המבורג תרמ"ד. דיע טאנצייכען הער ביבעל המבורג
תרנ"ג. ואחר כותו הגהות על משניות.

אותו בסמיכת חכמים וכתבו עליו: הוא לא זולך אחר הבהורים אשר רבו גזנינו האומרים שפתינו אתנו, ומדרכי תורה סדו והפאי אליל יקראו לא כן הבחור הוקר המופלג הנ"ל, אף כי גם לו רחצה שמש חכמות לימודיות, אמנם לא שב ממקור מים חיים, עשה תורת ה' עיקר, ואותן לקח לאופיות ולמרקחות — והיה כי יצליח ה' דרכו ויספחהו גל אחת הכהונות ניל ינילו בו עדת ישרון אשר ישימו המשרה על שכמו. —

ג הרה"ג ר' צבי בנימין אויערבאך בדארמשטאט סמך את ידו עליו ונתן לו התרת הוראה, באוניפערזיטעט דק"ק יענא השיג עשרת חכמים דאקטאר דיפלאם. בני משפחתו יעצו לו לבא אל כסא רבנות, אבל הוא תפס אימנת אבותיו ומעשה אבות סימן לבנים גם אבי זקנו מצד אמו הדיין ר' לייב פפערשע לא רצה לקבל עליו עול רבנות, אע"פ שהרה"ג ר' יהונתן אייבנשיטיץ הבטיחו להביאו לרבנות באווה קהלה במדינת איטכנו אם ירצה, כן עשה גם הוא וקיים כל ימיו ושנא את הרבנות. **ד** מנמתו היה, להיות ממצדיקי הרבים, אלו מלמדי תינוקות, ללמוד את בני ישראל קשות ולהבינם דעת וחכמה. בשנת תר"ח השיג הפצו ונבחר בת"ת למורה. מאד שמחה נפשו שוכה להורות בעיר מולדתו תחת השגחת רבו המובהק החכם בערנייס. בשנת תר"א רצו אנשי קהל שווערין לקבלו לאב"ד, אבל גם בפעם הזאת אהו צדיק את דרכו ועמד בדבורו הראשון — מתחילה ללמד בת"ת עם נערים חומשי ונמרא, ובשנת תר"ב התחיל ללמוד עמהם גם שאר ההכמות בפרט חכמת תשובות והתנסיא שיהיה מומחה גדול ומפורסם בהכמה זו. מלבד עסקו בת"ת, דרש ברבים שני פעמים בשבוע בהברת אהל יצחק, וגם בהברת מקור חיים. הרבה תלמידים, נערים וזקנים, באו לביתו ללמוד והיה שונה לתלמידיו בלשון קצרה, בשפה ברורה, ובסברה ישרה. הוא ידע להוקיר את ההגיון במקרא עם"י הפישט המיוסד על כללי הדקדוק וחוקי חכמת הלשון והבר בחינה על הנגינות שבתורה.

ב שנת תרמ"ד כתב אחד התלמידים דק"ק המבורג (No. 140) קונטרס חסד ואמת נגד פסק האב"ד בענין בית הקברות דאהלסדארף. אז לקח דאקטאר נאטהאן קולמוסו בידו וחשיב בצחות לשונו ובטעמים נכונים על כל דברי הקונטרס, ושם התשובה היתה "צדק ומשפט". משנה שנקנה בית הקברות בלאננענפעלדע דרש בכל ערב ר"ח אדר בהברת הקברנים בבית הקברות דלאננענפעלדע דרוש מענינא דומא. אחר פטירת הרה"ג ר' אשר שטערין זצ"ל עד שבא הרה"ג ר' מרדכי עמרם הירש נ"י להמבורג היה הוא והרב ר' געטשליק שלזונינער ואה"כ הוא לבדו ממלא מקום הרב. מיום זה והלאה היה דיין בהמבורג ומיטנה למלך מלכא רבנן. פעם אחת סידר קידושין והיה מוכיח ומזהיר את החתן על שמירת שבת. וזה היה לבני משפחתו של החתן וכתבו לו שתי איגרות מלאות זלזולים ובוזשים על שהוכיח אותם במילי דשמיא. שני המכתבים האלו צוה דאקטאר נאטהאן להניח בקברו וכן נעשה. כשהשלימו לו המשים שנה מיום שעמד על משמרתו בת"ת, כבוד גדול עשו לו אנשי ק"ק המבורג, האבות והבנים ובני בנים שהיו תלמידיו באו לביתו לדרוש בשלומו עם מנחת אהבה בידם. ביום הזה נתיסדה לכבודו הברת, שפערין העמאלניער שילער דער ת"ת" גם לאחר שהגיע לכבורות לא כהתה עינו ולא גם להיה עוד היה בעל המתפלל ובעל קורא בכהניס דת"ת בשו"ט כנעורויה הכל משתוממים על זכירנו וזיוונו כימי הזקנה. בתחילת שנת תרס"ו הלה החלי שמת בו ותשק ליום אחרון

ומרם, ויעקב הלך לדרבו ויפגעו בו מלאכי אלוקים
למחרת יום הכפורים בשנת סתרף יישר לפ"ק אחר מלאת
לו תשעים ושבע שנה— יעקב זכה לעלות למעלה
למעלה — עיקר תורה וסודותיה דלה דלה — ריבין
וריבין תורת ה' לכל בני הקהלה — ביישר צדקתו הן
ישפט ויבדע צלולה — בהן צדקה נשמתו היא
בצדוד החיים כלולה.

ונדפסו ממנו איזה ה"ת בסוף משניות סדר קדשים טהרות דפוס אלטונא משנת תרי"ה לפ"ק
אשר הנהיה במקדה רבה. ועוד הובא בתם סופר א"ח סימן א' ובש"ש צ"ח סימן
187 ובבנין צ"ח החדשות סימן 171 בספר בבירי אביב נדפסו איזה הדבר אגדה
ממנה — כשבא ר' יעקב מפדעסבורג יאה שאפילו הכשרים בישראל שנתחיים מהלב
שחלבו נכרי ואין ישראל רואה מימי פשוט להם ודויד נמנו לאכול פת שגילויש עם
חלב ולקחתי מנתחם נני להראי. הוא לא רצה להדעיש העולם ולפסק נדו הדרי
ומדתי. לכן ביקש מחביו הבחור ר' זלמן ליפשיטין מפדעסבורג. אשר בא על פי
עצת ר' יעקב בהן לבית הקצין הערין וניאר בהמבורג ללמוד עם בניו — שהוא
יכתוב השאלה בענין זה להחתם סופר, וכן עשה ר' זלמן ליפשיטין. ע"ן בהחתם
סופר חלק יורה דעה סימן 107 אח"כ נתפשט הדבר לאיסור.

145 הר"ר שמשון המבורג דאקטאר נאמהאן מורה בתת ודיין

בהמבורג. ר' שמשון בנו של החבר ר' אורי שרגא נאמהאן
נולד בשנת תק"פ בק"ק המבורג. אמו הייתה בת הישיב בהמבורג מתורה שוק פלעזישע
בנו של הר"ן מהור"ר ל"ב פלעזישע בעהמחים לשם זכה בילדותו למד בתת אצל
הלומדים דאותו הזמן ובפ"ט אצל ר' אייזיק מעין. אח"כ הלך בגימנאזיום וגם התחיל
ללמוד אצל החכם בערניים. הוא היה רבו המוכרך, ממנו למד רב חכמתו הרך הקדמו
בתנ"ך. בשנת תר"ג נסע לוויזצבורג ואחד הצי שנה לבערלין לאינפערזישעט להשלים
את עצמו בישאר החכמות. כל הפראפעסארען בכתב העזרתם מפארים את התמדתו
ויישר שכלו. בבערלין שמש את הרה"ג ר' מיכאל לאנדסבערג, אשר אהבו וקרבו וגם
כברו להרשיב בדבוס והרדשה הראשונה מצאה הן בענין הוסימעים, והיתה תחלתו כפי
כל אבל בענותותו אמר לאחביו דעו נא אהי לא זכותי הוא זה אלא תורת רבי
החכם בערניים מדברת מתוך גרונו. בשנת תרי"ה נתקבל הרה"ג ר' נתן אדלער
כהאגאווער לאב"ד דק"ק לאנדאך וכתבו בני משפחתו לר' שמשון שהוא ישתדל
להשיג הרבנית דק"ק האגאווער. אז השיב לאחיו תמה אני עלך האך תחשוב
שאני אבקש לבא עתה אל רבנות קהלה גדולה כזו הלא לא דעתה מה שראבד
אם ידעה באמת להיות רועה נאמן לעדתה צדק לידע? — מלבד הדנים בישע
איה יוד צדק לחיוב בקי בהלכות נשין וקדושין וכוונתם ואם כבר למדתי מקצת
מכל הדנים אך זה מספיק להיות מורה צדק בקהלי גדולה. — שתי שנים היה ר'
שמשון בפראנקפורט זמין בבית הקצין ר' מאזעס להקך את בניו וכאוחו הזמן
הקפיד בלימודה ומאחביו הגדולה אל הסדר הלימוד היישר מצא את לבבו לדון לפני
הרבנות ר' אהרן פילד והרה"ג ר' בער אדלער. והם הבירו את מעלתו ובשרונו, ובכחו

ואצני כאן לדוגמא שני גרנדי תורה שהיו מורגלים בפיו. בקהלת "פסוק".

אם קחה הברזל והוא לא פנים קלקל בו. כי כלי האומן כל אשר יעבוד בהם יתקלקל. והוא יוסף בה כי כבוד המלאכה מוסף אומן בוסף כבודו. והוא וכן החכם המשתמש בכלי הנק' ללמוד ולעייף כל אשר יקון יחלש הכלים. והאומן שהוא השכל מוסף עוה כמ"ש ת"ח כ"ז שמוקנין מוסיפין חכמה. וכה יאמר הכתוב אם כחה הברזל והוא האומן לא פנים קלקל שלא נתקלקל תואר פניו אלא עוד הושמן וכסה פניו והליו יגבר (כה ועוה יוסף) ויתרון הכשר חכמה שהחכמה מכשרת החכם ביתרון על המלאכה הגופנית.

ב"ר מ"ד כ"א פ' י"א בית דוד כה אמר ה' דינו לבוקר משפט והצילו גזול מיד עושה פן הצא כאש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רע מעללהם. והנה היה לו לומר זול מיד הגזול ועשוק מיד העושק. ועוד קושי הנמרא וכי דוקא בבוקר דנין והלא דינו כל היום דנין? ומכל לישב כי זה דבר תמיד שיעיר שחיתת מלאכה משפט וצדק ילן בה. אך תחיה נהפכת בפעם אחת שיגולו ואין פוצה פה ומצפצף? אך דבר זה בא כי מתחילה מעלימים מדבר קטן וקל ואינם עושין משפט תוכף לעשירים העושים שבר שכור וע"י זה באו אח"כ לגזול ע"כ אמר בית דוד דינו לבוקר פירש תוכף בהתחלה דינו משפט והצילו גזול תוכף מיד עושה ולא תמתני עד שיגולו וא"ל היה כמו האש שמתחילה אפשר לכבות אבל ובערה ואין לכבות ע"כ. **ב"ר מ"ד** ל' המעים שנה יתיה מיד בחברה הקבנים כדו אותה נבאים ונתנו לו כלי כסף וטם כסף לס' למזכרת אהבה. שבעים ושתים שנה ישב בקלוזו ששים שנה היה דיון ומורה צדק בעדתנו הוא היה משירי כנסת הגדולה מהדיינים המומחים שישבו על כסא משפט לדין תורה באלטונא.

ב"ר מ"ד זקנהו והוא יתר מתשעים שנה עדין לא מש בהו עוד התפלל בבית הכנסת הגדולה תפלת נעילה. וגם למד ברבים. עד שנת צ"ב לימי חייו הלך ערב ובקר לקלוזו להתפלל בצומי ולשמיני השעירים. והרבה פעמים הזכיר ודיש מה שחידש כאותו הענין. ויהי כיום הכפורים שנת תרס"ו נפלה עליו הולשה גדולה. וממחרת יום הכפורים התאספו אליו כל בני החברה קדישא דג"ח. ויצאה נשמתו בקדושה ובטהרה ביום י"א תשרי. שנת תרס"ו לפ"ק ונקבר ביום י"ב בבאהרענפעלד וז"ל המצבה:

ע"ד הנל הזה ועדה המצבה פ"ג הרב המאור הגדול הד"ר זקן הדין הישיש יצדיק מהר"ר יעקב בן כ"ה משה כ"ן זצ"ל יושב בבחמ"ד דק"ק אלטונא. מבאר מים חיים תורת הרב הגאון מאוה"ג בעהמ"ה חתם סופר זצ"ל שתה לצמאון בעשר שנים וישא יעקב את רגלוזו ויבא לפה להרביין תורה ברבים. זה **כ"ה** שנים למד ולמד בבחמ"ד דקלוזו. הרבה תלמידים שחו ממתק צוף חריפת תורתו והכמתו ויעקב איש תם ישב אהלים. עסק כל ימיו בתורה ובעבודה ולא פסק מפומא גירסא עם זוגתו הזקנה והכבודה ילילו בניו ונכדיו וכל משפחתו ועדתו על מות יעקב אביהם

ביום. נשמת יהודה עלתה לאביה שבשמים בשנת תרס"ה וגופו הטהור נקבר באטטענעוץ.
כאשר היה פשוט בחייו כן צוה בתורתו שלא יכתבו על המצבה שום שבה או תוארים.

ז"ל המצבה:

מצבת קבורת איש מלמד תורה לנערי בני ישראל, שמו
יהודה המכונה ליוב כן כהח"ד שמעון משה אדלער ז"ל
נפטר בן צ"ה שנה ערב שבת קדש ט' ניסן תרס"ה
לפ"ק תנצב"ה. כן צוה הרב הנעדר לכתוב על מצבתו.

כעת נסדרו החישי תורה שלו על מסכת פסחים, וגם התחילו על קדוש החדש
שחיה בקי מאד בקביע דתתו וכל הדנים והחכמים השייכות לענין זה נמצאו בין כתבי ידיו.
אחר מותו למד בשביל הקרן קיימת של ה' מתתיהו עלואם השוחט מימחה בדפוס
ולמדן גדול שחיה בקי משים ולמד מהמורה רבה גם ברבים בשים הביה כחרי
מנחם יאקאבזאהן ז"ל שנפטר בשנת תרס"ו ונקבר בלאונגעפעלדע.

הר"ר יעקב ב"ר דייץ ווישפ בהמ"ד באלטנא. י" יעקב בני של
התורני ה' משה כהן

מיוחסו משפחת הרב ה' שמואל עלקאן בעהמח"ס שנת מקום שמואל ומד אמו
מרת רחל משולשת היוחסין הרחי ה' ברוך כהנא נולד באלטנא בשנת תקס"ח.
גדלו והולכו בתורה עד יובא יעקב שלם מעיר פרעסבורג מלא ברכת ה' מתורת
רבו הגאון בעל החתם סופר כבר כתבתי בארוכה אצל ניסו דייץ מהר"ר ישעיהו
האללענדער. בשנת תקצ"ד נתקבל בקלויז באלטנא והיו הוא וניסו הנ"ל ניסו ודיין
בלטנא, ומתהדדן שמעתתתו ויודין לעומקה של הבנת לימוד המשניות, עד שאמר
להם הרב ר' עקיבא ווערטימער, בניי אין לי פנאי ללמוד בעין ולהעמיק בכל מראה
מקומות בתוס' יש כמובן, שטודת הקהלה ויודי מחובים, לכן תלמדו אתם ברבים
גם בימים שלמדתי אני עד עתה. אחר החתונה הוצרך ר' יעקב לעסוק במשא ומתן
שהכנסות מהקלויז היו מעוטין, וגם השכר מהדינות לא הספיק לפנים את ביתו
לכן התחיל למכור יין כשהו ראה סימן ברכה במסחרו, כל ימיו היה
מסתפק במיעוט וקיים עשה שבתך חיל כו' ואג' שעסק במסחרו בכל זה התמיד
בתורה לילה ביום יאר לו צלל כום התלמוד לעלות מרגעיתא לברי ולל' דין אמת
לאמתו. מימיו היה מפורסם בהרפואתו העצום, שהיה כאשפרו מתוך עסקו במסחר
לי'ך ולהיש ברבים בין הערבים, או לישב בדין לשפיש דיני ממנות על פי השין
המשפט, ולישא וליתן עם שאר הדיינים. פעם אחת אמר לו הרחי ר' יעקב
עטלענער, תמה אני על מה האך אשפר לו מודה לאסתי דעתיה מעסקיה ולויד
בעומקה של הלכה כאילו עיין בדנא אייה שעות. תמיד היו מברדין שמעתתא דרבו
הגאון בעל החתם סופר בפומי' וגם בימי שיבה ווקנה צהלו פניו מדי דברו וזכרו
את ימי שכתו בעלו של רבו הגאון.

בשנת תרל"ג נפטר הרב ר' יעקב עטלענער. ומתנה ר' יעקב מקהל לנהוג את
הרבנות עד שבא הרב דאקטאר לעב, וגם אחר כך בימי חליו של הרב הנ"ל
היה מלא מקומו. מלבד הרפואתו ובקיאותו בשים ופוסקים היה רב המניד בחברה
קדישה דקרנים, והיה דורש בטוב טעם ודעת והבין למשוך לב השומעים.

קדישא דקברנים באהלסדארף. המשה ועשרים שנה ישב בקלויו עד שעלתה נשמתו
למקור החיים ביום כ"ז אלול שנת תרס"ד ונקבר בבית הקברות אהלסדארף.

ו"ג המצבה:

פ"ט הרב המאה"ג מו"ה חיים יהודה ווייס ישב ודרש
והרבין תורה בביה"מ וואלף קלויו דפה. — באמונה
שלמה נפשך זכית — באהבת רעים זהב לבך נלית —
בן הלכת בארצות החיים — חכם חסיד קנית תושיה
בכפלים — נפטר ביום כ"ז אלול ונקבר ער"ה תרס"ה.

בבית הקברות אהלסדארף נקבר הדרשן מהור"ר משה בן החבר ר' מאיר
שערבעל זצ"ל הוא היה בתהילה מורה ודרשן בעיר ברעסקאוו ומשם בא לעיר
שמיגעל ואח"כ לעיר ריווען. בשנת תרל"ה נתקבל בעיר גומבינען במדינת
אסט פרויסען לדרשן, ועשרים ושלשה שנה עבד שם את עבודתו בקדוש.
בסוף ימיו נסע למקום מושב בנו להמבורג, ומת ביום כ"ז כסלו בשנת תרס"ג לפ"ק.
הוא היה דרשן נכבד ומליין וזכר לכותבי מה"ע. ונדפסו ממנו (1) דער אונטעררייכ
ליבקייטסגלויבע (2) ווינטע, געלענהייטסגעדיכטע אונד טיירעדיען צוא אללען העלגיאווען
אונד אמילינגעסטען בעסאנדערס אים יידישען הייזע (3) הומאריסטישע ערצעהלונגען
(4) ערצעהלונגן, (5) געדיכטע.

143 חר"ף ל"ב אדלער בהמבורג, שלשה ילדי המבורג אלטונא חוה ורחביצו
תורה בומן אהה והאריכו יום, ומתו במשך
חצי שנה זה אחר זה והרה"ג אב"ד דק"ק המבורג מהור"ר מרדכי עמרם הירש נ"י
בהמבורג על שלשה ת"ח אלה קרא עליהם הפסוק וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים
נצבים עליו הראשון היה ר' ל"ב אדלער, והשני ר' יעקב ב"רן באלטונא, והשלישי ר'
שמעון נאטאן. — ר' ל"ב אדלער נולד בהמבורג בשנת תקע"א. אביו ר' שמעון אדלער
נעיר בר"אוי במדינת גאליציען, היה למרן מופלג ונהנה מיגיע כפיו ע"י מכירת ספרים.
אביו בעצמו חנך בנו יהודה לתורה, וגם הביאו להרד לאלטונא ללמוד אצל הר' ר'
יהקאל יאעלזאך, וגם לשמוע שיעורים בישיבת הר"ה ר' יעקב עטלינגער. משמת
אביו הוצרך הוא לעסק במסחר הספרים לפנים את משפחתו. בכל זה בשעות הפנויו ובלילות
התמיד כתב וה גם השלים את עצמו בחכמות ההיגיוניות, והוא היה אחד מהבחרים
מובחרים אשר עמדו תמיד לפני החכם בערניים ושמעו את חכמתו. בשנת תר"ח נבחר
למורה ולמלמד בת"ת בהמבורג, בתהילה למד חומש ואח"כ גמרא תוס' עם נערים
גדולים. אופן למודו היה בדרך ישר, כשכלו החרף היה מבין לפרש ולברר לתלמידיו
תוספות הקשות בדרך הפשוט. בשנת תר"י נשא אישה מרת פלארא בת המליין
המפורסם ר' משה מענדעלזאך, שלשים ושתים שנה היה מורה בת"ת ואח"כ נבחר
ללמוד שיעור קבוע בכל יום בבית המדרש שיסד ר' אברהם כהן בשותפות ר'
מתתיהו עלזאס. משחנע לנבחרות שמונים כבודו הר' אב"ד בעטרת מרינג. עד תשעים
ושלשה שנה לימי חייו עסק בג"ה קבורת מתים, השנים והערים לבהכנס"ת, כל ימיו
היה יכתפק במיעט ושמח בחלקו, עד שחיה בן שבעים לא אכל אלא סעודה אחת

ד"ג המצבה.

מצבת קבר תמים גבר — יגע בתורה והשיג מטרה —
 נהל עדרים לתומת ישראלים — זרע אורים בלבות נעורים
 — צדקות אהב ולא רחב — שם תפארת עומד למוטטת
 — מורנו הרב רבי דוד בן ר' שמעון האנאווער וצ"ל
 בק"ק וואנדסבעק. שרת בכהונה שבעה ושלשים שנה
 כאמונה, נשמתו עפה לשמים ביום ה' י"ט טבת תרס"א
 לפ"ק וגוו הושב לאדמה ביום א' כ"ב בו — רבי טובות
 זרע ופעל בקרב עדתו — דרך ברכיו השכיל ובאמונה
 שמר פקודתו — בניו היקרים הדרך במעגל יושר וצדק
 — רבים הוכיח לחוק בנפש כל בדק — שבה
 נשמתו למעון מנוחתו ונהלתו עדי עד.

בשנת תרס"ב נפטר בהמבורג הרבני מהר"ד מנחם באדענהיימער, תלמיד הרב
 מהר"ר יעקב עשטינגער והר"ג ר' יצחק דוב באמבערגער. זמן קצר היה מורה ומלמד בק"ק
 וואנדסבעק, (כאשר כתב לי הרב האקטאר באמבערגער נ"י בואנדסבעק) אחיו היה
 אפטרופוס היתומים בהמבורג, וכסוף ימיו ישב על התורה ועבודה, למד בתלמודה רבות
 עם בעלי בתים, הוא היה איש צדק תמים במעשיו ועניו בדרכיו ובין מאד בשים ונפרוטי.
 נקבר בלאנגענפעלדע ד"ג המצבה:

פ"ג הרבני המופלג הצדיק מו"ה מנחם בן ישי באדנהיימר
 נפטר בראש השנה בליל שבת קודש בסת"ד לפ"ק
 מיוזים לילות כימים להגות בתורה — נקבא אל הכלים
 בענוה יתירה — מחר עלה המות וככתה מנוה השחרה.

142 הר"ר חיים ווייס יושב בהמ"ד של ר' יהואל וואליך. ר' חיים ווייס
 נולד בשנת תר"ג

בכפר דעטערקע וענט מיקלאש במדינת אונגארן. בתחילה למד בק"ק סערעד אצל
 הר"ג ר' וואלף פוקס ואח"כ ביישיבת הר"ג בעל כתב סופר וצ"ל בפרעסבורג. איור החתונה
 היה נהנה מיגיע כפיו ועיקר עסקו היה בתורה וז"ה בעירו היה מפורסם ע"י הכנסת
 אורחים שקיים, בפרט כשבא ת"ה בביתו עמד מכסאו מחבקו ומכבדו ותמכו בכל
 האפשר לו. מאחר שלא הצליח במסחרו בא להמבורג איל"י שנה מקום ישנה מולו אבל
 גם בהמבורג לא עלתה לו להחיות את נפשו ואת נפשות אנשי ביתו עד שהזמין לו הקב"ה
 פירסותו בכבוד שנתקבל בקלוז ליושב בהמ"ד. בקלוז של ר' יהואל וואליך באו אז
 הרבה בעלי בתים השוכים ללמוד ולשמעו שיעורים נסדרים, גם בהכנסות של קלוז
 היתה מלאה מהבאים להתפלל שמה. וקיומו איזה גבאים דקלוז, אשר לא ידעו לסקן
 דעתו של המוסד ר' יהואל וואליך, והתחילו לבנות בתים ממעות קצן קיומו, והרווחים
 יהיו ליושבי בהמ"ד, וגם בנו בהמ"ד אשר מעולם לא זרחה שם השמש. מומן היותו
 והלאה נתמעטו הכנסות של קלוז זה עד שלא וכלו לשלם שכר הקצוב לשני קלוזינגער
 ונשאר ר' חיים לבדו בקהו"ה והיה מצטער מאד על זה והרבה פעמים קונן אותה
 יושבי בדה, במחשכים הושבעו וכדומה. כמישך הזמן בטל תמיד של שחר ובין הערבים
 וגם בטלו שיעורים הקבועים בהמ"ד. בשנת תרמ"ה נתקבל ר' חיים למנהל החברה

בפלפול ובסברא — תמיד קולע על המטרה — ה"ה
 הר"ג מהור"ר ראובן בן הרבני יצחק בשם פינק יכונה
 — נפטר בשם טוב יום ה' ד' אייר שנת סת"ר לפ"ק
 ראו מה נכבד זה הקבר — אֶוֹסִיף בַּזֶּה הַגִּבֵר — ר'י
 וי התורה מר עליו תילל — בְּנֵי כְבוֹדִי אַתָּה בֶן שֶׁחַר
 הַלֵּיל — כַּל הָאֵרוֹ הַגְּדוֹל נִפְלָה הַעֲטָרָה — בְּנֵי
 ובנותיו צועקים במרה — נְהַגְתָּ צֶאֱנֶךָ כְּרוּעָה נֶאֱמָן
 וצדק — יִשְׂרוּ פַעֲלִיךָ וְאֵין כַּהֵם בְּדָךְ — צְדָקַת פּוֹרוּךְ
 אֵין לְשַׁעַר -- רָשָׁקְךָ לְתוֹרַת ה' מִי יִפְאַר — קָדֵר
 הַשִּׁמְשׁ הַגְּדוֹל אַתָּה וְהַשֶּׁךְ לָנוּ הַשְּׁעָרָה תִּנְצֵבֶהָ .

אֲדָרָה פְּטוּרָתוֹ שֶׁל הַרֵב ר' רֵאוּבֵן פִּינֶק עַד שֶׁנִּכְבְּרוּ יוֹשְׁבֵי בֵּהמ"ד אַהֲרִים, לָמַד
 בְּרִבּוֹם בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב הֵנִם בְּלֹא כִסֶּף, הַתּוֹרֵנִי הַמוֹפְלָג ר' שְׁמַעוֹן
 צִוְקֶקֶט־מֵאֵן בֶּן הַרֵב הַמוֹפְלָא מֵהוֹר"ר מֹשֶׁה אֶפְרַיִם, ר' שְׁמַעוֹן לָמַד בִּילְדוֹתוֹ בִּישִׁיבָה
 שֶׁל הַר"ג מֵהוֹר"ר מ' פֶּילֶכְנֶעֱפֶלֶד בַּפּוֹן וְשָׁקֵד בַּהֲתַמְדָּה רַבָּה עַל דַּלְתֵי הַתּוֹרָה,
 וְרַבּוֹ הַכִּיד מַעֲלָתוֹ וְכִשְׂרוֹן מַעֲשָׂיו וְנָתַן לוֹ אַח"כ אֶת בְּתוֹ לְאַשְׁתּוֹ, ר' שְׁמַעוֹן הָיָה
 נְהַגָּה מִיָּעֵב כְּפִיָּה וְכַל רָעֵה שְׂהוּהָ פָּנָיו מַעֲסָקָיו עִסָּק בְּנִיָּה וְהַתּוֹמֵד בְּתוֹרָה לָמַד עִם
 הַכְּרִים וְתַלְמִידִים, קִיּוֹם יְהִי בֵיתְךָ פְּתוּחַ לְרוּחָהּ, וְהוֹשִׁילֵם עֲבוֹדָתוֹ עֲבוֹדַת הַקּוֹדֵשׁ
 בְּקִיצוֹר יָמִים וְקוֹדֵם שֶׁהַיָּע לְיִוְבֵל יֵצֵא הַצְּדִיק הַרוֹת מִן הָעוֹלָם הוּא לְקַבֵּל שְׂכָרוֹ כְּנֹא,
 עֲלֵתָה נִשְׁמַתוֹ לְמַקְוֵי הַחַיִּים כְּשֶׁבַת הַגְּדוֹל שְׁנַת תַּרס"ו וְנִקְבַר וְנִסְפַד בְּיוֹם א' י"ג
 נִיסָן בְּבֵית הַקְּבֻרוֹת לְאַנְעֶנְפֶּלְדֶּע .

141 הר"ר דוד המכונה דאקטאר האנאווער רב כה"ה וואנדסבעק.

לאחר פטירת הר"ן ר' אשר ניישטעדל לא
 והיו בוואנדסבעק עוד דינים מיוחדים, אלא מגדולי משרים ומלמדי תנוקות. בסוף מאה
 הישיבת היו והרביץ תורה בוואנדסבעק הרב המופלג הישישי והושלם בתורה מהור"ר
 יוסף וסמאן ואחריו ר' שלמה בר יצחק כ"ש"י נמצא על מצבתו פ"ג איש זקן בן
 פ"ה שנה מניד דחברה קדישא פה א"ה ר' שלמה בר יצחק נפטר א' כ"ז תמוז תר"י.
 כטבא הר"ג ר' זקב עטלנינגער לאלטנא, שלח בכל ישיבת בהור אחד מבחוריו
 לוואנדסבעק, אשר עמדה תחת דגלת ורבנות דק"ק אלטנא, לדרוש שם בב"הכנסת.
 ר' דוד האנאווער נולד בשנת תקצ"ג בעיר שמיעהיים במדינת בארען. ננעוריו
 ללמד אצל הרב ר' יוסף אלטמאן בקארלסזוהע, ואח"כ בבית חינוך המורים בק"ק
 וירצבורג אצל הרב ר' יצחק הוב באמבערגער, שם השלים את עצמו גם בשאר
 ההכנות, והשיג עטרת דאקטאר. ותהי האשית מלאכתו בבית ת"ת דק"ק המבורג,
 מיטת תרבי"א עד שנת תרכ"ג היה מורה בת"ת, ומשם נתקבל בק"ק וואנדסבעק,
 פעולותיו בקרב עדה, מדותיו הטובים, למודו עם הנערים וגם זקנים, הלא הם כתובות
 על המצבה אשר אעתיק בסוף. הרבה טרה להציל יהודים אשר נצוו במצודת
 המיססיאן בוואנדסבעק, והיו קרובים לישמר, וע"י השתדלותו הוציאם מודי המסיתים
 וישלחם על הוצאותיו לביתם. גם היה עושה ומעשה גדול לעניים ואורחים. בסוף
 ימיו סבל יסורים הרבה באהבה ונפטר ביום ה' י"ט טבת תרס"א — ונקבר ונספד
 בש"ט ביום א' כ"ב בו בבית הקברות הישן בוואנדסבעק.

וגדפסו ממנו חזת במח"ע ישמר ציון הנאמן סימן 109—108 בענין מצות צדקות כזונה. ובסימן 163 קושיות בענינים שונים על ספר ערוך לנר. ועוד בשו"ת בנין ציון סימן 79-92 וגם בחלק ב' בנין ציון החדשות סימן 135—103—102 וא"ת דברי אגדה נדפסו בס' אוהל מועד. וכתב הסכמה על ספר מגד מיש"רס. ובית אבות.

140) הר"ר ראובן פינק וישב בהמד"ר של ר' ליב בר שאול.

ר' ראובן בנו של החכם המופלג מהר"ר יצחק אוצק פ"נק נולד בעיר בענשין במדינת פולין. אביו הרבינו מנחם במעלני צדק וגדלו והכמו לתורה. בימי חרפו כבר הורם בחור מעם לחיות משה הוראה בק"ק וויטקאווא ומשם נתעלה לק"ק הארצישעין ואח"כ לק"ק אלטבערין ולק"ק בוק במדינת פולין. כמו ששרים שנת ישב באלו הקהלות, ושמו הלך גדל עד שנבחר לראב"ד במדינת אשכנז בק"ק לוישענבורג. שם היה נכבד מכל העם גם הרבה ילדים חכמים בביתו של אביו. ובתנ"כ בעובי הקורה לקיים ולהקים מצות מציצה כדנא, ולהם בכל עוז נגד בת המתחדשים באותה המדינה שרצו כבשל מצות מציצה. מכל מדינת שלעויען הדיני הרבנים שאלותיהם וספקותיהם אליה והרבה שו"ת מגדולי הזמן נמצאו בין כתבי ידו שלו. עד שנת תרל"ט שרת בקודש בק"ק לוישענבורג, ואז נבחר בהמבורג ליישב בארבע אמות של הלכה בבית המדרש של ר' ליב בר שאול. כל ימי טרה ויגע בחייה וקיים אם בחקרן תלכו שתחו עמלות בתורה. בהתמדה רבה יוד בעומקה של הלכה. הוא היה כוד סוד שאינו מאבד טפה. יגע ומצא כדו מדהג והודש הודושים בש"ס, אשר קצתן העלה על הספר, וקרא את שם הספר תנובת יהודה. בהיותו בהמבורג למד עם תלמידים תורניים אשר באו לבית מדרשו בעיין נמרין. למד דף על דף בנמרא תוס' והראה להם כל דבר קשה אשר פירש להם. בדקדקו הרחבה הבין לצדק וללבן ולביר הפסולת מתוך האוכל. בשנת תרמ"ד נקנה בהמבורג בית הקברות באהלסדארף וכתב ר' ראובן ספר הסד ואסת. ואהלסדארף וואהרדייש. להצדיק קניית בית הקברות. שלפי דעתו הוכשר בית הקברות הזה לקבר ישראל. בשנת תרנ"ה התחיל הרפסת חבורו תנובת יהודה הודושי תורה על איזה מסכתות ובסקו כל מסכתא הגהות על מהרש"א. בסוף הספר נמצאו ג"כ איזה הגהות על יש"ע א"ה. ונשבתה המלאכה באמצעא עד שנמר ההדפסת הספר בשנת תרנ"ו. בתחילת הספר כתבו כל הוגי דעות הש"ס ומפרשיהו החפ"ן לקרות גם בספרו ואין ידו משנת לקנותה והיה כי יקראני הנני לשלחו לו בטוב עין בלי מחור ובלו כסף. אחר שעברו איך שנים לשבתו בבית המדרש בהמבורג, וישב ראובן אל הב"ה ונשמתי שבה אל אביו שבשמים ביום ה' ד' אייר בשנת תר"ס. נקבר בבית הקברות אהלסדארף. וזו המצבה.

פ"ט האיש הגדול מאתו — הורה דעה וחבין שמועה —
לא מש מאהלה של תורה יום ולילה — לא פסק
פומיה מנורסא — הרב"ן תורה ונשא ונתן יהלכה עם
גדולי ישראל — העמיד תלמידים הרבה ושמש ככתר
הרבנות בק"ק לוישענבורג — ובסוף ימיו שקד על דלתי
בהמ"ד שיוסד הפו"מ ר' ליב בר שאול בק"ק המבורג
המעטירה כ"א שנים תמימות והבר ספר תנובת יהודה

הניל להתפאר עצמו בלמודו ואמר, ראו נא אחי מה היין עושה! המעשה. הוא סיפר גם הרב המנהיג מהור"ר ר' יוסף אלטמאן זצ"ל אב"ד דק"ק קארלסרוהע, שהוא היה באותו הזמן בחברת ר' געטש. פרשת גדלתו ומדותיו התרוממות אין לשעה ואין לפאר גדל צדקתו והסודות. הוא נמל חסד להיום ולמחר, עוד היה לנדחקים ולעניים עיין מה שכתב המביא לדפוס ספר בית אבנו מהקדמה: אחי אשר ראיתי כי אחרים הדוחזי בשתי ידחם, לכן גמתי בלבי לילך אל הרב המאה"ג מהור"ר אליקים געטשל שלעזינגער והוא המליץ בעדי ולא חס על עמלו.

מיום בא הראב"ד מהור"ר אשר שטערן להמבורג עד יום מותו היה ר' געטש איש שלום, עינתו וישוב בב"ה ובעת נסע האב"ד למדינה, היה ממלא מקומו. במחול בוך של המוחל המנוח ר' הירש נאטאן נרשמים אוה פסקים מר' געטש למשל No. 979 ביום א' ש' באב נדחה אחר הצות לפני הבית רחוק המוחל את פניו ודיו ולבש בגדי שבת, ואחר הבית הפעל הבית הסנדק והמוחל הניחו הפלין והתפללו מנחה ואכלו וישנו ע"פ הוראת ר' געטשליך שלעזינגער. בעת שקנה הרב ר' אשר שטערן את בית הקברות בלאנגענפעלדע עמד ר' געטש בעד ימינו להחזיקו ולתמכו להשיג הפעו. אחר פטירת האב"ד זצ"ל, וזה היה שתי שבועות קודם חג הפסח, והיה הדבר נהיין להעמיד דין אחד במקום הרב, שהושאלות בענין מאכלי פסח וזמון נתינתו או באו הפרנסים דויטאנאגענפעלדע אליו לבכדו למלאות מקום הרב, ונתמנה הוא בהסכמתו גם הרב מהור"ר שמשון נאטאן להנהיג את הרבנות בכל עניני הקהל, עד שיבא רב הדיש. כמו שנה שרת בקודש. באותו הזמן אירע מקרה לא טהור. ישמע שנתנו קדושתן בטעות ורצה שיתפרסם הדבר להסור מכשול. אבל לא נעשה כרצונו והישיב היה לו. מיום זה והלאה התחילו כחותיו הנפשויות להרפות, והסוד המשרה של הרבנות מעל שכתו. יוסף ימיו סבל יסורים כאחבה עד שנצחו הארואלים את המצוקים, ועלתה נשמתו הטהורה למקום מהצבתה בשעת קבלת שבת ב' אלול תר"ס לשי"ק, והכל סופדים עליו אי חסיד ואי עניו קדוש ופרוש בכל ימינו. נקבר ביום א' דסליחות בבית הקברות לאנגענפעלדע

ז"נ המעבה:

פה נטמן — עדי לקול יושפר כפוש יקומו —
 מורנו ורבוני נר ישראל עמוד התורה ואוצר היראה —
 הנאון החסיד שמו יהללו בהוצות כמו בשערי תורה מו"ה
 ר' אליקים געטשליך בן כהר"ר דוד שלעזינגער זצ"ל;
 אשר היה בקי בכל הדרי תורה — ונחל דת מורשה
 בלקה וסברה — עמד לנס לבני דורו והאיר למרחוק אור
 תורתו — קדוש וטהור מיום הולדו — ימיו ורגעיו הקדיש
 לכבוד קונו — ויבחר ויסתפק במקדש אלוקיו — רק
 צדק רדף כל ימי חייו — חסד ואמת היו מעשיו —
 וענוה והצנע לבת עם ה' היו עטרה למדותיו — ישוב
 בשבת תחכמוני בכהמ"ד דקלויו ישן והדיש דקהלתנו ויתר
 מנ"ה שנה נולד ב' מנחם תקע"ג ויצאה נשמתו בקדישה
 ובטהרה להתענג במרומים בשעת קבלת ש"ק ב' אלול
 ונקבר ביום א' דסליחות שנת תר"ס לפ"ק. תנצב"ה.

הנעדר. — רחוב אחד באייסוואנדערונגס האללען נקרא לכבודו "ווארמוער פלאטין" ונתן בית הכנסת באייסוואנדערעהאללען נקראת על שמו כנסת יחיאל.

139) הר"ר געטשליה שלעזינגער דיין ויושב בהמ"ד דקלויז יש

וחדש בהמבורג. ר' געטשליק בנו של בהר"ר דוד ורחה שמעו עלי ארין בישנת תקע"ג לפ"ק בק"ק פלעהינגען הסמיכה לעיר קארלסרוהע. בילדות למד אצל הרב ר' יוסף עטשלינגער ואצל הרב הג' ר' לייב באדענהיימר בקארלסרוהע (הרב ר' לייב באדענהיימר היה אח"כ ראב"ד בק"ק קרעפֿעלד). עודו צעיר לימד החל רוח ה' לפעמו ושם להדך פעמיו להתלונן ביישיבת הרה"ג מהר"ר יוקב עטשלינגער במאננהיים. וגדול היה שמושו ולמדו אצל רבו ר' יוקב עטשלינגער אשר ממנו למד דרכו בקודש, הסידות האמיתיות, והצנע לכת עם ה'. בישנת תקצ"ו נתקבל ר' יוקב עטשלינגער לאב"ד בק"ק אלטונא, ולקח עמו שני בחורים החכמים לו מאד כהר"ר געטשליק וכהר"ר שמעיהו הלוי, ויהיו בהדך במלון והתחילו ללמוד ולמדו כל אותה הלילה עד שבא בעל העגלה ואמר להם רבותנו כבר הגיע זמן המנובל לנסיעה. לאח שבאו לאלטונא ונתיסדה ישיבה, היה ר' געטש בתור ראש ישיבה ולמד וחזר על למודו עם שאר הבחורים. מדי שבת בשבתו שלח הרה"ג ר' יוקב עטשלינגער אל תלמידיו ר' געטש ור' שמעיהו לק"ק וואנדסבעק לדרוש שם ברבים בבהכנסת וללמוד עם בעלי הבתים. אחר פטירת ר' יוסף הנובר, בישנת תר"ה ביום כ"ג מנחם נבחר ר' געטש ליושב בהמ"ד בקלויז ישן וחדש, והתחיל ללמוד שיעורים בסדרם בחזר הלילה עם הרב ר' זלמן וויינהיים, ור' מאיר העסס. בישנת תר"ט נבנה בית הכנסת דקלויז בפעטערשטראסע ובפרשת נצבים נתהנך הבהכנסת על ידי ר' געטש. בישנה האחרת נבחר הרב הג' ר' מרדכי מיכאל יפה בקלויז. כל ימי ישיבתם יחד בקלויז היו שניהם אוהבים נאמנים שנוחים זה לזה בהלכה. בישנת תר"י בא מכתב מהרה"ג ר' יוקב עטשלינגער אל הגבאים דקלויז, ובו הודיע להם, שתלמידו המובהק ר' געטשליק יושב לו כבר זה ארבע שנים עטרת מורנו והתרת הוראה, אבל בענותותו לא הראה ר' געטש את התרת הוראה לשום אדם, שלא רצה לעשות ממנה עטרה להתגדל בה, אבל עכשיו שבא להמבורג הרב ר' מרדכי מיכאל, אשר נקרא לתורה בעטרת מורנו לכבוד הקלויז יקראו גם לר' געטש בישמו הראייה לו לתורה ולכל דבר שבקדושה הגבאים דקלויז שמחו מאד במכתב זה, וכתבו מיד לאלופים הפדנסים דקהל, שקרא לר' געטש גם בבהכנסת הגדולה עם תפארת מורנו והפדנסים הסכימו לבקשת הגבאים דקלויז. (פנקס דקלויז) יותר מחמשים שנה הרביין תורה בבית המדרש דקלויז. בישנת מוסר ויראה קידב את הרחוקים, דבריו הקדושים בנחת נשמעה. חן הוצק בשפתותיו ולישנו מרפא לנפשו, בפלפול עם חבריו נלחם בעוז שכלו וגבורת לבו להכריע את שבענדה, וקולו לא נשמע בבואו אל הקודש. בקיאיות ביש"ס בפרט במשניות עם מפרשיו היה לפלא. ושמעתי מהרב אב"ד דק"ק פֿולדא מהר"ר מיכאל קאהן נ"י שפעם אחת בפורים חשבו אוהביו ודעיו של ר' געטש, שהוא כבר הגיע למהדרין ולא ידע בין אור המן ובדק מרדכי, ושאלו אותו איזה דבר במשניות, או השיב להם בכדיהותא, אתם הישבים שאני ישיבה נסוגי נא באיזה מקום שתמצו במשניות אם אין אני יודע להשיב לכם. והנה בכל מקום משישה סדרי משנה ששאלו אותו פתח פיו בחכמה ולמד בפניהם משניות עם פירוש ברמב"ם ותו"ש בעל פה, וכולל עומדים ומשתוממים על שכלו וכה זכרונו. אבל אח"כ נתחרט על הדבר, שלא היו

ירושה בנן עדן מעל — לימד תורה, ענוה בוקשה
— גדק פעל —

באותה השנה שנת תר"ם נפטר בהמבורג המורה בת"ר ר' יהואל ווארמזער, אשר לא היה איש תלמודי בערך שאר הרבנים הלומדים בהמבורג, מימי על ידי צדקתו והסודתה בנדיבות לבו ואהבת חסד שלו נתפרסם שמו וראוי להציג זכרנו בין גדולי הדור. ר' יהואל ווארמזער נולד בעיר אלטדארף הסמוכה לק"ק עטטענתיים במדינת באדען, בשנת ת"ר לפ"ק. לאחר שהשלים את הלימודים בבית הלימודים בקאלסברוה, היה שנה אחת מורה בק"ק איכענהויין, ובשנת תרכ"ד נבחר למורה בת"ר דק"ק המבורג. הוא היה אחד מהמשכילים אשר יזרחו כוהר הרקיע, אלו מלמדי תנוקת, אשר עשו מלאכתם באמונה, בכל פעם שלמד עם התלמידים קטנים פרישת שמו, הלחיב לב הנערים לכון כונת האמיתית בק"ש ותורה להם שמהויבים אנהנו למסור את נפשינו על קדושת שמו הגדול, כן נטע יראת ה' בלב התלמידים. מאד השקה נפשו להנות בתורה, בתחילה למד אצל הרב"ג אב"ד מהור"ר אשר שטערן אשר היה לו אוהב נאמן כל ימיו ואח"כ קנה לו חברים הנונים אשר למדו ויחדו שיעורי קבועה בנמצא תוספתו, בעיון נמרץ ובשקודה רבה העמיק את עצמו בלימודו. ואף שהיה מיושם בכל המידות, בכל זה בנמילות חסדים אשר פעל ועשה עלה על כל בני עירו. כמה עמל וטרה בעד עניים אומללים ואורחים מדוכים, אין לשעה ממש מסר נפשו על פליטת שארית צאן עמונו. בשנת תרמ"א באו מלבד פליטי רוסיא גם הנדחים משאר ארצות ליסע בהמבורג לעבר הים, והוא השתדל להספיק לכולם לינת הלילה, ולהם לאכול וצידה לדרך, לא נח ולא שקט ולא נתן מרגוע לנפשו עד שיסר חבית אורה. פֿעראיין פֿיר אבדאכלאווע, הישר הטפסר הגדול באראן הירען שלח לו על פי בקשתו בכל שנה עשרה אלפים שוק לחברה זו, וכאשר מת באראן הירש נסע ר' יהואל ווארמזער לפאריז לקבורתו והלך אצל הבאראנין הירש לעורר את לבו לטובת החברה שיסר, ועל פי עצתו נדכה המשה ועשרים אלפים שיק לתועלת הולים האורחים לרפאותם בבית החולים. בשנת תרנ"ב בעת הדבר הקשה ר"ל התגבר בכל עוז להשיג אהל (שוופען) לאורחים העניים מארץ רוסיא אשר לא הותר להם לבא העיר פנימה, ועלתה מחשבתו ותיקן (אויסוואנדערונגס האלעין) עם מנין קבועה, ובית התבשל אשר יבשלו עם מאכלים כשרים וחמים בכל יום, פעמים אוכלים שם יותר מאלף איש הנם אין כסף. הרבה יהודים אשר נתפסו על לא דבר בבית הסודה, או שלא היה להם המכתבים הנצרכים לגור ולהיר בעיר, השתדל בעבורם, והיה נאמן במאמרו אצל השירים ושופטים. ועוד קיים פדיון נפש ממש, כי כמה נפשות ישראל אשר נצודו במצודת המיססיאן להמיר דתם, הציל מידם. גם בעיני העמים גדול שמו ראשי העיר, ואנשי העצה הכירו את כונתו הרצויה, וכבדו אותו. כל מקום שבא פתחו נדיבים את שעריהם וכיסם ונתנו לו כפי שאלתו, ועינו מבוקשתו. הוא היה אחד מיוחד מאנטי מעטה אנטי יש, ענין וסבלן ושכל רוח, ביותר ללומדי תורה וירא ה', וזכותו יעמוד לו ולורעו עד עולם. ר' יהואל ווארמזער נפטר ביום י"ב אייר תר"ם לפ"ק ונקבר בלאנגענפעלדען, וכבוד גדול עשו לו כמותה, כמה אלפים איש מלוים אותו וזוכים על מיתתו, ביום הצבת מצבה התאספו אהביו ומייריו ודרש הכותב שורות האלה דרוש לכבוד אוהבו הצדיק

דקלוזי כשבע ועשרים שנה ומהם מלא שלש שנים
 מקום רב העדה הקדושה ה"ה מהור"ד אליהו הכהן מונק
 זצ"ל בן המאה"ג הצדיק, מוה"י יחיאל אריה הכהן זצ"ל
 רב בק"ק דאנציני ושם אמו הנה — נולד ז' אדר תקע"ה
 לפ"ק ויצאה נשמתו בטרהרה מש"ק כ"ג מנחם אב בעיר
 עמם אשר הלך לשם לשאב ממעיני הישועה ונקבר פה
 יום ג' פ' ראה כ"ה לחודש תרנ"ט לפ"ק תנצב"ה. —
אבד צדיק אבד הסיד הלילולו החיים — למקום הקבר
 הבישו האנחו בשברון מתנים — ירד ה' יטבון שמה
 צדיק באמונתו — קורה צדק ועין מישרים לאנשי
 עדתו — רבים מעון הטיב הרבה יטבי פשע — קקדיש
 מנוער עתותיו לתורה ולתעודה — כהשכה באורה דעת
 ללמוד בני יהודה — קקצנועה לכת כל דרכו בסתר
 מעשיהו — נחבא אל הכלים לבלתי איש יראהו —
 תורת אמת בפיו ברוח שפתיו המית רשע — מר תקונן
 עדתו תשפוך דמעות כמים — כבוד גלה מישראל בא
 השמש בצחרים.

138 הר"ר משה פריעדען יושב בהמד דקרוזי יטן וחדש

בהמבורג, ר' משה פריעדען בנו של הר"ה"ג מהור"ד פנחס ליב

פריעדען אב"ד דק"ק קאמארן נולד בשנת תקצ"ו בק"ק קאמארן. אביו נדלו בנעושים
 גדולים לתורה, אוהב שנים למד בישיבת הרח"ע בעל כתב סופר בפ"ב, אבל עיקר
 למודו היה אצל אביו כי הוא היה בן יחיד וכן יקר לאביו הגאון. שלשה שנים
 היה אב"ד בק"ק קאלמאר, ואחר פטירת הרב ר' גאטטליעב מאזעס נבחר הוא במקומו
 בבמדר"ד דקלוזי יטן וחדש. עשירי ושבע שנים למד בקלוזי ישיעורים כסדרם עם
 חבריו הרבנים בשלום וכמישר הלך עמם, וסוף ימיו היה בעל יסורים אשר קיבלם באהבה
 עד שעלה משה אל אלוקים ביום עש"ק כ' אלול תר"ם לפ"ק. ונקבר בלאנגענפעלדע
 ז"נ המצבה :

זאת מצבת קבורת הר"ה"ג מהור"ד משה פריעדען, בן יחיד
 להגאון המפורסם מוה"י פנחס ליב אב"ד דק"ק קאמארן
 במדינת הנה, זה משה האיט' יטב ג' שנים על כסא
 הרבנות בקאלמאר, וז"ך שנה היה רב דקלוזי יו"ה פה
 המבורג. הנאהבים בחייהם לא נפרדו במותם רבי נעטש
 ורבי משה חברים ואוהבים נאמנים אהה! ביום א' שניחם
 מתו והובלו לקברות נפטר עש"ק כ' אלול ונקבר ביום
 א' דסליחות שנת תר"ם לפ"ק. — בנעוריו הקדיש
 עתותיו לתורה ולתעודה — ישתה בצמא מימיה במלוא
 המדה — קלך במישר האמת נר לרגלו בשקידה —
 שלום ינוח גויו — ונשמתו מרום תעל — זכות מעללו

בשנת תקצ"ה. אח"כ בא אלטונא ושמש את הרב"ג ר' יוסף עטלינגער. באלטונא למד גם חכמות החיצוניות, ונסע עם חברו הרב מהור"ר שמשון נאטמן לבערלין לאוניברסיטת. אבל עיקר עסקו היה בתורה אצל הרב"ג ר' יעקב יוסף עטלינגער ור' מיכאל זאקס. ע"י צוק רעיש העתים רעוואלאטיאנסיאנהרע בשנת 1848, לא זיכל עוד ליישב בבערלין להשלים את חוקו להשיג עשרת דאקטארדיפלאם באוניברסיטת זיטעם, ונסע להאלבערשיטאט ונתקבל בבית הקצין ר' אהרן הירש ללמוד עם בניו. שם כרת ברית אהבה עם חברו הרב"ג ר' עזריאל הילדעסהיימער, ואהבתם היתה כאהבת דוד ויהונתן עד יום מותם. מהאלבערשיטאט חזר לעיר אלטונא ונתקבל למורה בבית הנידך נערים שיכד הר"ר שמואל ענאך, וגם נעשה חזר מיטארבייטער להרב ר' יוסף ענאך להוציא לאור מכתב העתי שימר ציון הנאמן. במכתב העתי האשכנזי דער טרייע ציאנסוואַנטער נדפסים ממנו כמה ענינים, בפרט בענין גדול בנים לתורה ודרך ארץ, שם יצא בעטו עט סופר מהיר, להלחיב לב הקוראים, שלא יפנו אחר רוח היום, והחורם, שאף אם ילמדו שאר החכמות הנצרכות בזמן הזה, בכל זה יזכרו תמיד שהחכמת התורה היא עיקרת ונבית האמת. בשנת תרי"ב נתקבל בהמבורג למורה בת"ת. אז יסד בית ונשא אשה מרת שענכה ת"י אחותו של אהבו הרב"ג מהור"ר עזריאל הילדעסהיימער. הרבה עמל וטרה בימי חורפו להביא טרף לביתו, איזה ישעות למד בהמבורג בת"ת ואיזה ישעות בת"ת דאלטונא. מלבד זה למד בכל יום עם בעלי בתים שיעור קבועה, הישכים והערבי לעבודתו עבודת הקודש, באשמורת הנוקך קודם תפלת השחר כבר למד עם אחרים, וגם בלילה לא הפסיק משנתו. על ידי אשתו הצדקת והחסודה שת"י, שנימלת חסד עם כל אדם, היה ביתו פתוח לרוחה, קטן וגדול באו שמה ללמוד או לשמוע עצתם. כי נוסף שהיה יורד בהדרג תורה היה אהב הכמה ודרשה ויועין מישרים, בשנת תרל"ג אחר פטירת הרב מהור"ר ישעיהו האללאנדער כ"ץ נבחר הוא בקלויז ליושב בהמ"ד, ואחר מות הרב מהור"ר ר' יחזקאל יאעלזאהן בשנת תרמ"ה נתמנה לדיין הקהלה. בימי חוליו של הרב אב"ד מהור"ר אליעזר לאָב וגם אחר פטירתו, הנהיג הוא עם חברו הרב מהור"ר יעקב כ"ץ את הרבנות. ביום מלאת לו ולבנאי כה"ר הירש וואנגער המשה ועשרים שנה לישרתו בקודש בקלויז הסכימו הנבאים לעשות לויקר וגדולה, וקראו לכל בני ההבירה דקלויז וביראשם הרב"ג אב"ד דקהלתנו נ"י, והרב"ג אב"ד דק"ק המבורג נ"י עם פרנסי העיר לבא ביום א' דר"ה טבת ב' הנוכה תרנ"ה לפ"ק לקלויז. והחזן המתא שר זמר לכבוד היום, וחד מיושבי בהמ"ד דרש דרוש לכבודו להודיע ברבים פעולתו אשר פעל ועשה בקרב עדתנו ושחעמיד תלמידים הרבה וזכות הרבים תלוי בו ולעת ערב עשו סעודה גדולה לכבודו בהמ"ד. בקיץ שנת תרנ"ט נפטר גיסו הרב"ג ר' עזריאל הילדעסהיימער וצ"ל, ונסע גם הוא לבערלין לבכותו ולספרו כי נפשו קטורה בנפשו. מיום זה והלאה התחילו כחותיו הגופניות להרפות, ובחודש תמוז דהא' יתא נסע למדיחין עמו לחזק את גופו הנחלש. אבל פתאם בא שמועה לא טובה כי במוצאי שבת כ"ג אב אי"ט יצא למצא לנפשו נחת ועלה אליהו השמומה. וביום ג' כ"ה בו הובל גופו הטוהר לקבר באלטונא באהרענ"ד פֿעלד. ז"ג המעבה :

פ"ג הרב הגדול בתורה וביראת ה' הטוהרה דיין דק"ק אלטונא — בראשו נתן כתר רבנות של בית המדרש

כל המנוע עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל כו', ועוד הביא ראיה שדין ומורה הוראה הם שני דברים מובדלים, כי בורה דעה מסימן רמ"ב עד סימן רמ"ה, שמדבר בענין מורה הוראה באו"ה, איתא בכל מקום מלת "הכנס" וכתוּשָׁן משפט מסימן א' עד סימן כ"ה שמדבר בעניני דיני ממונות איתא רק מלת "דיין". מכל ראיות הנ"ל פסק החכם בעינינו, שישארי וגם מהר"ב הקלוּוֹנֵד אם קיבל ישות מהאב"ה, להורות לעם ה' את הדרך איש ילכו באו"ה. (זה הפסק נמצא באה"ו דק"ק המבורג בעינינו מאפסע נ"ו). (6) כדאי ראה או ידע הראב"ד מהור"ר איש שטערן הפסק הזה מהרב הקודם, והוטבו דבריו וטעמיו בעיניו ולכן כשצירף אחד מכל הקלוּוֹנֵד לבית דינו לקח גם מהקלוּוֹנֵד של ה' ליב בר שאול אחד מהרבנים הקלוּוֹנֵד לישב בבית ה"י שנה הי"בין תורה בקלוּוֹנֵד עד שעלתה נשמתו הטהורה לאור באור החיים ביום שי"ק ונקבר ביום א' י"ט טבת תרנ"ט בבית הקברות לאנגענפֿעלדער. וה"נ המצבה :

פ"ג הרב הגדול יראת ה' אוצרו — מהור"ר ישעיה וואהלנעמוטה זצ"ל נולד כ"ט סיון ה' תק"פ נפטר ה"י טבת ביום שבת ק' פ' ויחי ה' תרנ"ט וישב לאדמתו ביום א' י"ט טבת ואלפים מלזים אותו — מילדותו נשא עולה של תורה בשקידה נפלאה והפ"ן ה' בידו הצליח — כי בן ה"י שנה נסמך להוראה מהה"ג פאר דורו ר' צבי הירש ברויזא הנקרא ר' הירש סלאנט זצ"ל אשר הה"ג ר' ישראל סלאנט יצק מים על ידיו והרב הגאון ר' ישראל סלאנט העיד על הרב ר' ישעיה כי ידיו רב לו לאסוקו שמעתתא אליבא דהלכתא, בין גדולי רבני הדור — ישב על כסא הוראה בק"ק מעמל יע"א יותר מארבעים שנה ובימי זקנותו נתקבל בהמבורג יע"א לישב באהלה של תורה אשר יסד ר' ליב שאול זצ"ל, ושקד ה"י שנה בבית המדרש זה עד שנתבקש לישובה של מעלה, ויצאה נשמתו בטהרה כשהיה מעוטף בשליתו בתפלת השחר והיתה פרידתו בלי שום צער — וכל השמע אמר מות ישרים גם נפשי תמת אשרי עין ראתה דרכו והלוכו בקדושה צדקתו וענותותו אהב שלם אהב את הבריות ודעת הבריות נוהה הימנו.

137) הר"ר אליהו מונגה הכהן דיין ויושב בהמ"ד בפלוּוֹז באל-

מונא, ה' אליהו מונק נולד בשנת תקע"ה לפ"ק. בעיר אינאווראטד צלאוו. בעת שנתקבל אביו הר"ג מהור"ר יחיאל אריה מונק לאב"ד דק"ק דאנציג, בא עם אביו לדאנציג, ולמד שם עד חבר מצוה. — אביו היה ממוחסי משפחת הר"ג מהור"ר מאיר פונא בעהמ"ה ס' בית מאיה, בן מהור"ר יהודי ליב בנו של הר"ג הר"ג ר' צבי הירש אב"ד במעורויטש בנו של מהור"ר בער מונק בהרה"ג מהור"ר ליב מונק אב"ד דק"ק גרעטיץ. — אחר חבר מצוה שלחו אביו ליישבת הר"ג מהור"ר עקיבא איגה, ושם למד בהתמדה רבה עד שנפטר רבו

ודועה נאמן דק"ק לאבוי במדינת וועסטפרייסען נולד ח' אלול תקפ"ט ונפטר בשם טוב ביום א' כ"ב אלול תרנ"ד. צדק ואמונה אורו מתניו היו כל ימותיו — בפהו תורת אמת היתה יעולה לא נמצא בשפתיו — ים התלמוד הרחב עבר כלו וירם לכל מצולותיו — קרן אור פניו מזוי קדושתו יוקדת בו כל עתותיו — אלוף סיני ועוקר הרים קראוהו החכמים בדורותיו — רוח נדיבה סמכתהו פזר נתן לאביונים ממעותיו — אלוהים אשר בעלז יתלונן ישיב לו במרומים צדקותיו —

136) הר"ר ישעיה וואהלגעמוטה וישב בהמ"ד של ר' ליב בר שאול. עיקרי תולדות ימי חייו, גידולו והילוכו בקודש, הלא הן כתובות

והקנקות בנוסחת המצבה אשר אעתיק כאן בסוף, ואני אבא רק למלאת מה שלא נמצא כתוב על המצבה. לאחר שנסמך הרב ר' ישעיה וואהלגעמוט להוראה מגדולי הדור, עודנו צעיר לימים נתקבל לאב"ד בק"ק מעמעל. עם היה תופס ישיבה, ובאו אליו לומדים מופלגים ממדינת רוסיא הסמוכה למעמעל ללמוד אצלו, כי שמו ושמעו הטוב היה גדול ומפורסם בין חכמי רוסיא. יותר מארבעים שנה שפט את עדתה רבים וגם שלמים באו לבית דינו לשפוט להם דיני ממונות על פי חוקי התורה, ועל ידי בקיאותו בארבע ש"ע שהיו שגורים בפיו, ובפרט בש"ע הויטן המיטפט, ידע לצדד על כל אופני המיטפט, כדי שיצא דין אמת לאמיתו; פעמים עלתה לו בהכמתו לעשות פשר דבר, גם אינם נמולים אם היה להם ריב ומיטפט עם יהודי, נתרצו לעמוד לפניו בדין, וכאשר יגזור עליהם בן יקום. במעמעל יסד כנסיה לשי"ש חברת הש"ס הגדולה תורה ולהאדירה, וכאשר סימו לפני איזה שנים ש"ס, שלחו לו טעלעגראפיש את תודהם על טירתו בעד ההכרה זו אשר עדיין נוספה להתקיים. בהיותו בן שישים שנה נתקבל בהמבורג בקלויז של ר' ליב בר שאול, ושם היה נחבא כל היום בן הכלים, והרבה תלמידים באו אליו לבית מדרשו. הוא היה אוהבו של הראב"ד מהר"ר אשר שטערן, אשר צרפו לב"ד, ובחורמניה דילית היה מורה הוראה באיסור והיתר, על זה תמהו רבים עליו ועל האב"ה, באומרם שזה הוא נגד הצוואה של המנהיג ר' ליב בר שאול מיסד הקלויז, שיטמה נאמה, שלא יהיה לקלויזני התמנות, ולא יהיה דיון, והנה דבר זה כבר נשאל לחכמים דחיינו להחכם בערניים בשנת תקפ"א והוא פירש להשוואל כונת הצוואה וזה תוכן דבריו ופסק שלו :

מותר לקלויזני של ר' ליב בר שאול להיות מורה הוראה באו"ה. חדא דמלת דיון אינה רומזת על מורה הוראה באו"ה, אלא מלת קאלדעיש הוא המורה על שופט בדיני ממונות, ועוד דכונת המיסד והמצוה היתה, שלא ילך הקלויזני לישב בדין לאלטונא כנהוג בזמנו, שהדינים הוצרכו לילך שתי פעמים בשבועה לאלטונא לדין, וזה היה כישול זמן הלימוד איזה ישעות, ועוד מצד הדין ת"ה שהגיע להוראה מחוב להורות, כדאיתא בגמרא על פסוק ועצומים כל הרגויה, והובא להלכה ביורה דעה סימן רמ"ב סעיף י"ד — אבל להיות דיון לדין בדיני ממונות אדרבה אומרים לעולם ביהדין מהתמנות, עיין בהויטן המיטפט סימן ה' ס"ק ג', דרך חכמים הראשונים למנוע מהתמנות והחקקן עצמן הרבה שלא לישב בדין, וכן איתא בסימן " ס"ק ג'

היה בית הקברות בלאוננפעלדע נתחנך, ובבית הקברות באהלסדאף לא יצא להיות נקבר, לכן צוה שיוליכחו לאהרענסבורג הסמוכה להמבורג, ושם מצא מקום מנוחתו. הוא נפטר ביום ח' טבת שנת תרמ"ו לפ"ק.
 בשנת תר"ן מת בהמבורג אי"ש יקר ונכבד למדן מופלג שלמד עם בעלי בתים שיעורים, וגם דרש ברבים היה מהר"ד אהרן מאיר נאהמנזאהן. הוא נקבר בלאוננפעלדע וז"ל המצבה:

פ"ג אי"ש תם וישר יושב אהל והרבי"ן תורה בו ישראל —
 השכים והערים בבתי כנסיות ובתי מדרשות ודורש שם
 ברבים וכות הרבים תלמידי בני מהר"ד אהרן מאיר בן בני
 דוד נהמנזאהן ז"ל נפטר ש"ק ח"י טבת ונקבר יום א' י"ט
 בו תר"ן לפ"ק.

(135) הר"ר צבי קארא אב"ד דק"ק לאבוי. בבית הקברות לאוננפעלדע

בשורות הרבנים נקבר הרב
 ר' צבי קארא. הוא היה בנו של הרמ"ג ר' נפתלי קארא אב"ד דק"ק ישיבת מניוהיים
 משפחת בית יוסף. בנעוריו כבר היה מופלג על ידי הדיבור. כאשר הגיע עליו רבו
 הרמ"ג ר' שלמה פלעסנער בפניו, גם הרמ"ג ר' שלמה יהודה ראפפאארט בפניו
 כתב עליו בהיותו יצק מים על ידו לא מש מאהל תורה שכלו מהורד וך כו'. אחר
 שזכו מפראג לעיר פוזן למד המטה שנים בפוזן, והרב הקצין המפורסם מהר"ד מיטל
 לאנדסבערג אהבו בבני החסידות עמו בפלפולא דאורייתא. כאשר הגיע להרא"ג
 סמכו ידיו עליו הרב הגאון מהר"ד יעקב צבי מעקלענבורג. ועוד שלשה רבנים גדולי
 הדור אשר יעידו ויגידו כולם כאחד שהוא חרוץ ושנון ובין בשרים ופוסקים. שלושים
 ושלשה שנה רבין תחת משא הקודש בעיר לאבוי. רועה נאמן היה לעדתו. אע"פ
 שהיה בקי גם ביטארי פרפראות להכמה לא הלך אחר רוח הזמן, כעמדה הברזל עמד
 על משמרתו לכל ידה ממנו נדה. מכל מדינות שלעווען וגם רוססלאנד הריצו אליו
 את שאלותיהם. פעם אחת הוצרך לפסול השיטט אשר לפי דעתו לא נהג בשורה
 ועל זה היו העם מרגינים אחריו באומרים שהוא החמיר ומדקדק עם השוטה ויתר
 מראי. וכתבו גם להרמ"ג בעל כתב סופר בפריעסבורג שהוא יכתוב להרב דק"ק לאבוי
 שישב את השוטה על כנו וכן עשה הכתב סופר. דק"ק ר' צבי קארא קולטסו בית
 וכתב להכתב סופר את כל גזירותיו ומהר"ד שקרא הכתב סופר את דברי התנצלות
 מיד השיב לו בדברי אהבה וריצו והודה לו שבדן עשה ונתן לו רשות לקרא
 בפרהסיא את מכתבו.

בסוף ימיו נחלה והוצרך לעזוב את מקומו וע"פ ציט בניו הוצפאים ש"י הלך לחוק
 את גופו הנחלש בעיר ברעמעהאפן, ושם עלתה נשמתו לארץ בא"י החיים
 וי"ן בו בניו הרים בהמבורג הביאו את אביהם להמבורג ונקבר בבית הקברות לאונננע
 פלדע. וז"ל המצבה:

פ"ג הרב הגדול החרוץ והבקי משנתו קב ונקי מו"מ ר'
 צבי בן מו"מ ר' נפתלי קארא שחיה רבות בשנים אב"ד

בפלפול הן מה שנוגע להלכה, שהיה לו עם הרבנים האלה נמצאו בין כתבי ידות
שלו. גם היה בעמק השווה עם הרד"ג ר' יוקב עטטלינגער, ובחוריי חמד שלמדו
ישיבת ר' יוקב עטטלינגער, למדו אצלו בלילות שתי פעמים בשבועה. הוא היה
על סברה ישרה, והרבה פעמים תירץ במשקל ראשון קושיות המקשים בדרך פשוט
ובון. וסה לי כהר"ד מיכאל זונק נ"י מקעלף, שיטעמ מאבוי שפעם אחת בא אחד
שאל בבמהדר"ש דקלויה אם מותר לערב, אשר ערב ללוח בעד סך ממון, לשלם
רבנותו ממעות מעשר. זה אומר בכה, וזה אומר בכה, ובין כך בא ר' יהוקאל ושאל
מה חודש יש בבמה"ד? והגידו לו תוכן השאלה, והשיב הוא להם מניה וביה, אם
דינא קאתיא, אפשר שאסור, שדומה למה שכתב הט"ז ביורה דעה סימן רמ"ט
ענין קניית המצות, אם בשעת קניית המצות לא נתכוין ליתן ממעשר, ואח"כ רוצה
פרוע ממעשר, ה"ל כפרוע חובו ממעשר ואסור, אבל בנידון דידן אינן צריכים
בך, שיוכל הערב לעשות הדבר בדרך פשוט, כי מאחר שאין לו ללוח לשלם,
וא עני ויתן הערב את המעשר ללוח בתורת צדקה, והלוח בעצמו ישלם את חובו. —
המשים שנה למד ברבים בקלויה, בשנת תרכ"ה ביום א' הסוכות מתה פתאום בתו
דת פ"ילכא, והתאמין בכל כחו שלא לבכות ב"ש, אבל במוצאי י"ש זלנו עיניו
מעיות מאין פגות על בתו החביבה לה וזה גרם שנעושה אח"כ סניא נהור, כי מיום
ה התחיל מאור עיניו לכהות. כעשרים שנה היה סניא נהור, ובנו פנחס הביאו ערב
זוקר לבכהנס"ת ולבמהדר"ש. ואם נוטל ממנו מאור עיניו הנשמיות, אבל עינו
רוחנית וכהו בתורה לא כהתה, שלמד תמיד בע"פ, וידע מכה זכרונו לישא וליתן
שמעתתא בכל מקום שלמדו בבמהדר"ש. יום אחד לפני מותו, והוא בן צ"ז שנה,
א אליו הראב"ד מהר"ד אליעזר לאב, ופלפל עמו בענין שאלה שבאה לפנו. בן
ומעתה מנכדו התורני ר' זואל האוענטשטאק נ"י. והיה ביום ב' ה' אדר תרמ"ה ראה
מראה יהוקאל שרפוס עומדים ממעל לו לעלות נשמתו למקור החיים, וגופו שב
לאדמתו בבאהרענפעלד באלטונא. No. 589 ז"נ המצבה :

פ"ג הרב המפורסם מוה"י יהוקאל בן מהר"ד זואל דיין
המצויין ורב לבמה"ד פה ק"ק — בימי עלומיו שמש
להרב הגאון רשכב"ה מהר"ד עקיבא איגר זצ"ל, וכה
לדיחו ושיחתו, סמך ידו עליו ויזרה לו אור תורתו. נולד
ביום פורים תקמ"ט ונאסף לעמו ביום ב' ה' אדר שנת
ואשלם נחמיו לו ולאבליו לפ"ק.

ברשות יוצא חלציו נמצא חבור שלם בכ"י על מסכת בכורות וגיטין.

13) הר"ר ישראל גאבריעלאוויטש יושב בבמה"ד של ר' יחיאל
וואליך, אחר פטירת הר"ר חיים נארדען נבחר ר' ישראל בבית
מדרש של ר' יחיאל וואליך. ר' ישראל בן מהר"ד נאבריאול יצחק נולד בשנת
ק"ע. הוא היה תלמיד מובהק מהרב הג' ר' עקיבא איגר ותלמיד הב"ב הרה"ג ר' אברהם
בוש ורעישנער אב"ד בצערקאוו. הרבה שנים היה רב ומורה צדק בעיר וויטקאווע עד שנבחר
שנת תרל"ב בקלויה הג"ל בהמבורג. בהיותו בהמבורג לא מש מאהל תורה, והרב
ביד מהר"ד אשר יטעין צירפו פעמים לבית דינו. כשהגיע זמן פקדתו עדיין לא

פ"מ ר' לוי בר שאול ז"ל פה ארבע עשרה שנה נגוע
כבן שבע ושבעים שנה בהעלות נר ג' דחנוכה עלתה נרו
לאור באור החיים „ולחזות בנעם יי"ו" לפ"ק תנצב"ה.

בשנת תר"ן לפ"ק נפטר התנו המפורד ומליין ר' יוחנן וויטקאווער באלטונא.
ר' יוחנן בנו של האב"ד מהור"ר שלמה וויטקאווער מפייו נולד בשנת
תק"ף. בילדותו למד אצל הרב"ג מהור"ר יוקב עטטלינגער. לאחר שהשלים את הוק
בבית הנוך המורים בוויזבורג, נתקבל באלטונא למורה בת"ת ויהיה לו קסת סופר
מהור בליטוננו הקדושה והתחיל לכתוב שירים נכבדים ונעימים, ומהם גם נשגבים,
אשר העל"ן אח"כ במכביש הדפוס. ועוד היה חבר לכותבי מה"ע להמגיד, להמליין,
ובפרט ליומר ציון הנאמן הדפים כמעט בכל הוצאה איזה דברי מליצה או העתקה
מספרים ישנים, כמו ספר התרשיש מן המפורד הקדמון משה בן יעקב בן עזרא מן
גינאדא, ועוד הביא לדפוס והגיה מטמוני המבורג ספר המוסר לבן אפרים וכדומה.
בהדפסת ערוך לנה ומנחת עני טיה בהגהה כאשר כתב ונתן לו הודאה על כך הרב
ר' בן ציון עטטלינגער בהקדמת ערוך לנה על כ"ס סנהדרין הראש השנה. בשנת
תר"ם לפ"ק הדפים ספרו אגדת פרחים ובסופו בחלק פרחי זכרון העתיק מצבות הקודש
מהרבנים ומקצת הדיינים מג"ק. הוא נפטר ביום כ"ב כסליו תר"ן ונקבר בבארענפעלד.
ז"נ. המצבה :

פ"נ איש ישר תמים ונאמן עם אלוקים ואנשים ה"ה
החבר ר' יוחנן במהור"ר שלמה וויטקאווער מורה לילדי
בני ישראל בבית הת"ת דפה ומחבר ספר אגדת פרחים
— נפטר כבן ששים שנה ביום א' כסליו תר"ן לפ"ק.

(133) הר"ר יחזקאל יאעלזאהן דיין ויושב בהמד"ר דקרדוין
באלטונא. ר' יחזקאל בן מהור"ר וואל נולד בפורים שנת תקמ"ה
לפ"ק בעיר ווילעהן (פיהלענע). בנעוריו שמש את הרב"ג ר' עקיבא איגה (יאחרבך
דער יידיש ליטטערארישען געזעלשאַפֿט משנת תרס"ו) על פי כתב תעודה מרבו ר'
עקיבא איגה בא לאלטונא ונתקבל למלמד בת"ת ללמוד עם נערים גדולים גמרא
תוס', בילדותם למדו אצלו גם ר' ישעיהו האללאנדער, ור' יעקב כ"ץ ור' לוי אדלער.
והראב"ד מהור"ר עקיבא ווערטהוימער מאחד שראה בקיאותו בש"ס ופוסקים, וגם הדין
למודו בסברה ישרה קרבו וכבדו ופעמים צרפו לבית דין, בשנת תקצ"ב נתקבל ר'
יחזקאל יאעלזאהן ליושב בהמד"ר, ושלטה שנים אחד זה נתמנה לדיין ליושב בדין
תורה, ולמורה הוראה באיסור והותר. מיום זה עד שנת תרכ"ג — שאז הופר בית
דין ישראל ע"י מלכות דענעמארק — ישב ר' יחזקאל בב"ד לרזן ולשפוט ע"פ הדין
חויטן המשפט. אחר פטירת הרב"ג ר' עקיבא ווערטהוימער היה הוא ראש ב"ד, והנהיג
את הרבנות ביחד עם הפו"מ מהור"ר מאיר כהן, עד שבא הרב"ג ר' יוקב עטטלינגער
ז"ל לאלטונא. אהבה אמיתית שאינה תלויה בדבר היתה בינו ובין חברו הרב ר'
מדכו מיכאל יפה והרב ר' משה מיכאל ליכטענשטיין וישיבי בהמד"ר בהמבורג,
ששילשתן היו חברים בישיבה של הרב"ג ר' עקיבא איגה, והרבה מחלפות מכתבים

ליק לק"ק וואנדסבעק לדרויש שם בשבת. עד מות רבו הגדול היה משמש ומשרת לפניו. על ידי מדותיו התרוממות ומעשיו הטובים היה אהוב ונכבד מכל העם. ר' שמעיהו מאיר הלוי נפטר ביום ב' י"ד סיון תרמ"ז לפ"ק ונקבר למחרתו בבאהרענד פֿעלד ז"נ המצבה :

פ"נ האיש הוקן הצדיק והחסיד — עסק בתורה בעבודה ונ"ה באמונה — היה החבר ר' שמעיהו במהור"ר נתן הלוי זצ"ל נבאי דה"ק דביקורי חולים וגבאי דה"ק דקברנים מוחל ובעל תוקע בבוהננס"ת הגדולה פה — אחד מן הבהורים המובהרים אשר באו הנה עם הרב הגדול מהור"ר יעקב עמטלינגער ז"ל אב"ד דקהלתנו — נפטר בשם טוב ביום ב' י"ד סיון ונקבר למחרתו ט"ז בו תרמ"ז לפ"ק.

אהר מות ר' שמעיהו הלוי נבחר בבהמדר"ש של אברהם וזמביל הרב מהור"ר מרדכי בן הרב אב"ד בנויוויטזין במדנת שלעווען מהור"ר צבי זקוערמאן. הרב ר' מרדכי זקוערמאן היה גיסו של הרב מהור"ר אליהו זונק. בתחילה היה האב"ד בק"ק פֿרייטשטאט אה"כ ישב בהמבורג ולבסוף ימיו באלטונא ולמד בבהמדר"ש. הוא היה אהוב הכמה ומדע' והגיע לגבורות ונפטר ליל י"ד טבת תרנ"ה לפ"ק.

132) דר"ר אשף אנשיל ליכטענשטיין וישב בהמ"ד של ר' רוב בר שאול. ר' אשר אנשיל ליכטענשטיין נולד בשנת תקס"ה. והוא היה תלמיד מובהק מהר"ג ר' עקיבא איג, ופעם אחת, כהצית הלילה, בהישך ואפילה ראה את רבו והנה קרן אור פניו, ודומה כאילו היה גלוי שכינה, שלומדו חכמת התורה, עיין בלייבזאדע גם באהרעסבך העי' ליטע-ארישען געוועלשאפט משנת תרס"ו דף 59. בתחילה היה אב"ד בערי שטארנארד ושלאבוי אה"כ ישב בבית דין בק"ק בערלין ומשם נתקבל כמית המדרש של ר' ליב בר שאול, התנו היה המליין ומטורר ר' יוחנן וויטסקאווער באלטונא, עיין באגודת פרחים דף 286 רגשת נפש ביום התנתי וישמחת לבי בנפול חלקי הוא אשתי היקרה והחשובה נעמת מעשים מרת דיכא בת הרב הצדיק מהור"ר אנשיל אשר ליכטענשטיין נ"ל תמיד היתה תהלתו בפיו מצדקת וחסדות המיו הגאון. ארבע עשרה שנה לא מיש ר' אנשיל מתוך האהל וקיים אדם כי ימות באהל אשרו מי ישכא לכאן ותלמודו בידו ביום כ"ה כסלו שנת תרמ"ה לפ"ק. ונקבר באטטענעוץ ז"נ המצבה :

לא ישכח כל טובך, עניו! ישמש טהור ויחידך יורה נצה — אבן מקור תועק על אבן אור הבלע בהאי עפרא, ה"ה הצדיק תמים חכם ונישוא פנים, — עשרת תפארת ביתו, פעל צדק לאביונים, הרב המופלא מהור"ר אשר המכונה אנשיל כ"ב מיכאל ליכטענשטיין ז"ל — אשר היה אב"ד בערי שטארנארד ושלאבוי, ודיין מצוין בק"ק בערלין, ובשמו עבודת קדשו באהל תורה של

לנחותו — הזקן התורני כי זלמן בן כי יוסף רעננער
ז"ל נפטר יש"ק כ"ה מנחם ונקבר למהרתו שנת תרל"ח.

131) הר"ר בנימין כהן יושב בית המדרש שיסר ר' אברהם
וזמביל באלטונא. בשנת תר"ד מת באלטונא הספרדי ר' אברהם

וזמביל. הוא האיש אשר קידש כל רבושו ומנונו לבית המדרש כדי שיכופר בזה עונם ויסו
ממנו הטאתו. אביו של ר' אברהם ה"ר הצדיק ר' שמעאל זמביל יט"ו משנה למלך האדיר והחסיד
הנקרא בלשון ישמעאל מליא שליטאן. ובזמן שנפטר המלך הנזכר בדה להציל את עצמו מן
השרים והפחות למדי איראפא. הוא נולד בעיר מאדאקוס. הגיה בנים אחדו בפרוסי איראפא
בעיר אלטונא. אחד מבניו הוא ר' אברהם אשר לא היה זקן ובעת פטירתו צוה והקדיש כל
ממונו לתלמוד תורה. שיעשו לטובו שתי ישיבות אחת בעיר מולדתו מאדאקא ואחת בעיר
אלטונא. והממנים על הדבר הטוב הנ"ל יהיו שלשה מטיבי צעד האחד יהיה האב"ד
הרב ה"ר יצק יעקב עשטלינער. והשני הפרנס הקהלה. והשלישי יהיה אחד
מהספרדים. ר' אברהם נפטר לבית עולמו ביום ג' תשרי תר"ד. והקלוזו הוו הנקראת
וזמביל ישיבה. נתיסדה בשנת תר"ט. הראשון שיישב בבית המדרש הזה היה ר' בנימין
כהן. ר' בנימין כהן נולד בשנת תקפ"ז לפ"ק בעיר מקטום התחקה י"ב מיל מעיר
פ"ם. ונתגדל ולמד תורה בעיר מלאת הכמים וסופרים בעיר פ"ם. באיתו הזמן שנתסדרה
ישיבה של אברהם וזמביל בא ר' בנימין כהן לאיראפא ובאמסטרדאם שמע מהצוואה
וקרן קיימת שעשה ר' אברהם ומיד נסע לאלטונא לראות אם ימצא מקום לישיבת שם
להיות מחובשי במדרשו זה. יצן שהוא היה מעיר מאדאקא. כאשר בא לפני הרה"ק
ר' יצק עשטלינער. שאלו אם יש לו איה כתב תעודה בענין לימודו. או השיב
ר' בנימין אהני מרה. כאשר יצאתי מבית אבי ומעיר מולדתי לא ידעתי שאצדק
כתב תעודה. אבל באמת אין כוחי אלא בפה. ניסתי נא אהני. וידעותי הן הן יהי
עדותי. והדברים האלו הושבו בעיני הרה"ק ר' יצק עשטלינער. והשתעשע עמו באחד
סוגות וענינים שונים ומצאו ראיה והגין לאיצטלא זו. בשנת תר"ט לפ"ק נתקבל
ליושב במדרשו. והוא קנה וסדר הספרים לבית המדרש הזה. גם הרבה ספרו קבלה
ופירושים על הזהר קנה ולמד בהם. כאשר נילים במדנת מאדאקא ללמוד בספריו
קבלה. — אח"כ נשא אהות אשתו של הדיין מהור"ר יעקב כ"ף מרת מרים. כאשר
נתחנך בית הקברות החדש במאהרענפ'עלה. חנך הוא את חלק הספרדים. ודרש דרוש
נאה לענינא דיומא. שבע ועשרים שנה למד בהתמדה בבית מדרשו. עד שהשלים
עבודתו בקיצור ימים ונפטר בן ג"ד שנים ביום י"ז שבט תר"ט לפ"ק. ה"ע המצבה

הכם בנימין כהן ספרדי מן מדינת מרוקו נפטר י"ז
שבט תר"ט.

בתחלה ישבו בבית המדרש הזה איה תלמידי הכמס ממדינת מאדאקא. אבל לא
היו יכולים לסבול אור ומנהגי מדינה זו. אח"כ למד בו ר' פפה גאלדשמידט
ואחריו ה"ר שמעיה הלוי. ר' שמעיה הלוי היה מאנשי מעשי עסק תמוד בתורה
והיה כנעורו בא הוא וחבורו הרב הצדיק מהור"ר געשליק שלעוונער עם הרה"ק ר' יצק
עשטלינער מאדלסרודע לאלטונא. בתחילה הלך הוא בחזר הלילה עם הביו ר' געש

נתן נטע נולד בשנת תקע"ד בעיר פוזן. בתחילה היה אב"ד דק"ק וורעשען, ואח"כ תקבל בשנת תרי"ח בבהמ"ד ר' ליב בר שאול. ר' חיים היה מפורסם בהריפתו, והוא יזכר ספר עבודה תמה בענין הקרבת קרבנות בזמן הזה, וספר זה מצא הן בעיני לימודים ומכנים, ועוד חיבר ספר קונטרס אבן הטועים להסיר ממשול מדרך עם בני ישראל בענין הוראה מוטעת שנתפשטה על ידי הגדולים, בענין עשיית הקאפֿע הטעע בשבת, אשר לפי דעתו היא חילול שבת נמנה, הדינו בשו"ת בנין ציון סימן ז' נשאל הגאון אב"ד מהר"ד יעקב עטלוינגער על מה שנהגו הרבה אנשים לערות שבת ניחם המים מכלי ראשון שהיו טמונים בתנור על טהעע, והשיב בסוף התשובה טהעע יש הותר אם יערה עליהם המין מכלי ראשון בע"ש ויריקו המים עד שישארו עליהם יבשים ממש, ואז יוכל לערות עליהם המין בשבת, שביבש אין בישול אחר ישאל וכו' הפרי מגדים, ורוב הגאון דק"ק וורעשען הסכים עמו עם יבשלו העלין אל טהעע בישול מועט קודם השבת, ואח"כ יריקו מהם המים עד שישארו יבשים גמרי, אז אין חושש כלל לערות עליהן רותהין למהר בשבת, ועל זה פיקפק פולפול ארוך לאסור הדבר, וכבר קדמו בזה מהר"ם שיק בשו"ת — ועוד שנית בנין ציון נהגו הרבה ר' רפאל כהן ז"ל בענין נוסחא במוסף יח"פ "שעיה לכפר" במקום "ושני שעירים לכפר".

ישרים שנה ישב בבהמ"ד הזה, ובסוף ימיו צרות רבות עברו עליו על ידי חשד חנם, והרב הצדיק ר' אשר ישערי ז"ל עמד לימינו להצילו מרודפיו — והוא מת ביום כ"ה מנחם אב תרל"ה ונקבר בבית הקברות אטטענעווען. והנה נוסח המצבה :

פ"ג איש יקב רוח גדול בתורה ובמעשים הרב המופלא מהו' ר' חיים בן הרב מהו' נתן נטע ז"ל — מקודם ישב על כסא הוראה בק"ק וורעשען — ותקבל ליישב כאן כאן באהל תורה של פ"מ כ' ליב בר שאול — ושמר משמרת הקודש עשרים שנה — נאסף אל עמו בן ס"ד שנה כ"ה מנחם תרל"ה לפ"ק.

איתה השנה נפטר בהמבורג התלמידי מהר"ד זלמן רעננער. מתחילה היה מורה בת"ת דק"ק אלטנא, והיה ראש המורים (אבערלעהרער) אבל כאשר בא רב דאקטאר ישמואל ענאך, לא רצה להיות כיוף ליה, עזב את מקומו ותקע אהלו המבורג, שם היה דרשן מפורסם בחברת אהל יצחק, והוא היה בעל מגיה ומסדר פלתי ישרים הנדפסת בהמבורג, עם מנהיג ק"ק המבורג בשנת תקצ"א, והיה לו הרבה לומדים אשר למד עמם תנ"ך בדוקדוק עם המפורשים, ונקבר בגרינדעל וז"ל המצבה :

פ"ג — פה מצא מנוח איש חיל — אשר ינע בתורת ה' יומם וליל — עשה צדקה בכל ימיו ושניו — לפרנס באמונה רבה אשתו ובניו — דרש ברבים יותר מהמישים שנה — כי מתק שפתים היה לו למנה — חוק ידים רפות בדבריו — ואמין ברכים כושלות במאמריו — נשמחו תמצא מרגוע במנוחתו — ובצל שדי תהי' תמיד

בבהנ"ס דקלוין. גם באותן הימים שלא נטל פרס בכהמ"ד למד בהתמדה בלא שום פניה בקלוין בשומר ציון הנאמן נדפסו קישיאות ישאל בבהמ"ד, וקולסן ר' מרדכי מוכאל יפה ר"י געטליק שלעזנגער ציין בשי"צ סימן 131 הביא קישיא ר' ז"ל: בזכרים דף צ"ה, כלי חרס שנטמא הויין לקלעים נקבו ונכנס וישברו במקום קדוש ע"ש. וקשה לי אמאי צריך לנקבו בתחילה, הרי אמרין בעיהובין דף ק"ד מוכר עד נקבה תשלחה פרט לכלי חרס, ומפ"ש שם טעמא משום דאינו אב הטומאה לעולם, לכך אינו טעין שילוח ע"ש. ומגמרא דזכרים דף 94 מוכח דגבי בנר בשי"צ בה כדי מעפרות ביין הלא הוי חבור, רק מדרבנן להכי מותר להכניס לעזרה, וא"כ הכא גבי כלי חרס נמי יכנסנו בלא נקיבה, לקיים שבידה בקד"ג, דהא מותר להכניס טומאה כוונ למקדש, וצ"ע. וכבר הצעתי קישיא זו גם לפני הה"צ ר' מרדכי מוכאל נ"י ומ"ה געטין נ"י יושבי בהמ"ד דפה וקלסו — ועוד קישיא אחרתא — ועל הראשונה תירין לו הרה"צ ר' יצק געטלינגער וזה תוכן דבריו: אף שהגמרא בעיהובין הביאה דברי ריה"ג דכלי חרס טמא ישחכנסו למקדש פטור, בלי חולק, וגם רצו לומר דשמואל סובר כן, מכ"כ לפי המסקנא נראה דאין הלכה כן, והאריך בתירוי זה, והוכיח מרמב"ם דגבי כלי חרס אף שלא ראיה להיות אב הטומאה דק ראשון י"ל לחייב מלקות — ועוד הרבה קישיאות ותירוצים הביא בשומר ציון ובבנין ציון ממנו — אדר פטירה ר' אייזיק בערליץ נשאר בקלוין דק שני לומדים, ושאל הגמאים את הרה"צ ר' אשר ישטערן אם מהויבים ליקח עוד קלוין שלישי, ע"י שבהיבה צוואות מאנשים שנדרו מעות לקרן קיימת נכתב להחזיק שלשה יושבי בהמ"ד או אם רשאים לחלק הרוחים וההכנסות לשני קלוין. והרב ר' אשר פסק, שבכ"י אופן מהויבים שלשה קלוין, ללמוד שם לקיים דברי המתים — ואז נבחר ר' לוי לקלוין שלישי, ללמוד בריבים בחזר הלילה עם ר' געטש, ור' משה גאטטליב קרוב לחמישים שנה עבר עבודתו בתמימות בת"ת עד שנת תר"ך, ועד יום מות למד בקלוין ברבים, ונפטר בשנת תרל"ה ונקבר בגרינדל. וז"ל המצבה:

פ"ט ניות המנוה התורני כהר"ד לוי ישראל בר שלמה
הבר ליושבי בהמ"ד קלוין ישן וחדש נפטר ביום ה' י'
תמוז תרל"ה השב אל אדמתו עש"ק י"א בו והזו ימיו
שמונים וחמש שנה. — קו"ת עטרת פז תורת אמת
— ברוחך הפצת אורה להוד ותפארת — שאבת
ממקורה ללמוד להבין ולהורות — לקיים מצותיה והוקותי'
אמרות טהורות, מדרה תקבל שכרך במחומים לגבורות.

ונדפס ממנו הרושי תורה בשומר ציון משנת תר"ד נומ' 165 — נומ' 185 הביא
קישיא מרבי לוי ובסימן 187 תירין הדיין ר' יעקב מאלטנא קישיאות ר' ל'
— ועוד נדפס ממנו בשי"ת בנין ציון החדש שאלה 103—104, 137, ובסימן 71
משנת תר"ט. במקום זה אוכ"ז לשבח ואתן תודה לזידיזו המהול מומחה כהר"ד יחזקא
זאלאמאן נ"י אשר עמד לימיני לסמכני להביא ספר זה לדפוס.

(180) הר"ר חיים נאטאנזאהן יושב בהמ"ד ר' ליב בר שאון
בהמבורג בעהמ"ס עבודה תמה. ר' חיים בן הרב המופל

פ"ט האיש היקר הולך תמים — מנעוריו דבק בתורת אלקים — רב טוב לבית ישראל הביע, — בדרשותיו ומוסר דרך היים הודיע — באמת ותמים עבד עבודתו — עלי יוצרו שם תמיד תקותו. הדיין מהור"ר ר' יועין משה בן כה' ר' משה ז"ל רב ומגיד דה"ק דיין ויושב בית המדרש דקהלתנו יע"א. נולד ו' תמוז תקע"ה והלך לעולמו ליל מוש"ק י"ט שבט ונקבר למחרתו יום ב' כ"י שבט תרל"ג.

128) הר"ר פסח סג"ר האלף שמידין ויושב בהמ"ד דקלוין

באלפונא. ר' פסח בנו של הדיין מהור"ר בנימין וואלף גאלד-שמידט נולד באלטונא ביום א' דראש השנה תקנ"ט. אביו הנפו והכמו בתורה ואה"כ למד אצל הדיין ר' אברהם קראנאך. לפי שלא היה לו לשון לימודים, היה רגיל ללמוד בפני עצמו. וזה היה לו הסיון קצת, כי לא היה לומד בשיבה עם בחורים המהדרים זה את זה. אחר החתונה היה סוהר. ונהנה מיוני כפיו. וכל רגע שהיה פנוי מעסקיו שקד על דלתי התורה. במשך הזמן ירד מנכסיו והסורו מחסדיו והכי קתני. ועל ידי השתדלות שאר משפחתו הפז"מ ר' וואלף ווארבורג נבחר אחר מות ר' מנחם מן ליושב בהמדרש דקלוין. שבע ועשרים שנה למד בהתמדה עצומה ובסעודה ישרה עם שאר יושבי בהמדרש בקלוין. בסוף ימיו נתקבל גם בקלוין של ר' אברהם זמביל ליושב בהמדרש. והוא נפטר בש"ט ט' אייר ונקבר בבית הקברות החדש בבאהרענפעלד No. 302. והרב מהור"ר אליעזר לאב, אשר נתקבל בשנה זו לאב"ד באלטונא הספידו, והתחיל החסיד בחרו של שיר הכבוד, אספידו כבודך ולא ראיתך, אדמך אנכך ולא ידעתך. ז"נ המצבה:

וזאת אשר ללוים. פ"ג התורני הרבני מהור"ר פסח ב"ב וואלף גאלדשמידט סג"ל, הד מיושבי בית המדרש נבאי דה"ק דקברנים נפטר יום ב'. ט' אייר תרל"ג. לפ"ק הנצבה"ה.

129) הר"ר לוי פר שרמה חבר ליושבי בהמ"ד דקלוין ישן

וחדש בהמבורג. ר' לוי נולד בשנת תקנ"ג בהמבורג. בילדותו למד אצל הר' אברהם קראנאך, ואה"כ היה מבחוריו מופלגים. דישבת הרב ר' נתן גללנען. בחינתו בן שבע עשרה שנה, ראו הנבאים ומשגיחים דת"ת את יושר למדה חבירו בו יהוא מוכן ללמוד דעת תורה את נערי בני ישראל, או בחרו אותו למורה ללמוד בת"ת. עיין געשיכטע דער תלמוד תורה מאת דאקטאר גאלדשמיד דף 43. בשנת תק"פ לפ"ק נבחר בקלוין ישן וחדש ללמוד בקביעות עם שלשה בחורים שיעור גש"ס ובוסקים, דחינו עם ר' זלמן ווינהיים, ר' יוסף הנובר, ור' חיים נארדען, בתורף ווצרנו ללמוד שלשה שעות בערב, ובקין ביום. אחר שבנה ביתו, נשא אשה מרת גונא בת התורני הנופלא ר' פיישל שמש מוואנדסבעק. בעשרים שנה למד בקלוין ישן וחדש עד שנת תר"א. או נתבטל שיעור קבועה בקלוין, אבל נשאר בתור חזן

בין כתבו יד נמצא הדושי תורה על מסכת נדה מהחתם סופר אשר לא באו עדיין בדפוס. במע"ה העברי משנת תרל"ג נלוין כ"א כתב בני הרב אביד דקוק טריער מהור"י יעקב האללענדער וצ"ל את תולדות ופעולות אביו והדפיס שם הדושי תורה משמו. גם בנלוין כ"ד נמצא דברי שמעתתא מר' ישעיהו האללענדער.

126) הר"ר מאיר העסס יושב בהמדרש בקלוז'ישן וחדש בהמבורג. אביו של ר' מאיר היה הרב הצדיק מהור"י פסח

העסס, אשר הרביץ תורה בהמבורג יותר מחמישים שנה. בנו ר' מאיר דרך בעקבי אביו. מתחילה היה לו חדר מיוחד, שלמה שם עם נערי ובחוריו ישראל תוך וצמח. אחר הפרד המבורג מאלטנא, לא היו באלטנא שלשה דינים, והוצרכו לצדק בהמבורג דין אחר, או בא ר' מאיר שני פעמים כשבועה לאלטנא ליתב בבדין. בשנת תקצ"א נבחר ר' מאיר העסס במקום ר' יוסף הטובה -- אשר נקנס על שנה אחת -- ליושב בהמדרש בקלוז'ישן וחדש. בשנת תקצ"ג הותר לר' יוסף להיות כהן מיושבי בהמדרש ביחד עם ר' מאיר העסס ור' זלמן ווינהיים. ר' מאיר העסס נפטר בשנת תר"ח ונקבר בגרינדעל שורה 22 אותיות המצבה נמחקו לגמרי.

ר' מאיר חיבר 1) ספר נתיב הלישון נדפס באלטנא בשנת תקפ"ה 2) בקשת הלומדים. נדפס בשנת תקצ"ז.

127) הר"ר יעני משה הנפלא ר' גאטטליעב דין ווישפ בהמדרש בקלוז'ישן וחדש בהמבורג. ר' גאטטליעב נולד בשנת

תקע"ה בעיר בערינדארף. בילדותו למד אצל ר' אברהם בראנד'ס, וכאשר בא החכם בעיניו להמבורג למד אצלו בהתמדה רבה עם שאר הבחורים. בימי חרפו כבר היה נפלא על ידי כח זכרונו, שהיה באפשרו להגיד דרשה ששמע מהחכם בעיניו כמעט מלה במלה. גם החכם בעיניו אהבו וקרבו בכל מה דאפשר. כאשר הגיע לפרק בתולה נשאת התקשר עם בת הרב הדיין ר' זלמן ווינהיים. על ידי שהיה מבין לדווש בצחות הלשון נבחר למגיד מיישים בח"ק דקרינים בהמבורג. דרשותיו היו נעימים מלא מוסר ויראת ה' ונכנסו באוני השומעים.

אחר פטירת החכם בעיניו עד שבא הרב ר' אנטיל שטערן להמבורג היה הדיין ר' אייזק מעין במקום הרב. יען שר' אייזק מעין כבר זקן בא בימים, לכן נתמנה ר' גאטטליעב מקהל המבורג לדיין ולחיות עומד בצד ר' אייזק בין בני הוראה ובין בשאר עניני הקהלה.

בשנת תרכ"ב חלה הרב הני ר' מרדכי מיכאל יפה, ולא יכול עוד ללמוד ברבים שיעורים בסדרם, לכן הסכימו הגבאים עם ט"ז אנשים בקלוז'ישן וחדש למנות למרן אחד מבני הקהלה שילמד במקום ר' מרדכי מיכאל. נבחר ר' גאטטליעב על שנה אחת, וכן היה עד שנת תרכ"ה שנבחר לקלוז'ישן קבועה.

גם היה דרוש בהכרת אהל יצחק, ודרך בעקבי רבו החכם בעיניו, לפי שספר תהילים ושאר ספרי תנ"ך על פי דקדוק ודרכי הקודש. בסוף ימיו היה בעל יסורים, וקבלם באהבה עד שעלתה נשמתו הטובה למקור החיים בליל מוש"ק י"ט שבט. והרב ר' אשר שטערן ור' געטין הספידו בכ"ו חב, ונקבר בבית הקברות גרינדעל בהמבורג. וזה נוסח המצבה:

וכאשר ראה דרכם בקדושתו כי יראת ה' נוסתה על פניהם, ובתורת ה' הפצם, או קירבם, והיו מאוכלי שולחנו.

אחר איזה שנים הגיעו למדרגת גדולי ומופלגי בחורים, אשר היו להם מטה, כסא ומנורה בבית הקצינים, וקורין אותם "שבתות בחור". ר' ישעיהו בא לבית הקצין המפורסם מהור"ד קלמן פאפנדיים, ור' יעקב בבית הקצין המרומם מהור"ד רפאל בעטטעלהיים. בעשר שנים למדו ושמשו את רבם החתם סופר, ואח"כ נכספה נפשם לחזור לבית אבותיהם. אבל גם קשה להם לפרוד מרבם המובהק, לכן הלכו אצלו ליקח עצה ממנו מה יעשו אם ישבו בארץ אונגארין או ישובו למדינת אישכנז וכאשר ינזור עליהם כן יקום. ויאמר להם החתם סופר, אתם ידעתם כי אהבת אב אני אוהב אתכם, בכל זה אני אומר לכם, ישובו אל ארץ מולדתכם, ושם תזכו להרביץ תורה, כי דברי תורה עשירים במקום אחד ועניים במקום אחר, ושם במדינת אישכנז צורך גדול כעת ללומדי תורה כמותכם, ויברכם ויפטרים לשלום, ובדמעות שליש נפטרו מרבם, כי נפשותם קשורה בנפשות כל ימיהם צהלו פניהם, מדי דברו מרבם הגדול, מקדושתו והתלהבתו, וכמה פעמים אמרה מי יתנני כירחי קדם, כהלו נרו על האש — כהזהם לאלטונא באו לעיר פראג, ונתעכבו איזה שבועות שם, והרב ר' שמואל פריינד נתן להם התרת הוראה. וכן חזרו על אכסנאי שלהם בברונישווייז, והרב הגי' ר' זנוויל איגר שמה בהצלחת לימודם, וכיבד אותם בהתרת הוראה. כן שמעתי מהרב ר' יעקב כ"ץ, בשנת תקצ"ג באו לאלטונא, והכל שמחים לקראתם, ונתקבלו ליושבי בהמדרש בקלויז אבל שניהם רק בשכירות קלויזנר אחד. בשנת תקצ"ה שבק חיים לכל חי הרה"ג ר' עקיבא ווערטהיימער, ואז נתקבלו כל אחד בשכירות מלא, הרך למודם בקלויז היה בהריפות ובפלפול, אשר לא הורגלו הלומדים בבית המדרש באותו הזמן, והם החזירו את את לימוד המשניות על בוריו ליושנא. כאשר היה בימים ראשונים בבמהדר דקלויז באלטונא.

בשנת תקצ"ו נשא ר' ישעיהו את בת גילו מרת גרעסל אחות הבירו ר' יעקב כ"ץ. בתחילה היה ר' ישעיהו דיין ויושב בבית דין עם הרה"ג ר' יוקב עטטלינגער, עד שנת תר"ה ואז עזב את מקומו בבית דין, כי הוצרך איזה שעות לעסוק במשא ומתן, וען שהסיפוק מהקלויז לא היה די להחיות את בני ביתו, ואז בא ניסו ר' יעקב במקומו לבית דין.

הנה אותן הישעות אשר עסק במסחרו השלום כלילה, בלמדו עם בחורים. כי הבחורים אשר היו ביישובת הרה"ג ר' יוקב עטטלינגער למדו והבינו את עצמם לשיעור שלהם אצל הקלויזנער, כדי שיוכלו להבין מיד מה שהודיש רבם, ור' ישעיהו למד בכל יום או כלילה איזה ישעות עמחם על פי פקודת הרב ר' יוקב עטטלינגער אשר היה לו אוהב נאמן כל ימיו.

כארבעים שנה ישב בקלויז, והיה מפורסם בבקיאותו עד ששתאום עלתה נשמתו לשמים ביום שמת רבו המובהק הרה"ג בעל החתם סופר במוצאי שמתת תורה ליל שבת בראשית שנת תרל"ג. ויען שלא נקנה אז בית החיים בנאהרענפעלד, ובית הקברות בקעניג שטראסע כבר סגור, לכן נקבר באטטענווען חלק אלטונא. המעבה מונחת תחת הכיפה אשר בנו על בית הקברות. נוסחת מצבתו נדפסה בא"פ. נדפסו ממנו ח"ת בשומר ציון הנאמן משנת תרמ"ו סימן 201 וגם מובא בשו"ת חתם סופר אורח חיים סימן 4.

מושפטים כו', ונטארו ממנו ככ"י שני חיבורים החושבים על גפית המונחים בבית המדרש היחאל וואליך, ועוד נמצא ממנו כתי על בדר פרשות מבראשית עד פדוש מושפטים, פרושים על התורה ע"פ דיקדוק, מונה ביד כהר"ר נפתלי הירי באכראך כ"י.

(121) **הרד"ק היום נאדרען וישב בהמדרש של הפרנס ר' יהואל וואליך.** ר' היום נאדרען היה מילדי ק"ק המבורג, ותלמיד של ר' נתן נטע עללינגען בשנת תקע"ה נתקבל בבית למלמד, יושבת תקופ בקלוז ישן והדש ללמוד שיעור קבוע עם שלשה חברים, עשר שנים היה מורה בבית, בשנת תר"ו נבחר בקלוז של ר' יהואל וואליך, מאחר שראו הנבאים דקלוז ישן והדש שיש לר' היום פרנסה מצויה, כתבו לר' היום נאדרען בדרך כבוד שרץ עד תחילת שנת תר"א ילמוד עוד בקלוז שיעורים כסדרן אחר מעריב, ומיום זה וחלה יבטול שבר הקצוב לו, פנקס דקלוז ישן והדש 1893, בביתו של ר' יהואל וואליך וזכרין תורה כ"ד שנים עד שמת בשנת תרל"ב ונקבר בנרנדעל. ז"ע המצבה:

פ"ג איש יקר רוח הולך תמים — מנעוריו עסק בתורה
בנעימים — ישב בבית המדרש של פו"מ מהו יהואל
וואליך ז"ל כ"ד שנים, הזקן מהר"ד היום בן כה"ר ר'
יהודה אריה ז"ל נשמתו עלתה לסקור דה"ס יום
ד' ה' אדר ראשון ונקבר למהרתו יום ה' ו' שנת
תרל"ב.

(125) **הר"ר ישעיהו כ"ן האללאנדער דיין וישב בהמדרש של באלטונא.** ר' ישעיהו בן ה"ה ר' אהרן האללאנדער נולד בשנת

תקס"ו לפ"ק באלטונא, בילדותו למד אצל ר' גמליאל ואצל הר"ה ר' עקיבא ווערטימער זצ"ל, בהיותו בן חמש עשרה שנה גמר בדעתו לסייע עם חברו הצעיר ר' יעקב כ"ן לפרעסבורג ללמוד בישיבת הר"ה כעל החתם סופר זצ"ל, באותו הזמן נסע ר' מרדכי שענלאנג מעיר לעיר לבקש התומים להוציא לאור ספר ארוזין תליתאי ורש"א ורמב"ן, (הוא האיש אשר הלך בסוף ימיו לארץ ישראל) וישב בבית ש"ס ר' הירש לעהרען) ואמר לאביהם של שני החבורים, שרצונו ליקח את החבורים האלו עמו בדרך, וללמוד עמם לפרקים בתנאי שבכל קהלה וקהלה ישרא יעבד לבקש התומים, יעבדו גם הם, וכן נעשה.

ויבאו לעיר בהיושבויהם, הלכו להרב הג' ר' זנוויל איגר ויחלו את פניו ללמוד אצלו משך זמן מנורתם שם, והיו כאשר שמע ר' זנוויל, איגר דרך הלימוד של שני החבורים, מיד הכיר שהם כלי מוכשר לקבל טהרה ועסקי התורה, ויאמר להם, פ תשבו וכל מחסורכם עלי, ויעני איתם אלף תהות לאהוננו אבל כבר הסכמנו בדעתנו ללמוד בישיבת הגדולה בפרעסבורג, וכל הרוחות שבעולם אין מוויץ אותנו מדעתנו הראשונה, אחר חצי שנה באו לפרעסבורג.

בחתם בפרעסבורג למדו בחתמה זכה, וכאשר שמע החתם סופר שגודק הזקן באו שני החבורים להביא משהק להמם בתורה, נתן עינו עליהם לשובה

בתורה ובנ"ה, היה נבאי דה"ק דקברנים, נבאי דקלוין באלמונא, גם הרבה ילדים
הננים בביתו של אברהם, משנת תרמ"ז לפ"ק נבחר לאב"ד בק"ק פולדא, ושם מצא
מקום מנוחה.

השלישי הוא הרב מהור"ר יוסף אוזאקוואהן יהיה בתחילה אב"ד דק"ק ראטטערדאם,
ושם העשיר ובא להמבורג לישב בשלוח רק על התורה, ויבואו אליו
הרבה בני הקהלה, ואמרו לו קצין תהיה לנו הלא לשון למודים לך יותר משאר
רבנים, יהיה נא לנו מדי שבת בשבתנו, ויאל להם ויהיוש רבנים, בתחילה בקאנפנעט
נארטען, ואח"כ יסרו לו חברת נוח שלום ביונגפֿענישטיענ בהמבורג, שם נהרו אליו
גדודים לשמוע דרשותיו שהיו מתוקים מדבש באוני היטומעים, והיה קצת פירוד בינו
ובין הראב"ד מהור"ר אשר שטערן, כאשר קנו הקהל בהמבורג את בית הקברות
באהלסדארף, בקשו מר' יוסף להנכה בחשבם שהוא מתנגד להאב"ד, ויעשה רצונם
והפצם, אבל מאחר שקרא כל האקטען בענין בית הקברות, לא רצו למלאה בקשת
הצניע' והנבאים דה"ק להנך את בית הקברות, זה כאשר הניע עת
פקודתו צוה להוליכו אחר מותו לעיר מולדתו בק"ק פֿיהלענע, אחר פטירתו בא
גיסו הרב מהור"ר שלמה כהן משווערין, והספידו בפני קהל גדול בחברת נוח שלום,
וגם האב"ד ר' אשר אנשיל שטערן בא שם לשמוע ההספד, לכבודו אחר מותו.
ר' יוסף אוזאקוואהן היה למדן גדול, ונרפסו ממנו שו"ת בשו"ת בנין ציון סימן 140.
—134—, —131—, —78—, —77—, 36. והמיו הרד"ג ר' יוקב עטטלינגער הפליג שם בשבחה.

123) הר"ר משה מיכאל ליכטענשטיין יושב בבחמ"ד דיהואר

וואליך, ר' משה בן מהור"ר יהודא ליבוש נולד בק"ק לובראנין
במדינת פולין, בילדותו למד בישיבת דפולין, וגם אסף חכמה ודעת בדקדוק ופילאואא"י.
אח"כ בא לישיבת הרח"ג מהור"ר עקיבא איגה, והיה אחד ממפלגי החבורים (יאהרבוך
דער יידיש ליטע-איישען געוועלשאפט משנת תרס"ו) בתחילה ישב בק"ק שילד
בעיר, ושם למד עם בעלי בתים, ועל ידי הרופיות והתמדתו בתורה נתגדל ונתפרסם
שמו, עד שנבחר ליושב בחמד"ש דיהואל וואליך להרבין תורה בהמבורג, שתיים
ועשרים שנה ישב בבחמד"ש זה הרבה בעלי בתים נכבדים, וגם בחורים באו
שמה ללמוד אצלו, והיה נאה דורש ונאה מקיים, רק לא נשא אשה, כי לא היה
נקו הבריאה, לכן נקרא בפי כל "דער לובראנער בחור", והיה דר כל ימיו בבית
בה"ר איצק בכרך, מלבד בקיאותו בש"ס ופוסקים היה ספרא רבה, וכתב שורות
ומציצות בלשון צהות והיה חבר למתבי מה"ע בלשון הקודש, כאשר הונא כמה"ע
הקאממעל משנת תר"ל סימן 29, והוא נפטר ח"י סיון תר"ל, ונקבר בהמבורג בח"ק
גרנדל, ז"נ המצבה :

פ"נ מהור"ר משה מיכאל בן האשה רחל אשר ילדתו
למהור"ר יהודה ליבוש מק"ק לובראנין אשר היה מיושבי
בחמ"ד פו"מ מהור"ר יהואל וואליך נפטר עש"ק ח"י סיון
ונקבר ביום א' כ"י סיון תר"ל לפ"ק.

נדפס ממנו איזה ח"ת בספר בכורי אביב בפרישת תולדות, וארא, בשלוח, יתרו

שנה הרביעית תורה בקלויז ויצא מרדכי בלבוש מלכות שמים להתייצב לפני מלכי של עולם ביום ה' ה' אייר שנת תרכ"ח לפ"ק, ונקבר בכריזטערל. וז"ל המצבה:

פ"ג ארון אלוקים כי נלקח — עמודי התורה והיראה
קדוש עליון — הרב הצדיק החכם העניו מופת הדור
הנאון המפורסם אמ"ו מהו' מרדכי מיכאל יפה זצ"ל
בעהמח"ס בית מנחם ותשובו' מהר"ם יפה — רבנים המה
בכתובים עדנה אשר יגע ומצא וחדש והרביעין
תורה בישראל, שפתותיו ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו
כי מלאך ה' צבאות הוא נולד ב"ש אלול תקס"ג בק"ק
קראטאשיץ י"א ושכב ה' יום ה' ה' אייר תרכ"ח.

ונדפס ממנו (1) ספר בית מנחם נדפס קראטאשיץ בשנת תקצ"ד — (2) שו"ת מהר"ם יפה נדפס בהמבורג תקי"ב. (3) הגהות והערות לשו"ת ה' חיים אור ורוע — ונמצא ממנו שו"ת בבנין ציון סימן 79—92 — ובבנין ציון החדש סימן 27—28

122) הר"ר ברוך יצחק ליפשיץ דרשן בהמבורג, בעהמח"ס שמש ומגן, ותורת שמואל. שלשה רבנים גדולים ומפלים

בזמנם, היו והרביצו תורה בהמבורג אלטונא, אבל לא מצאו מקום מנוחתם באין האחד הוא הרב ה' ר' ברוך יצחק בנו של הר"ה מהר"ר ישראל ליפשיץ מגזע יקרים של הר"ה ה' אליעזר ליפשיץ בעהמח"ס שו"ת חשיב ה' אליעזר נולד בדאנציג, והוא עלה מעלה מעלה, ונתקבל במעקלענבורג שווערין לראש מדינה. אח"כ בא להמבורג, ודרש רבנים בחברת עין חיים, היכה מדרשותיו באו בדפוס בספר תורת שמואל. אח"כ הלך לעיר בערליץ ומצא שם מקום מנוחתו. בהיותו בהמבורג העמיד תלמידים רבנים, רבים חשיב מעין מדרשותיו הלחוב לב חושמיעים, והדריכם על הקד הישר, יגע ועמל בתורה, וחדש הרושים אשר העליץ על הספר. ואלו הספרים אשר חיבר ובאו בדפוס (1) ספר שמש ומגן (2) ספר תורת שמואל (3) ספר בית שמואל (4) חוסן שמואל על ש"ע אה"ע. (5) הגהות לפירושי תפארת ישראל על ששה סדרי משנה (6) קונטרס מסגרת זהב. כל מקום שהביא אביו בתפארת ישראל מלת אב"י ראשי תיבות אמר ברוך יצחק ועיין בהקדמה למשניות תפארת ישראל. ועוד נדפסו ממנו דרושות ובהיותו במה"ע שומר ציון הנאמן.

הרב השני הוא ר' שמואל עננאך באלטונא. ר' שמואל בר יוסף עננאך היה עומד בראש תלמוד תורה באלטונא (דירעקטאר), בעת שנתסדה מחדש עם תקנות הדרשות בית הנידן ת"ת באלטונא. גם היה לו פדיונות שולעי, והוא היה מלא דעת וחכמה גם בשאר מדעות. בשנת תר"ו לפ"ק הוציא הר"ה ה' יוסף עטטלינגער עם הרב דאקטאר שמואל עננאך מכתב העת שומר ציון הנאמן. מכתב להרם קרן התורה והתעודה ולחסידי מכשול מדרך האמונה מחברת רבנים ואנשי מדע עומדים בפדיון ושוטרים משמרת הקדושה. גם מכתב העת בלשון איטלני Der Zionswächter הוציא דאקטאר שמואל עננאך פעם אחת בשני שבועות כל ימי שבתו באלטונא היה עוסק

3) חלק שני מספר המ"ל דיע גלויבענסלעהרע דער זינאנאגא אלס עקסאקטע וויסענשאפט כ"ה דרשות 4) דעד נאטטעסשטאט 5) דיע אפֿענבארונג פֿאם שטאנדפונקטע דער העהערען קרישוק 6) דיע פאליטיק נאך דעם בענייפֿע דער אפֿענבארונג 7) מאזעס מרדכי בירינגער לעבענס בעשרויבונג איינעם יידישען שולמאננעס. כחמשים אלף שוק הניח לקרן קיימת לת"ת דאלטונא.

121) הר"ר מרדכי מיכאל יפה יושב בהמ"ד מלויז ישן והר"ש

בהמבורג. הרב הני ר' מרדכי מיכאל בן הרב מהור"ר מנחם יפה נולד ביום י"ט אלול תקס"ו בעיר קראטאשין. אמו היתה דור שביעי מהגאון מהר"ל מפראג כאשר הביא בהקדמת ספרו ב"ז מנחם כל יחסו עד מהר"ל מפראג. אביו הגבו לתורה ושלוה לישיבת הר"ה ר' עקיבא איגר. שמונה שנים יצק מים על ידי רבו היה מגדולי תלמידיו עיין יאהרבוך דער יידיש ליטערארישען געזעלשאַפֿט משנת תרס"ו דף 18. בימי זקנתו עוד נזכר הלכה מרבו המובהק. עיין בשו"ת מהר"ם יפה סימן 98 שם כתב ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה כי היה כן פ"א לפני אמ"י הגאון מהור"ר עקיבא — קודם שהגיע לעשרים שנה מצא עזרו מרת רבקה בת מהור"ר דוד מקראטאשין. אחר החתונה ישב בשלוה על התורה בלי שום מניעה עד שנת תקפ"ו שאז יצאתה הבעיה בעיר מולדתו קראטאשין ואבד כל הוננו בשריפיה. ויבאו אוהביו ויאמרו לו הן תם הכסף מכוסף ואין בביתך להחיות את נפשך. לך נא וקבל עליך עול רבנות אשר שנאת עד עתה. להפצרת אוהביו ובני משפחתו הלך לעיר ודון סמוך לעיר קראטאשין וקיבל עשרת רבנות, והיה אוהב מבני קהלתו כל ימי שבתו שם. משם נתקבל לעיר שמוגעל וישב שם בהשקט. למד עם בחורים ובעלי בתים לומדים מופלגים, וזכה להרש חדושי תורה, וכתב קונטרס גדול על הרמב"ם הלכות עדות, שהושות, וטריפות. בשנת תקצ"ג מת אביו. והובר לכבוד ולמוכרת אביו ספר בית מנחם על שם אביו. אחר פטירת הר"ר נאור העסק, בשנת תר"ש נפל חלקו בנעימים, ועלה גורלו להיות מיושבי בהמ"ד דקלויז ישן והר"ש ומאד שמח כי זכה לפרוק מעליו עול הוראה, אשר על אפו והמתו קיבל עליו מפני החכמה, כאשר כתב בהקדמת ספרו שו"ת מהר"ם יפה וז"ל: שמחתי לפרוק מעלי עול הוראה ועול הציבור, ותרם גדולתי כי באתי הלום לישוב בבית נכון ונשאו יסודו ויבוננוהו יודים לתורה ולתעודה כו'. גם הגבאים ואנשי בהמ"ד דקלויז שמחו לקראתה כי מצאו אדם גדול, לכות מדרשם שהיה למדן מפורסם. כי היה דבר ה' יקר בזמן ההוא. על פי בקשת הגבאים הסכימו פ"מ דקהל המבורג לכבד את הר"ר מרדכי מיכאל, ונתנו לו חוקת הקהלה. בקלויז למד ביהוד עם הר"ה געמשליק שלעזינגער, יפקיצי ומן נעישו שניהם אוהבים נאמנים, ואה"כ נתחתנו יהו, שלקה בנו של ר' געטיף הר" מהר" דוד את בתו של הר"ה מרדכי לו לאשת. בהמבורג היה לו מהלפות מכתבים עם גדולי הזמן, והוציא את ספרו שו"ת מהר"ם יפה. גם היה אוהב לר' יקב עטטלינגער, והרבת פעמים בשומר עיין הביא דברי תורה מהרבנים הצדיקים בקלויז ר' מרדכי ור' געמשליק. בשנת תר"ך בא לר' מרדכי הרבני ר' יהודה ראזענ"ל בערה, ויצה להדפיס ספר שו"ת מהר"ה אור ורוע, ומיקש ממנו להכין הספר הנחמד הזה שהיה ספון וטמון קרוב לשיש מאות שנה. ונענה למבוקשתה, ועישה הגהות והערות ומראה מקומות עם הקדמה הנדפסת בראש הספר שו"ת ר' היים. כמו ה"י

ועל ידי השתדלותו בצירוף השתדלות ידו יאדמו דאקטאר נאביאל דיעער בא
 הדבר לגמר טוב. במיע אדענט מיטנת תר"א דף 331 נמצא ה"ל: העדר דאקטאר
 שטיינהיים אין אלטנא קעמפס מיט זייער זעוואהנטען יערשע אינה מיט זייער
 שטיינען דיאלקטיק אינערהאלדן, ווערענד דער בעסטע שפרעכער, זייע דיעער
 שווינט.

כאשר הזכרתי למעלה היש והקר הקרה עיסקה בהתמדה גדולה בספרי פילאזאפיה
 עד שהיה באפשרו לדרוש ברבם בעניני חוקי אלוקים, ותרב הכמת שלמה
 על שאר החכמים בזמנו אע"פ שלא היה בקי והגיל בספרי תנ"ך ותלמוד כפי הצורך
 למלאכה כזו. גם היה מליץ ומשדר בלשון אשכנז בעניני אמנות הקדושה, ובשנת
 תקפ"ד נדפס בחימו שירים עובדיה בן עמוס הנמשה חלקים, כל חלק נחלק לחמישה
 שירים. בשנת תקצ"ה הדפוס ספרו דיע אפפענבארונג נאך דעם לעהרבענישף דער
 זינגאנען, ואם ישאל תשאל, מאהר יהודה דאקטאר שטיינהיים גדול טוב, ספרו רבה
 משורר מופלא ומליץ מפואר, פילאזאף ופיינא והוקר מופלג אשר דרש ברבים,
 מדוע לא נודע שמו בקרב עמינו כפי ערך גדולתו וחכמתו? מדוע דברו לא עשו
 הישם בקרב ישראל, מאהר שספרו נכתבם בלשון אשכנז, ואינם מתנודים לאמנות
 התורה, והיו בזמנו רק יהודי סגולה שהיו מכינים לכתוב ולהוכיח את אנשי דורם
 וגם שלמים באמנותו הקדושה? זה היה לפי שהיה נאה דורש, ואינו נאה מקיים.
 כי בעצמו נבב בספרו אפפענבארונג שנהוייבם אנדנו לקיים מצות ה' בפועל, והוכיח
 בהכמתו מעלת והועלת מצות עשה ולא תעשה, עיין בענין שמוחה שבת ובענין דה
 בענין מאכלות אסורות וכדומה.

רבים אומרים לו מדוע אתה עובר את מאמר המלך? לפיכך לא נכנסו דבריו בלב
 שימעי ואנשי דורו. כאשר כתב אליו אחד מבני אלטנא בספרו זאלאמאן
 לעפי שטיינהיים פֿאָר דעם פֿאָרים דער עפפענטליכען מינינג. נדפס באלטענבורג
 בשנת תקצ"ט.

בסוף ימיו הלך לעיר דאָס וזמש לצורך במדינת שווייץ, וישנו גדול גם בין העמים,
 ונתעשר בעשרת פראפעססאר. בעיר צורך מת ועל ידי מקרה לא טהור נקבר
 בבית הקברות של נכדיו. באותו הזמן היה בצורך דהון ר' מאיר הלוי מאלטנא
 והוא כתב לאלטנא שפראפעססאר שטיינהיים נקבר בין אינם נמולים. כאשר נשמע
 הדבר באלטנא, שלח מיד ר' וואלף ווארבורג, שהיה אוהבם שליח עם מעות בידו
 לפנותו נקברו ולהביאו לקבר ישראל, וכן נעשה, והוכב לאלטנא ימצא מקום
 מנוחה בקעניגשטראסע No. 1178 ז"נ המצוה ;

שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד — פי"ג הרופא מומחה
 חכם ומליץ זאלאמאן הלוי ממשפחת שטיינהיים נולד
 בכרוכהוויזן י"ד אב תקמ"ט ונפטר בעורך ד' סיון תרכ"ז
 תנצב"ה.

והוא חיבר עשרה ספרים בעניני הכמת הרפואה כולם נרשמים בפירושם חלק שלישי
 דף 382. ועוד חיבר 1) שירים עובדיה בן עמוס נדפס באלטנא תקפ"ד.
 2) דיע אפפענבארונג נאך דעם לעהרבענישף דער זינגאנען נדפס פֿראנקפֿירט תקצ"ה

ההדה מאת ר' אייווק בערלין. לאחר שעזב ר' חיים נאדרען את מקומו בקלויז בשנת תר"י לפ"ק, נבחר ר' אייווק בערלין ביום ד' כ' אלול לקלויזנר שלישי בקלויז ישן וחדש, וקיבל כל התחייבות המוטל עליו ודרש דרוש הראשון על נמרא סוכה כ"א ב' אמר רב מנין שאפילו שיהת ת"ח צריכה לימוד, שנאמר ועלה לא יבול. ויש לעיין במקרא זה מאחר שבתלמוד חכם מדבר, מה זה שאמר לא הלך בעצת רשעים, יאלו אמר אשרי שאינו רשע כי אם צדיק כו'? ותריץ ששלושה התחייבות יש לאדם, בינו לבין המקום, בינו ובין חבירו, ובינו לבין עצמו, ועל כל אחת ואחת הזהיר הכתוב, ובסוף הדרשה אמר, ידעתי שאני ראוי, וכדאי לעמוד במקום גדולים, אבל כזה בטחתי, שאוכל ללמוד מהבית רבנים הגדולים, ועם תלמידים חנונים, ולכן אשמה בגורלי לישב בבית ה' ובארבע אמות של הלכה כל ימי חיי. ור' אייווק היה אוהב נאמן לר' משה מיכאל ליכטענשטיין, וכיום מלאת לר' אייווק שבעים שנה בשנת תל"ט, והמטוס שנה מיום עמדו לשרת בקודש במקום אביו הרב המאז"ח מהור' לאוי ללמד תורה ברבים, וליום השלישי לפרש להם ספר תורת אלוקים בשום שכל והבין במקרא, שלה לו ר' משה מיכאל זמר בכ"ד הרוזים, אשר חיבר לכבודו. זמר זה נמצא ברשות כה"ד הר"ן באכראך נ"י. ר' אייווק נקבר בנירנרעל וז"ל המצבה:

פ"ג החבר ר' יצחק אייווק בערלין בן הראב"ד מהור' ר'
אלעזר לאוי זצ"ל נולד יום ג' טבת תקנ"ג הלך לעולמו
יום ג' כ"ז סיון והנף נקבר יום ד' כ"ז בו תרכ"ה לפ"ק.

(120) הרופא ר' שלמה הלוי שטיינהיים בארטנא. ר' שלמה שטיינהיים

נולד ביום י"ד אב תקמ"ט בכפר ברוכהויון. בילדותו לא היה לו מנהל ומורה אשר הדריכו והנכו בתורה ויראת ה', רק מעצמו התחיל לדרוש ולהקרי בספרי פילאזאפיע, עד שהשיג אה"כ ידיעה נפלאה בהכמה זו. לאחר שהשלים את עצמו בהכמת הרפואה, נתישב באלטנא. ושמו הטוב הלך וגדול, עד שנתפרסם הרופא מומחה ובק, והרבה אנשים מהמבורג ומדינת האל-שטיין באו אליו לבקש עצתו ולהתרפאת ממנו. הרבה פעל ועשה לטובת עניים אומללים, פרנס נאמן היה לקהל אלטנא, ואם שהיה טרוד מאד באומנתו ועסקיו, בכל זאת לקח לו מועד, לעסוק בצרכי ציבור. יותר משלושים שנה היה פרנס ומנהג דקהל אלטנא. בשנת תקצ"ה לפ"ק קמו באלטנא איזה אנשים צבועים ורצו לבטל בית הניגן נעורים ת"ת, באומנם ככל הגוים יהיו גם בני ישראל, כהדר אחד ילכו כולם. מיד כתב דאקטאר שטיינהיים צירקולאר ושלה לכל בעלי בתים, לחוק ולקיים הת"ת באלטנא, ודברי צירקולאר נכתבים בלשון אשכנז מלאים הכמה ויראת ה', ועשו רושם בלב הקוראים.

כאשר בא הרה"ג ר' יוקב עטטלינגער לאלטנא, היה ר' שלמה שטיינהיים יוצא ונכנס בביתו, וכיבד לר' יוקב עטטלינגער את ספריו למזכרת אהבה. בשנת ת"א לפ"ק השתדל בכל מאמצי כמו להשיג החרות (וודענעמאנציפאטיאן) בעד היהודים הדרים בשלעזווויג האלישטיין, לפני שרים ויועצים התיצב, בהתלהבות הרים קילו ביטענדעקאממעד ללהום ולדבר בעד עמו, מתב גלויה שלה אפֿענעס זענדטייבען אן דען אבערֿפֿעזודענטען. דבריו נשמעים והוטבו באוני יעצו המדינה

118) הר"ר שמואל הלוי איגשטעטער יושב בהמדר"ר של ר' לוי בר שאול. אהל פטירת ר' משה שלעווינגער בשנת תר"ח נבחר ר' שמואל איגשטעטער בקלוז' של ר' לוי בר שאול. מלבד בקיאותו והרפיונו בש"ס ופוסקים, הניח מאד בנוסחות התפלה והפיוטים, בעל לשיין הקודש מפלג, והרכיב הערות נדפסו ממנו בסידור עבודת ישראל הנדפס בירדעלהיים. והוא נפטר בן ששים שנה ונקבר באטטענוץ אלטונא. ז"ל המעבד :

מצבת קבורת הרב הגדול צדיק הנשגב מוה' שמואל ב"ן בהר"ר שלמה איגשטעטער הל"י נולד ב' אלול תקס"ג. שקד על דלתות התורה והחכמה עודו באבו — זמעיני שדה התעודה בשיטון שאב מים — רבחותו לאיש לשיט כזב לא פנה לבו — אמונתו היו ידיו ולבו אל אל בשמים — לרעות בעקב עמו וקרא להורותם דרך החיים — קרא על מבועי התורה והיראה הולכים מעדנות . . . ושאר האותיות נמחקו לגמרי. כאשר נמצא בפנקס פראטאקאלל דקלוז' של ר' לוי בר שאול נפטר ר' שמואל בשנת תרכ"ג לפ"ק.

בשנת תר"ט שאלו הנבאים הקלוז' אם מותר ליקח קלוז'ר מיושבי ק"ק ונדבסעק או אלטונא ופסק הרב ר' אשר שטערן שהוא נגד הצואה. ובין כך, למד בקלוז' בחד עם ר' שמואל הרבני מהמדר"ר אברהם בר יחזקאל וישטענפעלד הנקב' בגרינדעל. אה"כ נבחר ר' חיים נאטאנאוואן.

119) הר"ר יצחק אייזיק בערלין חבר ליושבי בהמדר"ר בקלוז' ישן וחדש בהמבורג. ר' יצחק אייזיק בנו של ראב"ד מהמדר"ר לאזו בערלין נולד בשנת תקצ"ט בהמבורג. אף הוא דרך בעקבי אביו למד בהתמדה רבה עם אחיו ר' משה בערלין שהיה יושב בהמדר"ר של ר' לוי בר שאול וקנאת סופרים תרבה חכמה, בחכמת תנ"ך וחכמת דקדוק עלה על חבריו ויהיה יכול לפרש פרק תנ"ך בעל פה עם פירושו בכל מקום שישראלין אותו. בנעוריו נתקבל בבחכמיות הגדולה לבעל קורא, והרבה תלמידים העמיד, לקרות בתורה בדיוק ובדקדוק. פירסמו היתה מצויה לו על ידי הנוקד נעורים שהיה לו בביתו (פריפאטשולע), והוא היה מורה לילדי בני ישראל בין בחכמת התורה ובין בחכמות החיצוניות.

בשנת תקצ"ט נדפסו מהחורים בהנוכח מתרגום מאת ר' וואלף היידנומר זצ"ל, ובהנהגה יותר מדויק ובתיספות תרגום לפיוטים, ופירש ביאור ותרגום אישנו לפיוטי שבת תשובה, מיד המדקדק ר' אייזיק בערלין. והנה על הפיוט של שבת תשובה המתחיל "אשחר אל" כתב המבאר ר' אייזיק ז"ל: "באר הפיוטים האלו לקטתי קצת מסדור דפוס אמ"ה, ומקצתו הועתק בסדרו שער השמים, וממנו נגזר הפירוש במהדור דפוס אלטונא תקס"ה, אשר יאמר עליו כי הוא זקן". מלת זה נדפסת באותיות גדולות לרמוז בראשי תיבות על ר' גיטל הנוכח. בשומר ציון סימן 61, 31 נדפסו משלים ומליצות ופירוש

או יצא גם ר' משה ללחום כנגדם בצהות לשונה, וילעג על מנהגם הלא הוא נדפס בפני תבל דף 104 שיר על בוני היכל החדש, וגם נדפס וזר זה בפני עצמו באלטונא בשנת תקפ"ט. כאשר בא החכם בערניים להמבורג הכין והדפיס בחבור בפני עצמו שיר לכבודו לקבל פניו. והנה ר' משה מענדעלואן הכיר מעלת החכם בערניים, אבל אמר כי החכם אינו מרצה לכל העם, רק ליהודי סגולה אשר ידו לסוף דעתו, אבל שאר העם אינם מכינים את דרשותיו בפילאָזאָפֿי, לכן לא הבין ללמוד דעת העם, וכן כתב ר' משה גם כן בספרו פני תבל ובמכתב העתים ארבענט משנת תר"ט. — בשנת תקפ"ז נדפסו באלטונא מהדש המחזורים הגדולים, או בא אלוי המדפיס ר' משה באגן, וביקש ממני לכתוב הקדמה למחזור זה, ונענה למבוקשתו וכתב בחינה כוללת על דבר התפלה הנדפסה בראש המחזור חלק א' — מלבד זה היה חבר למכתבי העתים בין בלשון הקודש כמאספים, יעיין מאסף משנת תק"ע דף 22, בין בלשון העמים "ארבענט" מפרסמט. והנה לפי דעתי הפה"ז ר' משה שם על המדה. כי שם ארבענט מפורשט משנת תר"ט כתב נגד הפוישנים ומחביריהם וקראום משהוטי שיר וזמרה, מלצנים ופוישנים אשר אין להם פאר, רעות תואר וכ"ו. הנה לא טוב עשה ר' משה בזה, מי נתן לו רשות לדבר כמלאכי ה' גדולים וחכמים אשר קטנם עבה ממתננו — מה יאמרו הפוישנים אם יראו שאיש אשר הוא באמת ירא ה' מלעיג ומטייל דופי על הגדולים הוקרי לב, בודאי בענין זה יצא שכרו בהפסדו והוא החום יכפר עון — ואם טעה בדבר הפוישנים אדם אין צדיק בארץ — בכל זה היה רבו שלם עם ה', ומאד שמח כשיצא לאור ספר "ט איגרות בני עזריאל" מבן אחיו הרב הג' ה' שמשון רפואל ז"ל, בחופה יתירה כתב אליו מכתב תודה על חבורו לחוק ידי הנכשלים והחלשים באמונה, ובאהבתו הרבה בשבח הספר גם במכתב העתים ארבענט מפאר את מלאכתו ורצה להעתיק ללשון הקודש, אבל ה"י שמשון לא רצה בזה, כי אמר אין תועלת בו. —

ר' משה היה כ"כ אומן יד בכתב ובציורים, מושלם בכל מדות טובות, דרך צדקה וחסד וזכה לשיבה טובה ומת ביום כ"ז סיון שנת תרמ"א ונקבר בהמבורג גרינדל. וזה נוסח המצבה:

פ

כהר"ר משה בן הרב מהור"ר מענדל פ"ה ז"צ מהבר
 מציאת ארץ החדשה פני תבל ושושן עדות — נפטר
 כ"ז סיון ושב אל אדמתו בעש"ק כ"ט בו תרכ"א לפ"ק.
 ונמצא בכ"י להציג על המצבה — **חכמה בפשתי ורא**
מצאתי — מנוחה לא בפשתי ופה מצאתי.

נדפס ממנו — (1) מציאת ארץ החדשה נדפס אלטונא שנת תקס"ז — (2) שושן עדות נדפס בשמשטטנארט שנת תר"ב — (3) ספרו פני תבל כבר הכין לדפוס בשנת תקס"ז וה' וואלף היידנהיים רצה להדפיסו על הוצאותיו אבל לא רצה ר' משה נדפס בשנת ת"ר — בשנת תרט"ז הקדיש ר' משה מענדעלואן ספר תורה עם כל קודש וטם וילבושים, וגם שלשה מאה שוק לקרן קיימת לתועלת נשמתו לקלוזי ישן החדש בהמבורג.

בר שאלו נ"ע נפטר בש"ט עש"ק וערב סוכות ונקבר
 ביום טוב שני תר"ח לפרט — ויאסף זך לב לפני בוא
 יום חג האסף — מתוקה שנת העובר, אחרי יכסו
 גלמי רננים — שבה ראבי עד זכה יחידתו בעלתה
 גם רוממה.

נמצא ממנו בכתב יד היביר על הארדה, ובהערת בדרך הדוש. נדפס ממנו שירת
 בתשובות ר' עקיבא איגר סימן 8, ובתשובות רע"א החדש סימן 234, וגם
 בשו"ת מהר"ם יפה סימן 65, וסימן 88.

117) הר"ר משה מענדעלזאן משורר ומליין בהמבורג, ר' משה

בן הראב"ד מהור"ר מנחם מענדל פראנקפורטער נולד ר' ניסן שנת
 תקמ"ב בהמבורג, בילדותו נתגדל על ברכי התורה, וגם נתחנך בשאר הכמות, והיה
 רגיל לבא לביתו של המשורר הגדול המליין המפורסם ר' נפתלי הירץ ויזל, אשר
 הלהיב את לב הנער ללמוד חכמת הדקדוק להבין מליצת שפת העברי ולשון הקודש.
 בעתו כהור העתיק טיטפת אישכנו לטיפת לשון הקודש סיפור מציאת ארץ החדשה
 אמעריקא, והרב הזאן מהור"ר צבי הירש מיאמישט הסכים למלאכתו זו. ר' משה
 עמל ונע כל ימיו למצוא טרף לביתו בדרך משה ומתן, ובלילה למד בתורה והבין
 השיר והמליצה והמוסר אשר חיבה, ומעשה אבות סימן לבנים, אביו למד ולימד דעת
 את העם בחנם, אף הוא לא עשה מלאכתו מלאכת השיר קדום להפוך בה. בשנת
 תקע"ב, בעת שבא העיר המבורג במצור, היה עת צרה גם ליהודים, אבל כאשר
 רדפו בני הוסיא אחר היל הצרפתים והכו אותם, או גם מהעיר המבורג נסו הצרפתים,
 כי שמעו שהשיר טעטשענבאר ש"י צבא אלעקסאנדר קיסר הוסיא, הנה הוא בא
 ונכרוז אתה ויבא טעטשענבארן, וייעו כל העיר לקראתו, וכיום הולדת אלעקסאנדר
 באו כל איש ואיש בבית תפלתו, וישירו שירי תודה על הגאולה, וגם בבית התפלה
 ליהודים הכינו שיר והמרה לכבוד המלך אלעקסאנדר, ר' משה מענדעלזאן הבין
 השיר לכבוד היום נדפס בפני הכל דף 18, והיה כמשלש הדרשים ופתאום השמועה
 באה כי ישונו הצרפתים העירה, והיל הוסיא מהרו וגסו מהמבורג, ושר צבא עקמיהל
 שב לעיר, או בהפך השמחה לתוגה ור' משה הוצרך לנוס, כי נמז עליו מיתה על
 אשר עשה והבין השיר לכבוד מלך הוסיא, וקח את אביו ואת אחיו, ויבדח לאלמגא,
 והיו היום, ויבא אליו הפרנס מהמבורג ר' משה הירץ, והן בארץ ראששילד ויאמר
 אליו הנה נא ידעתי כי הטאת ננה המלך נאפוליאן על דבר השירה, עשה זאת
 בני והנצל, הבין שירה לכבוד יום הולדת מלך נאפוליאן, ואו סר עונך והטאתך
 תכופר; בצרת נפשו שמע לעצת ר' משה הירץ, והבין שיר דמשתמע לתרי אפי'
 בעיני אוהבו המלך נאפוליאן לברכה, וכעני משנאוי לקללה, וישר החן את השירה
 באוני הקהל ובאוני שרי הצרפתים, ובשחו לר' משה לתת לו השיון לשוב להמבורג,
 אבל לא הוצרך לישיון כי בא הבשורה כי לחמו המלכים את נאפוליאן ויבולו לו
 וישירו מעל כסאו, ופתחו שערי המבורג ויכלם ישבו בשלום. כל השירות האלו אשר
 הבין עשה חנם אין כסף.

בשנת תקע"ט בנו בת המתהדרשים את בית תפלה הנקרא טעטשעל, ושינו סדר התפלה.

ועניים ירשו ארץ והתעננו על רב שלום. פ"ג עטרת
 האשנו פאר דורנו חסיד ועניו אוהב שלום ורודף שלום
 — הריף ונכי בתורה גרום באורייתא תדירא ולא מהויק
 טובותא לנפשיה, אוהב את המקום, אוהב את הכרית
 וגם עשה צדקה וחסד בהצנע ה"ה המאור"ג מהו משה
 מנשה שלמה זלמן בן כה' אברהם ווינהיים זצ"ל יושב
 בהמ"ד ומורה הוראה בק"ק המבורג יע"א. יצאה נשמתו
 בטורה בש"ק ד' מרחשוון ונקבר למחרתו ביום א' וכבוד
 גדול בשנת תר"י לפ"ק.

ר' זלמן דרייפוס נקרא בפי כל אחר מקום מולדתו ר' זלמן ווינהיים.

(115) **הר"ר אייזיק מעין דיין בק"ק המבורג**. ר' אייזיק מעין היה רבי
 של החכם בערניים במיניץ

וכאשר נתקבל החכם בערניים לרב בק"ק המבורג, הביא רבו עמו והושיבו למורה
 לילדי בני ישראל בתורה ושם למד גמרא ופוסקים עם בחורים גדולים. בשנת תקפ"ז
 הוציא לאור ספר קהלת דוד נדפס בהמבורג רשימת הספרים של הר"ה ר' דוד
 אפנתיים. בסוף ימיו נתקבל לדיין דתתא. צער גדול היה לו כאשר מת תלמידו
 הרב החכם בערניים בחייו. אבל יחיד עשה לו מיום זה והלאה גברת עליו חולשתו
 ע"פ פקודת הקהל היה ממלא מקום הרב עד שבא הרב ר' אשר אנשיל שטערן. הוא
 מת בשנת תקי"ב ונקבר בנרינדעל בשורה שנקבר החכם בערניים וז"ל המצבה:

וירע יצחק בארץ היא וימצא בשנה ההוא מאה שערים
 פ"ג הזקן הנכבד המופלא בתורה והכמה — המרביץ
 תורה שלשים שנה בת"ת דקהלתנו והעמיד משם תלמידים
 הרבה ולעת זקנתו היה מורה הוראה בעירו ה"ה מהו
 יצחק אייזק בן מהור"ד אשר מעין נ' יש"ק י' שבט ונקבר
 יום א' י"א כו בשנת תרי"ב לפ"ק.

(116) **הר"ר משה איגר שלעזינגער יושב בהמ"ד של ר' ליב**

בר שאול. ר' משה בני של הר"ה ר' בונם איגר אב"ד דק"ק
 מאטטערסדארף, למד אצל ר' הרב הג' ר' עקיבא איגר בפוזן. בתחילה ישב בשלוח
 מתוך הרוחה על התורה בק"ק פיהלענע, ואחר פטירת ר' יוחנן דויס נבחר ליושב
 בהמדר"ש של ר' ליב בר שאול, וישב בארבע אמות של הלכה עד יום מותו. באותו
 הזמן ישב בכהמדר"ש של ר' ליב בר שאול התורני המופלג המהיר נחמיה לעזינגערשאל.
 הוא היה הריף עצום, הלך לתומו ולא ידע ממנהגי העולם הזה שום דבר. יצאה לפני
 מותו שיקבורו בין הנפלים וכן נעשה. כעת לא ידע איש את קבורתו. —
 והרב ר' משה איגר שלעזינגער זצ"ל נפטר עש"ק י"ד תשרי ונקבר ביום
 טוב שני של סוכות שנת תרי"ח. נקבר בנרינדעל. ז"ל המצבה:

מצבת קבורת הרב המופלג זך לב תם וישר — עובר
 אלוקים והרד על דברו מ"ו משה שלעזינגער זצ"ל בן
 הגאון המפורסם מ"ו שמחה בונם איגר זצ"ל — היה
 אחר מתופסי התורה בכהמ"ד הנכיר והצדיק פו"מ ר' ליב

להדפיס בלתי רשותו. מלבד רבני דק"ק בערליץ, הרה"צ יוסף עשטינערג, והרה"צ ר' אלהנן האועניטשיץ, והרה"צ ר' משה פילבענפעלד בראנאווען, בא גם הרה"צ ר' יצחק אלהנן שהיה או בשנת תרכ"א אב"ד דק"ק נאויארעדוק, והרה"צ ר' שמעון סופר אב"ד דק"ק קראקין, והרה"צ אליעזר הלוי איש הירושויץ, והסביו לעשות מטעם אנשים ההומסים וגוולים בלתי רשות. — אה"כ ישב בבית המדרש של ר' יחיאל וואליך הרב המאה"צ מהר"ר פייביש בן מביאלאסטאק, הוא היה הר"ק עצום, למן מפלג שלא מש מאהל תורה. קודת ימי היו לא יזכרו לבדה. הוא נקבר בברנדעל אבל אותיות המצבה נשטטשו לגמרי.

114) הר"ר שלמה זלמן דרייפוס מווינהיים דיין ווישב בהמ"ד

דקלויז י"שן והדיש בהמבורג, ר' זלמן דרייפוס נולד במדינת עלזאס בעיר ווינהיים, ולמד אצל הרה"צ ר' משה טוביה ונטהיים בק"ק האגו, והיה חד מבחורים מופלגים דשיבחה בהאגו, בשנת תק"ם בא להמבורג עם הרה"צ מהר"ר נח היים צבי בערליץ, שנבחר מיינוץ לאב"ד דק"ק, כאשר נתיסדה תלמוד תורה בהמבורג היה הוא חד מהלומדים עם בחורים בני עשרה ושלש עשרי גמרא והוספות. (כל זה שמעתי מהמנוח הרב דאקטאר שמיטון נאטאן זצ"ל).

בשנת תק"ע מת בקלויז בהמבורג הרבני ר' זעליגמאן בר זלמן, שהיה שימר משמרת הבית והספרים, ומשינה על כל צרכי בהמ"ד דקלויז י"שן והדיש. להקלויז לא היה לה או בית מיוחד לבהמ"ד, אלא הגבאים שכרו אצל בעל הבית אחד איהם הדרים, בן היה בתהילה בעת נתיסדה הקלויז, והיה בביתו של ר' יואל ואה"כ בביתו של בנו ר' ליב הלבערשטאט, ואה"כ אצל ר' זעליגמאן בר זלמן, ר' זעליגמאן היה למדן וחסיד, ואם נתעכבו או נהלו חיישני בהמ"ד, או למד הוא ברבים במקומם. מלבד זה היה אחד מהלומדים שלמדו בקביעות שלשה שעות בבהמ"ד, ר' זעליגמאן נפטר בשנת תק"ע ונקבר בקעניגשטראסע No. 2938 ז"נ המצבה:

פ"ג התמים בדרכיו הרבני כה' זעליגמאן בר זלמן ז"ל
 עסק בתורה יומם ולילה, טוב עם אלוקים ואנשים, נסתלק
 בקדושה ובטהרה מתוך תורה ותפלה ו' תמוז ונקבר ו'
 תמוז תק"ע. —

אחר פטירתו נתקשר הבחור זלמן ווינהיים עם בתו צפורה זעליגמאן במעמד הגבאים דקלויז, ונמנה ר' זלמן במקום חמו לשומר משמרת הבית, (פנקס דקלויז י"שן והדיש דף 31) בשנת תק"פ היה ר' זלמן חד מארבע לומדים, הלומדים בקלויז בכל יום שלוש שעות, ובשנת תקפ"א נבחר לוישב בהמ"ד, שלשים שנה הרבין תורה בקלויז הרבה תלמידים העמיד, והיה מפורסם בכיאותו בישים ופוסקים, אחר מות הרב הדיין ר' ברוך עוזר נתקבל ר' זלמן לדין הקהלה, כל ימיו נהג כמנהג אבותיו בענין ישיבת סוכה בשמיני עצרת, שלא ישב בלידה בסוכה, וביום שמיני עצרת ישב בסוכה, בן הבוא בכרי יעקב סימן תר"ה הלכות לולב סי' ה': ובמדינתנו יש קצת אנשים שנהנין בן לפי שראו בן מאבותיהם (מ"א) גם אצלנו יש שנהנים בן וקרוין להם משפחת דרייפוס, ר' זלמן, מת זקן ושבע יומם ונקבר בברנדעל, ז"נ המצבה:

ועוד נדפס מ'ר' היים מיכל תשובה בשמלת בנימין סימן 4. ואיזה אנרות באנרות
שד"ל.

112) הר"ר מנחם מן יושב בהמדרש דקלויז בארטנא. ר' מנחם
מן היה מילדי ק"ק אלטנא. תולדותיו של ר' מנחם מן כתובים בארכה
בפנקס ישן דקברנים מאת הנבאי דה"ק מהור"ד יוסף ענאך. וזה תוכן הדברים —
ר' מנחם מן היה דרשן נפלא. והיה המוש' ועשירים שנה מניד דה"ק דקברנים. הוא
עשה צדקה עם החיים והמתים, והיה נבאי דה"ק דקברנים — המוש' והמשיח שנה
היה משיגה בתלמוד תורה באלטנא; בסוף ימיו נבחר להיות חלקן מיושבי בהמדרש
ולמד בהתמדה רבה. והמשיגות הנדפסות באלטנא ארבע סדרים הניחה היטב, וכאזנה
מקומות נמצאו הנהגות ממנו בנלוין בשם המניה — ספר תורה שלו הניח לקרן
קיימת לה"ק דקברנים. והוא מת זקן ושבע ימים ונקבר בקעניגשטראסע אלטנא
ז"נ המצבה: No. 1446

פ"ג איש היל רב פעלים — מנח"ם לבנות נשברות
בטוב אמרו — מ"ן יושבי בהמ"ד דקלויז היה חלקן —
בני הח"ק דקברנים נחל בנעימות דבריו שמהה לנפשות
אביונים ה"ה התורני יושב בית המדרש ונבאי דה"ק
דקברנים ומשיגה בבית ת"ת ר' מנחם מן נפטר ביום כ"ה
ניסן תר"ז לפ"ק.

113) הר"ר יעקב משה גאלדבערג יושב בהמ"ד של ר' יהואל
וואלף. הרב ר' יעקב משה בן מהור"ד יצחק גאלדבערג היה
בתחילה אב"ד דק"ק מעלוקקען ואח"כ אב"ד בק"ק קעניגסבערג, ומיטע נתקבל ביטת
תקצ"ו ליישב בב' מדרשו של ר' יהואל וואלף. ביטת ת"ר נדפסו ראשונה הנהגות
על משיגות מהרה"ר ר' עקיבא איגר על ידי בנו של הגאון ר' עקיבא איגר, הרב
מהור"ד בנימין וואלף. אבל הכתב יד היה ביד הר"ר ר' יעקב משה גאלדבערג, והוא
הניח והכין אותה לדפוס, כאשר נמצא במשיגות דפוס בערלין. משיגת תרכ"א וז"ל:
זאת לדעת מה שנמצא בתוספ' רע"ק בין שני הצי' לבנה עם כוכב קטן והוא הערה
מאת המאה"ז חובב המפורסם מוח' יעקב משה מ"ן במהור"ד יצחק גאלדבערג מקלעצק
המעייין והמסדר כתבי קודש של תוס' רע"ק הנ"ל. גם הרב הג"ר זאבל איגר אב"ד
דק"ק ברזנישווייג בהסכמה כתב: ומחויקנא טיבותא להרב הגדול מוח' יעקב משה
גאלדבערג מ"ן השוקד על הדפסת החיבור הזה בעדקתו ובחכמתו מ"ן. עד איזה זמן
ישב בבית המדרש של ר' יהואל וואלף לא נתברר לי היטב. אח"כ נבחר בנו של
ר' משה יעקב, הר"ר מנחם גאלדבערג אשר היה עוסק בהנהגות דפוס משיגות ושי"ם,
ובין כך ישב בהמ"ד של קלויז ר' יהואל וואלף, כאשר נמצא בפנקס דקלויז. והנה
ר' מנחם גאלדבערג היה חתנו של הרב בנימין וואלף איגר בנו של הרה"ר ר' עקיבא
איגר. ור' בנימין וואלף נתן להתנו רשות להדפיס פעם שניה משיגות עם תוס' ר'
עקיבא איגר. אבל קמו בנאדרשו אנשים ושלהו דם להדפיס משיגות עם תוס' ר'
עקיבא בלתי רשותו. או הצייע ר' מנחם את טענותיו לפני גאוני הומן, והסכימו לאיסור

בשנת תקע"ב — 6) הנוך אמונה לנערי בני ישראל בשנת תקע"ב — 7) סדר העבודה בעניני תפלה נדפס לייפציג תקע"ט — 8) כתב וישר אגרות ומכתבים בלשון אשכנז ולשון הקודש נדפס בוויען תקפ"ד — 9) נקרא קודש הביא לדפוס בהעתקה אשכנז את כל הנוך נדפס בהמבורג בשנת תקפ"ד — 10) סליחות עם תרגום אשכנז המבורג שנת תקפ"ח — 11) נור דוד שיר נחמד ב' הרוזים בענין חוד המלך, נדפס בוויען תקפ"ד — 12) קירא החרוית קרוית הוהודים בימי השמינים עד חום הזה עם חוספה מאת החכם הרב הג' ר' שלמה ליב ראפפאפארט נדפס בווארשוי תקצ"ח — 13) עשרת תפארת שיבה ליום מלאת המינים שנה להקמת הנוך נעורים הנקרא אוילער שולע נדפס בהמבורג בשנת תר"ג — 14) אתרי המאסף מכתב העתים משלשה שנים תקס"ט תקי"ע תקע"א — 15) מכתב העתי בכתיב העתים סדרך המאסף הוציא לאור שנים עשר שנים משנת תקפ"ב עד תקצ"א ושלישה שנים הראשונים היה ר' שלום כהן בעל מגילת ומאסף והביא לדפוס — 16) שרשי האמונה בלשון הקודש ובלשון אנגליא — 17) ועוד נדפס ממנו ספר ידמיה מתורגם ומבואר נדפס בפריט — 18) דרשה אשר דרש בהמבורג בהברת יראי ה' בשנת תקע"ח. —

111) הדרד היים בר יוסף מיכל בהמבורג בעהמח"ס אור החיים

ואוצרות חיים. ר' חיים מיכל נולד בשנת תקנ"ב בהמבורג. בילדותו למד אצל הרמב"ם ר' לאוי בערלין, וגם נתחק בשאר הכמות עד שחשגי שלימות במדות יסודות. ככל זה לא עשה מחכמות קדוים לחפור בה אלא נהנה מיניעי כפי והצליה בעסקיו. ותר' ר' לאוי הביר מעלת תלמידו ר' חיים, ונתן לו בתו לאשה. ור' חיים היה אהוב תורה ולומדיה והשקה נפשו לאסוף ספרי חנוול, והשתדל לקנות ספרים יקרים וכתבי ידות, כי זה היה חלקו מכל עמלו. כל היום היה סגור בחדר למודו ולמד בהתמדה, וגם עשה רשימה מספרי יקרים, וקרא בהם וכתב תולדות מחבריו הספרים, והוא מת בחצי ימיו בן נ"ד שנים ונקבר בגרינדל בהמבורג, ונפחת המצבה נדפסה בפני תבל דף 254 אבל על המצבה עצמה נכרתו הדברים באיזה שינוים.

והוא אסף והכין אוצר הספרים מישיבת אלפים ספרים

נדפסו, ואלף ושליש מאות כתבי יד.

אחר מותו קם אוהבו החכם המפורסם דאקטאר משה שטיינשניידער והביא לדפוס רשימת הספרים אשר סידר ר' חיים ונדפסה בשם אוצרות החיים, ובהקדמה כתב קצת תולדות ר' חיים מיכל, גם החכם המפורסם מהור"ד ליפמן צונץ, כבערלין היה אוהבו של ר' חיים, וכתב גם כן הקדמה לכבוד המחבר המנוח — מלבד זה הניח בכתב יד ספרו תולדות רבנים הנאונים מסודרים על פי אי"ב, וכאשר בא הרה"ג מהור"ד אליעזר דאקטאר לעב לאלטנא, בקשו ממנו בניו של ר' חיים מיכל להכין לדפוס ספר אביהם, ונענה למבוקשתם, והתחיל לסדר ספר אור החיים, אבל לא זכה לגמרה, כי הלה ומת בשנת תרנ"ב, לכן נמרו הרב החכם מהור"ד דאקטאר בערלינער, ונדפס בשנת תרנ"א, והספר הזה יקר לידועת הכתיב ישראל וספדיהם, וכתבי יד של ר' חיים מיכל נמכרו ובאו בבית עקד הספרים באקספארט. — וספרי דפוס לבריושיש מוזעום בלאנדאן.

צדה ליושבי עיר המבורג, כי בא העיר במצור, וצוה עקמיהל הרשע לשייר שיר תורה לכבוד יום הולדת נאפאליאן בבית התפלה. או בא הפירס העיר לר' שלום כהן ויתן לו עשרה זהב לעשות שיר תורה, וכן עשה; וסוף ההרוו של שיר הזה היה, אלוקים בשמים ונאפאליאן בארץ. וזה היה מאד לר' משה מענדעלזאן אשר היה גם כן משורר בלשון הקודש, ואמר כלום חברתא איכא כלפי שמיא והיבר שיר נגד ר' שלום כהן — אבל מלבד זה היו ר' שלום כהן ור' משה מענדעלזאן אוהבים זה עם זה, ראה נא מה שכתב ר' משה מענדעלזאן על ר' שלום כהן בפני תבל דף 107 שם כתב: עמוד 113 מזכיר יאָסט את שם המליין ר' שלום כהן, אך פרישת גדולתו לא יספר, כי לא ידע את אשר זה הכהן חבר י"ד ספרים קטנים וגדולים. ספרו תורה לשון העברי בלשון דייטש, הוא רק העתקה מן ספר תלמוד לשון עברי לבן זאב, ספרו תולדות ישראל לא הוסיף ומחדש דבר, כי לא היה לו ידיעות מוכרחות למלאכה כזאת, והוא רק כמלקט ומאסף מספרי יאָסט וספרים אחרים. אך רב כחו במלאכת השירה, והראה ידו החזקה בראשית מלאכתו בימי נעוריו זה ספר מטעי קדם ואחרית מלאכתו ניר דוד לעת זקנתו — בישנת תקע"ט כאשר קמו כת פריצי הדת ובנו להם בית תפלה הנקרא טעמפל עם סדר תפלה חדשה או קמו שליטה דיינים מומחים לגדור גדר ולעמוד בפריץ, וכתבו לכל גאוני וגדולי הדור להסכים עמהם באיסור, להתפלל באותו בית המנסת וגם לאסור לומר בכלי שיר בשבת וי"ט והוציאו לאור ספר אלה דברי חבריה, חלק שני, הוא מועתק בלשון איטלני כל שו"ת הרבנים, והעתקה זו עשה ר' שלום כהן כאשר נכתב בספר נכפי יונה דף 42 וגם בספר ברית אמת דף 43.

ור' שלום כהן היה נאמן עם ה' ואנשים, כי היה ירא את ה', ושמר חוקי התורה, כאשר הרבה חבריו מלאים מוסר השכל. ר' שלום כהן מת בימי זקנה ונקבר בהמבורג בבית הקברות גרינדעל. בככורי עתים נדפס בטעות שמת ר' שלום כהן בהמשה ועשרים להדיש טבת תר"ה, וכן גם באגדת פרחים דף 84 נכתב בטעות שנקבר באטטענזען וגם נוסחת המצבה שנתכתבה שם מאת החכם דאקטאר מאיר לעטטערס אינו נמצא בהמצבה. והמצבה כבר נשברה והאותיות נטשטשו וזה אשר יכולתי להעתיק מהמצבה:

כה תברכו את בני ישראל — קבורת המליין הגדול
המפורסם בכל עדת ישראל כה' שלום בר יעקב הכהן
נפטר י"ד ונקבר ט"ז אדר ראשון ש' תר"ה — שלום!
ישים וישמחים ראות פניך . . . ושאר האותיות אי
אפשר לקוראם.

ואלו החיבורים אשר חיבר:

- (1) משלי אגוד נדפס בערלין תקני"ט — (2) תפארת ישראל נדפס בערלין תקס"ג
- (3) מטעי קדם על אדמת צפון — (א) הצלת אברהם — (ב) מזמורים —
- (ג) מעשי נבות היזרעאלי. נעתקו ממנו גם בלשון איטלני ונדפסו ברעדעלהיים שנת
- תקס"ז — (4) תורת לשון עברית בלשון דייטש הוצאה ראשונה בשנת תקס"ב
- ואח"כ עם הוספות בשנת תקס"ט ועוד הרבה פעמים אח"כ — (5) עמל ותרצה

באהל של תורה כהר"ד בנימין זאב אברהם בן פ"מ
וזממן סג"ל נפטר ביום ד"י לצרתנו ונקבר למחרתו
ט"ז אייר תקצ"א.

108) הר"ר פסח כהן דיין ויושב בהמדרש באלטונא. ר' פסח בני
של הרבני

מהור"ד יעקב כהן מנכ"ד הרה"ק שמואל עלקאן בעהמ"ה שו"ת מקום שמואל
מילדי ק"ק אלטונא למד בישיבת פולין בק"ק ווילנא והיה לע"י מולדתו מלא תורה
והכמה ונהמנה ליושב בהמדרש"ט דיין הקהלה באלטונא. והוא האריך ימים בקלוי'ה עד
שעלתה נשמתו ביום ש"ק ט"י סיון שנת תקצ"א — ונקבר בקעניגשטראסע אלטונא.
נ"מ נדפסה באגדת פרחים — אהיו של ר' פסח היה כהר"ד משה כהן אביו של
הדיין מהור"ד יעקב כהן. —

109) הר"ר יהודה לייב ככהר"ד הירש פראנקפורטער לבית
שפירא בעהמ"ה'ס הרבנים לבקעה. ר' יהודה לייב מולד

בישנת תק"ז לפ"ק בעיר אלטונא. יהוסי כבד כתבתי בחלק ראשון מספרי אצל אחיו
של ר' יהודה מהר"ד נחם נעטל פראנקפורטער ראב"ד דק"ק אלטונא — ר' יהודה
לייב היה חכם מאד. בן אחיו ר' משה מענדעלזאהן סיפר נפלאות מהכמתו בספר
פני תבל. והוא הו"ב ספר הרבנים לבקעה על התורה. נפטר בישנת תקצ"ו ונקבר
בהמבורג בבית הקברות גרינדל ו"נ המוצבה:

פ"נ החכם היטלם תורני ורבני רודף חכמה צדיק וישר
הר"ד יהודה לייב ככהר"ד הירש פ"פ זצ"ל לבית שפירא
נתיב טוב טבת שנת תקצ"ו בן תשעים ושלוש שנה.

שאר משפחתו הרב ה"י מהור"ד שנישין רפאל הירש בהויזש ספר בראשית על פסוק
"קול דמי אהרן" מביא פירוש מודדו ר' יהודה לייב פ"פ, גם בתהילים קאפישעל
144 על פסוק בנימינו מנזות מרוטבות — וספרו הרבנים לבקעה נדפס באלטונא
שנת תקע"ה והסכימו עליו הרה"ק ר' עקיבא ווערטהיימער הרה"ק ר' מאיר ווייל
אב"ד דק"ק בערלין.

110) הר"ר שלום כהן משורר ומליין מפורסם בהמבורג. כאשר

כא שמשו של המשורר הגדול ר' נפתלי הורין ווייל בהמבורג. כבד
ודעה שמשו של המשורר ופיטן ר' שלום כהן. ר' שלום מולד כבסלוי שנת תקל"א
במעדיטש במדינת פולין. בימי נעוריו כבד התחיל לזה המליצה והשיר להתנוצץ בה
והו"ב ספר משליו אגוד לקישי משלים וספרי מעשיות בלשון הקודש בהרוזים. גם
השלים את עצמו בחכמת לשון אשכנז עד שחיה אפשר לו להעתיק ספרי קודש
בלשון אשכנז. ואם באמת אינו ידע כטיב לשון אשכנז אבל לפי אותו הזמן היה
העתקתו טובה לפי ערך שאר מעתיקי לשון הקודש. גם היה חבר למכתבי העתים
כפרט במאספ"ם. ובשנת תקס"ט היה הוא המוציא לאור המאסף תחת השגחתו
ושלשה שנים הוציא לאור המאסף בשם אהרי המאספ"ם. ויהי בשנת תקע"ב. עת

פ"נ האי"ש אלקי' התורני אליעזר ליפמאן בן ר' יוחנן דיוס — שמו נודע בשערים, סיני ועוקר הרים בסברה — אשר היתה תורתו אומנתו יושב כשבת תחכמוני בבית מדרשו של פו"מ ר' לוי שאול ז"ל נפטר ביום א' כ"ז ונקבר ביום ב' כ"ז מרחשון תק"ץ לפ"ק תנצב"ה.

106) קר"ף גמליאל בר גמליאל דיין דב"ה אלטונא. ה' גמליאל היה בתחילה מורה לילדי

בני ישראל בתלמוד תורה באלטונא והבחרים הגדולים אשר כבר הגיעו לתלמוד בעיון למדו אצלו. בשנת תקע"א לפ"ק נבחר ליושב בהמ"ד באלטונא אבל אחר ארבע שנים עזב מקומו בקלווה ונתמנה לדיין הקהלה. והוא הביא לרפוס סדר התפלה עבודת הלב הנדפסה באלטונא בשנת תקפ"א הייתה על פי דרכי לשון הקודש הנחה. נפטר יום ו' עש"ק ח' סיון תק"ץ ונקבר באלטונא קעניגשטראסע No. 4712 ז"נ המצבה :

פ"נ אי"ש זקן אשר לשבעים הגיע — רב"י ימיו עברו תורה וחכמה להשימיע — גמול"י אלי אמו ואביו לא ידע — ב"ץ בתורת משה לידע ולהודיע — כבוד ההגוים ניתן לו ולדיין נודע — גמול גמול האל צדקתו ומעלה ידע — ה"ה התורני גמליאל בר גמליאל זצ"ל נפטר נפטר אור ליום ה' ערב שבעות, ונקבר יום ו' עש"ק תק"ץ לפ"ק.

בנו של ר' גמליאל היה התורני ר' פנחס שרחה מניד החברה הלויית המתים באלטונא, נמצא ממנו דרשות הרבה בכתב יד מיד נכדו הרופא החבר ר' גבריאל לאנצ"ר קראן נ"י — ור' פנחס נפטר כ"ב תמוז תרל"ב ונקבר באטטענען חלק אלטונא.

107) קר"ף בנימין וואלף גאלדישמוידט הלוי יושב בהמ"ד

בק"ף אלטונא. ה' בנימין וואלף נולד בק"ף הילדעסהיים. לכן נקרא ג"כ ה' בנימין וואלף הע"ס. והוא היה מושלם בכל גידות טובות, בעל תקוע ובעל קראא כהכנס"ת הגדולה באלטונא. בשנת תקס"ה לפ"ק נבחר ליושב בהמ"ד וישוב בהתמדה רבה באהל של תורה כשלישים שנה עד שעלתה נשמתו בקדושה ובטהרה ביום ד' י"ד אייר תקצ"א ונקבר באלטונא קעניגשטראסע No. 5534 ז"נ המצבה :

פ"נ אי"ש הו רוב פועלים — יושב באהל של תורה לילות וימים — מהיר לתקוע כאיל בראש השנים — בנועם קרא בב"כ שבת וימים טובים — זה דרך יראת ה' הלך כל הימים — אי"ש צנוע ברוב מעשים טובים — בנן עדן תנוה נפשו בנעימים — ה"ה הזקן היושב

וגם התלמידים יתנו באמת ובשלות לקדש שם שמים. ור' ליב בר שאול מת ביטח טוב ביום י"ג טבת תקע"א ונקבר באלטונא קעניגשטראסע. וכאשר היה עניו בחייו כן צוה לפני מותו שלא ירבו בשבחו על המצבה: וכן נעשה. ז"ל המצבה No. 1430

פ"ג אי"ש תם וישר פ"מ ליב בר שאול זצ"ל נפטר י"ג
טבת תקע"א לפ"ק.

בפנקס הקברנים הישן נכתב: אר' ליום ה' נפטר זכרון ד' י"ג טבת נקבר האי"ש י"ש וכשר תמים במעשיו עוסק בצרכי ציבור באמונה פ"מ כהר"ר ליב בר שאול. הראשון שנבחר מהמסד עצמו ליישב בבית המדרש שלו. היה ר' משה בערלין. יהוסף כבר כתבתי בחלק ראשון מספרי אצל אביו הרה"ג ר' לאוי בערלין. ר' משה נולד בפוזן ונתגדל בבערלין אצל אביו זקנו מהורר זוסף אשר גדלו לתורה ואה"כ חזר לעיר מולדתו מקום מושבתו של אביו זקנו מצד אמו מהנה"ר טודס מונק. ויש למוך בהתמדה רבה מתוך התורה עד שנקרא מאביו לבא להמבורג ליישב בארבע אמות של הלכה בבהמ"ד של הפרנס ר' ליב בר שאול.

ויחי כי זקן אביו ולא יכול לצאת ולבא לפני השרים וייעצים בעת רעיש המלחמה אז הלך ר' משה בשליחות אביו לדבר עם השר עקמיהל, שאי אפשר ליהודים בהמבורג לשלם מס הגדול המוטל עליהם. יותר מעשרים שנה ישב בקלוז, וכישנת תקע"ה זרו את עצמו לקיים דברי המת, ולכבד את אביו לאחר מותו. והביא לדפוס הספר משנת דרבי אליעזר. בתחילת הספר כתב הקדמה ארוכה עם הדושי תורה וגם שתוך הספר הוסיף איזה הדושי תורה מדיליה — וזה היה לגיסו הר"ר ר' היים מיכל עיין בספרו אור החיים דף 235 גם קובל על מר גיסו על שקרא את הספר משנת דרבי אליעזר. כי המחבר הקפיד מאד שלא להקרא אליעזר אישד הוא שם הקדוש של לודר כי אם אלעזר וככתוב בים של שלמה גיטין פ' ד' — ר' משה מת בשנת תקפ"ט ונקבר באלטונא קעניגשטראסע בחלק המבורג. וזה נוסח המצבה:

זכרו תורת משה — כי זה משה האי"ש ישר הולך בתום
— הגה בתורה כל ימיו לילה ויום — בקרב עמו לא
טודע כחו — כי לפני חבריו השפיל רוחו — ה"ה הרב
המורה צדק כמהור"ר משה בן הנאכ"ד כמהור"ר אלעזר
לאוי זלה"ה ישב באהל תורה אשר נטע הפ"מ המנוח
כה' ליב בר שאול ז"ל יותר מעשרים שנה ונפטר לחיי
עד במשק"ט ט"ז אדר שני ונקבר ביום א' בו תקפ"ט.

105 הר"ר אליעזר ליפפמאן דוים יושב בהמ"ד של ר' ליב
בר שאול. הר"ר ליפפמאן דוים היה מתחילה דיין דק"ק גרעטין.
אה"כ נבחר מר' ליב בר שאול בעצמו ליישב בבית מדרשו כאשר נמצא בצוואה של
ר' ליב בר שאול. והוא ישב רק על התורה וקיים בעצמו אדם כי ימות באהל, ונפטר
ביום א' כ"ז מרחשון ונקבר בקעניגשטראסע חלק המבורג. ז"ל המצבה:

התפלה לאחר, ועמד בראש המתחדשים, הבונים בית תפלה לעצמן, ושינו סדר התפלה ועשו שאר דברים נגד דברי חכמנו ז"ל. לא זכר עוד מה שכתב בספרו דף 26 אישבה ימינו אם לא אוכזרו כל עוד נשמת אלוהי באפי, מהר שכה צדקת וחסידות המזו הגאון, ונעשה חבר לאיש משהית, והוציא לאור „וענדישרייבען אן מייעע גלויבענסד גענאססען אין המבורג“ — להרית את אנשי עיר המבורג. כל זה היה רק שנאה בבושה בלבם, על שלא בחרו אותו אחר מות המזי לדיון הקהלה, ורצה להנקם מהדריינים הזקנים, והירף אותם בדברי גנאי ובוז, הגם שניסו הדיון ר' מיכאל שפייער היה אחד מהם. כאשר בא החכם בעריינס להמבורג, היה ר' אליעזר ריסער פרנס הקהלה, והראה לו היכב והחשב בדעתו שהחכם יעשה כרצונו בענין התנהגות הקהלה, וגם רצה שישא החכם בעריינס את בתו, אבל לא עלתה בידו כי החכם הכיר מעשה תעתעו, והתרחק ממנו. ר' אליעזר ריסער מת יום כ"ג אדר ונקבר ביום ב' כ"ד בו תקפ"ח -- ונקבר בקעניגשטראסע חלק המבורג.

בנו של ר' אליעזר ריסער היה הטפסר הגדול ומפורסם, איש המדברים, דאקטאר נאבריאל ריסער. כל מעשי תקפו וגבורתו נדפסו בשנה הזאת כמה פעמים, וידועים לכל. נאבריאל ריסער נולד ביום י"ד ניסן תקס"ה, ונפטר ביום ג' אייר תרכ"ג. ונקבר בהמבורג בגרינדל.

104) הר"ר משה בערלין יושב בית המדרש שיוסד ר' ליב בר

שאול בהמבורג. הוא הרכ הראשון שיישב בבית המדרש הנקראת ר' ליב בר שאול קלויז. במקום הזה אוכזר לשבחה המיסד הקלויז הזה. ר' ליב בר שאול היה איש צדיק תמים, פרנס נאמן לקהל אלטונא המבורג אשר טרח בצרכי ציבור באמונה. וה' בורך את חילו ונתעשר בעשירות גדול, והיה נכבד מכל העם, איש נכון וגשוא פנים. בכל זה לא נכה לבו אלא היה עניו ושפל יזה בפני לפני תלמידיו חכמים שהיה מוקיר ומכבד אותם בכל מילי דמיטב. בכל יום קבע עתים לתורה ולמד אצל הרב"ד ר' לאוי בערלין. וכאשר הרחיב ה' את גבולו אמר זה יהיה חלקי מכל עמלי ונתן דעתו ושכלו להקים בית לה' וליסד בית המדרש, שיהיו תלמידיו חכמים חבושים שם ללמוד תמיד בלי דאגת פרנסה אבל לא המתין עד ימי יקנה או צוה לעשות לאחר מותו אלא בעודו בתקפו וגבורתו הקדיש סך גדול לצורך בית המדרש קבועה. והוא בעצמו בחר שני תלמידיו חכמים, האחד הוא ר' משה בערלין, והשני ר' אליעזר ליפמאנן בר ר' יוחנן שיהיו יושבים תמיד רק על התורה והספיק להם די צרכם, מלבד מה שנתן בכל השנה שני מאות 200 רייכסטאלער לרבו המובהק הרב"ג ר' לאוי בערלין.

כאשר הגיע ימי הזקנה עשה צוואה שכל רבושו והוגו וגם כלי תשמישי ביתו כארבע עשרים אלף רייכסטאלער שפעציען יהיו מנחים לקרן קיימת לדורי דורות עד ביאת משיחנו לצורך בית המדרש. וגם קבע מקום בין עמודי הגניסה להתפלל שמה תמיד יעב ובוקר במקהלות עם רבני את ה'. מלבד שאר דברים שהניח לתועלת עניי בני ישראל ולתלמידים חסונים שיוכלו ללמוד בבית מדרשו. וצוה שבית המדרש הזה יהיה דוקא כרחוב הנקרא דרעקוואלל. כל הקורא הצוואה שעשה ר' ליב בר שאול יביר מעלתו צדקתו וחסידתו שכל מגמתו והפצו היה להרים דגל התורה. והוא מבקש מיושבי בית המדרש שילמדו רק לתכלית האמת, ולא בכונת ניצוה או הויש לקנטר

לשנה, שיכול לישב רק על התורה בלא דאגת פרנסה, אגדת זה נמצא בעת ברשות הארון כהן יהודה מענדעלזאהן נכד הרב מהר"ר מנחם מענדל פ"ס. במאסף משנת תק"ע דף 28 נכתב: וכאשר ראה ה' מענדל פראנקפיטער כי רבו הנערים ולא יכולם הבית, ויקרא לאיש נהמה, תרתי גדול, ביש ה' נשע עללינגען ממענין, עידנו בימי הרפו וחרו הוא כבן שבעים להכמה, ויפקד אותו לראש ישיבה ללמוד בבית אחר עם הבחורים אשר עשו יד בתורה ב"ו. ור' נתן תופס ישיבה פה עיין דמשק אליעזר בסוף החתומים — והצליח בלימוד התלמידים, ה' זלמן פראנסדארף, ה' שמוען רפאל הירש, ה' לוי אדלער, ה' לוי בר שלמה, ה' יצחק דעסני היו מתלמידיו, וכאשר בא החכם בערניים להמבורג לא רצה להיות ב"ק ליה או עוב ה' נתן עללינגען את מקום מושבו, ונתקבל לראב"ד בקיץ כנענין, שמונה שנים אחר כך רצה לבא להיות יושב בהמדרש ב"ר לוי בר שאול קלוז אבל הדבר לא בא למד טוב, בעת נתיסד ת"ת בהמבורג, היו עוד שני אנשים צדיקים ותמימים, שטרחו להעמיד הת"ת על מצב הטוב, האחד התייר, נבאי הת"ת מהרורי מאיר העסק, אשר אביא תולדותיו לקמן.

והשני הוא התורני המופלג הקצין והגדיב כהר"ר לוי קנארה, ה' לוי בר מרדכי קנארה, וכה לתורה ולגדולה במקום אחר, למד בהתמדה, ולימד דעת את העם חנם אין כסף, פעל ועשה לטובת הציבור, בפרט לטובת ת"ת, אמו היתה אחותו של הדיין ה' אליעזר ליפפמאנן בייט באלטונא, מנוסחת מעבתו נראה ג"כ יקר גדולתו, והוא נקבר באלטונא בחלק המבורגר, וזה נוסח המצבה:

פ"ג י"ח/י"ד/ה אתה יודוך אחיך — לזכר עולם יהיה
כושר מפעליך — יגעת ומצאת פרי מעלליך — בשלום
תשכב ותנוח עד עת עמוד לנוולך — ה"ה היקר הנכבד
פאר הקהלה — קרי ותני גמר וסבר ומאס בנדולה
ובתענוגי הזמן — וקדש כל עתותי חייו לפעול צדקה
בעדתנו — ולעסוק בתורת ה' ללמוד וללמד לשמוח
ולעשות, התורני והרבני המופלא כה' לוי בן המנהיג
כה' מרדכי משה קנארה זצ"ל נפטר יום ה' ב' אדר
ונקבר בכבוד ושם טוב גדול למחרתו יום ג' אדר תקפ"ז
לפ"ק, והובא במאסף משנת תק"ע — וגם בפני תבל.

משנת תקפ"ח מת בהמבורג הדיין אליעזר לוי, בן הג' מהר"ר יעקב יוסער לבית קצנאלבוזגן, הוא היה חתנו של הר"ג מהר"ר רפאל כהן, כל ימי חי המיו גדול היה ה' אליעזר יוסער מירשה (פריפאט ארוואקאט) בבית דין באלטונא אבל הפצו ותקינו היתה להיות אחד מדיני העיר, אי לפחות נאמן הקהלה ישרדון ועקרעטער, ויהי אחר מות הותנה ראה שתחלתו נכונה, או התחיל מיטא ומתן עם גדלות, ותקע אהלו בעיר ליבעק שם הצליח במסחרו, ושם להמבורג בעשירות גדול וכאשר רחצה לו שמש הצלחה פנה אל הרבים, איש אשר כתב ספר זכר צדיק, ומחלל בשער בת רבים את מעשי ודרכי המיו החסיד, אשר היה מתנגד לכל התחדשות, ומסר נפשו על הכיז הכמים אפילו על מנהג קדמונים, האיש הזה, ה' אליעזר יוסער

ללמוד בקלוז' י"ן החדש שלשה שעות בכל יום, ובשנת תקפ"ג נבחר לקלוז'זר, ואותו הפראָטאָקאלל נכתב בכתב יד עצמו של ההכם בערניים, ישויה או בין ט"ז אנשים המנוים לברור קלוז'זר החדש (פנקס קלוז'זר דף 33) — ר' יוסף היה קצת מתנגד להחכם בערניים — אחר איזה שנים בא ר' יוסף על ידי אחיו ר' אויוק הנזכר בחישה, בענין מיטא ומתן וקניית כלי כסף, והרבה צרות עברו על ראשו על ידי עסק בייט זה, והנבאים שמעו ושהעם מרגנים עליו וראו חובה לעצמן, ומנו אותו לשימוע טענותיו ולבדור משפטו ומאחר שלא יכול להשיב על תלונות ב"א, או הסכימו כדי להרים קרן התורה ולומדיה, לקנסו על שנה אחת שלא ללמוד ברבים, ועוד נגזר עליו שלא ידבר שום דבר נגד שאר הלומדים ובפרט נגד ההכם בערניים. בשנת תקצ"ג לפ"ק הוגר לר' יוסף להיות כאחד מיושבי בהמדר"ש, ולדחות ברבים מכתחילה בעת וקנתו היה לו כחור אחת, שקרא לפניו ר' יוסף היה מפרש לו הכל בשכלו הישר והריפותו. ר' יוסף סניא נהור מת בשנת תר"ה, ונקבר בנירנדל, ז"נ המצבה:

פ"ג ר' יוסף בן מהור"ר שמואל זנויל הנזכר נפטר . . .
בשנת תר"ה לפ"ק.

102) הר"ר צדוק פפערשע יושב בבית המדרש דקלוז'זר י"ן וחדש בהמבורג, יחוסו של ר' צדוק כבר כתבתי למעלה אצל אביו הראב"ד מהור"ר יהודה יעקב לי"ג פפערשא בעהמ"ה ספר לשם זכא. ר' צדוק תגדל על ברכי תורה וגדל בתורה, ובשנת תקמ"ג אחר מות הר"ר משה היילבוש יושב בהמדר"ש דקלוז'זר י"ן החדש נבחר ר' צדוק במקומו. גם היה עוסק בנמילת הסדים של אמת, והיה נבאי דה"ק דקברנים. אחר הפרד המבורג מאלטונא היה הוא ממלא מקום הרב איזה זמן, כאשר נמצא התימתו בפנקס דברי הימים בהמבורג תחת התימת הדיון ר' יעקב יפה. בעת רעיש המלחמה הוצרך גם הוא לבא לפני השרים להשתדל בענין המסום, ולבטל גזרות קשות שרצו לגזור על עניי בני ישראל. ר' צדוק נפטר בשנת תקפ"ז ונקבר באלטונא קעניגשטראסע חלק המבורג, ז"נ המצבה:

פ"ג הנבאי דהברה קדישה דקברנים תהו"ר מהור"ר צדוק
בן הראש בית דין מהור"ר ליב פפערשע ולה"ה בעל
מה"ס לשם זכא נפטר ביום ב' י"ג מרחשון תקפ"ז לפ"ק.

103) הר"ר נתן נטע עללינגען תופס ישיבה בהמבורג. ר' נתן עללינגען נולד בעיר מינין, בילדותו למד אצל הר"ג ר' נח היים צבי בערלין, אביו וקטו היה איש תורני הסיד יושב בתענית ונבאי צדקה בקהל המבורג מהור"ר אשר אנשיל עללינגען הנקבר באלטונא קעניגשטראסע No. 3319. — בשנת תקס"ט ג' שבט כתבו האלפים הנבאים דת"ת בהמבורג לר' נתן, שרוצים לקבלו לראש ישיבה בהמבורג, ללמוד עם בחורים בני ט"ז וט"ח, הודעים למטרה בשמעתהא ובשיטת הפוסקים, ויבא לנסיון על החדש אחד ועל זה השיב להם ביום כ' שבט, שקשה לו לעזוב מקום מולדתו, ות"ל יש לו גם במיינין הספקה מקופת בהמדר"ג גם דירה בהנם בבחמ"ה, לכן אינו רוצה לבא אם לא יקבלו אותו בהחלט כשכר קצוב

מנעונו עסק בתורה והשלים עבודתו בקיצור ימים, וזאת בשנת תקפ"ה. נקבר באלטונא
עקנינישטראסע No. 1397 ז"נ המצבה:

פ"ג רך בשנים וגדול בחכמה יושב באהל תורה מנעוריו
ובקי בכל הדויו ירא אלקים וסר מעד ה"ה התורני
המופלא כהר"ד שלמה בן הדיין מהור"ד ליפפמאן בייט
נ"ג כ"ז תמוז תקפ"ה.

101) הר"ד שמואל זנוויל הנובר ובנו ר' יוסף הנובר יושב
בהמ"ד דבולווי יטן וחדש בהמבורג. ר' שמואל זנוויל

בר ר' יוסף הנובר, התנו של הרה"ג מהור"ד מרדכי יפה אב"ד דק"ק שוועדין, היה
למדן מופלא, ומיושלם במשאר מדעות, וביותר היה בקי בחכמת הדיקדוק. בשנת תקס"ו
רצה המדפיס ר' שמואל כאנן להוציא מהדש מהנור הגדול לכל השנה, ובחר בר
שמואל הנובר להיות משגיח ומניה הדפוס, ור' שמואל כתב הקדמה גדולה, והסדיר
הדינים ומנהגים, כאשר כתב המדפיס בהקדמה זיל: ויען שרצוננו להוסיף על מעשנו
זאת על בן בהרנו באיש נבחר ה"ה התורני המופלא המדקדק בש"ת מהור"ד זנוויל
הנובר מק"ק המבורג, אשר רב בקיאותו בחכמת דקדוק הלשון, וברב השתדלות
בהנהגה כבר קנה לו יד ושם בין יודעי לשון, וכבר זכה וזיכה את הרבים בהננו
תיקון ספרים ותפלות ויתר ספרי קודש אשר יצאו לאור בקהלתנו. גם הרה"ג
ר' צבי הירש מוזאמיטש כתב על ר' זנוויל הנובר שהוא בקי מאד בדינים ובמנהגים
עיין במהורים דפוס אלטונא משנת תקס"ה, שהוא היה המפרש ומסדר הדינים בסך
המהור"ד, ודעה המדקדק ר' אייזיק בערלין במהורים שהוציא הוא בהמבורג בשנת תרכ"ג
הקפיד על ר' שמואל הנובר, משום שהדפיס פירושו על הפיוט משבת תשובה משמו
דנפשיה, ובאמת הפירושו הזה הוא מר' וואלף היינהיימר וכתב, וזה ננוב הוא אצל
הראשי תיבות ו"ה היינו זנוויל הנובר, ולפי דעתי הו"ש שבכונה נגב ר' זנוויל פירושו
זה אלא ודאי שכה להנכור שם המפרש.

ר' זנוויל הוציא לאור ספר פזאת הנפש עם דיני תורה וגוסס, ודיני הלואה וקבוצה
והוא מת בשנת תקפ"ז ונקבר באלטונא חלק המבורגער, ואבן אחד לו ולאשת
שמתו שניהם בשנה אחת. ז"נ המצבה:

פ"ג מהור"ד שמואל זנוויל בר יוסף הנובר יצאה נשמתו
עש"ק כ"ז טבת תקפ"ז — ועל חלק השני מהמצבה
נכתב: פ"ט האשה הייכל בת מהור"ד מרדכי יפה אשת
מהור"ד זנוויל הנובר יצאה נשמתה כ"א אב תקפ"ז ינחו
ויעמדו לקין הימים.

בנו של ר' שמואל זנוויל היה ר' יוסף הנובר. בקטנותו חלה וענישה סניא נהור, כשב
זה התמוד בתורה, וכאשר שמעתי מהמנהג מהור"ד ליב אדלער ז"ל, היה ר' יוסף
הדיק ובקי עד שחיה לפלא בעיני בני אדם, ישנניא נהור יכול להשיג שלימות כ"ז
בעיני שמעתתא ואגדתא כמורו. בשנת תקפ"א לפ"ק נבחר בהנור ר' יוסף הנובר

אין להם, ויצו המלך נאפוליון שקהל המבורג יפרד מאלטונא כאשר הבאתי בחלק ראשון דף 85. והרב ר' יעקב יפה נבחר מק"ק המבורג לדיין ומבורג לסדר כל הדיינים בענין הפרדה, והרבה עמל וטרה לטובת קהל המבורג, כאשר נכתב הכל בארוכה בספר דברי הימים אשר לקהל אלטונא וגם להמבורג.

בשנת תקע"ג כאשר ירבה הול צרפתים העירה הול יזיסא מהרו ונסו מהעיר או הטילו השר Chaban על היהודים מסים ודמי קנסות וצוה להביא לפניו את הרב ר' לאוי בערלין וגם את הרב ר' יעקב יפה ודיבר אתם קשות להשגיח היטב שלא ישאר בעיר שום יהודי אשר לא הכין לו מזון לשישה חדשים עיין האארבליינער דף 110. וכאשר בא העיר המבורג במצור וימי הפסח היו ממשמשים וכאים או יתיעצו הדיינים בצירוף שבעה לומדים מה יעשו שלא יהיוק הרעב בעיר, והכנימו הבית דין להתיר בשנה זו קטניות ועדשים ואורז אבל הק לשנה זו ומדינה זו כי היה הוראת יענה. אבל באמת כאן נהויק טובה לאנשי ק"ק המבורג שהסתפקו במועט ועשו שבתן הול ולא רצו להנות מדבר שנהגו אבותיהם איסור, ולא אכלו בפסח דברים שהתיר להם הבית דין בשנה הזאת. —

אחד הדברים האלו, והעיר המבורג צהלה ושמחה שישבה השקט ובטח, ביקש גם ר' יעקב לישב בשלוח על התורה והעבודה, קפצה עליו רגוזה של המינים ואפקודים, כי בשנת תע"ט בני להם בית תפלה הנקרא רעפארס טעמפל. להיותם ככל הגוים, והבית הזה יהיה סגור כל ישיבת ימי המעשה, ויום השביעי יפתה, שמה יפסחו על ימתי סעיפים להתפלל מקצת התפלה בלשון עברית ומקצתה בלשון העמים, והרפיסו סדור תפלה כפי הנאות להם, ושינו את המטבע שטבעו כזו"ל וגם מנגנים בשבתות בכלי שיר זמיר, או התעוררו שליטה מטיבי סעד, בית דין צדק בהמבורג, ועמדו לגדור גדר ולעמוד בפרץ וקראו לאהיהם בני ישראל הושבים על כסא משפט להיות להם לעזר ולסעד במלחמה נגד המדחחים ומסיתים, ויבואו כל גאוני וגדולי הארץ לעזרת ר' נכמרים והכנימו לפסק בית דין צדק בהמבורג כאשר הבאתי בחלק ראשון אצל הר' ר' ברוך דיין, והדיין השני משלשה דיני המבורג היה ר' יעקב יפה מבערלין.

בשנת תקפ"א בא החכם בעריינס לעיר המבורג, ומיד הלך אל הדיינים הוקנים וקיבל פני הרב ר' יעקב יפה. ור' יעקב יפה מת בשיבה טובה ובשם טוב כאחד מהגדולים שיטמטו בכתר הבנות בק"ק המבורג ונקבר באלטונא קעניגשטראסע הלק המבורג וזה נוסח המצבה:

פ"ג הרב המופלג צדיק תמים כמורה"ר משה יעקב יפה
זצ"ל דיין מצויין בנ"ק אה"ו יע"א אשר ישב בשבת
תהכמוני עם שלשה . . . קהלות גאוני ארץ ולבבו
שלם עם אלקים ואנשים נפטר . . . בשנת תקפ"ג.

ואצלו נקברה אשתו צדקנית וגומלת חסדים מרת פעסני, ונרפסה הסכמה ממנו בספר דמשק אליעזר.

100) הר"ר שלמה בייט יושב בהמ"ד דיהיאך וואליך, ר' שלמה בייט היה בנו של הדיין המפורסם מהור"ר ליפפמאן בייט, אשר

נתקבל לאביד בק"ק העסוי — וראיתי במעמארבוק דק"ק נעלנהויזן שר' יהואל שפייער מת ונקבר בדעסוי וזה טעות — אשתו ראשונה מתה לו בנעלנהויזן ובדעסוי נשא אישה שניה אלמנת הרה"צ מהר"ח צבי הירש יאגאוואר אביד דק"ק פינד בתו של הרה"צ מהר"ח רפאל כהן אביד דק"ק אה"ו כ"אשר נמצא במעללי איש מר' אליעזר יוסער דף 15. מדעסוי נתקבל בק"ק המבורג לדיין ומורה צדק, ובעת בא עיר המבורג במצור היה הוא אחד מהדיינים שעמדו לפני השירים להשתדל בעבור עניי העם שלא יגרשו מהעיר וגם ביטא ענינים היה יוצא ונכנס לפני עדתו ובשנת תקע"ט כ"אשר נבנה ומעמפל היה הוא אחד מהשלישה הדיינים היוצאים להלחם נגד כת המתחדשים ופורצים נדה. וראה נא עזרתו והסידרתו של ר' יהואל שפייער. שהוא היה ניסו של ר' אליעזר יוסער אשר היה ראש בית דין והארץ ימים ומת בזקנה טובה. מצבתו לא קם נגדו ואמר לאביו ולאמו לא ראתיו ואת אחיו לא הכיר — וכי"ש בא החכם בעדינים להמבורג היה הוא ראש בית דין והארץ ימים ומת בזקנה טובה. מצבתו לא יכולתי להעתיק שהוא נקבר באטטנוען תחת הכיפה אשר בנו על הקברים לפני איזה שנים — נפטר בשנת תקפ"ב.

ונדפסו ממנו הרושי תורה בספר שאלת מהנים תורה בסוף ספר שו"ת שב הכהן מחמוי הרה"צ ר' רפאל הכהן — וגם בספר מרפא לנפש הביא רה"ר רפאל כהן הרושי תורה מחתנו הרב הגאון המופלג כמורה"י יהואל מיכל שפייער אביד ודין דק"ק נעלנהויזן ובספר אלו דברי הבית הוא הדיין השלישי שבא על החתום — ונמצא ממנו הסבמה על ספר דמשק אליעזר.

98) הר"ר מרדכי משה גומפל הילדעסהיים יושב בהמ"ד

דכהויזן ישן והדש בהמבורג, כאשר שמעתי מהרבני המנוה מהר"ח ליב אדלער ז"ל היה ר' גומפל הילדעסהיים דר"ק גדול והיה לו תלמידים הרבה וגם ר' ליב אדלער היה תלמידו בילדותו. ר' גומפל הילדעסהיים או ר' גומפל העסק הוצרך ג"כ לברוח מן העיר בשנת תקע"א וגם הוא נתקבל בתוך הזמן באלטונא בקלויז ללמוד שם שיעורים והיה שכרו עשירים שוק להדש. ואח"כ חזר למקומו הראשון לבהמ"ד בק"ק המבורג. נקבר באלטונא אטטנוען וזה נוסח המצבה :

פי"ג הרבני התמים כמוה' מרדכי משה גומפל בכ"ה נפתלי
 הדין הילדעסהיים זצ"ל אשר ישב באהל תורה בק"ק
 המבורג ותורתו היתה אומנתו נו"ג בש"ט בעש"ק כ"ז טבת
 תקפ"ג לפ"ק תנצב"ה.

99) הר"ר משה יעקב יפה דיין דמהל המבורג.

דיין דקהל המבורג ואלטונא ונמצא חתימתו תחת חתימת הרה"צ ר' רפאל כהן. ר' יעקב יפה היה משאר משפחתו של ר' רפאל כהן כי משפחת יפה היתה מפורסמת כבעל"ין וכאשר עבר הרה"צ ר' רפאל כהן בעיר בערלין הכיר מעלת גדולתו של ר' יעקב יפה והביאו להמבורג להיות דיין ומורה הוראה שם. בשנת תקע"א לפ"ק בימי נאפוליון אשר נבש כל מדינות גלילות הארץ אשר על נדה עלבא ויבא גם להמבורג ויקרא גם להמבורג עיר צרפתי תחת אשר היתה מקדמוניות עיר הפשיטה וסודיהם שירים ושופטים ומלך

אהרן בכרך ולה"ה — היה שליה ציבור ונאמן הקהלה
המשה שנים במדינת עלזאם, שישה שנים בק"ק בארזיט
וארבעה וחמישים שנים בק"ק אלטונא והמבורג נולד ט'
שבת שנת תצ"ה, ויצאה נשמתו בקדושה ביום קדש ושבת
קדש סדר קדושים כ"ו ניסן והיתה כבוד מנוחתו יושב
לארמתו כ"ו ניסן תקע"ה לפ"ק.

בפנקס דקברנים הישן נכתב וז"ל: המבורג ביום ש"ק כ"ו ניסן נפטר, ונקבר ביום א'
כ"ו ניסן הוקן והוישיש העוסק בתורה ובעבודה זו תפילה, אשר הגיע להמש
שנים יותר על ימי הגבורות המשורר הנקרא בפי כל ר' הענדל הזן, בן בהר"ר משה
אהרן בכרך, והיה שליה ציבור ונאמן הקהלתנו אלטונא והמבורג זמן משך נ"ד שנים
כ"ו והצבנו לו קבר על חלקת הקברות השייך לק"ק אלטונא. —

96) הר"ר משה גלוגא מליין ומשורר בהמבורג. ר' משה בן מהר"ר
צבי הירש היה איש

תורני ומופלג בתורה, ואיש אשר קסת הסופר במתניו, והוא חיבר ספר הכל להחיות
כולל עניני התוספות בדבר גיל ותוגה בין שני אנשים זה שמח וזה מתעצב עד שחה
לעפר נפשו — ובסוף הספר אגרות ללמד בני ישראל קסת סופר בלשון הקדוש.
והסכימו על ספר הזה והפליגו בשבח המחבר הר"ה"ג אב"ד מהר"ר צבי הירש מזאמוסט,
גם בנו של הר"ה"ג ר' צבי הירש מהר"ר ליב אב"ד דקאמירנא ובראש
הספר אגרת מליצה מהר"ר ישראל ברעסלא — וגם מהר"ר אליעזר ריעסר, והודה
קטנה מבעל המחבר תלמיד לשון עבר ר' ליב קראקא אשר כתב בעברו דרך המבורג
וז"ל: «ספר! אם לשון מהרף יעקצך — הנה דבר זה נרצף — כי אין זאת הפרי
הגדוע — אשר תמוין בה פי הצרעה — ר' משה גלוגא נקבר קעניגשטראסע חלק
המבורג — וזה נוסח המצבה :

ומשה עלה אל האלהים בעל המהר ספר הכל להחיות
— מר בונים בניך ובנותיך — שמש זהרם כבה כמותך
דלא נפשותם נקשרה בנפשך — גדלת מאד יקר אף נעים
במליצותיך — רישונך עט סופר תלמידך עדיך — נאה
לחכמים ריע ליודעים אהה אינך — גדול הכאב מאד לי
בנך בכורך — אל אלוקים עלית שם תמצא משכורתך
— ה"ה המליין הגדול התורני המופלא יקר רוח ספרא
רבא דיישראל א"ות"ה את כל בני האדם מבלי הקר
אמונתם כה' משה בן צבי הירש מנלוגא רבתי מה ביום
א' ד' לחודש אייר שנת תקפ"א ונקבר בש"ט ביום ב'
ה' אייר בן ששים ואחת שנה. —

97) הר"ר יהואל מיכר שפייער דיין דקהל המבורג. בתחילה היה
ר' יהואל שפייער אב"ד דק"ק נעלנהויזן ומדינת מעהרהאלין, ואח"כ

יחד מנכסיה והוצרך לעזוב את העיר ולטוס הוצה. ויבא לק"ק אלטונא ונתקבל בקלוזי דאלטונא ללמוד דברים שעוריו ערב ומוקר עד יעבור הזעם. בקלוזי דאלטונא ישב עד שנת תקע"ד ואז חזר להמבורג ונתקבל להרשין בקלוזי ישן והדוש כאשר נכתב בפנקס הקלוזי. היום יום א' י"ט אלול תקע"ד הסכימו הנכבאים, דאס התורני מהור"ד בעד בן המנהג התורני מהור"ד יוסף דייק, כל שבת ויו"ט קודם מנחה מגיד זיין זאלל. והוא נפטר בחצי ימיו ונקבר במקום אהוות אבותיו בוואנדסבעק הי"ד מצבתו:

פי"ג ה"ה התורני הרבני יושב באהל תורה ועוסק בג"ה
ובמ"ט — כל ימיו המישים שנה וביובל יצא מגיד
משרים מהור"ד יוסף בעד בן מהור"ד יוסף דייק
המבורג — בשנת תקע"ה. שאר דברים הנכתבים על
המצבה לא יכולתי לקרות כי האותיות נמחקו.

95) הר"ר הענדל בכרך שי"ן ונאמן דההל אלטונא והמבורג.

ה' הענדל בן ה' משה אהרן בכרך, מגזע יקרים הרה"ג ר' נפתלי הויזן
בכרך מפראנקפורט. שהיה שאר משפחתו של הרה"ג ר' שמואל אהרן קידמבר
בעהמ"ס ברבת חובה, נולד בשנת תצ"ה. אביו הנכו על ברבי תורה. וה' הנן אותו
בקול נעים וערב לכבודו כנידונו וכן עשרים שנה היה מפורסם למשורר גדול. והיה
ראשית ממלכתו במדינת עלזאם, ואח"כ נתקבל בעיר ברייט Bayreuth, לכן נקרא
כל ימיו בירייטער הוף, ושם שירת בקודש שיש שנים, וישמו הולך וגדול עד כי נשמע
קולו ושמעו הטוב בג"ק, ונקרא בקריאה של חובה, להיות שליח ציבור באלטונא
והמבורג. בשנת תקס"ד לפ"ק בא הגה. כאשר ראו פרנסי הקהלה בהסכמת האב"ד
את דרכו בקודש שהוא למדן, ירא ה' וספרא רבה, נענו אותו לנאמן הקהלה אשר
היה בימים ההם כבוד גדול. והוא היה שי"ן ונאמן הקהלה במשך שבעה רבנים,
ונמצא התימתו תחת התימת הרבנים האלה שיטמטו בקודש בג"ק. הצוואה של פרנס
ר' יואל וואלך נכתבה ונחתמה על ידו. — בשנת תקכ"ל לפ"ק קמו שלשה אנשי
מעשה ר' חיים פרישט ר' אלהן הענדל בכרך, עם המדפוס ר' משה באנק, ותקמו
וסידרו מחדש מהור מראשית השנה ועד אחרית השנה, עם פרחי שושנה פרדים
זמנו דרוש יסוד, וכתבו הקדמה נאה במליצה ישראל. והסכימו על הפוס מהזור זה
ונתנו שבה והודאה על המלאכה הגדולה שעשו אלו שלשה אנשים, הרב הג' ר'
הד בערליץ, ורה"ג יעב"ץ, ורה"ג ר' ישעיהו יפה. בשנת תקס"ד נדפס מחדש מהזור
באלטונא, ושם כתב ר' שמואל זנויל הנזכר ז"ל: ובמסכנותם הגם המהזורים אשר
נדפסו על ידי שלשה אנשי שם, עמדו על משמרתם הקודש, ואף אחד אותנו פה
משמרת פני ה' אל הנן אותו לכבודו כנידונו אל יחשוק, הלא המה תקמו דברים
רבים למלאות חסרון אשר היה במהזורים לפנים בישראל. ה' הענדל האריך ימים עד
שנת תקע"ה, ומת בקדישה וטהרה ונקבר באלטונא קעניגשטראסע No. 1439
וזה נוסח המצבה:

מצבת קבורת זקן ויטבע ימים, הוטר מגזע ישישים —
מצבתו מזרע קדושים, כהר"ד אלהן הענדל בן ר' משה

לילה היתה לו למשמר לעסוק בתורה ה' והיום למלאכה מלאכת עבודת הקודש, ללמוד עם תלמידים בלא כסף ובלא מחור, והיה לבני קהלתנו לסמך ולסעד ולהועיל, הן בדין הן בשלוח הן בעצה, רבים יחלו פני נדיב וטוהר לב, ומרוב ענותנותו לא עלתה על דעתו מדת קפדנות ובעת ערב בלימוד בשועור משניות עם ת"ש היה מסביר לבב הוסיבים שמה בפנים שוחקות כ"ו היה המופלא והמופלג בתורה מהור"ר שלמה זאמט"ר זצ"ל נפטר בשם טוב והיתה מניחתו כבוד בקעינישטראסע אלטונא ביום עש"ק י"ד בט תקע"ד לפ"ק. אשתו מרת ראה מרת לפני שלשה חדשים והיא היתה בת הרה"ג ר' יצחק ווארטער. נ' מצבתו נדפסה בא"י פ"ח"ס. במעמא-יב"ד דקהל אלטונא נכתב פסק דין ממנו בענין אמירת אב הרחמים, לפני ראש חדש אייר אם יש ברית מילה בשבת שלא לאומרו.

93) הר"ר אליהו הלוי יושב בהמ"ד דקלויז ישי'ן וחדש בהמבורג.

בשנת תקנ"ד הוכרז התרי"ו ר' אליהו בקלויז החדש בתנאי שילך לכהננס"ת דקלויז חדש. פנקס דקלויז דף 22. בעשרים שנה למד בהתמדה ובשלוח בקלויז. יהי בימי הרעה והרעש המלחמה בשנת תקי"ו הוצרכו כמה בעלי בתים לנזם מק"ק המבורג מפני המס היל הצרפתים, ובתוסם היה גם ר' אליהו בר קלמן הלוי. וכאשר גם מהמבורג לאלטונא, אז ישבו נדיבי עם באלטונא להתיעין מה נעשה לכלכל מגורשי המבורג, והסכימו הנבאים ישלשה אנשים מצוינים בהלכה שהיו יושבי בהמ"ד בהמבורג, ילמדו גם באלטונא בקלויז וגם ידרשו רבנים בחזור הלילה בין מנחה למעריב, וילמדו שיעורים נסדרים עם שאר יושבי בהמ"ד, וכוה יקבלו מה שיצטרכו להחיות את נפשם. וכן היה עד עבר הזעם והזרז להם לשוב להמבורג בן מצאתי בפנקס הישי'ן דקלויז באלטונא.

הנה אחרי הפרדו המבורג מאלטונא, קנה קהל המבורג חלק מיוחד בבית הקברות האלטונא הנקרא המבורג חלק, אשר עד היום הזה נפרד מכל הצדדים וניכר שהוא חלק אדמת קודש בפני עצמו. והר' אליהו בר קלמן נקבר באותו החלק וזה נוסח המצבה. —

ויעל אליהו בסערה השמים — עובר! אדמת קודש
 פה של הנעל — לך פה שב החו ויעל — ידמע כל
 עין על מות בעל — קתורה ויראת נשמתו לאל תעל
 — ריגן וכותו לנו לאל ממעל — מהור"ר אליהו בר
 קלמן סג"ל חד מיושבי בהמ"ד לא מש מאהל של תורה
 באור תורתו ככה נרו בליל ג' ונקבר בו ביום כ"א טבת
 תקע"ה לפ"ק.

94) הר"ר בער, הרשן בקלויז ישי'ן וחדש בהמבורג, הר"ר בער בנו

של הדיין המפורסם דק"ק וואנדסבעק מהור"ר יוסף בר דניאל (עיין לעיל) תפס אומנתו של אביו לישב בארבע אמות של הלכה. מצד אשתו היה עתיד נכסין ולא היה לו דאגת פרנסה — אבל בשריכה ימי פראנצעווישע בעלאגעווינג בהמבורג, אבד ממונו

פ"ג הדין מהור"ר אשר במהור"ר ליפמאנן נייטעוועל
נפטר ונקבר עי"ק ה' אב תקע"א לפ"ק.

90) הר"ר בנימין וואלף וואהלהויזן יושב בהמד"ש באלטונא.

בחישים שנה יושב ה' בנימין וואלף בקלוז ויהי עוסק בתורה ובגמילות
חסדים והיה נבאי דקברנים נקבר באלטונא קעניגשטראסע No. 1420 דע המצבה :

פ"ג האי סבא קדישא חד מן יושבי בהמ"ד נבאי החברא
קדישא דקברנים מהור"ר בנימין וואלף בן כה' שלמה ז"ל
נפטר ליל משי"ק ונקבר למהרתו ביום א' ה' כסלו בשנת
בנימין זאב יטרוף בבוקר יאכל עד" לפ"ק. (תקע"ב)

91) הר"ר אברהם קראנאך דיין ויושב בהמ"ד באלטונא.

ה' אברהם קראנאך היה בתחילה מלמד בתלמוד תורה דק"ק המבורג.
כמו שהביא האקטאר גאלדשמידט נעשיכטע דער תלמוד תורה דעאל שולע אין המבורג
דף 31 גם דף 43. והוא היה לומד עם בהורים גדולים ש"ס ופוסקים, והעמיד
תלמידים הרבה שהיו אח"כ מורי הוראה בישראל. בשנת תקע"ב נתקבל לדיין ויושב
בית המדרש באלטונא אבל לא עלתה לו שנתו, כי נסע לעיר קיעל להתרפאת
ממכתו שעלתה ברגלו לפני שמונה שנים. וגדלו מכאובו יסרויו עד אשר יעשה
הרופאים לילך לעיר קיעל, והרופאים מוסיפים בקיעל יתווכחו יחד, וגמרו לחתוך את
רגלו להציל את נפשו, אבל קנה לשלום ואין טוב ולעת מרפא והנה בעתה, כי
אחר האפ עראש'אן מת ואברהם הלך ללכתו ליישיבה של מעלה, וביום כ' י"ב כסלו
אחד חצות בא ארנו עם גופו המורד לאלטונא, והיה קול יללה וצעקה בעיר, ואנשי הסד וכל
המבוכים דשלוש קהלות, נתאספו לגמול הסד לרבם אברהם קראנאך, ונספד בכ"ו
י"ב ובכבוד גדול ונקבר בקעניגשטראסע אלטונא ביום י"ב כסלו תקע"ג לפ"ק ה' מצבתו
נחפסה באגודת פרחים.

92) הר"ר שלמה זאמטער דיין ויושב בהמד"ר באלטונא.

ה' שלמה בן מהור"ר יהודא הנקרא ליבש מק"ק זאמטר היה חד מגדולי
דייני דק"ק אלטונא. כבר כתבתי בחלק ראשון אי"ה למושב כי בשנת תקע"ב, שנת
תבקיע העיר, נפדו שלוש הקהלות, וכשתי שנים נשא ונתנו מורשי קהל המבורג
עם מורשי קהל אלטונא אודות עניני הקהל הדברים טובים, שהיו זה מאתים שנה
בשותפות, והרבה ספיקות נולדו, והיה הדבר קשה מאד לכא בעמק השווה, וכל קהלה
העמידה מבוררים דיין אחר, ומקהל אלטונא היה מבורר מהור"ר מאיר כהן והדיין
מהור"ר שלמה זאמטר לישפש ולדון על פי דין תורה מה חלק מגיע לקהל אלטונא.
והרבה טרה לטובת קהלתו להעמידה על מצב הנכון, עד שננטר הדבר בשנת תבקיע
העיר, ולא היה אז רב או רושן בקהלתנו, וה' שלמה זאמטר יושב בראש בית דין
והורש טוב לעמו והנה זה נרשם בפנקס דקברנים הישן.

אם ה' י"ג שבט נפטר, ונקבר ביום עי"ק ד"י שבט התורני והרבני הדיין ומורה
הוראה דקהלתנו ומושבי בית המדרש דקלוז, אשר היה נוה לשימים ונה לבדיית

לאסוף חכמה ודעה, יראת ה' היא אוצרו, והיה חבר ומחויק לכל לומדי תורה, והוא היה חתנו של הקצין המפורסם כה' שמואל וואיבורג, ונקבר אלטונא קעניגשטראסע No. 5830 וזה נוסח המצבה:

עדות ביהוסף שמו — ירא ורחים רבנן היה מעורו —
יעד יום מותו התורה לבדו — סעד לבו והיתה
תמיד נגדו — פור נתן לאביונים ולעניים לבדו ה"ה
האלוף התורני איש ימיני חבר מחבר ביהו יוסף אהב
התורה ולומדי ומחויק ידי' — כה' יוסף בר וואלף
היילבוט נפטר בש"ק ו' אב ונקבר ביום א' ו' אב
תקס"ח.

ספרו ביהו יוסף נרשם באוצרות החיים No. 111 ביהו יוסף על התורה עם תשובות
ע"ה"ג מהרב אב"ד ר' לאוי בערלין — הובא ג"כ בהקדמת ספר יהי שמו
העולם.

88) הר"ר ישראל ברעסלא בעהמח"ס רשימה מספרים חשובים.

הר"ר ישראל ברעסלא בנו של הרב כמהור"ר מיכל אב"ד דק"ק ברעסלוי
היה ספרא יבנה, והוא אחד מהמדרשים הקהל המבורג בעת שיישבו ג"ק לשפוט ולהין
ביניהם בכמה עניני הקהלות תחת ראש בית דין הרה"ג יעקב עמדן עיין בספר דברי
אמת משפט ושלום מהיעב"ץ. ונדפס ממנו רשימת ספרים חשובים מהביבליאטעק
הרה"ג ר' דוד אפפנהיים — ואגרת מליצה נדפס ממנו בספר תוכחת מגילה וגם
אגרת שלומים מלא חכמה ודעת בספר הבל' להחיות. ונקבר בקעניגשט. נ"מ 2040

פה חלקת מחוקק ספון ישם הועה אבן ישראל ה"ה
כהר"ר ישראל ברעסלא שמוש וסופר ונאמן הקהלה בן
הרב כמהור"ר מיכל זצ"ל נפטר בליל י"ט. ונקבר למחרתו
ביום ד' ב' אדר תקס"ט לפ"ק. — יום בני בקרב מחניך
ישראל — שמו הסופרים וקונן ישראל — רפו ידיו
אבד ספיר מגור ישראל — אכלתה המות היו ארון
ישראל — לדל משכיל ואה לכל עדת ישראל. —

89) הר"ר אשר ניישטעדל דיין דק"ה וואנדסבעק, ויושב

בהמדר"ש דיהואל ווארליך. הר"ר אשר ניישטעדל היה
משאר משפחתו של חתנו של ר' יהואל וואלך, כהר"ר יעקב ניישטעדל מפראג.
אחר פטירת הרב ר' איצק ווארט נבחר הוא ליושב בהמדר"ש דיהואל וואלך. ואח"כ
נבחר לדיין דקהל וואנדסבעק, ונמצא התימתו בפנקס דק"ק וואנדסבעק אשר בהמבורג
משנת תקס"א. מקום דירתו היה בהמבורג, והיה לו חזקת קהלה בוונסבעק, לכן
נקבר בוונסבעק ביום ה' אב תקע"א. ז"ג המצבה:

פ"ט האשה החו"ה מ' צפורה פראדל בת המנוח הרב
הנאב"ד צבי הירש ז"ל אב"ד דק"ק בערלין והמדינה
אי"ת המנוח מה"ק הרבני מהור"ד מאיר הויזן.

מ' מאיר נמצאו ג"כ כמה חרושי תורה בכ"י בקלויז.

86) הר"ר יעקב וואריש דיין ויושב בהמ"ד דה"ס אלטונא. ר' יעקב
וואריש בנו של הרב

החסיד מהור"ד צבי הירש וואריש יושב בהמדר"ש הקלויז חרוש בהמבורג, נולד בהמבורג,
ואביו חכמו והנכו בתורה ויראת ה' והביאו אל בית מדרשו של הרה"ק ר' רפאל
הכהן ממנו למד דרכו והלכו בקודש. ביותר היה בקי בקביע דירתי הלכות קידוש
החודש הו' שגורים בפיו. עד שכל דבר קשה בענינים האלו הביאו אל אהל יעקב
להכריע בדבר. כשהגיע לפדק הנושא נשא את בתו של הרב הדיין המופלג מהור"ד
יוסף האהן מרת נעלא, בתחילה היה מקום מושבו בהמבורג, והפרנס המפורסם ר'
יהואל וואליך החזיקו בבית מדרשו שיכול לישב על התורה כלו דאנת פרנסה,
ומצאתי בצוואת ר' יהואל וואליך דף 16, שיתנו למהור"ד יעקב וואריש שני שוק
לשבעה, באופן ובתנאי שיחיה בקביעות בבית המדרש ולפחות אצל ארבעה שיעורים
הנלמדים באסיפה. בסוף הצוואה ביקש ר' יהואל וואליך מרבי יעקב וואריש, שיעשה
לו הטובה הזאת, ויעיין היטב ויסדר את חרושי תורה אשר חרוש ר' יהואל וואליך
כדי שיבין לכל מה שהרושי, והיה רצונו שעכ"פ קודם היאהרצו"ש הראשון יגמור
הדפוס של ספרו.

בשנת תקמ"ט נתקבל ר' יעקב לדיין בקהל אלטונא וגם ליושב בהמדר"ש. מלבד
הרפוחו ובקיותו ביש"ס ופוסקים היה ספרא רבא, ובספר דברי דוד הנדפס
בהמבורג בשנת תקנ"ד כתב הקדמה ארוכה, והסכמה על ספר הנ"ל בדברי חידה
ימליצה. גם הוציא לאור לוח משנת תקס"א—ב' עם הגהות. לאחר מות הרה"ק
מהור"ד נח חיים צבי בערלין הספידו ר' יעקב וואריש בפקודת הקהל. (וה' יעקב וואריש
נפטר בשיבת טובה ביום ג' אייר תקס"ה) נקבר בקעניגשטראסע אלטונא. מצבתו
נדפסה באג"פ. בפנקס הדיין הקב"נים נכתב: אלטונא ביום ש"ק ג' אייר נפטר הדיין
הקהלתי הרבני המופלא והמופלג הישיש כמהור"ד יעקב וואריש זצלה"ה נקבר ביש"ס
ביום א' ד' אייר תקס"ה.

בנו של הדיין ר' יעקב וואריש היה ר' פלטיאל וואריש, יושב בהמדר"ש דיהואל
וואליך. ר' פלטיאל היה חריף עצום, וישב באהל תורה עד יום מותו. נקבר
באלטונא קעניגשטראסע חלק המבורג, וזה נוסח המצבה:

הכל על האבדין ולא משתבחין ה"ה איש צדיק ישר
ונאמן יושב באהל של תורה כהר"י פלטיאל משה בהדיין
מפורסם מהור"ד יעקב וואריש ז"ל נפטר . . . בשנת
תק"ן לפ"ק.

87) הר"ר יוסף היילבטי בהמבורג בעהמ"ה ספר ביתה יוסף.
ר' יוסף היילבטי זכה לתורה וגדולה במקום אהה, כל הפצו היה רק

בנימין, והישלישי הוא ר' מרדכי גומפא דיין דקהל המבורג אלטונא. התימתו נמצא בפנקס דבית דין ותקנות בימי הר"ר ר' רפאל כהן, וגם הוא חתום על החרם הנדפס נגד מחבר ספר מצפה יקתיאל. בשנת תקל"א היו על דבריו בקלויו הדיש בהמבורג ר' ברוך מפראמ, ר' אליהו פולק, ר' מן פֿיִר־רִיצֶע ור' מרדכי גומפא ונבחר ר' גומפא ברוב מנין. פנקס דקלויו דף 15. והוא היה אוהב נאמן של הדיין המפורסם ר' יוסף האהן, ושניהם באו לאלטונא ליישב בב"ד. הוא וגם ר' יוסף האהן צוו שלא יכתבו על המצבה שום תואר ושבה רק שמם וכן נעשה. ר' גומפא נפטר ביום ש"ק י"ג ונקבר למחרתו י"ד אדר תקס"ד לפ"ק. וז"ל המצבה: קעניגשטראסע אלטונא

No. 3545.

פ"ג מרדכי גומפא בן ר' יובל פ"ב סג"ל נכד של הרב המופלג מהור"ר אפרים העקשיר דינא דק"ק אה"ו נפטר ביום ש"ק ונקבר למחרתו י"ד אדר תקס"ד לפ"ק.

84) הר"ר ישראל ובנו ר' מאיר הויזן בעהמה"ס סוגיות הש"ס

ר' ישראל הויזן בנו של הפרנס ר' יוקל הויזן נולד בשנת תפ"ה באלטונא. אביו הנכבד בתורה ואה"כ למד אצל ר' אפרים העקשיר. הנה ראש משפחת הויזן היה ר' יוקל הויזן. ר' יוקל הויזן בא מפראנקפורט דמיין לאלטונא, והשיג עשרות גדול, ונבחר לפרנס ומנהיג דנ"ק. בתחילה היה מתנגד להיעב"ץ, כאשר הביא היעב"ץ במגלת ספר דף 152 בזמן שריצה היעב"ץ להתיישב בק"ק אלטונא בשנת תצ"ג לפ"ק, ביקש מפיו"ט דקהל שיתנו לו הזקת הקהלה. או קם ר' יוקל הויזן ממקום מושבו ושאל לו בהעזה מה בדעתו — או מי הרשה אותו לבוא הנה, ולקבוע דירה בכאן? אבל אה"כ בזמן הריב עמד ר' יוקל הויזן בעד ר' יעקב עמדין, עיין בלוחות העדות וכל ספרי היעב"ץ, ואין להאריך כאן בענין זה — בניו של ר' יוקל הויזן בפרט ר' ישראל הויזן היה לומד בהתמדה, וחידש חידושי תורה חיבור שלם על סוגיות הש"ס, ונרשם ברשימת ספרים דקלויו באלטונא כ"י נומ' 11—12— משפחת ר' ישראל הויזן נתישבה בקאפנהאגן, ועיין בספר קול יעקב, וספר קרן אור פני משה.

בנו של ר' ישראל הויזן, ר' מאיר הויזן, דרך בעקבי אביו. בבחרותו היה נפלא על ידי חריפתו, למד מתוך הרוחה, ושמו הטוב הלך וגדול, עד שהרה"ג מהור"ר צבי הירש אב"ד דק"ק בערלין נתן לו את כתו צפורה לאשה. ר' מאיר היה נ"כ פרנס דקהל, הרבה טיה ועל לטובת הציבור, ראש מדברים בכל מקום, ונתקיים בו הודף צדקה וחסד, ימצא חיים וצדקה וכבוד. ר' ישראל הויזן נפטר ג' תמוז תקס"ד ונקבר בקעניגשטראסע. בפנקס דקברנים נכתב: ביום ש"ק ג' תמוז תקס"ד לפ"ק נפטר הוקן המופלג בתורה נשוא פנים פו"מ מהור"ר ישראל הויזן. — בנו ר' מאיר נפטר ונקבר כ"ב מנחם אב תקס"ה, ונקבר בקעניגשטראסע No. 1433, ומנוח אצל הרה"ג מהור"ר צבי הירש מזאמושט, ואשתו של ר' מאיר נקברה בקעניגשטראסע No. 1432

וז"ל מצבתו:

יערכים להגן בו מנהג בזיון גדול, וצריך ביאור בספרי המינים ברנע יאבדו ומהרה יכרתו ואנהנו בימים ה' אליקים הסבטנו יחד וחתמנו היום יום ה' כיו אדר שני תקמיש לפ"ק פה המבורג. — והדין הראשון החתום שם הוא ה' יוסף האהן דיני דק"ק אלטונא המבורג — והכיו שגכחו בבית הכנסת הגדולה באלטונא נדפס בתולדות אנשי שם מאת לאנדסהוט דף 90 ויהי רוב גדול במחנה ישראל על שהחרטמו הדינים דק"ק את המחבר מצפה יקראל אשר היה רב בקהלה גדולה אבל רוב דבני אשכנז יפולץ עמדו בצדו הדינים. — בשנת תקס"ה אידע מעשה נורא בממבורג, אשר אחת, דבורה טרובי, שהיתה על פי הרופאים כמעט חסדה דעת, היא נתנה סם המות לחמותה ולאחת בעלה פערטיפטעמ, ומתו שניהם, והרב בא בערכאותיהם ונדונת האשה היא לטותה על ידי הרב, ופרנסים דקהל אלטונא המבורג עשו את שלהם להצילה מדנה של הרב, אבל לא הועיל להם, ביום כ' כ' שבט נדונת ומתה בחרב בידי אדם, והנכאי המבורג צוה לה' הדין האלבערשטאט להיות אצל האשה ביום אחרון שלה, והוא התפלל עם האשה הזאת ביום א' דשבת עד יום כ' בשעה אחר 12, והאשה הזאת לא רצתה להטיר דתה כדו שתנצל נפשה, ובדמעות שליש התודה עיניה, ואח"כ באו נשים דק"ק ודחצו ושהרו אותה, והכל קיבלה באהבה.

אחר מותה מיד היו קוברים אותה תחת הגאלנצן שמתה שם — במוצאי שבת פדשת מיטפטים הלך השמש דק"ק ה' מאיר גערליץ, עם האיש שעשה לה דינה ברשות אנשי העצה נערכטס הערין לפנות אותה מקבריה, ולהביאה לקבר ישראל, וכמעט שבעה שעות בקשו את מותה עד שצמצא אותה, ושאלו את הדין ה' יוסף האהן מה עשו בקבורתה, אם יתנו בה כשאר מתו ישראל או כהוגו ביד והרב ה' יוסף ססק שילבשו אותה תכריזים כמנהג שאר המתים, וישמו אותה בסדן לבן בארץ, ביום א' כ"ה שבט נקברה בקבר ישראל בבית הקברות האממטהאד — כן נמצא בפנקס האממטה המונה בארצו דק"ק אלטונא. —

ה' יוסף האהן היה אהוב ונכבד מכל העם, כי היה הדין טוב לעמו וחסידותו ופדיותו איך לשערה, כל מעשיו היו בהצנע לבת עם ה', וצוה לפני מותו שלא יכתבו על המצבה קטנה שום תואר ושבה רק שמו, וכן נעשה — נקבר קעניגשטראסע

No. 1407.

פ"ג הדין מהור"ר אברהם יוסף בן כהר"ר משה האהן
ועיל נפטר בש"ק כ"ה אדר ונקבר ביום א' כ"ז אדר
תקס"ג.

ונקבר בין שני גאוני הדור בין ה' רפאל כהן ובין ה' נח חיים צבי בערליץ.

84) הר"ר מרדכי גומפא פרידבורג דיין דק"ק אלטונא המבורג
ויושב בהמד"ש דקלויז י"שן וחדש. ה' מרדכי גומפא
בנו של ה' יוסף יוחל בן בנו של הרופא המפורסם ה' גומפא פרידבורג נולד
בממבורג בשנת תצ"ב, אמו היתה בתו של הדין מהור"ר אפרים העקשר בעהמ"ח
ס' אדני פה. כבר הכאתו לעיל אצל ה' יצחק פרידבורג, ששלשה אחים גדולים
בתוה הרבינו תורה בנ"ק בזמן אהר, ה' יצחק פרידבורג דיין דקהל ונודסבעק ויושב
בהמד"ש דקלויז י"שן השני היה פ"מ מהור"ר בנימין וואלף פ"ב בעהמ"ח ס' אמתת

ובפנקס דקברנים כתוב: ויגעו יצחק ויאסף אל עמיה לא הגיעו לחצי ימיה ה"ה חד מיושבי בהמד"ד כאן עיר אלטונא מהור"י איצק בן לאותו חסיד מהור"ר חיים ריינדארף נפטר ונקבר שנת ויצא יצחק לטו"ה בשד"ה (תקס"א) לאחר פטירת ר' יצחק הסכימו הנכאים דקלוזי באלטונא לנתח את אביו ר' חיים ולכלכל את ישיבתו ובהרו אותו ליושב בית המדרש דקלוזי אבל לא ישב בבהמ"ד רק שתי שנים. ומת ביום ב' י"ב אדר ראשון תקס"ה ונקבר אצל בנו בקענינישטראסע No. 2936.

פ"ג חד מיושבי בית המדרש ה"ה התורני מהור"ר חיים ריינדארף, ונקבר ביום ב' י"ב אדר ראשון תקס"ה —
ובפנקס דקברנים נמצא. הזקן והישיש התורני צנא מלא ספרא, לא פסק פומיה מגורסא, תורת ה' בחוקו היה שוכן החסיד מהור"ר חיים ריינדארף.

83) הר"ר יוסף האהן דיין דה"ק המבורג אלטונא, ויושב בהמ"ד

דקלוזי ישן והדש בהמבורג. ר' יוסף בן ר' משה האהן הוא דיין מפורסם בהמבורג, כאחד מהגדולים שימשו בכתב רבנות בני"ק. דרך למודו היה בעיין נמרין בסברא ישרה, בקי בש"ס ופוסקים עד שאמר עליו הרה"ג ר' רפאל כהן שהוא יודע להשיב בכל מקום שישואלין אותו בלי גומגום. (מיון ספרים שראנג) מלבד זה היה דרשן נפלא, בכל שבת דרש בבהמנס"ת הגדולה בהמבורג בישות אב"ד דקהל אלטונא. בימי הריב בין שני גדולי הדור כבר נודע שמו של ר' יוסף בשערים, והוא עמד בימין צדקן של הרה"ג ר' יהונתן, ובא על החתום בקאמפראמים הידוע. בשנת תקי"ה אחר פטירת ר' יצחק טאבור נבחר בקלוזי ישן בהמבורג ליושב בהמד"ד. בקלוזי גדול שמו כ"ב, שנקרא לפעמים קלוזי של ר' יוסף האהן, בצוואה של ר' מאיר ווינער בדבריו דומים דקהל אלטונא דף 176 נמצא. ש"י מאיר הנה 500 טאלער עבור הבית המדרש של מהור"ר יוסף האהן, וגם בצוואה של ר' עקיבא בלאך — בשנת תקמ"ט לפ"ק בא בדפוס ספר מצפה יקתואל קונטרסים מלא גדופים נגד האב"ד מהור"ר ר' רפאל כהן על ספרו תורת יקתואל, כאשר הבאתי בחלק ראשון מספרי אצל ר' רפאל כהן. והיתה מהומה גדולה בני"ק. וששה דינים דג"ק ראו חובה לעצמם לתבוע עלבון רבם, ובראשם היה הדיין הגדול שבכולם ר' יוסף האהן, כי כאשר קראו הדינים את דברי מצפה יקתואל, וגדל הקצף, ורבה המשתממה, וישבו כסאות למשפט, וזה הפסק שיצא מב"ד ה"ל: על דברי החיבור החדש שיצא טבעו היע בעולם, ונתפשט במחנה העברים חובר חבר בקראי שמו מצפה יקתואל, יצאה לעין כל, שכל כונת החיבור והלמוד הזה שלא לשמה ונה לו שלא נברא כו', לזאת התאספו כחיים יחד דיני צדק דשני קהלות אלטונא ויאנובעקן, והוסכם על פי דין ודת תורתנו, שמעדין לכבוד תורתנו הקדושה והטהורה ולכבוד הרב, וראויה לעניש ולהחרים ולנדות בבהמנס"ת הגדולה באלטונא למהר ביום הכניסה אחר קריאת ספר תורה קודם הכנסת ס"ת לארון הקודש באנקוטי הפצא ביה, ויהימו את המחבר הנ"ל ואת ספר מצפה יקתואל אשר יאמר מי הוא האיש אשר מלאו לעשות כן, כי שמו לא נודע והוא פלא. גם יושב החיבור הנ"ל כמכתב פלסתר ומכתבים עמל

עמדה נאו יעקב היה דולת ק"ק אלטנא. ישם נתקבל לציורה צדק. ר' יעקב היה
למך מופלג יחיד עצום, אשר הרבין תורה ברענדסבורג עם בחורים הבאים מניין
ללמוד אצלו.

בשנת תקל"ז יסד הפרנס ר' יהואל וואלך בית המדרש, ובהר שלשה לומדים גדולים
בתורה לבית מדרשו והשלישי היה ר' יעקב מורה צדק ברענדסבורג. כאשר
נמצא בפירוט בעזרה של ר' יהואל וואלך מדור העליון דף 16. בשנת תקמ"ה
בעת פטירת ר' יהואל וואלך עוד היה ר' יעקב בבית מדרשו. ובהיותו בהמבורג
היה מורה הוראה לאנשי ק"ק רענדסבורג אשר שלחו אליו את שאלותיהם וספיקותיהם,
כאשר נכתב במעמארבוך דק"ק רענדסבורג ח"ל: הומנא מילתא, ביום א' פ' ראה
מנוון את השמות הקדושים בצד ימין על ב"ע תחת הנדר דלמטא בפקודת אדוננו
הנאון הגדול מהור"ד יעקב נ"י מורה צדק לעדתנו בן מהור"ד אריה ליב מפונא בשנת
תקס"ם. — ועוד נמצא במעמארבוך הרענדבורג משנת תקס"א, יום ב' כ"ז מרחשוון הובא
לכאן מואנדרבורג איש ביטמו לוי שנפטר ע"י מים ונקבר לכאן יום ג' מן הצד שלא
בגורל ע"פ הנאון מ"ג התורני מהור"ד יעקב נ"י. אפשר שהוא בא בכל יבועה יום
אחד לרענדסבורג, או שהיה בסוף ימיו מקום היותו ברענדסבורג. בשולחן ערוך אריה
היום אשר ביד הנביד החבר ר' זאב וואלף מעללער נ"י נכתב משנת תקס"א: זה
הספר קניתי מן הנאון הגדול המפורסם ומרבין תורה לעדתו כש"ת במהור"ד יעקב
בן מהור"ד יודא מורה צדק לעדתו הרענדבורג. הנה אנשי רענדסבורג היו יראים
ושלמים, עוסקים בתורה, יותר משאר בני ישובים שבמדינת האללשטיין. לכן
השתדלו תמיד להשיג ת"ח לעדתם. אחר ר' יעקב קבלו ש"ין ושוחטים
שחיו לומדים ומבינים דעת את ועם, האחד היה, כהר"ד אליעזר לעזר
משטרעליין, ואחריו התורני המופלג כהר"ד זאב בן כה' פנחס פאהן מהמבורג,
תלמיד של הר"מ ר' רפאל כהן, אשר למד בהתמדה ולימד עם אחרים כארבעים
שנה ונפטר בש"ט ביום ג' ט"ז שבט תר"ג לפ"ק (מעמארבוך דק"ק רענדסבורג)
ואחריו היה ר' איצק בר ליב ש"ין ונאמן אשר מה בקיצור ימים. אח"כ ישב ברענדס
בורג כהר"ד מאיר בן כה' אורי פייביש יאקב אשר הדיש בכל שבת, חנם בלא כסף
כי היה נהנה מיגיע כפיו. ר' מאיר היה חתנו של החכם המפורסם מהור"ד מיכל
היימאן בעהמ"ה ס' אצרות חיים ואור החיים, אחיו של ש"י"ב בק"ק אלטנא כהר"ד
פנחס, אחיו של הנבאי הכהנסי"ת באלטנא ר' יעקב יאקאב, והוא היה עוסק במלאכת
שמים באמונה, והיה ג"כ מוהל במדינת שלעזוויג.

82) הר"ר יצחק ריינדארף יושב בית המדרש דקלויז אלטנא.
ר' יצחק מן החסיד התינו מהור"ד חיים ריינדארף היה למך מופלג
הר"ר עצום, אבל לא האריך ימים ומת בחצי ימיו — ונקבר אלטנא קעניגשטראסע
נתי' 2935. ה"נ מצבתו:

אור זרוע לצדיק — פ"ג גופו של מהור"ד איצק ריינד
דארף נפטר יום ה' ט"ז ונקבר ביום עש"ק טוב אדר
תקס"ג.

כי תקות אנוש רמה ותולעה — שלמה ותמה זכות
אבות . . . העתירו אל ה' יפדה נפשו משחת ומחביט
הקבר—

מצבתו נדפסה באגדת פדחים — נפטר כ"ד אייר תקנ"ה ונקבר באלטונא קעניג
שטראסע No. 3046

שאר משפחתו היה הנ"ל ולמדן מופלג שלמד בהנם עם אחרים ר' רפאל בייט'
נבבר קעניגשטראסע נומ' 2363 ז"נ המצבה :

פ"ג איש ישר וכשר אשר למד ולמד ונהג כל ימיו
בתמימות ה"ה התורני כה' רפאל בן כה' מרדכי בייט'.

(80) הר"ר אברהם ישראל בן מיסר בהמ"ר בהמבורג בעהמ"ה
ספר זרע אברהם. ר' אברהם היה איש ירא את ה' מנעוריו

קרא הרבה ושנה הרבה ושימש ת"ה ומת בחצי ימיו. אה היה לעניים ואב ליתומים,
החזיק ידו עני ואביון יותר ללומדי תורה. והאלוקים נסה את אברהם בעושר וכבוד
הון רב. וישא אברהם את עיניו וירא והנה הכל הכל ורעות רוח, וישם אל המדבר
פניו לאהזו בהכמת התורה, והפין ה' בידו הצליח, שוכה לאסוקי שמעתתא אליבא
דהלכתא. ואברהם ישב למקומו ושנה אחת קודם מותו צוה והקדיש סך מסוים מהונו
להחזיק בית המדרש, והרב הראשון שישב בבמהדר"ש זה היה ר' פייבש בן הראב"ד
מהור"ד ברוך דיין מהמבורג, ועוד צוה ר' אברהם כהן להוציא לאור את החושי תורה
אשר ישרו בעיני הלומדים, למען יהיה לעדות לבנו כי רק זה הדרך אשר ילכו בה
הנות בתורה, ועין יהיה תכלית המחבר לתועלת בניו לכן נקרא ספרו זרע אברהם.
ר' אברהם כהן היה התנו של פו"מ המפורסם התורני כה' שלמה זלמן מעלזאס
שהיה ג"כ סך ממון רב לקרן קיימת בהמבורג. בנו של שלמה זלמן הפרנס ר'
מתתיה עלזאס, הקדיש שתי בתים לתועלת לומדי תורה. מהבית הגדול יהיו יוחים
לקלוזי ישן הודש בהמבורג, ומהבית הקטן יתנו הרווחים ליושב בהמדר"ש שיסד גיסו
ר' אברהם כהן, ועוד המישים שוק מהבית הגדול יהיו ג"כ ליושב בהמדר"ש של
אברהם כהן, וביקש מהנכאים ישאם אפי"ר יבחרו ליושב בהמדר"ש אם זמין וראויה
לכך למדן אחד ממשפחת ר' אברהם כהן: (פנקס קלוזי ישן והודש)

ר' אברהם מת ביום ו' עש"ק ונקבר בט' באב שנת תקנ"ה באטענעווען נומ' 3269.
ז"נ המצבה:

כתר כהונה — פ"ג איש כה' אברהם ישראל בן כה'
דוד יעקב כהן נפטר ביום ו' עש"ק ז' אב ונקבר ביום
א' תשעה באב והח"י ית"ן א"ל לב"ו לפ"ק. (תקנ"ה)

(81) הר"ר יעקב פון יושב בהמדר"ר דיחיאל וואליך ומורה
צדקה ברענדסבורג. ר' יעקב בנו של התורני מהור"ר אריה ליב

לבא מק"ק פון אלטונא על פי עפת הרה"ג ר' רפאל כהן, ווען שלא מצא
אז כנ"ק כדי להחיות את נפשו, שלחו הרה"ג ר' רפאל כהן לעיר רענדסבורג אשר

ה' ר' יצחק אביד דק"ק ווארט יושב בהמדרש דיהאל וואלדין. לעיל אצל ר' יהואל וואלדין כתבו שהוא יסד בהמדרש

אשר ילמדו בה תמיד שלשה לומדים, והוא בעצמו כחד הרבנים הראשונים, והאחד מהם היה ר' יצחק אביד דק"ק ווארט במדינת פולין בשנת תקל"ז כבר היה ר' יצחק בהמדרש בצוואת הלק מרדו העליין כתב ר' יהואל וואלדין: כך הו' הסותי אל אבויש אדברה נגד מלכים ולא אבויש מאן מלכא דבגן אדובי רבנים מוכהקים ושאר לומדים מופלגים בבית המדרש שלי, נא אל תשיטו עלי הסאת מה שאכתוב להבא יאל תאמרו כלום השידנא מי עד הנה היתה מיטנה במה דאפישר ובמגעש יכולתי ואף בעצמי היתה אצל חוב קבעית השיעורים, וכן ידאיתו ולכו נוקפי לומים הבאים כי יפקד ה' עלי ברחמים, אין מיטנה ואין מנהל ואין מחזיק, לכן כתב ישם התנאים שיעריכום לקיים יושבו בהמדרש שלי — וזה שימנו ליושבי בהמדרש לומדים מופלגים ממקומות אחרים, כי ספוק הנ"ל אינו מספיק ללומדים הדרים כאן.

וכנראה מצוואה של ר' יהואל וואלדין היה ר' יצחק ווארט נאון עולם, מתחילה היה אביד כמנה קהלות בפולין ובסוף בק"ק ווארט. כמעט המישה עשר שנים הרבין תיהא בבית המדרש של ר' יהואל וואלדין, עד שעלתה נשמתו למרום ביום י"ב ניסן שנת תקמ"ח. בצוואה של ר' יהואל וואלדין נכתב, שהלומדים בבית מדרשו יקברו בבית הקברות דק"ק אלטנא. וכן נקבר ר' יצחק ווארט בקעניץ שטרעסע No. 3045. וזה נוסח המצבה:

ידיד ה' הויקו דמעיה הרבו בני ספרו והלילו — צדיק ואדם גדול נודע בישערים שמו נאבד מהלל — דקת אלוחים שמר ותורת ה' מפיו לא מיט — קלסים בכל ארצות במלכו לו נתן — אי"ב ב"ד ורובין תורה בק"ק ווארט במ"פ — ילילו צאנו אשר רבצו תחת מקל אביד הרועים צדקת ה' אהב ועבד ברעהו חסד הנם — ק"ק המבורג גר יצחק ולמד ימים רבים באהל יהואל ויגוע וימת ויאסף אל עמיו — בבית ההפשיית י"ב ניסן שנת יבלע מות לפ"ק. (תקנ"ח)

(79) הרור ליפפמאנן בייט דיין בהמבורג לקהר אלטנא והמבורג. ר' אליעזר ליפפמאנן בר זלמן בייט היה התנו של

הפויט התירטי מרדכי קנארד אדובי של היעביין. התירטו נמצא הרבה פעמים בפנקסו הקהל, והוא היה אחד מהשישה דינים דני"ק אשר החרימו את המוכר ספר מצפה יקותיאל אשר אכתוב לקמן אצל ר' יוסף האדון. מנוסתה המצבה נראה שהיה ר' ליפפמאנן עניו מאד כי צוה לבניו לכתוב על המצבה אלו הדברים:

אתם בני אשר נתן לי אלוחים בזה אבן העזר — לזכר יום פירדתה מן העולם כי עלי נגור — יהיה לכם לזכרון האבן הזאת אשר שמתי מצבה — ענוה ורזה נמוכה כל תנוחוהו — הסירו לב נוכח, זר וגדולה כל תבקשו ותדרונו — כי מקברת את בעליה — ברחו מפני הכבוד

77 הר"ר מרדכי גומפל שנאבר הנקרא פראפעסאר לעוויוואהן.

ר' מרדכי שנאבר הלוי בנו של הדיין דק"ק בערלין מהור"ר יהודא ליב שנאבר בן בנו של הדיין המקובל מהור"ר מרדכי גומפל יהיה דיין דק"ק אה"ה גולד בערלין. בילדותו נתגדל על ברכי התורה, ולמד אצל הרב"ג ר' דוד פֿרענקל, וגם אסף חכמה ומדע עד שהשיג עשרת הרופא. מבערלין נסע לענגלאנד, ונעשה שם רופא למקלט החולים האספיטאל אייר להדוכס פֿטלאנד בלונדן. בלונדן נתפרסם שמו עד שקרא לו המלך גוסטאף השלישי במדינת שוועדן להקים גם בשוועדן בית החולים כמו יהיה בלאנדאן. בהקדמת ספר תוכחת מגילה כתב: „פעמים הרבה באתי מלאנדאן לגור בעיר ישטאקהאלם או יקרה נפשי בעיני המלך וישימני לאדון ופראפעסאר, וגם צוה המלך להעתיק בלשון הצפון ספרי הרפואה והויכוח אשר כתבתי בלשון ענגליא.

בלאנדאן הוציא לאור ספרי מאמר התורה והחכמה בשנת תקל"א, והסמינו עליו הרב דק"ק מינשטער מהור"ר דוד ברעסלאו, והרב ר' משה מיזל אב"ד דק"ק וויסליין, והרב דק"ק שווערין מהור"ר צבי הירש מירלש מלאנדאן, וכולם הפליגו בשבח הספר והמחבר עד שכתבו עליו אדם אחד מני אלף כמוהו מצאנו — מלונדאן נסע לבערלין, ואה"ב נתיישב בק"ק המבורג. בהמבורג נתעשר מאד על ידי סמני הרפואה אשר הקר ומצא בחכמתו. ככל זה יהיה טרוד יהיה רופא מומחה לרבים, למד בהתמדה בתורת אלוקינו ובספרי פילאזאפֿי האמיתיים, והדיש הדויש תורה, והיבר ספר תוכחת מגילה ביאור על מגלת קהלת עם מאמר השארת הנפש. וספר סלת מנחה כלולה דברי אנדה על התורה ובסופו הדושים על איזה מסכתות. מלבד זה היה ספרא רבא ומכין בטיב לשון הקודש, והוא היה אחד מהראשונים אשר נעשו חבר למכתב העתים „המאסף“ ונמצא ממנו אנדה משנת תקמ"ד שהפליג מאד בשבח צחות לשון הקודש והותם שם דברי הרופא ולהי הישועה מידכני גומפל.

כל ימיו נמל צדקה והסד לעניים ולעשירים, וכאשר מת בנו הקטן היבר ספר סלת מנחה כלולה והקדיש מהור הספר, אשר הויל זהב מכוסו להוציא לאור, לת"ת דקהלתנו אח"י ויהיה למחסה ומסתור לנערי בני ישראל אשר יושבים בדי אמות של הלכה. אבל לא זכה לראות את הספר הזה כי עלה למרום בשנת תקנ"ו, ומסר בחייו כתביו להעתיקים ולהכניסם לדפוס, והתנס ר' מאור העסס הביא הספר הזה לדפוס וצוה לפני מותו שאישתו מרת פֿראדכי בת המנהוג ר' הירש בויער תתן לקלוזי באלטנא מכל חבוריו שלשה עקסעמפלארע, וגם כל הספרים שאסף בחייו מסר לקלוזי באלטנא אשר עורם נמצאים שם. ועוד הקדיש מנכסיו לקרן קיימת סכום 8000 טהאלער — ונפטר ביום א' ט"ז להודש שבט תקנ"ז ונקרר באלטנא קעניג' שטראסע No. 3042 נ"מ נדפסה בא"פ.

ואלו החבורים אשר חבר: — (1) מאמר התורה והחכמה. (2) ספר תוכחת מגילה — (3) יסוד התורה (4) סלת מנחה כלולה — (5) ספר זה הדעת בלשון ענגליא (6) בלשון אושכנז דער מענטש מאראליש אונד פֿיזיש דארגעשטעללט — (7) אוכער ליידענטשאפטען אונד געוואהנהייטען דער מענטשען אונד דערען איינפלוסס אויף דייע געזונדהייט.

האשה השוכה הצנועה והחסודה הוולדת וילדה מי טרנדל
מלכה בת כ"ה צדוק אשת מהור"ד זלמן פרינץ דארף
נפטרת ונקברת ביום ד' כ"ב מרחשוון תקל"ט.

והרב ר' אהרן זלמן מת בהמבורג ונקבר בשורה ישראלים נקברים שם, אבל עתה
נבנה כיפה על איזה הקברים, וגם ר' זלמן פרענסדארף מונה תחת הכיפה
שעליה נבנה רחוב העיר וז"ל המצבה אטטענוען No. 3187

פ"ג מהור"ד אהרן זלמן מיטה בן הרב ר' מאיר פרענסד
דארף דיין המצויין דק"ק המבורג נפטר ביום ש"ק ונקבר
ביום א' כ"א אייר תקנ"ו לפ"ק.

הנה בנו האחד ר' צדוק פרענסדארף היה מגיד נפלא, ומצאתי בפנקס הקלו"ז יתן
והדש בהמבורג וז"ל ב"ה היום יום א' ה' אייר תקע"ה לפ"ק הוסכם ממהויקי
לומדי תורה לצלל מקום המנוח מהור"ד בעד ז"ל התירנו בה' צדוק בן המנוח הדיין
מהור"ד זלמן פרענסדארף לחיות מגיד כל שבת וי"ט בקלו"ז ויטבירות שלו תהיה
כל שנה שלשים י"ט, ובשנת תקע"ה הוסכם מהנבאים ליתן לו שלשה שוק ככל
שבועה. —

ובספר משנת דרבו אליעזר נר"ם ר' צדוק ליושב בית המדרש, ור' צדוק נקבר
באלטונא אטטענוען וז"ל המצבה:

פ"ג כל עובר על קבר זה הגבר, ידמע על מות התורני
כה' צדוק מיטה בן הדיין המופלג מהור"ד זלמן פרענסד
דארף סג"ל זצ"ל נ"נ בשם טוב עש"ק כ"ה חשוון תקפ"ב
לפ"ק — צמד אמרי ישרים — דובר דברים ברורים —
רמניד משנה לגברים — קולו הקשיבו חברים — סגלתו
לדור דורים. — אשתו מרת פראדכע נפטרה בשנת תר"ה.

אחי של הדיין מהור"ד זלמן פרענסדארף היה ר' מיכאל בר מאיר פרענסדארף שהיה
דיין בקהל האנאפער, ומת בשנת תקנ"ה כמו שכתב לי נכדו של ר' צדוק
פרענסדארף, (" יהודי פרענסדארף בהאנאפער, והאדון ר' יהודה פרענסדארף כתב לי
שהוא ג"כ מבני בניו של הר"ח ר' יצחק הורוויטץ אב"ד דניק, אביו ההוקר המפורסם
התורני המופלג מהור"ד זלמן פרענסדארף הנקרא פראפעסאר פרענסדארף בהנאפער
גולד בהמבורג, ולמד אצל הרב החכם בערניים ונעשה אה"כ ראש לחינוך המורים
בועמינאר, ובאשר הגיע לימי הנשואין נשא את בת נילו מרת רייצכא בת מהור"ד
יוסף בערענד — אמו של מהור"ד יוסף בערענד היתה בתו של הר"ח מהור"ד דוב
בערוש אב"ד דק"ק האנאפער ואשתו של הרב ר' דוב בערוש בנו של הר"ח בעל
פני יהושע היתה בתו של הר"ח מהור"ד יצחק הורוויטץ אב"ד דניק אח"י.

מהדיין הוקן מהור"ר יעקב ב"ר נד"ה ששמע בילדותו כי ר' ישראל משולם זלמן בימי זקנתו היה חולה מרה ישחורה (מעלאנחאליש) וחזר לעיר מולדתו ואחות אבותי ומת בבית ההפשיות.

וגדפס ממנו שאלה בשו"ת בעב"יין סימן קמ"ה — ובספר אור הישר בענין גט דקלעווע דף 78 — ובספר אור ישראל גם בענין גט דקלעווע דף 52 — ובספר מור וקציעה חלק שני בסופו מביא היעב"יין שו"ת מבנו הרב ר' ישראל משולם זלמן. וגדפס ממנו הסכמה בספר כסא המלך — וספר תפארת ראש — ונקבר באלטונא קעניגשטראסע No. 3091 וז"ג המצבה:

פ"ג איש אפותי איש היל רב פעלים מקבציאל: בקרב ישראל שמו נודע בשערים המצוינים בהלכה — בהלכה — אדם מיישראל — עשה היל ראש גולת אריאל. חמדת תפארת — ישראל משולם דמושלם בעבדייא ואורייתא יאה ביה — לישראל זלמן שמו במן טעמו וכעין הברולה עינו עין — הוא ניהו רב האי נאון מהור"ר ישראל משולם זלמן אב"ד דק"ק לונדן מנה בן מנה מזה בן מזה לבית אבי אבות התורה בן איש הי הגאון הגדול מהור"ר יעקב ניין ונכד להגאון האמ"י מהור"ר ר' צבי זצ"ל עלה השמומה מוצאי שבת קודש כ"ה כסליו ונקבר ביום א' כ"ט בו תקנ"ה לפ"ק.

75) הר"ר מרדכי לוי יושב בהמדרש באלטונא. ר' מרדכי בנו של הצדיק מהור"ר העריץ לוי היה נהנה מיוגיע כפיו. בעת זקנתו של הדיין ר' מענדל יפה, היה הוא לימד ברבים במקומו ומקיים מה אני בחנם. בסוף ימיו שלא יכול עוד לצאת להביא טרף לביתו, אז קיבל פרס כאחד מיושבי בהמדרש. והוא נפטר ונקבר ער"ה אדר ראשון תקנ"ה ומנוה אצל הרה"ג מהור"ר זלמן בן הגי היעב"יין אב"ד דק"ק לונדן בקעניגשטראסע No. 3092 וז"ג המצבה:

פ"ג איש צדיק יסוד עולם -- חד מיושבי בית המדרש דקלוי באלטונא מהור" מרדכי בן לאותו צדיק כהר"ר העריץ לוי התן התורני מהור"ר דוד כהן נפטר ונקבר בש"ט בער"ה אדר ראשון תקנ"ו לפ"ק.

76) הר"ר אהרן זלמן מישה פריענסדארף דיין דק"ק המבורג. ר' אהרן זלמן פריענסדארף היה דיין לאנשי ק"ק המבורג בימי הרה"ג ר' רפאל כהן, ונמצא התימתו תחת צוואת ר' עקיבא בלאך מדברי הימים דק"ק המבורג דף 140. אשתו מתה צעירה לימים ונקבר באלטונא אטטענעווען, וזה נוסח המצבה:

74 הרר ישראל משולם ולמן מירלם אב"ד דק"ק לונדין.

ה' ישראל משולם ולמן, בנו של הרח"ג ר' יעקב עמדין הנקרא יעבי"ן, נקרא על שם אביו זקנו ר' ולמן מירלם ישחיה אב"ד דק"ק, והוא כבר כתבתי אצל הרח"ג ר' ולמן מירלם ניימארק, ר' ולמן נולד בשנת תפ"ג לפ"ק בעיר בראד במערותין. אמו רחל היתה בת הרח"ג ר' מרדכי ב"ר בני של הרח"ג ר' נפתלי ב"ר אב"ד דק"ק פראנקפורט. בילדותו נתגדל על ברכי תורה ובאשר היה בן ישיב ישיב בא עם אמו לק"ק עמדין, כי אז נתקבל אביו שם לאב"ד. אח"כ בא עם אביו לאלטונא אבל לא ישב באלטונא רק איזה שנים, והיעבי"ן במגילת ספר דף 152 כותב וז"ל:

איזה שנים לפני פטירת אשתי ע"ה, שלחתי מעל פני בני החביב כאישון עיני משולם ולמן ב"ר באשר שלחתי בני הראשון מעמדין, ככה הזכרתה לעשות עם זה הבן הנחמד מאד, בהיותו בן י"א שנה, וכבר התחיל ללמוד זמן מה טור עם ב"ר יהודה משכיל מאד לפי שנה ויפה תואר עם יפה מראה, רק מחמת שלא ראיתי תכלית טוב לפניו בארץ תלאומות הלוח לעשות עמו שידוך ה"ן להחזיק בתורה, על כן על אפי ועל חמתי הסכמתי לך לשלחו מתחלה לגלגא ואח"כ לפולין, והיה בעיני כפדוישת צפורן מן הבישה, ועמד לי ביוקר, כי תמיד היותי מחזיק לו למדן בבית, ובהיותו בארץ אחרת הוצאתי עליו טוב הרבה מה שהיה צריך, ולנדונא הפרותי מאד אדומים — ועשה שידוך ה"ן בבראה, לקח בת ת"ח וירא שמים, אך עד עתה לא זכה לבנים. — מתחילה קבע ישיבה בארץ פולין ע"ן באגרת יט"ז דף 7 ואח"כ ישב על כסא הוראה בק"ק פודרהייין, עדות ביעקב דף 77, שם קובל על הרח"ג ר' יצחק הורוויטין אשר נתקבל לאב"ד ב"ק, כי בנו ראוי יותר לאיצטלא זו — מפודרהייין נתקבל לרב אב"ד בק"ק לונדין, והנה הרב החכם מהר"ד חיים נתן דעמביצער בספרו כלילת יופי דף 94 הביא שם ראיות שלא היה ר' ולמן רב בק"ק לונדין, רק בבחבנס"ת דקהל המבורגער, ויפה כיוון בזה, כי גם במגילת ספר נמצא בן בפדוישת, שאביו היעבי"ן במגילת ספר דף 209 כתב וז"ל:

בהודיש ניסן (החיינו משנת תקס"ה) נתקבל בני הרב כה"ה משולם ולמן ב"ר לרב ואב"ד דק"ק המבורג שבלונדון טוב על ידי השתדלותי ופעולתי בעזרי זמן מה, וכבר היה אחר היאוש, כי היה לו כמה מתנגדים מצד ב"ה"כ דוקספלעס שגפרדו מהם, וקבלו לעצמם אב"ד ר' טעבל' ישיב מפודמייך, אבל מאת ר' הוהה זאת היא נפלאה בעינינו שלא היעילה כל התחכמות והתנכלות הצד המתנגד לבטל מגיוו — גם אחר שכבר נתקבל כהונן קשרו עליו קשר, וכתבו לו איזה יחודים מן הצד הג"ל אגרת מרד ומיאון בהתראה שלא יבוא אליהם, כי יסרבו בו כו' אך הצד אחר רצו בו המה הדורבני ורוגזו על ככה שלא אישניה במעשה תעוועים של המתנגדים, וכן עשייתו והוהרתי את בני שלא יפנה לדברי האגרת המכוערת, ועשה והצליח ת"ל בא עד הנה, ושבת אצלם בהג השביעות הלז וכל הנכבדים ד"ק עשו לו כבוד ומצא הן בעיני כל רואיו, ונסע מזה והגיע למקום חפצו וכסא כבודו בחצי תמוה, ונתקבל בכבוד גדול, וישמחו בו ששמחת הקציר, והעם התולכים בחושך ראו אור גדול, והפליגו ממנו מאד, והגיעני משם אגרת שגם האויבים נהפכו לאוהבים."

עד איזה זמן היה רב בק"ק לאנדון לא יכולתי לברר היטב, רק בשנת תקמ"א כתב הסכמה על ספר תפארת ראש חלק שני והורם ישראל משולם ולמן באמ"ו הגאון מ"ו יעבי"ן נ"ע החנה בק"ק המבורג ומצ"ח בק"ק לונדאן, והנה שמעתי

תק"ל לפ"ק באו פ"מ וגומים השלש קהלות עם שטרי הרשאות בידם, לעמוד בדין תורה בפני ב"ד ממוצע השווה לשלש קהלות, אודת טענות ותביעות והפדשות שבין ג"ק. בהסכמת פ"מ דמ"ק נבדלו בזבל"א ובזבל"א שני הדיינים, הדיין מק"ק אלטונא ר' ישעיה יפה ברעסלא ומק"ק ווהנדסבעק ר' יוזפא בל דניאל, והגאון היעב"ץ היה דיין השלישי. משך המשה ישנים נטאו יתמי הדיינים עם המכודים מקהל לערוך ולסדר הדינים לטובת ג"ק. וכל ענין זה נמשט בספר דברי אמת ישלום ומשפט מהיעב"ץ. — ונדפסו ממנו הדושי תורה על איזה מסכתות, אשר הביא ראשית פרי עטו לבית הדפוס, בספר אמתחת בנימין. ור' יוזפא כתב הקדמה נאה במליצה ישרה לכבוד הרב המחבר ספר אמתחת בנימין, ובסוף הספר הביא ג"כ דרוש אשר דרש בבח"כ דק"ק וואנדסבעק בחינוך ספר תורה אשר הקדיש הותנו ר' יוסף ש"ס בשבת בראשית שנת תקכ"ז. ר' יוזפא נקבר בוונדסבעק וזה נוסח המצבה :

פ"נ הרבני המופלא המופלג בתורה מהו' יוזפא בן דניאל
יושב בית המדרש דינא דק"ק וואנדסבעק והמבורג. ויוסף
הוא המשביר הרב המאור הגדול הרף ובקו ככל הדרי
תורה — נפטר בש"ק ונקבר בשלום יום א' כ"ג מנחס
תקנ"ב לפ"ק תנצב"ה.

72) הר"ר שמעון בר' יונה יושב בהמדר' באלטונא. כאשר נכתב
בפנקס דקברנים
היה ר' שמעון למדן מופלג, הרף עצום, שלא מש מאהל של תורה, תופס ישיבה
בבהמ"ד עד ימי זקנה וישיבה. נפטר ביום ד' י"ב אייר תקנ"ג לפ"ק. נקבר באלטונא
קעניגשטראסע No. 2718 ז"נ המצבה :

פ"נ אויש ישר הולך תמים — הונה בתורה לילות וימים
— יושב באהל של תורה בקהילתנו — גמר וסבר
באודייתא — ולמד תורה ברכים ערבי נעימים — נפטר
בשם טוב משמעון היה התורני בה' שמעון בכח"ר יונה
נ"ג ביום ד' י"ב אייר תקנ"ג לפ"ק תנצב"ה.

73) הר"ר משה מנחם מענדל דיין ויושב בהמדר' ב"ק אלטונא.
הר"ר מענדל בנו של ראובן הנקרא ר' מענדל רובערט, היה מתחילה
דיין בק"ק בערליץ, אה"כ בא אלטונא ונשא בתו של ר' משה היילבוט ישיהו יושב
בהמדר' דקלויז הדיש בהמבורג. ונתקבל לדיין דקהל אלטונא בסוף ימי הרה"ג ר'
יהונתן, כי נמצא התימחו בפנקס דברי הימים עם התימת ר' יהונתן ור' לוי לאנדאן.
כל ימי הרה"ג ר' רפאל בהן ישב בב"ד. שלשים שנה למד בקלויז דק"ק אלטונא.
גם הוא בא אל החתום על הכרוז הנדפס באלטונא להחרים את המחבר ספר מצפה
ישראל. ונפטר זקן ושבע ימים ביום א' דפסה שנת תקנ"ד ונקבר בקעניגשטראסע
באלטונא No. 3090 מצבתו נדפסה בא"פ.

יהונתן, בדרך כל הרבנים ישנו במישך מאה שנים, כולם מצאו מקום מנוחה זה
 אצל זה, בן הוא בחלק הישן בקעניטשטראסע וגם בחלק החדש רק ר' יצחק הורוויטץ
 אשר כהן פאר אחר ר' יהונתן הוא לבד נקבר בשורה אחרת ההנוקה מר' יהונתן?
 אבל הטעם כי פירש דניק לא רצו לקבור את ר' יצחק אצל ר' יהונתן, שהוא בא
 על החתום בעיר כראד נגד ר' יהונתן, ואע"פ שאחד זה נחרט בדבר הזה כמ' באשר
 באמת התלונן עליו היעב"ץ על זה, מכל מקום לכבוד האב"ד ר' יהונתן לא קברו
 את ר' יצחק אצלו אבל הרב ר' דוד בערליץ, שהוא אז בדעסו, והיה אוהב להאב"ד
 והצדיק איתו, הוא מצא מקום מנוחה אצלו. — ואחרי לתולדות ר' משה פרענקל,
 הוא זכה שכל בניו הלכו בדרכיו נעשו גדולים בתורה ואנשי שם, בני האחד ר' משה
 פרענקל היה פירש מפורסם בהמבורג, עיין עליו בספר פני תבל, וגם בספר חב"ל
 להחיות, כולם מפארים את כבוד גדלו וצדקתו. ר' שלמה האריך ימים, נפטר בישיב
 יום ה' ראשון דימי הגבלה שנת תקמ"ט, ונקבר בקעניטשטראסע אלטנא No. 3037.
 ז"נ המצבה :

כיום שלמה — כתר שם טוב — שיר המעלות לשלמה
 — כתר תורה — הנה מדתו של שלמה — כתר חכמה
 — ישלמה נקרא יודיה, אישיו מי שבא לכאן ותלמודו
 בידו — שכיחא כאן במקום אחד תורה וגדולה —
 קמד תורה וגרם תדורא, יומם ולילה — כזה בן מזה
 ריכא ובר ריכא מנה בן מנה — הלך ראשון לבית
 הכנסת ולבד"מ ויצא אחרונה — פועל צדק — ר' יודף
 צדקה — עובד מאהבה — נוה למעלה — קנה חכמה
 — לבש מדע — איש חיל ישלשת היוחסין מוכתר
 בנימוסין הרבני המופלג בתורה מהור"ר שלמה פרענקל
 בן לאותו צדיק מפורסם מהר"ר הירש בנימין מבערליץ
 משפחת רם, נפטר ונקבר בשם טוב גדול יום ה' ראשון
 דימי הגבלה שנת תקמ"ט לפ"ק.

71) הר"ר יוסף בר דניאל יושב בהמ"ד החדש בהמבורג, ודיין
 דמ"ב וואנדסבעק והמבורג, מהדיינים המפורסמים בני"ק היה
 גם הדיין מהור"ר יוסף בר דניאל, מקום מיטבו היה בהמבורג, והיה דיין לאנשי ק"ק
 וואנדסבעק, ככל שבועה בא לאלטנא לייטב כב"ד, בשנת תק"א מצינו את שמו
 בתוך החתומים בקאמפראמים להצדיק את האב"ד בשנת תקט"ז, נתיסד קלו"ז החדש
 בהמבורג, ובשנת תק"ך נבחר ר' יוסף בר דניאל לייטב בהמד"ש החדש, והנבאים
 הקלו"ז התרו איתו ושלחו השמיט ר' ועלימאן אצלו להודיעו, שמהויב ללמוד שתי
 ישעות קודם הצות בבחמ"ד, ובפירוש חוסנם מהנבאים, אפילו בימא דניא שצדוכים
 לילך קודם הצות או לאחר הצות ילמדו שתי ישעות לאחר הצות, עכ"פ התדיר לא יהיה
 הנ"ל, אם ילכו קודם הצות ילמדו שתי ישעות לאחר הצות, עכ"פ התדיר לא יהיה
 בטול (פנקס דקלו"ז החדש יושן דף 20), כמות הרב חמ"ר ר' יצחק הורוויטץ בשנת
 תקכ"ד לפ"ק הספידו ר' יוסף בר דניאל על פי פקודת הקהלה דאלטנא, בשנת

של שלמה, והנה ר' שלמה היה עשיר מבית אביו, ובימי בהרותו התעורר לפור
מונו לזכות הרבים ולרפוס ספרי הרמב"ם ולא משום רווח או הנאה הרפוס, אלא
ונתנו היתה להפיץ התורה, וכן הביא לבית הרפוס עם אחיו ר' דוד בערלין את
ספרו קרבן העדה, על הוצאות שלהן.

נתישב בק"ק המבורג והיה משאו ומתנו באמונה והצליח בהרבו ונבחר לראשי
עם להיות נבאי צדקה ובפרט השניה על לומדי תורה שיהיה להם פרנסה
מצויה.

הנה אע"פ שהיה שאר משפחתו של היעב"ץ, שאמו של היעב"ץ היתה בתו של
הרה"ג ר' שלמה זלמן מירלס, אחיו של ר' בנימין מירלס מבערלין, וגם היה
למיד מובהק מהרב הג' בעל פני יהושע, וגם ר' שמואל היללמאן היה מאוהבו
נראה מדבריו בהסכמה שם, בכל זה בעת המחלוקה היה ר' שלמה פֿרענקל בצדו
של האב"ה, והתם את עצמו תחת הקאמפראמיס כנמצא במכתבי הארחוון — ושקר
והלט כתבו תלמידי היעב"ץ בהתאבקות, וגם במכתבם לאנשי העצה בהמבורג שכתבו
גם, שאין אחד מרבני אישנו עומד בצדו של האב"ד ר' יהונתן, ובמכתבם כתבו
גם הרב המפורסם מהור"ר דוד פֿרענקל אב"ד דק"ק בערלין הוא נגד ר' יהונתן וזה
שקר. עיין בהתאבקות דף 231 מה שמודה המחבר בעצמו בכתבו שם: „גם לשאר
קרוב אליו הוא הרב ר' דוד אב"ד דבערלין כתב האיש תם אח"ה ועי"פ הכרה שנפיה
ותו בדברים פ"ז ר' נעטשלק מהותנה ולא ישע ולא פנה לעמוד כפרין, וזרתי עבד
סתויה דלא נטפל לעושי מצוה, אף נעשה חבר למוסרות, להחזיק ידו הרשע מכת
ולו, וענה קשיות להרב כאמטטרדם אשר העיר לו איזן ג"כ להיות מעיר למורה לבא
עדות נבוכי כח עושי דברו והתנגד לו בכל עוה עם שלא השניהו עליו והשבהו
אין. וכאמת ר' דוד פֿרענקל אב"ד דק"ק בערלין היה ממזדיקי האב"ד ר' יהונתן
ואיה לזה, שהרב ר' יהונתן הספיד לר' דוד פֿרענקל וקרא עליו מספר תמזוים
רפס ביערות דבש דף 70. וכמו שהיה ר' דוד פֿרענקל בעהמ"ס קרבן העדה בצדו
של האב"ה, כן היו עוד רבים מאישנו בצד ימנה כמו כל ב"ד דק"ק האלבערשטאט,
יין אייערבאך, נעשיכטע דער יודען האלבערשטאט, הרב הג' אהרן מנוע צבי בעהמ"ה
גהת אהרן על ערוך משך, שהיה אח"כ אב"ד בבערלין, ומתחילה רב בקהלות גדולות
אשכנז, ולכן שפך היעב"ץ חמתו עליו כסוף ספר מטפחת וז"ל: ועתה קמו עליו
על תלמיד היעב"ץ) עדת מרעים בק"ב ראשי תובות בקהל בערלין, הרוצים
ק"ב ותפלות, ובוודאי המה מכת הארורה ש"ץ שר"י, עם רבם הכסיל האב"ד שם,
אשר החזיק באזני כלב כו', סימן לשוטה מילין על גבו מילין, תראה אשר ערב לבו
טפיש הווא, להציג את שם המין צורר היהודים אשר הלך לתופת, לאות ולמופת,
הוא מאנשי בריתך, ברית הדשה לכפור בתורה רווחו הקשה, וזה הבער פוגע ונוגע
מלאכי אלוקים, ובהוד גדול הדור כמו"ר יהושע וצ"ל אשר היה גם רבם של ק"ק
ערלין, באמרו עליהם, שרברו על צדיק (דהיינו הרה"ג ר' יהונתן) עתק בנאוה ובוה
מק לשונם כו"ה, גם הרב ר' דוד בערלין אחיו של הרה"ג ר' ישעיהו פיק שהיה אז
ב"ד בדעסוי ואח"כ בניק היה מצדיק את האב"ד ר' יהונתן, כי שמעתי מפי הדיין
זקן ר' יעקב, הטעם, למה לא נקבר הרה"ג ר' יצחק הורוויטין סג"ל, אצל הרה"ג ר'

משנתו לחדש דבר ביומא טבא לרבנן — ה"ה הנגיד
והטפסור פו"מ התורני והרבני מהור"ר יהואל בן המנחם
כה' זלמן וואלך אשר נפשו יצאה במקרה טהור ע"פ
סמוך למנחה בבואו מבית הטבילה אל ה' אלקים עלה
ושב לעפרו ביו"ט ישני של פסח ישנת הבוא אל מנוחתו
לפ"ק. (תקמ"ט)

והנה בצוואה שכתב ה' יהואל וואלך בעצמו שנתחלקה לישני הלוקים חלק האחד נקרא
מדור העליון, כולל דברים טובים להשארות נפשו, וחלק ישני מדור התחתון,
כולל דברים בענין הלוקה בין יורשיה במדור העליון, דף 16 כתב: ותלמוד תורה
נגיד מולם, וזה חלקו מכל עמלו ונדד שלשים אלפים שוק לצרכי בהמדרה, מלבד
הכתים שהקדיש לתועלת בהמדרה וצוה שילמדו בתמידות ישם שלשה רבנים לומדים
מופלאים, והראשונים בהר הוא בעצמו. הראשון היה הרבני יצחק אביד דק"ק
הראשון, הישני הרבני מהור"ר יצחק איצק אביד דק"ק ווארש במדינת פולין והשלישי
היה הרבני מהור"ר יעקב מורה צדק ברעניבורג. ועוד היה מעות שילמדו בקביעות
איוה לומדים בבית מדרשו הרב הדיין מהור"ר יעקב ווארשי, והרב הדיין מהור"ר אשר
פרענער. הצוואה הזאת מלאה דברי מוסר, ואהבת ה', מתוכה נראה שכל ימי השתוקק
לקיים ואהבת את ה' אלקינו בכל לבבך ובכל מאדך, לא נהנה מהעולם הזה יותר
מכדי חייה אבל הספיק ללומדים פרנסה מצויה לערך אותה הומן, היה אב ליתומים,
ולבנות עניות, לכל בתי מדרשות בהמבורג ואלטונא נדר בחייו סך ממון, כאשר נבנה
קלוו י"שן בהמבורג היה הוא נבאי הראשון, בצדקתו והסידרתו ביקש מיוושיה
והאפי"טראפסים, שלא ינשאו בנותיו לעם הארץ, אלא למופלג בתורה והחיל הטאץ
ממשפחת מיוחסת, ואם יהיה קשה לוונם, אז ידחה היחוס מפני תורה ויראת ה',

70 הר"ר שלמה פרענקל המביא דפוס הרמב"ם ויש"ע דפוס

יעשניטין. ה' שלמה היה בנו של הרבני המפורסם ה' צבי הירש
בנו של הרבני המופלג בנימין מירלס מבערלין, והוא כבר הבאתי אצל הרבני אביד
דק"ק מהור"ר שלמה זלמן מירלס — אחיו של ה' שלמה פרענקל היה הרב הנאמן
מהור"ר דוד פרענקל אביד דק"ק בערלין בעהמ"ה ספר קרבן העדה על היושלת.

בנערותו למד ה' שלמה אצל הרבני מהור"ר יהושע בעהמ"ה פני יהושע, כאשר כתב
הפני יהושע בהסכמה על דפוס הרמב"ם וו"ל: לכן כהיום הזה הקרה ה'
לפנינו מקרה טהור נכרא ה"ה האלף התורני כ"ה מהור"ר צבי הירש במהור"ר בנימין
מק"ק בערלין, ובודעי ומכירי קאמינא — וזרזו בנו הבהור החשוב המופלא מהור"ר
שלמה אשר ידעתי בהיותו יצק מים על ידי בשכתי על כסא ההוראה בק"ק בערלין
— אחיו למד בישיבה בק"ק פינדא אצל הרבני ה' ברוך כהנא ראפאפארט, כאשר
כתב בהסכמה על דפוס רמב"ם וו"ל: נדרשתי לאשר שאלני מן התורני הרבני כה'
ה' צבי הירש בן חמי זקוני המנוח מהור"ר בנימין ז"ל מבערלין, אודת בנו תלמידו
יהודי הבהור חשוב ומופלא מהור"ר שלמה ובודעי ומכירי קאמינא בהיותו פה אשר
מדרכו לעסוק בתורת ה' תמימה לילה ויומא ועלה על רעיונו קרינא דאגידתא איהו
להו פרונקו לומות בו הרבים — וכן העידו כל גדולי הדור על חיפנותו וצדקתו

מתנה בארנו של זהב עם אלף האללענדישע דוקאטען. והמלך קיבלם בכסף פנים יפות, והבטיח להם לעשות תמיד חסד עם הג'יק ולדרוש בשלומם, וגם הסכים לבא ביום רביעי בשבת בבית הכנסת הגדולה באלטונא, ובבית הכנסת הקטן לפני הארון בימה, עם כסא המלך (טראָן) ומעטרים אותו במיני יופי במשי בכסף וזהב. וספרי תורה לבישו במטפחות יקרים וכלי כסף, ובערב היו הנרות דולקות, וכל ראשי העיר ופרנסים ונכבדי הג'יק מכוונסים לקבל את מלכם, ובאשר הדרך רגלו בבית הכנסת מתהילים התקן עם המשוררים עם כלי זמר לומר שיר לכבוד המלך. ובאשר ישב המלך על כסא המוכן לו אז עמד הפרנס ר' יהואל וואלך לפני המלך ומסר לו את שני השירות אשר הכירו לכבוד המלך, ודיבר אל המלך, אנשפראכע, נתן לי תודה על הסדו וטובו שהטיב עם היהודים — עיין בדברי הוים דקהל אלטונא.

בשנת תקל"ל לפ"ק ישבו לדין השליש קהלות בענין מסות ובית החולים ושאר הדברים שהיו בשותפות מימים קדמונים, והיו שלשה דינים והמשה מורשים, ר' יהואל וואלך היה מורשה מקהל אלטונא, והיעבי"ן כספרו דברי אמת משפט ושלום דף I. 4. הביא בזה הלשון: "אז פתח פיו פ"ו ר' הר"ו (ראשי תיבות ר' יהואל וואלך) מרישה דקהל אלטונא נדברים כאלו בקול, ואמר אלי אף אם יעמוד מרע"ה מקבדה, לא נכל לעשות דבר בענין הזה, אם לא בהצטרף קהל וואנדויבעק אלינו להגיש גם תביעתנו וטענותינו נגדם לפני הבי"ד לעשות משפטינו בכלל, כי כל הג'יק קטורים זה בזה בענינים הללו, ולא יועיל מאומה אם נבא לעיין משפט לשינונו אם אינו עמק שזה לשלשטנו ומשפט אחד לכולנו יושם הביא היעבי"ן כמה פעמים דברי ר' יהואל וואלך אשר כלכל דבריו בהכמה ובמשפט — והנה עם כל זה שהיה טרוד בטרדו צבור, עיקר עסקו היה בתורה, וקיים והגית בו יומם ולילה, ובאשר הגיע לימינו נגנה אז נתן דעתו לבנות בית לה' להגדיל תורה ולהאדירה, ולא המתין עד ימי חזקנה ליתן לקרן קיימת אחר מותו אלא בימי נבחרתו נדר מהוננו לכבוד צורו וקונו ויסד בית המדרש שישבו בו תמיד שלשה לומדים וגם הוא למד עמהם.

והו בערב הפסח שנת תקמ"ט אחר הצות אפה מצות שמורים בדיעות, והכין את הסדר, והיה שולחנו בשולחן המלך, בו ערך לאורחים ועניים שלהן גדול, אגולה קטנה מכסף היה לו עם הבית של כסף ישבו הלך מכוס לכוס למוזג יין לאוכלי שולחנו, ואח"כ הלך למקוה לטוה את עצמו כרגל, ובשובו לביתו יצאה נשמתו בטרה.

ונקבר בקעניגשטראסע אלטונא No. 3036 ז"נ המעבה.

מצבת אבן מעשה הכונים בית המדרש לפ"ק.

ידיד ה' בעיני אלוקים ואדם יקר — יהואל בנה בית האל למדרש הוא עיקר — יום יום לשקוד על דלתותיו ולתלמודו בידו — אלוף בינה לעתים מוקוד הבנן בכל מאדו — ופה נוף בצלו על חכמה של הכסף — חובשי בית המדרש להספוקים לא יסף — יעין נדיבות הוא על נדיבות מפזר ונסף — אביר הנביר היה לאהיו נשיא לכל לראש — קמד צדק צדק דרך משביל אל דל ודש — בר אוריין לפלפל בהכמה כצורכא מרבנן שלמ"ה

פ"ג ידא הטא מענדיג עד יום מותו — ד'תנבר כאוי
בכל עת לעבודת בוראו — ד'הצנע לכת עם קונו
היתה מרתו — ד'רך תמים הלך ועשה נחת ליוצרו —
שאר האותיות נמחקו ולא יבולתי לקרותן.

בנו של ר' ליב פראנק היה האיש המופלג בתמימות ויראת ה' אשר הרהיג ר' יעקב
עטלינגער העיד עליו שהוא מיוחד בתמימות ובמידותיו הטובים, כהר"ד מענדל
פראנק — בהדושי תורה אשר ביד יוצאי הלצו של הדיין ר' הירש פראנק ובנו ר'
משה פראנק, נמצא הזכור אחד נושם No. 2 על ס' בראשית דברי אגדה מהרב
הג' ר' יהונתן אשר לא נדפסו עדיין. —

(68) **הר"ר יצחק שוואב דיין דסי' וואנדסבעק והמבורג**
ר' יצחק היה דיין בקהל המבורג לאנשי ק"ק וואנדסבעק, ונמצא
התימני בפנקס דברי הימים דק"ק המבורג משנת תקמ"ז בענין ברוי הגבאים תחת
התימת הרח"ג ר' רפאל כהן, גם התום בעניני תביעות דק"ק וואנדסבעק מק"ק המבורג
ר' יצחק שוואב היה חתנו של יושב בהמדר דקלוז יושן והרש מהור"ד יצחק ננצהוויץ.
והוא מת יום ב' י"א אדר תקמ"ט בהמבורג, נקבר באלטנא קעניגשטראסע 0080.
נ"מ נדפסה בא"פ, והוא נקבר אצל הדיין מהור"ד הירש פראנק. —

(69) **הר"ר דודא וואלף מיסד בית המדרש בהמבורג בעהמ"ד**
ספר בית הלוי שלשה חלקים. ר' יחיאל וואלף בנו של
התירני הפינס המפורסם שלמה זלמן וואלף מגוע יקרים, אבותיו היו מייסדי קהל
אלטנא, בילדותו נתגדל על ברכי תורה, ולמד בישיבתו של הרב הגאון מהור"ד
יהונתן אייבנשיטיץ, כאשר הביא בהקדמת ספרו אשר עדיין מונה בכחב יד בבית
המדרש ד'חיאל וואלף, ואהבה עצומה היה לו כל ימיו על רבו המובהק, ותמיד
תהלתו בפיו ובשעת המחלוקת עמדה כל מיטפתו בצד ימין של האב"ד, ר' יחיאל
אסף הכמה ימדי, גם הצליח בעסקיו ועוד צעיר לימים נבחר לפינס בק"ק המבורג
מלבד זה היה מתעסק במלאכת ר' באמנה, והיה מוחל מומחה כאשר נמצא תמונתו
עם האומלל בודו בבית המדרש ד'חיאל וואלף, מספרו היה עם שרים גדולים, כפרש
במעקלענבורג אצל המלכות היה כמעט נכנס ויוצא ונקרא בשם האפיוועלענד,
ושמעתי מהמנוח ר' חיים ווייס, שהוא שמע מיושב בית המדרש הזקן ר' ישראל
שפעם אחת נתפס יהודי אחד על ידי בלבלול שקר ונתחייב להריגה, וכאשר שמע
ר' יחיאל וואלף מזה המעשה, והיו כיום ערב שבת, מיד עשה ישאלה אצל הרחיג
רפואל כהן, והוא הורה לו שמתוך לו להלל שבת להציל בר ישראל מעונש וסכנה,
וידבוש את סוכו ורכב יום ולילה עד שהגיע למעקלענבורג, ומד לקח לו ארזיענין
אצל השררה ולא זו משם עד שעלתה בידו להציל נפשו של היהודי ממות, וכמעט
שלשים שעות רכב בלי ליתן מרגע לנפשו ולסוכו, ולא אכל מאומה עד שהציל
את נפשו של הישראל. —

בישנת תקכ"ז היה באלטנא המלך קרישטיאן השביעי, וכיום ר' תמוז הלכו אצלו
לארזיענין שלשה הפינסים, ובראשם הפינס ומנהיג ר' יחיאל וואלף —
השנים האחרים היו ר' חיים בערנל ור' הירש ברעסלא — ומביאים אצל המלך

עמהם שיעור עיון בש"ס כאשר כתב בנו ר' משה בהדושי תורה על מס' ביצה. וזהו החדש הדושי בתורה אשר כתבן על הספר, בפרט על מסכת הולין, המוכנים המכונים עם מפתחות בסופם, והם ביד נכדו הרופא האקטאר פראנק נ"י רוב הדושי תורה שלו כתב בהיותו קצין סוחר ממסחרי הארץ, כי מס' הולין התחיל לכתוב בשנת תקל"א ונמך בשנת תקל"ה. בשנת תקכ"א מתה עליו אישתו ראשונה, ובשנת תקכ"ב נשא אישה שניה מרת שרה בת הנובה הקהלה ר' לוב דישער.

בשנת תקל"ז לפ"ק נבחר בקלויז ליושב בהמד"ד דק"ק אלטונא, ושנה האחרת נתמנה לדיין הקהלה על פי הרה"ג ר' רפאל כהן, התימתו נמצא על כמה פסקים מיד אחר התימת ר' רפאל כהן. ובפנקס פראטקאָלל דף 86. גם הוא היה אחד מהרבנים המקנאים קנאת רבם ר' רפאל כהן נגד מהכר ספר מצפה יקתאל.

הרבה שנים היה מדוכה ומעונה ביסורים, ועל דיו כך הוצרך לעזוב משא ומתן שלו, ככל זה התמיד מאד בתורה, ואם שהיה בעל יסורים, לבש כגבור חלציו, וקם בחצות הלילה לקונן על הורבן הבית, ולמד כל הלילה, כן נהג כל ימיו עד שיצתה נשמתו בטהרה ביום ה' אייר תקמ"ה לפ"ק נ"ב מדפסה בא"פ.

בנו האחד ר' חיים היה נער מופלג אשר כתב הדושי תורה שתדוש והוא עוד צעיר לימים. בנו השני ר' משה פראנק היה תלמיד מובהק של הרב הג' ר' יהונתן והביא כמה הדושי תורה מרבו הג' ר' יהונתן בכתבי ידו. ר' משה זכה לתורה וגדולה במקום אחר, הרבה טרה ועמל לטובת הקלויז, שהיה בה גבאי. בנו השלישי ר' לוב פראנק היה צדיק תמים, יראי ה' הנהנה מגיע כפיו. ויהי בימי הרעה של פראנצער זייטע בעלאנערונג בהמבורג, הוצרכו הרבה בעלי בתים לנוס מהעיר, ובתוכם גם איזה לומדים מיושבי בהמד"ד הקלויז ישן החדש בהמבורג. ואנשי אלטונא עשו חסד עמהם לקבלם בבית המדרש ללמוד שם, ונתנו להם כדי סיפוקם להחיות את נפשם. אחר שעברו ימי רעש המלחמה, הותר ליושבי המבורג לשוב לביתם, והזרו גם הלומדים לבית מדרשם. ובאלטונא הסכימו הגבאים עם הפרנסים דקהל, לברור ליושב בית המדרש איש אשר יהיה ג"כ ראוי להוות ראב"ד ודרשן, יען שאחר פירוד המבורג מאלטונא בשנת תקע"ב לפ"ק לא היה לקהל אלטונא רב מיוחד. ובין כך נבחרו בקלויז ארבעה נשים מלומדי העיר, על תנאי שלא יהיה להם הזקה בקלויז. ונבררו אלז' ד' הלומדים ללמוד שיעורים כסדרם בקלויז בערב ובבוקר, ר' פסה כהן, ר' נמליאל בר נמליאל, ר' יעקב שוהט ור' לוב פראנק, וכל אחד קיבל עשרים שוק לחודש. ר' לוב פראנק ישב גם בבית דין בימי ר' עקיבא ווערטהיימר, בכל שבת היה דורש בחברת לוי' המה, ונמצא ממנו דרשות מעניני ג"ה, והוא מת אור ליום ג' ב' אדר האשון תקצ"ז לפ"ק.

בפנקס דקברנים נכתב: אור ליום ג' ב' אדר ראשון נפטר האיט הוקן החסיד התורני אשר כל ימיו לא פסק פומיה מנידסא, השנים והערים בבחכנסות. מהור"ר אברהם שאול לוב בן לאותו צדיק הדיין מהור"ר הורש פראנק וצ"ל ונקבר בבני יבמספר גדול ביום ב' אדר ראשון וגופו הקדוש מונה מצד ימין של הגאב"ד מהור"ר עקיבא — נקבר בקעניגשטראסע אלטונא No. 1422 וז"נ המעבה:

דק דחה לה על שהיה זה דוד בצדו של האב"ד מאחר שאבותיו היו מיסדי קהלה ודני
היושב שנים אבותיו של היעב"ץ פעלו הרבה לטובת הקהלה. ומטעם זה היה ראוי
לבחרו לשוב על נהלת אבותיו — עיין בבית יהונתן הסופ"ר דף 5 — וגם ר' דוד
ישראל חתם עצמו על האגרת הנדפס בלוהית העדות — והושלשי אברהם נוגנהיימ
בבר הבאתי למעלה.

וה' אליהו אפפנהיים מת בוקנה טובה ונקבר באלטונא קעניגשטראסע No. 3134.

פ"נ אי"ש נאמן שמו הטוב נודע בעדקו — אביר הרועים
וגדול לאל — מגדול ענותו מסותרת צדקתו בהטבתו לכל
ישואל — ומי כמוהו מורה בדת אמת ובחכמה לו
כה ולאל — אלוף בינה אלוף נחת פו"מ לבית
ישראל היה מהור"ר אליהו בן כהן מנחם מענדל
ו"ל אפפנהיים נפטר בי"ק ב' טבת ונקבר למחרתו
תקמ"ג לפ"ק.

המצבת הזאת וגם מצבת אשתו מרת הוה שמחה ה' כסליו תקב"ט ישנה נדפס
במאנאטישויפט מאת פראפעסאר קויפמאן.

66 הר"ר משה היילבוט דיין ויושב בהמדרש דקלויז יש
בהמבורג. ר' משה היילבוט היה אחד מהראשונים היושבים בבני

המדרש דקלויז ישן בהמבורג, והיה מתמיד מאד בתורה, וגם עסק בנ"ח והיה גבאי
החברה קדישא דקברנים, וגם גבאי הני"ח ביקר הוליס, ויצאה נשמתו בקדושה בליל
שבת קודש ט"ז טבת תקמ"ג ונקבר בקעניגשטראסע אלטונא. No. 4391.

מצבת קבורת הישיש וזקן זה ישקנה חכמה — התורה
הוכל עסקו בו ובנמילת הסדים חסד של אמת הדין
היושב בבית המדרש גבאי הני"ח מהור"ר משה היילבוט —
ומשה עלה אל אלוקים וכבתה שמשו של משה לאחר
שקדש וקרא פ' ויחי ליל יש"ק ט"ז ונקבר ביום א'
תקמ"ג לפ"ק.

67 הר"ר הירש פראנה דיין ויושב בהמדרש דה"ק אלטונא. ר' הירש
בנו של התורני

ר' חיים פראנק נולד בהאלבערשטאדט. בקטנותו למד אצל הרמ"ג ר' צבי הירש
ביאלע הנקרא ר' צבי הירש הר"ק בהאלבערשטאדט, ואח"כ ביטת תצ"א בית אר
דגלו לילך ליישיבת הרה"ג ר' ברוך כהנא ראפפאפארט נק"ק פיורד. יש למד בשיקוד
דבה עד שהגיע לשמונה עשר לחיפה, או נשא את מרת מיכלה בת ר' מנחם ונתישב
באלטונא והתחיל משה ימתן עם קאפ"ע שקנה מהספינות הבאות מאיטליען, והצליח
במסחרו. אבל עיקר עסקו בתורה וקיים בעצמו היו נמנע בעסק ועסק בתורה. כח
ימיו התנהג בהסודות, אחד תפילת שהרית למד עם בניו פרק הוכת הלכות, כאשר
כתב בנו הצעיר והיום ר' חיים על עמוד הראשון בהוכת הלכות שלה ואח"כ למד

ר' אליהו אפפנהיים ראה, שעל ידי המחלוקת התורה אולה וממעטת, וכפרט
עבהמדרש הגדול אשר יסד המיו נוטל, אז הלך על ידי התעוררת הרב הגי' ר'
יהונתן, לקבץ מנדבים סך ממון הנצרך להקים מחדש בית ישמנדלוס בו תורה, והרב
הגי' ר' יהונתן הלך בראש ועדב שמונה טהאלר לשנה, ומי ראה אלו יוצאים לקראת
התורה ולא יצא אחיהם, לכן עלתה בידם ליסד בית המדרש הנקרא קלויו ישן
בהמבורג. בשנת תקי"ג נגמר הדבר ובשנת תקי"ד כבר מצינו בפדאטאקאלל שיישבו
חמשה קלויוגר בבית המדרש הזה — בענוותנו לא רצה להיות גבאי בבהמדרש זה
שלא יאמרו הבריות לכבוד עצמו הוא דורש — באגרת שכתבו פ"מ דני"ק להרב
הגאון בעהמ"ח פני הישיע להשקיט ריב ומדון ולהראות צדקתו של האב"ד, והתמו
תחתיו ר' הירץ פופערט והשני ר' אליהו אפפנהיים, נדפס בלוחות העדות דף 18 —
וגם באגרת שכתבו פ"מ לרבני פולין אשר מונה בארחויו דק"ק המבורג התמו תחתיו
דיינים ופרנסים דני"ק והשני הוא ר' אליהו אפפנהיים.

והנה עד כמה עלתה מעלת וצדקת ר' אליהו אפפנהיים, נראה גם מזה, שהוא היה
מתנגד להיעב"ץ מתחילה ועד סוף, כאשר כמעט בכל הספרים של היעב"ץ
הביא לרא"א ראשי תיבות ר' אליהו אפפנהיים שהוא הראש ממצדיקי האב"ד. בכל
זה לא מצא היעב"ץ ליטול עליו שום דופי ושמין רע, או דבר מגונה כדרכו בכל
מקום על אוהבי האב"ד ר' יהונתן, רק בשברי לוחות העדות נכתב, ש"י א"א ירדו
מנכסיו ונאחו בחבלי עוני ועני חטוב כמה, מלבד זה לא מצא שום עילה או תחבולה
נגד ר' אליהו אפפנהיים, ובאמת לא ירד מנכסיו כי כל ימיו היה עשיר ופרנס הקהלה
כאשר היעב"ץ מעדות ביעקב מזכירו בלשון הקצין פ"מ ר' אליהו אפפנהימר
גם החכם המפורסם פראפעסאר קייפמאן במ"ע מאנאטשטריפט משנת תרנ"ה דף
228 הביא משפחת פ"מ ר' יששכר בער כהן והוכיח שם, שר' אליהו אפפנהיים
הוא לבדו נשאר בנישואותיו וגדולתו ועשרו עד יום מותו — וכאן אוכיז אנב גרדיה
שמות שלשה מטיבי סעד שהלכו בראש להצדיק את הרב האב"ד.

האחד הוא פ"מ ר' נפתלי הירץ פופערט, ר' נפתלי הירץ היה בנו של הפ"מ הצדיק
מהור"ר שמישון פופערט שהיה שאר משפחתו מהרב המפורסם מהור"ר אליהו
דיין בעהמ"ח כבר בי אליהו על פרק שירה, עיין שם בהקדמה שנתן תורה לר'
שמישון פופערט שהחזיקו ללמוד תורה.

ר' נפתלי הירץ כבר נפשו על האב"ד והוא התם בראש בלוחות העדות על האגרת
שכתבו פ"מ לפדאנקפורט, ור' נפתלי מת בשנת תקי"ג וזה נוסח מצבתו קעניגד
ישראלע אלטונא No. 2978

נפתלי אילה שלווחה — פ"מ הצדיק למנוחה — תמים
דעים ולבריות נוהה — לו יאמרו כולם ככה — יבא
בשלום על משכבותם ינוחו הריץ למצות לשמור כהלכה
ה"ה הצדיק ועניו פ"מ כה' נפתלי הירץ בן כה' שמישון
פופערט נפטר ונקבר יום ה' ז' טבת תקי"ג.

השני היה פ"מ ר' דוד בן ר' יצחק רינטל משפחת רינטל, היתה ממוסדי קהלה
אלטונא, ור' דוד היה צדיק תמים, אפילו היעב"ץ לא מצא בו שום מום,

ולמד אצל הרבני ר' יחזקאל קצנאלסטיין, וכאשר הגיע לימי חופה נתן לו הפרנס
המפורסם מהר"ד ישיבני כער כהן את בתו חיה לאישה. והצליח מאד בכל הדביו
ועלה לגדולה בכל זה היה עניו ומוקיר רבני. כאשר כתב עליו הרב הדיון מהר"ח
אפרים העקשה, אשר ישב בבית המדרש של פ"מ ר' ישיבני בעיר בהמבורג וז"ל:
לברכתי תעלה לראשי המשפחות העומדים על הפקידים בצרכי בהמ"ה, בנים ובני
בנים של אותו צדיק, ראש המשפחה התורני הקצין הנכיר הנכון המופלג פ"ו מהר"ח
אליהו אשפנהיים, ע"ן בהקדמה של ספר אדני פו — וכדומה נכתב כ"כ בספר לית
הן מאת ר' אפרים העקשה, ממעלות ומידות התרומות של ר' אליהו.
וגם בספר כבוד טוב כתב המחבר וז"ל: ותשואת הן ואפריון נמשי להאלוף המרומם
הראש והקצין המפורסם ומנהיג המופלא עושה פלא בתורה ובחכמה מהר"ח
אליהו אשפנהיים נ"ה, ולמחברתי הצנועה כ"י — ועל הטוב יזכר שמו, שהטיבו עמי
בכל מולי דמיטב יש שכר לפעולתם וצדקתם, הון ועושר בביתם כ"י. —
וכאשר הגיעו ימי המדינה עמד ר' אליהו בראש וראשון בצדו של האב"ד, או חני
אליהו את מתניו כנבון, וצא ללחום מלהמות ר' מלהמות מצוה להצדיק את
הצדיק, בחומת כדול עמד הוא עם חשוכו ונכבדו הקהלה, עם קצינים ודוונים, לומדים
ישאר נבונים נגד שונאי האב"ד, כי צער לו על חילול כבוד התורה, וגם יאה מצב
ומעמד הקהלה נדרסה על ידי המחלוקת לכן אסף ראשי עם ועשה עמדם קאמפראמיס,
ונדברו י"א ר' איש את רעהו לחוק בדקי הקהלה ולגרש יוב ומדון מ"ק, ויהו ביום
ב' ניסן שנת תקי"א התאספו בהדר הקהל מאה וחמשים איש והתקשרו בכל תוקף
ועזו בת"כ לעזור איש את אחיו להעמיד כבוד הקהל וכבוד אב"ד — וזה תוכן
הקאמפראמיס וז"ל: בעצם היום הזה דלמטה התקשרנו אנהו ח"מ, ע"ן באוננו שמענו
דאם ז"ך איינע אויף וויגלר עם מראש אונטערשטאנדן האב"ן, נגד החרוזים
מ"ק לויש העתק מעבר לדף זה פערס פיהם נגד אאמ"ד הגאון הרב הגדול אשר
בנה בתלמוד מגדל — ונגד שלום מ"ק אשר בבחכמים ד"ק נכדו ננווארדין,
בכל זאת למען השלום וז"א לנגד"ש ז"ך ויני זער כלומר פארהין רעפטיטורדיך
נווען עפפערנדיך געשטעלט, או איהן אונטערשטיצן — החרשנו — דא אבר
מעכשוו ניכה אפילו איינע גלועדער מקהל דיש איהן ווא הארט אויף ליגן זאלין
העוברים בפי כרוזים ומסקי מ"ק אבזושטראפן, וועלכעס לא לבד נוכט נשעחין,
בזאנדן איינע מקהל ועלבישטן נגד הכרוזים עפענטליך האנדלן אונד זיע אלס אויף
וויגלר אנצו ועדין זיין — ומי יודע וואו זיע להבא נאך מעהר פ"ד אבזושטען האב"ן,
ועי"ב הי"ש יחדיו הקהלות באשר צוא פ"עיל עקסעמפלארע פארהאנדן, לכן האב"ן
מיר ח"מ אונס בשלאססן בהסכמה אחת מכבוד ושלום הקהלות, ומנהאן אב"ד נ"ו
בכל נפשו ומאדנו הן כד"י (כדוני ישראל) הן כד"א צוא מענטשאהרין, דהיינו לפי
ערך הידוע לנו לכל אחד מההתומים לפי ערכו בייצושטראפן, ווארצוא ויר ח"מ איינע
דעפוטירטע ווערדן נבחר זיין, מתוך שמונה ימים מהיום דלמטה. —
ומה גם זיין מיר ח"מ מחויב איינר דעם אנדערן הילפע צוא לייסטען, דאס קיינע
דייערעניץ (differenz) בעולם זיין זאל, אב מאן איינס מכל החומים למטה או
אלמע דעספאלטס זאללט אננייפן הן כד"י ישראל הן כד"ע ככל אויפן על מיטך
המישה שנים איסט אונזער התקשרות אהנע צערטרענונג אונד בים הערשטעללונג
כבוד הקהלה וכבוד הגאון אב"ד נ"ו, ונחתמו תחתיו מאה וחמשים איש. הקאמפ"ד
ראמים הוה נמצא במכתבי הארהוון ד"ק המבורג.

ממנו תשובה אחת בשי"ת יעב"ן שאלה כ"ש וראשי תיבות שם מה שהשכתי להתורני
הא"ל ד"ן דקהל אלטונא והיונו ר' אייויק ליב. —

(63) הר"ר אברהם טרויב ממשפחת מהר"י ווייל. ר' אברהם בנו של

מהור"ר סענדר אלעקסאנדער טרויב, היה ממוחסי משפחת מהרי ווייל. ואביו ר'
אלעקסאנדער ילה את בנו לעיר פראג ללמוד שם ביישיבת הרח"ג ר' יהונתן אייבנר
שיט"ן וכאשר הגיעו ימי הרעה ימי הריוב, והרב ר' יהונתן דרש ברבים דרוש המפורסם
הנדפס בלוחות העדות, וקילל ברבים את כת הארורה שבתי צבי ימ"ש, או אמר
בתוך הדרושו, אתם ידעתם כי בהיותי בעיר פראג או הסכמתני גם אני להחרים את
הכת הזו, והיה אז ביישיבתנו הכחור אברהם טרויב, אשר כעת הוא חד ממנהוגי
הקהלה וכידו עדיין טופס הכרוז מהחרם. וכן היה שהראה ר' אברהם בפרהסיא את
נוסח החרם אשר חתם תחתיו ר' יהונתן מפראג. ודבר זה נזכר ג"כ במכתבי הארדהיוון.

ר' אברהם היה נכבד מאד בקהלתנו כל יגע שהיה פנויה מעסקיו שקד ללמוד תורה
בעיון ובהריפות, כולם היו צריכים לעצתו והיה דרוש טוב לעמו ונפטר בשיבה
טובה ונקבר באלטונא קעניגשטראסע No. 2299
וזה נוסח המצבה — למעלה צורת אשכול —

מה מאד נכבדת על כן גדלת מאד — זרב הארין ההיא
מאשר הוצב לו פה קבר לכסות פני גבר חכם ועוז —
שם הבדולה ואבן הישם ספון נור הוקנים — יועין
וחכם חרישים זקן ונשוא פנים הדרת הוקן זה קנה חכמה
ומדע — כהר"ר אברהם בן המנוח כמהור"ר סענדר
טרויב ווייל נין ונכד הנאון נפטר יום א' י"ב כסליו תק"ם
לפ"ק.

(64) הר"ר אשר לעמיר. ר' אשר לעמיל מהאגילבורג היה מלמד מפורסם

בהמבורג, שהעמיד תלמידים הרבה יום ולילה למד
עמם ש"ס ופוסקים, גדיים לתיישים עשה, עד ישעלתה נפשו למרום, ביום עש"ק ר'
ח' טבת שנת תק"מ ונקבר באטטענען. וזה נוסח המצבה 3066:

פ"נ איש גדול בתורה צנא מלא ספרא — אשר לעמיל
נברא אשריו — שעמלו בתורה לא פסוק פומיה מנירם
תדירה — ומעדיק הרבים הוא מלמד כוותר הכוכבים
מאירה — ה"ה התורני מהור"ר אשר לעמיל ז"ל מהאגיל
בורג נפטר ונקבר בעש"ק ר"ח טבת תק"ם לפ"ק.

(65) הר"ר אריהו אפנהיים חד ממיסדי קלויז ישן בהמבורג.

ר' אליהו אפנהיים ממשפחת רם ר' דוד אפנהיים בנו של הפרנס
מהור"ר משה מנחם מענדל אפנהיים בהמבורג. בילדותו נתגדל על ברכי תורה,

בפנקסי דברי הימים דקהל אלטונא על צוואות ותקנות. בעת המחלוקת בין הרה"צ
 ר' יהונתן זכין הרה"צ יעב"ץ עם ר' ל"ב פפערדטש בענין של הראב"ה, וסבל בהמבורג
 ביושם הרבה על זה. וסח לי הרב הישיש מהרה"צ שמשין נאטאן מק"ק המבורג,
 אשר היה נכד להדין ר' ל"ב פפערדטש, שיטמע מאביו שהרב הנאון ר' יהונתן אמר
 הרבה פעמים לר' ל"ב פפערדטש, שאם יש את נפשו או ישתדל להביאו על כסא
 רבנות באיזה קהלה במדינות ארטנא, כי ראיה הוא ליישב בראש קהלה גדולה אבל
 ר' ל"ב השיב בענותו ובאחבתו להרב הנאון ר' יהונתן, כי טוב לו ליישב בעלו
 ולשמוע תורתו וחכמתו מכל כבוד שבעולם — בשנת תקי"ג נתוסדה קלוז' י"ן
 בהמבורג, ונבחר ר' ל"ב ליישב בהמדר הזה, ושלוש שנים אחר זה, בשנתתוסדה קלוז'
 הנקראת קלוז' חדש היה הוא הראשון שנבחר שם לראש ישיבה.

למודו של ר' ל"ב פפערדטש היה כאחד מגדולי הדור, על כל קוץ וקוץ דרש תילי
 תילי הלכות, וכל דבר הקטנה היה מפרש על דרך הפשט. ויגע בלמודו עם
 התלמידים, והדושי תורה שהעלה מצידתו הרבים בשנת תקכ"ה, והסביו עליו הרה"צ
 ר' יצחק הורוויטש, ואה"כ הרה"צ ר' דוד בערליץ, בתחילה היתה כונתו להביא לדפוס
 הדושי תורה מאביו, אבל כשראה שהם מוסדים על אדני הדושי שאין זוכ העולם
 נאותים מהם בזמנא חזר בו, ולקט איזה גידים מהדושי אביו והדפיסם בתחילת
 ספרו.

בקאפנהאגן נמצא פסק בית דין בענין נחלה, והתמו תחתיו שני דייני קאפנהאגן,
 והשלישי הוא ר' ל"ב פפערדטש דינא דק"ק אלטונא. כן כתב לי הרבני
 ר' יוסף פיישער מקאפנהאגן, אחר פטירת הרה"צ ר' יהונתן ז"ל היה ר' ל"ב פפערדטש
 ממלא מקום רב, עד שבא ר' יצחק הורוויטש, גם אחר פטירת ר' יצחק עד שבא
 ר' דוד בערליץ היה הוא ראש בית דין. בימי ר' יצחק ישב הרבה פעמים בב"ד עם
 היעב"ץ, שהיה מבורר משני הצדדים, כאשר כתב היעב"ץ במגלה ספר דף 112:
 בחורף הלז ייטבתו לדין פעמים עם הרב אב"ד והדין ר' ל"ב (ראשי תיבות ר' ל"ב
 פפערדטש) בעת זקנתו היה גדול שמו בנין עד שאמריו עליו הוא האיר עיני חכמים
 בחלטה וסוד ה' דרשו. נפטר ונקבר ביום ה' כ"ב מרחשוון תקל"ט לפ"ק. קעניגשטרי.
 3087 נוסחת מצבתו כבר נדפסה בא"פ. — אימתו היתה מרת פ"יאר בת הרי' צדוק
 וידימונה. ארבעה בנים מתו לו ר"ל בימי בחרותם, ובספרו ליטם זכה עשה מזכות
 לבני הכבוד מהוריו הנך זוגל. ונדפס ממנו ספר ליטם זכה על מ"ם זכחים חולץ
 — וגם נדפס ממנו תשובה בשו"ת זכרון יוסף שאלה 4.

62) הר"ר אייזיק ל"ב רעדש דיין בה"ס המבורג. ר' אייזיק נולד
 בשנת תנ"ד,

ועוד צעיר לימים בא להמבורג, ובתחילה ישב בבית המדרש דק"ק המבורג אשר יסד
 הפרנס ר' יששכר בער כהן, ואה"כ נתקבל לדין ומגיד מושרים, כי היה דרושן,
 נפלא ודרש בימים בבחננס'ת הגדולה בהמבורג, וכנראה מתושבה בשו"ת יעב"ץ
 היה דיין לאנשי ק"ק אלטונא בהמבורג, ובחריבה פסקים וצוואות נמצא היתמתו בפנקס
 דברי הימים. לאחר מות הרה"צ ר' יצחק הורוויטש הספידו בבית הנסות הגדולה על
 פי שקדת הקהל. ויצא יצחק לשוה בשדה עולמים ביום י"ד כסלו תקל"ט ונקבר
 באלטונא קעניגשטראסע No. 1904 ונוסחת מצבתו נדפסה באגודת פדחים — ונדפס

59) הר"ר וואלף הורוויטץ יושב בית המדרש בקלויז אלטונא.

ר' זאב וואלף הורוויטץ היה בנו של הדיין מהור"ר אברהם הורוויטץ מק"ק פוזן ודור המישי משל"ה, כל ימיו היה שוקד על דלתי תורה, ואע"פ שכמה פעמים הפצירו בו אוהביו לישב בדאש, ולהיות דיין דנ"ק, לא רצה ליקח עשרה אלא יום ולילה יושב בבית המדרש וגסתלק בקדושה וטהרה ונקבר באלטונא קעניגשטראסע

No. 3086

פ"ג

וקן הגיע לגבורות בנן של קדושים — דור המישי מהרב הגדול החסיד המפורסם בהמ"ס של"ה זצ"ל ה"ה אחוזת אבותיו יושב בתורה וביראה, בבית המדרש דקהלתנו למד כמה שנים בהתמדה ה"ה הרבני מהור"ר אברהם הלוי מפוזן זצ"ל האראוויטץ נפטר בשם טוב בש"ק ונקבר למחרתו ביום א' ל"ג בעומר שנת תקל"ז לפ"ק.

60) הר"ר אריה יהודה יוסף בן ר' יוסף ש"ץ בוונדסבעק

בעהמ"ה ספר תמורת איל. כנראה מנוסחת המענה היה למדן גדול יומם ולילה לא ימש פומא בהווייתא דאביא ורבא, וגם היה הדיין נפלא אשר הסביר סמיכת הפרישה בטוב טעם ודעת. נקבר בוונדסבעק וזה נוסח המענה:

אריה ביער הלכנון — יהודה רך עם אל ועם קדושים נאמן — יום ולילה לא ימש פומא בהווייתא דאביי ורבני — ויוסף הוא המסביר סמיכת הפרישה עד סיום התורה, מצא הן פירוש על הגדה להתחברה — בעל תמורת איל — כ"ש מהור"ר אריה יהוד' ליב יוסף בהמנוח הר"ר יוסף יוסף ז"ל ה"ה ש"ץ ונאמן דק"ק וזנובעק והמבורג נפטר ונקבר כ"א טבת תקל"ה לפ"ק בן ס"ט שנה. —

61) הר"ר יעקב יהודה פפערשע דייין דק"ק א"ה בעהמ"ה ספר

לשם זבה יושב בהמ"ד דקלויז ישן וחדש. ר' יהוד' פפערשע הנקרא ככל מקום ר' ליב פפערשע, היה בנו של הרה"ג מהור"ר חנוך זוגל אב"ד דק"ק פפערשע במדינת יוויאבעק, חתן הרב החסיד מהור"ר ליב זצ"ל בעל המחבר ספר ראשית בכורים ושו"ת הינדך בית יהודה, בן הרה"ג הדרשן הגדול מהור"ר הענאך דרשן בק"ק קראקוי. בילדותו למד ר' ליב פפערשע בפראנקפורט אצל הרה"ע ר' יעקב כהן בעהמ"ה שו"ת שב יעקב. בימי חיפיו היה חבר טוב להרב המופלג בעהמ"ה ספר באר יעקב, כאשר הביא בבאר יעקב חלק יורה דעה סימן 27: נשאלתי מפי חברי הבחור כה' ליב פפערשע בשנת תפ"ט לפ"ק. — עוד צעיר לימים נתקבל לדיין בהמבורג לקהל אלטונא, ונמצא חתימתו הרבה פעמים

57) הר"ר פייבש כהן דיין דקהל וונדסבעק, כנראה מנוסחת המצבה
 היה ר' פייבש נאון
 עולם, והוא היה בעל מגיה של מהדורים גדולים הנדפסים באלטונא בישנת תקל"ז
 ושם כתב בהקדמה מליצה ישרה, ונקבר בוונדסבעק וזה נוסח המצבה :

פ"נ איש צדיק תמים, ונאמן רוח, — ראוי להלביש
 אורים ותומים ככהן וכהן פארו — פעלו צדק — יומו
 עסק בתורה כר' הנינא — ובלילה יהנה פיהו בחכמות
 אמיתיות — שפתי כהן ישמרו דעת — התורני הגאון
 הדיין מהור"ר פייבש בהר"ר אברהם כ"ץ זצ"ל נפטר
 בש"ט י"ג מרחשון תקל"ז לפ"ק.

58) הר"ר צבי הירש וואריש הרב"ו יושב בהמ"ד דמלוין הירש

בהמבורג, כבר כתבתי אצל ר' יצחק טאבור, שבישנת תקי"ג נתיסדה
 בהמבורג בהמ"ד הנקראת קלוין ישן, והנה קלוין זה היה בביתו של ר' יוחל האלבער-
 שטאט, לכן נמצא בהרבה צוואות, קרן קיימת לבהמ"ד של ר' יוחל האלבערשטאט,
 יאחי"ב בביתו של בנו ר' ליב בר יוחל האלבערשטאט. בדברי הימים דקהל א"ה
 בצוואת ר' מאיר ווינער, ובצוואת ר' עקיבה בער בלאך, וכן ג"כ בצוואת ר' יחיאל
 וואלדיך — והבית המדרש שנתיסדה בישנת תקט"ז היתה בביתו של ר' זעליגמאן
 בר זלמן, מתחילה ישבו בקלוין הירש שלשה לומדים, והראשונים היו ר' ליב שפערשו
 אישר היה ג"כ בקלוין ישן, והשני ר' יוזפא בר דניאל, והשלישי ר' צבי הירש הרב
 והוא היה חתנו של הרב המופלג ר' ברוך וואריש, ראש משפחה גדולה בהמבורג.
 כנראה מנוסחת המצבה וגם מפנקס הישן דקברנים היה ר' צבי צדיק יסוד עולם, ארז
 הלבנון אדיר התורה, על מצבתו נכתה שהיה יושב בהמ"ד דג"ק, והיינו דבבהמ"ד זן
 היו שלשה גבאים דג"ק אלטונא, גבאי אחד מקהל המבורג, וגבאי אחד מקהל
 וואנדסבעק, ר' צבי נפטר בישנת תקל"ז כן נכתב בפנקס דקברנים, כי מלת "לשאריו"
 בנימטריא תקל"ז, אבל כפי הנראה מפנקס דקלוין דף 15, נפטר החסיד התורני
 מהור"ר הירש בישנת תקל"א, בוודאי היה נקוד על המצבה מלת "לשאריו" ו"ו אינו
 מן המנין — ונקבר בקעניגשטראסע אלטונא No. 3433 וזה נוסח המצבה :

שנחווה רבנן לדעבו — גברא דמרי צבי — בתורה
 היה אריה ולביא — אשרי מי שבא לבאן ותלמודו בידו
 — פ"נ מכנה הארין שמענו צב"י — לצדיק יסוד עולם
 — הן צדיק בארץ ישראל — עלה ארון הקודש נתבקש
 ביישיבה של חי העולמים — ארז הלבנון אדיר התורה
 — חד מיושבי אוהלים, ה"ה החסיד המפורסם מהור"ר
 צבי הירש וואריש זצ"ל אשר היה יושב בבית המדרש
 דג"ק — יצאתה נשמתו בקדושה וכטהרה יום א' י"ד
 אייר לסדר ולפרט כי אם לשאריו לפ"ק.

בהר ציון ידכתי צפון בקרית מלך רב — הצלל וחקר
 בתורת משה הקורה עמוקה — ובנה וסתר להתיר קשה
 למשפט הלוקה — ויישר ויכשר בתיקון חדשה ותרגום
 כחוקה — וציוף ובזר בסדרים ששה כסולת מנוקה —
 וגדים והאי לקיף קדיש הלכה בדוקה — המגפול
 מהור"ר צבי הירש בן מ' יוסף מק"ק סעליף לסדר
 יישוב הר"ן אף — תנצב"ה.

56) הר"ר אברהם היילבוט הזן כב"הנגסת היעב"ן. בעהמ"ה

ספר קף נחת. ר' אברהם בן ר' לייב היילבוט, היה תלמיד של
 הר"ר אפרים העקשר, אשר נתן לו אה"כ בתו לאשתו. ר' אברהם היה שוחט והזן
 שני דמתא, ולמד בהתמדה. כאשר בא הר"ה"ג ר' יעקב עמדן לאלטונא והתקין מנין
 קבוע בביתו, היה ר' אברהם היילבוט הזן כבהנס"ת של היעב"ן, וכל אשר אמר
 לו היעב"ן עשה, והוא הביא הרבה פעמים דברי' ופסקים של האב"ד והדיינים
 להיעב"ן לקנטר על הדיינים, כאשר עשה היעב"ן בשו"ת היעב"ן עיין
 סימן 45 — 34. בעת בא ר' יהונתן אייבנשיטין לאלטונא עמד ר' אברהם היילבוט
 עם כל משפחתו משפחת ר' אפרים העקשר, בצדו של היעב"ן. הוא פתח קמיע
 אחת שנתנו לו כדי ליתן ליד המיו הדיון ר' אפרים העקשר, והלך והראה אותה
 ליעב"ן, מיום הזה והלאה התחיל המריבה הקשה. — בכל שנות הריב הקשה היה
 ר' אברהם היילבוט עם ר' יוסף פרענגער מוצאי דיבה ומביאים להיעב"ן מה שראו
 או שמעו מהאב"ד כדי לתפוס עליו לפי דעתו. עיין בית יהונתן סופר דף 18 נומ' 12
 הגיד ההזן ר' אברהם היילבוט שראהו עומד בת"ח בלחש עד שסיים ש"ן ואינו
 אומר קדושה — גם אומר שאינו לוקח ציצית בידו בעת אמירת קשמ"ע כלל וכלל,
 והיעב"ן האמין לכל דברי שקר, אם היו מתנגדים להאב"ה, עוד דף 13 נומ' 30.
 הגיד ר'א"ה ראשי תיבות ר' אברהם היילבוט שהביט אחריו וראה שאינו מנשק ס"ת
 ולא מלווהו — עוד הגיד שבחורים של האב"ד כו' — דף 14. כל למודו (של
 אב"ד) אינו לשי"ש רק חילק ובילק ולא ידעו ולא יכנו תלמידיו החורים העומדים
 ביוקר גדול לקהל הזה — עיין בסוף בית יהונתן רמ"ב ראשי תיבות ר' 'מרדכי בייט
 דבר סדה עלי בפני שלוחי ר'א"ה ר' אברהם היילבוט — לכל דברי שטות וסכלות
 שסיפזו לו ליעב"ן האמין — כאשר הוציף היעב"ן לעקר דירתו ונסע לאמשטרדם
 חלק עמו ר' אברהם היילבוט עיין בעדות ביעקב דף 9. בשו"ת יעב"ן חלק שני
 סימן 41 סה לי ההזן שלי ר"א — והיינו ר' אברהם. —

ור' אברהם היה בקי בחכמת הדיקדוק וגם בדברי אנדה, ומדרישי הכמנו ז"ל והוא
 חיבר ספר קף נחת על פרקי אבות נדפס מגיטו ר' מרדכי העקשר בשנת תקל"ט.
 גם חיבר עוד שני ספרים אשר לא נדפסו ספר בינה רבה, וספר מראה מלוטש —
 ר' אברהם היילבוט חלה אחר מות היעב"ן ונפטר ביום י"ב סיון תקל"ו.
 ונקבר באלטונא קעניגשטראסע No. 1833. זה נוסח המצבה :

פ"ג החכם הכולל בעל המהבר ספר בינה רבה, וספר קף נחת
 וספר מראה מלוטש היה הישיש אברהם בר לייב היילבוט
 נפטר בש"ק י"א סיון ונקבר למחרתו י"ב סיון תקל"ו לפ"ק

אשר העד עדות שקד בנעיריו ודבר סדה על ה' והגתן וגם על העתו תנצבת
והוא רחום יבפר" עכ"ל.

14) ספר שמואל יפרד לשלישה ראשים היה שוט לסוס — מתג לחמור — ושבת
לגו כסילים, נדפס באמסטרדם משנת תקי"ח עד שנת תקכ"ב.

15) הוציא הרבנן הרמות על כת שו"ת ישרי, ובסופו טופס החרם כאלטונא באש"ת
הכריז הרב הגי' ה' והגתן אייבנשיטין זצ"ל — ואתן בבאן תודה לחתום
המופלא מהו' מי' היללעסוס קאנצערפאטאר בעקד הספרים באמסטרדם אשר בטוב
השתדל להשאיל לי על זמן ארוך כל הספרים השייכים לרוב זו. —
ואלו הספרים בענין הריב אשר עודנו בכתובים.

16) תשובות המינים נגד קארל אנטאן הביא במגלת ספר דף 203 ותולדות יעב"ץ
דף 30, 17) אגרת פורים כולל כל מעשה הריב מהועב"ץ עצמו עיין מגלת
ספר 204 ועתה הוא בעקד הספרים אמסטרדם אוצרות חיים (No. 12, 18) אגרות
שום הביא בהתאבקות דף 30 וז"ל ובאמסטרדם כתב האיש תם אגרת שום ע"פ פיתוי
והתעוררות ניסו הרב אביד ואחוזו וזה כל מה שכתב ושלח לפולין. (19) זכרון בספר
כ"י עיין מגלת ספר. (20) סדר נויקין עיין אוצרות חיים כולל אגרות והרוזים בענין
הריב (No 532, 21) עקרב בית הבודה — עיין מגלת ספר 204, 22) רסן
מתעה, מגלת ספר 204, 23) צעקת דמים וחסן בפני שם. (24) שפה ברורה עיין
בתולדות יעב"ץ דף 28, 21 No.

כדי לסיים בדבר טוב, אעתיק כאן דברי תורה שמצאתי בגליון ספר בעלי נפש
להראב"ד מכתב יד עצמו של הועב"ץ, בהתימת שמו יעב"ץ, והספר הראב"ד
הזה נמצא בבחמ"ד קדליו בק"ק אלטונא — הראב"ד בעלי נפש דף מ"ט ע"ב. על
מה שכתב שם, ושמענין מיניה, הנדה אסונו למשתה מכסא הנברא — על זה כתב
לבאורה יש להביא ראיה להנתי, מאגדה ד"ש הפועלים. האותו חתם שישאלו המלאכים
אל ישראל, כדי לשגור לה כוס של ברכה, ואע"י הודאי כבר פירסה נדה ע"פ קודם
נמר הסעודה עד שלא ברכו ברכת המזון, שהרי טעם זה להם לא הביא כדאיתא
התם, הרי בהדיא דשירי לה למשתה כסא דברכתא. וע"כ צ"ל כדעת רבינו הראב"ד
ז"ל הויכא דשיתו כולתה, ושתיא אוהו אבתדידה, לית לן בה, אלא שאין למדין חלב מאגדה
או לא כאו המלאכים אלא להודיעו בזה, שיש לו לשגור לה כוס של ברכה למשתתה
כדי שתתברך בהריונה, ובאמת יש לי ליתן קצת טעם לשבתה, להמנעיים כוס ברכה
מנדה, הדיוטא טעמא כדאמרין בטעמא דמילתא שיתברך פרו בטנה, ושאהר שהיא
עתה נדה, אינה צריכה לכך, ולא מהמת אסורא, אלא הויכא עבדי בכוס של
ברכה דוקא, ומלאכים נמי לא לשגור לה עכשו, דא"כ בל"ה עבדי דלא נהלכתא
דאמרין אין פרו בטנה של אישה מתברכת אלא מיטל אישה, אלא ודאי, אדברת
הכי קמזרחי ליה, וכדכתבי במקומו ודו"ק "יעב"ץ". —

55) הר"ד צבי הירש צירנר, לא יכלתי לכתוב היטב מי הוא זה הרב
המופלא, אשר נאמר עליו שצורף ובורר
בסדרים ששה בסולת מנוקה, גדים והאיר ליקודי קדישי הלכה בחוקה, ועוד שבתים
הרכה אשר לא נמצאי על המצבות מאותו הזמן רק ליהודי סגולה. ונקבד בקענידי
שטראסע אלטונא, No. 2102. זה נוסח המצבה:

12) התראה אחרונה — מכתב מהרה"ג בעל פני יהושע להאב"ד — נדפס בלי מקום הדפוס.

13) בית יהונתן הסופר מדבר בננות האב"ד (ראשי מפתחות על הספר, הם זה ספר תולדות אדם בליעל בית יהונתן הסופר, מתחילה היה נדפס הכומר) נחלק לקני"ה סעיפים כולל דברים אשר אין הדעת יכול לסבול, דברים מגונים ביותר, למשל, שסיפר האב"ד בבחכנס"ת הגדולה בין גאולה לתפילה דברי נבול פה. או שהיה האב"ד בתפילת נעילה מטיל מים בכית הכנסת הגדולה וכדומה — הספר הזה מכונה גם כן בשם תלמיד אחד אבל כבר נכתב בוודע ספר רשימת ספרים מראזענטהאלישען ביבליאטעק סימן 263 נדפס בבית המחבר באלטונא בשנת תקכ"ב. ובאמת גם כאן הסגנון הלשוני וראשי תיבות מוכיחים מי הוא המחבר. —

13) ספר התאבקות ספור כל המאודע בענין המחלוקה בקצוה, מלוקט מספר בית יהונתן, עדות ביעקב, שחוק הכסיל, ושמושי, מכונה גם כן לתלמיד היעב"ן הכותב ספר עקיצת עקרב. כבר הערתי למעלה, כי המחבר ספר עקיצת עקרב הוא היעב"ן בעצמו. וכמו כן נמי ספר התאבקות הוא מהיעב"ן עצמו. וראיה לדבר כי בהתאבקות בהרכב מקומות כותב המחבר בלשון מדבר בעדו למשל דף 112 כתב הוא עשה מעשה עמלק ואנכי אפשר מאה תינוקות מלתי — ת"ל נעשו על ידי — ועוד דף 114 — דף 147.

וספר התאבקות נחלק לארבעה חלקים חלק א' התאבקות — ב' שחוק הכסיל — ג' יקב זאב — ד' גת דרוכה נדפס באלטונא שנת תקכ"ב בבית המחבר. והנה ברשות הרה"ג אב"ד ור"מ דקהלתנו מהור"ד מאיר לערנער נ"י נמצא ספר התאבקות אשר קיבל מעובדו הרב הקודם הרה"ג מהור"ד דאקטאר אליעזר לאב, והוא קיבל מהרה"ג מהור"ד יוקב עטלינגער, ובודאי הוא מרב הקודם. בעמוד הראשון על דף חלק נכתב בכתב יד יעב"ן עצמו אשר הדמותי והקפתי לכתב ידו שיש בבית מדרשונו על המשיניות ותנ"ך מהיעב"ן וז"ל:

הקונה הספר הזה, או הזוכה בו במתנה מן המחבר, מושבע באלה ובשבעה חמורה שלא יוציאנו מתחת ידו ורשותו בשום אופן, לא בשאלה ושכירות או מתנה ומכירה ובלי שום התרה, אם לא, על פי המחבר עצמו. מחמת כמה טעמים וא"צ הקירה. וביתוד לפי שהוא כלי הפיץ הנצרך מאד לעולם, על כן צריך שמירה יתרה כדבר שאין לו תמורה, אבל רשאי להראות לזולתו החביב לו להסתכל בו אצלו לפי שעה עמי בחדרו לעיין ולקרוא בו, ואחר הקריאה מיד להסנירו ולהצניעו אצל כספו וזהבו, כמרגליות טובה ואבן יקרה. —

באותה לשון עצמו וכתב יד עצמו של היעב"ן נמצא גם כן על ספר התאבקות שיש ביבליאטעק האזענטאל באמשטרדם. —

כספר "ודע ספר" רשימת ספרים של ראזענטהאלישע ביבליאטעק נדפס סימן 484 וז"ל: "ובדף ס"ה ע"ב מזה הספר נדפס נביות עדות של הבחור שלמה בהמנוח מהו אכרהם זעליגמאן דיין מצילין, ובדף ס"ז ע"ב מהבחור הנ"ל מאמר אחד אשר קרא אלוני ממרא וקרית ארבע, לענן וקלס על הרב ר' יהונתן והבחור הנ"ל הוא אשר היה אח"כ לאיש חכם וגדול מחבר ספר ירעות שלמה, ואנכי שמעתי ממנדי אמת אשר התודה הרב הזה קודם מותו לפני אנשי התורה בקהל ברעסלויא

לרי אליהו איילנאו וקורא אותו ידוד נפשו, ועוד, רי אליהו איילנאו
 בחינתו באמישטרים, היה יוצא ונכנס בבית הרבני, רי אריה ליב אביד דאמישטרים
 ניסו של יעב"י, וכודאי לא היה נחשד שהוא מכת מאמינים באמונת רי משה חיים
 לוצאטא, דק כאשר שאל רי הונתן את פי בענין הקמיעות, ומצא אותן מוחסין
 על אדני קודש ואמת, מיד פערז פיהם נגד רי אליהו איילנאו ופתאם משה איש,
 שהיה אוהב לרי משה הניו, וכמעט בן בית לרי אריה ליב, נהפך לאחרי! הנשמע
 כזה?

וכמו כן כתב גרעין על רי אברהם ישראל משולה ארץ ישראל וז"ל יש כרך X
 דף 408 Was dieser unterliess, das that ein sogenannter Jerusalemer
 Sendbote Abraham Israel, ein anmassender Bettler. תמה אני על
 חוקר גדול כהחכם גרעין שלא ידע מי הוא המשולה רי ישראל אברהם? הנה כל
 משפחתו היו גדולי הדור, אביו של רי ישראל היה הרבני רי משה בעזמח ספר
 משאת משה, עין אור החיים No. 185. אחיו היה הרבני אליהו בעתמיה ק"ל אליהו
 אזור אליהו, ועוד שבעה ספרים יקרים, עין אור החיים סימן 400. והרד אברהם
 היה שליח נאמן מעיר ירושלים לעיר אשכנז ונתקבל לראב"ד עוזבו באבו בעיר
 קאנדיא ומשם לק"ק נא אמן Alexandrien והוכרה לעוב איתה מפני חמת המצוק
 והלך לליווארנו וישב שם, ומשם נתקבל לראש בק"ק אנקוני ושם היתה מנוחתו.
 בנו הרב מהר"ר משה ישראל היה אחיב מלא מקומו בנא אמן — והרד אברהם
 חבר ס' בית אברהם שני חלקים על א"ח הוישן משפט עם קונטרס מאמר המלך —
 נדפס לייווארנא תקמ"ו ועוד ספר אמדות שהודות, על טיר אבן העזר, וקצת על נדביו
 ושבועות נדפס לייווארנא תקמ"ו ועוד קונטרס מאמר המלך נחלק לשבעה קונטרסים
 בפלפול רב בענין דיני המלכותא, וגם חבר ספר חי אברהם ישות — ולאיש הוד
 קורא גרעין anmassender Bettler כאילו היה איה איהו ופרכי, הלא היה ידיו
 לה שבמים ראשונים שלחו מארץ ישראל שלוחים נאמנים הלא רי משה הניו
 ואביו הרב רי יעקב הניו, ואח"כ גם אבולאי היו שלוחי ארץ ישראל ורי אברהם ב
 ישראל היה נברא רבה וממחה, דק מטום שהוטבו דברי רי הונתן בעיניה וקילו
 פירוש הקמיעות קורא אותו אנמאסענדער בעטטלער? ואם היעב"י בתורת הקנאו
 ועדות בעיקב משיל דופי בהרב רי אברהם, הלא כותב ג"כ מדברים אלו על גאון
 ארץ המפורסמים בעולם, כמו רי רח אידלליך ורי זנב לאנדסופר ורי יחזקאל לאנדון
 וקורא אותם חצופים עזי פנים הלא ידעי צדתי דשמעתתא, ונוקב כמעט המיישני
 הבנים ודיינים ממדינת מערבן, ובעהמן בשמות, והרף אותם! הלא הוא היה נוג
 בדבר, ולפי דעתו אפשר נלחם בנגדם לשיש אבל מי נתן רשות להחכם גרעין להודיע
 לעפר כבוד אלו הבנים ודברים מוחסין, ולקרא אותם בשם גנאי אנמאסענדער
 בעטטלער, צווייפעלהאפטער קאראקטער? וכבר העיר על זה הרב המפורסם
 דאקטאר קאָרן אב"ד דק"ק קאטטאוויטין ג"י בספרו עהרענענטטונג איבענענטיטין
 דף 43.

- 10) הרבות צורים, אגרות מרבני הדור לזכות היעב"י, ונדפס בלי שם מקום הדפוס
 (עין וואנגה דף 24)
 11) הרב פיפיות, נזכר בסוף ס' קצור ציצת נוכח צב, נדפס ראשונה בשנת תקט"ו
 בלי מקום הדפוס, ונמנה בספר אוצר חכמה.

כי אם באלטונא. 8) פתח עינים קונטרס אחרון לספר שבירת' לוחות האון נגד הרד"ג יחזקאל לאנדא אב"ד דק"ק יאמפלי בשם תלמיד הועב"ין ר' דוד אהו נדפס בזאלקוא — כאשר תוכתיו למעלה הועב"ין בעצמו המהכרו ומקום הדפוס אלטונא. כי ידענו שהועב"ין זרק חצי מדרתו וועמו על הבעל נודע ביהודה. גם בספר התאבקות הביא כמה דפים נגד ר' יחזקאל לנדוי. והרב ר' יחזקאל לנדוי הצדיק את הרב ר' יהונתן עד יום מותו וכספדו אמר וז"ל: אחי אם אתם רוצים לשימוע ממני עוצם מעלותיו של איש הלזה הביטו וראו במכתבי הגדול שכתבתי זה י"ד שנים, ותראו איך הארכתי בשבחא, אמנם כל זה אינו מן הצורך, כי בשם שאו אפשר להכחיש אור השמש בצהריום, כך אי אפשר להכחיש עוצם גדולת תורתו ומדותיו הטובות כו' ונומל חסי עם כל אדם וביותר עם שונאיו — ואח"כ קונן עליו צר לי עליך יהונתן נעמת לי מאד, כו' לא תאמרו ששנאתיו אדרבה נעמתי לי מאד, נפלאתה כו' שעב"ם אין אדם יכול להכחיש גדול תוכחתו ובדרושי התוכחה היה מעורר רבים בכני ובתשובה וישמגדל בנינו לתורה, ובפרט יסביל יסורים גדולים, וראויה להתמרמר מאד על מותו כו' — והועב"ין היה לו אוהבים בפראג ודע היטב כל הנעשה שם, לכן ישך זמתו על הרב הג' ר' יחזקאל לאנדוי על שהצדיק בענין הקמיעות ובענין החשד של ממות את ר' יהונתן, וכשישמע שר' יחזקאל לאנדוי הספידו כתב עליו בהתאבקות דף 147II שמה מונה תועבות לאנדוי ובתוך הדברים אומר, גם הספידו הקרהו וקרא עליו הוי ^T אחי יהונתן, בוודאי אהיו הוא ברמאות — הספר פתח עינים נדפס בזאלקווא ובאמת באלטונא בשנת תקט"ו.

9) עדות ביעקב בו כתב הועב"ין כל מעשה הרים מתחילתו ועד סופו נדפס באלטונא תקט"ז וכבר הבאתי בחלק ראשון מהבורי מה שכתב הרד"ג ר' אליעזר פלעקעלעם על הספר עדות ביעקב כי עדות שקר הן — מה שכתב בעדות ביעקב דף 84, וכאן אציג ישמיהו ההעופים ועיו פנים שבדור, שכתבו אגרת מרד להנאב"ד דאמישטרדם ומנה ישם רבנים גדולי הדור שבמדינת פעהם, עיין על זה מה שנדפס מהדש ביארהעסבוך דער יידיש ליטערארישען געוועלשאפט משנת תרס"ה 320. ועוד צריך לעורר על דבר אחר, כבר אמרתי פעמים ושלוש, כי אין כונת חבורי להכריע בענין הריב עצמו רק הושתדלתי להראות, כי לא לבד נגד ר' יהונתן יצא הועב"ין להלחם בקסתו, כי נגד כל מי שלא עמד בצדו. וכן כתב דברו שטנה בתורת הקנאות על הרב הג' ר' אליהו איילינאב, וכתב בעדות ביעקב דף 11 ונמצא ג"כ בהתאבקות דף 23 I כי ר' יחנן פינשטאוור, ניסו של אליהו איילינאו היה מלמד בבית ר' הערין שיער בפראנקפורט, והוא כתב אותו מכתב במרמה בשם הרב בעל פני יהושע כו' באמת זה ר' יחנן פינשטאוור היה גדול בתורה והרף עצום, והיה ראש ישיבה בפראנקפורט. והחכם גרעין היה שונא לאוהבי הרב ר' יהונתן יותר מהועב"ין בעצמו, כי כתב על ר' אליהו איילינאו ועל ר' ישראל מה שאפילו הועב"ין לא הרדיב נפשו לכתוב על שני גדולים האלו. כי גרעין כתב געשיכטע דער יודען באנד X דף 405 Olianow war ein Abenteurer, der sich durch Europa u. Asien durch gebettelt hat, ein Anhänger Mose Chajim Luzzatos. והנה ר' אליהו אב"ד באיילינאו כבר היה מפורסם בעולם על ידי חבורי ביכת אליהו הנדפס בהמבורג, לפני עשרים שנה, והוא היה אוהב נאמן וידיד נפש להרד"ג המקנא לה' צבאות ר' משה חנוה, אשר לחם מלהמות מצוה נגד המין ר' נחמיה חוון, כאשר נראה ממכתבים של ר' משה חנוה בסוף ספר ביכת אליהו והיה מותב

בעצמה, רק מעשה קוף בעלמא היא — ועוד עיין מגלת ספר דף 192. שם כתב מהגם שאירע לו בספר עקיצת עקרב, וקרא אותו ספרי — ולא יכולתי להרשות עצמי לבערם מן העולם כחיותם הדבי ויגעתי בהם לשם שמים — וכאשר באו לביתו להפיש אחר ספר עקיצת עקרב סיפר היעב"ץ בעדות ביעקב הכל היה בהפקר, ולא מעתי מאומה. (והיינו מספרי עקיצת עקרב וזה אינו אמת) כי בעצמו כתב במגלת ספר דף 193 שהעלים מאנשי השדה קנטרזים עקיצת עקרב ונתן לנערו והוא לקח אותה התיבה והניחה בעליה של פני החדר בתוך נוצות של ארז — הספר הזה נדפס באלטונא ואם כאמת נדפס מקום הדפוס אמישטרדם, גם זה הוא מסוה שקר, כי האותיות והנייר מזכירים, ונדפס בשנת תק"ג. וזה הלישון בסוף הספר: "הכתוב והותם ביום ג' בחג הסוכות לפ"ק". והנה קורא נכבד, מה היה היעב"ץ אומר, אם אדם אחר היה כותב והותם ביום א' חול המועד סוכות? גם בבבליאטעק ראזענטהאהל כותב החכם ראסט מקום הדפוס של עקיצת עקרב אלטונא. (6) מי ל"ה אלי — נגד לוחות העדות מה שכתוב בו כענין הרב דאמישטרדם מהנריד אריה לוי, נדפס באמישטרדם שנת תקט"ו.

7) שבירת לוחות הארץ — לבטל את כל הכתוב בלוחות העדות. שם המחבר הותם עצמו דוד ב"י או תלמיד היעב"ץ, והנה מלבד הטעם, שהלישון והכתב הראשי תוכו, וסגנון הלישון, והרפופות והריוצות המליצה, כולם יעידו ויודו כי המחבר האמת, מעצתי בפירוש במגלת ספר דף 183, שם דיבר היעב"ץ מספר לוחות העדות, וזה לישוני: "ובאמת הישב לי מאד שנראה הפעם בעולם דבר ממנו בדפוס כי או ידעתי כי אלוקים לי כי על בן מחרתי ואתפוס קסת הסופר בימוני, ואשיב אותו על עקב בשתה לא הנחתי לו אות אחת, שלא הראיתי מערה ענותו כי הראתי שם תשובתי ערוי שבירת לוחות הארץ — ולא יעתי כי בו אלא כמו איזה שבועות עד שהשלמתו בעוה"י — והמוציא לאור ספר מגלת ספר, כתב על זה למטה מהקו: מכאן נראה שהגאון יעב"ץ חבר בעצמו את הספר הזה, ויחס אותו לתלמידו ר' דוד און שלא היה ולא נברא — ועתה קורא נכבד הדין אתה, מה נאמר על זה? בכמה מקומות בשברי לוחות כותב המחבר שאין היעב"ץ כותב הדבי ספרי פלסתר, כי שם קורא את היעב"ץ אדמוי הגאון המפורסם, ועוד תוארים נפלאים, והוכיח מזה, שהוא אינו יכול לוחות הכותב בעצמו משום גאון וגאון שנאתו, ואין קורא את עצמו בשם זה — ועתה ידענו בבירור שהוא הכותב והמחבר, ותחת מסוה שקר שלח את הספר שבירת לוחות לחרב ה"י אברהם בתן להסכים עליו, והרב ר' אברהם הישב, שתלמידו של היעב"ץ מקנא קנאה רבה ונתן הסכמה לר' דוד און אשר לכבוד רבו מרבה, בן הטעה כזה הענין דעת הבחינת, שיחשבו שהוא איש תם ויטב אהלים, כמו שכתב כמעט בכל דף דף בשבירת לוחות ובהתאבקות, והוא אינו יודע מה שניעשה בעולם רק למלאכת שמים כל מנמתו והוא אינו מהויב לעמוד על המשמר בכל העולם שלא יקום איש להדפיס שום דבר נגד האב"ה, בן לישון היעב"ץ בעדות ביעקב דף 19 וכן בעדות ביעקב דף 17 כאשר עשה פה אחד מתלמידים שעשה עליו ספר שבירת לוחות, ועיין עוד בשברי לוחות דף 41 מספר תולדות וגדולת היעב"ץ.

מקום הדפוס בואלקווא שנת תקט"ו כבר העיר החכם וואגנר בתולדות יעב"ץ דף 60 סימן 239 כי אותיות מעידות ומלת ואלקוע תוכיה, שלא נדפס בואלקווא.

30) קולין של ספרים הדושים על נפ"ת השימה אוצר היים No. 755. נמצא בעת באקספּרֶט 31) גל עד על התרגום מגלת ספר 203. 32) אם לבניה ואם למסורת על תנ"ך — שם. 33) משכנות יעקב הגהות על מדרש הילקוט. 34) זכרון מופר הביא היעב"ן בכמה מקומות בענין החלפנים מגלת ספר 203. 35) משפחת כופרים נוספות על ספר יוחסין וספר שפתי ישנים. 36) לקוטי אורות על דרך הקבלה וספרי תורה. 37) בדק הבית והמגדל, מגלת ספר 204. 38) הגהות — באוצרות היים נמצא רשימת הספרים עם הגהות מהיעב"ן כמעט על המשים ספרים כתב הגהותיו וקצתם נדפסו בש"ס הדש ווילנא.

בבית מדרשנו דאלטונא עדיין קיימים מקראות גדולות אשר למד מהן היעב"ן עם הגהות, וכן ישנם בבית מדרשנו הגדול המושנות שלמד מהם היעב"ן עם הדושים בגליונות.

ואלו הספרים אשר חיבר בענין הריב ויובם נדפסו בבית הדפוס שלו ואסדרם מ"ב כסדר שנות הדפסותיו.

1) תורת הקנאות כולל ספור צידת צבי מודה מעשה שבתי צבי שר"י אמשטרדם תקי"ב.
2) שפת אמת ולשוין זהורית כולל קמיעות שיצאו מתחת יד האב"ד ר' יהונתן ופירושים על ידי היעב"ן בשם פירושא לסכנתא עם אגרת מחכמי הדור. אע"פ ששם המחבר הוא אחד מהתלמידים אבל סגנון הלשוין וגם המליצה הם רק דברי היעב"ן בעצמו — נדפס באלטונא תקי"ב.

3) למען דעה, אגרות — נדפס באמשטרדם, אבל כאשר כבר הוכיח וואנגה נדפס באלטונא תקי"ג.

4) מאורת עינים כולל טופס שטר עדות מחכמי ביחמ"ד דק"ק בראה, ועוד מכתבים להצדוק את הכותב ספר שפת אמת, נדפס באמשטרדם תקי"ג.

5) עקיצת עקרב נדפס בשם תלמיד אחד. והנה על הספר הזה נגזר מקהל, וגם מנזרת המלך לבערו מן העולם, שיש בו דברים אשר אפילו פחות שבפחותים אינו כותב, הישר שם את האב"ד בדברים אשר אין שום אדם שיש בו דעה אנוש עושה, עיין שם קורא נכבד, דף II 18 כי אין דעתי סובלת להעתיק כאן אותן הדברים אשר כל קורא אותן נפשו קצה בהן, ובושה יבשה פניה וראיתי בספרו של דאקטאר זיגוואלד דף 350 לנטה מהקו ישנם הוא היינטי בזה וכתב וזה לישוני: „Was in Akizat akrab 18/b. über Eybensch. Tochter gesagt wird, ist ohne Frage eine jener Erfindungen oder Übertreibungen, wie sie der Hass dem Verfasser, einem Schüler Emdens, so oft eingibt.“

גם הוא חסנים לזה שהם דברים בדיים מלב, רק שנאה כבושה יכולה לכתוב זה. אבל התנצלות על היעב"ן שהוא אינו המחבר זה הספר אינו נכון. יראה מה שכתב היעב"ן בעצמו בעדות ביעקב דף 19. אם אמנם לא אוכל לכהן, שאני המדבר, מפי אקרא אליו והוא הכותב על הספר בדיה ועוד עיין התאבקה דף II 30. ויצי לאשר על ביתו אנכי שלוחו הנאמן — ויאמר אלי קה לק מגלת ספר וקסת הסופר כמתנך וכתוב וישר דברי אמת להשיב אמרים — לברר עסקיו של המין — ולא יצה שיקרא שמו על האשפה ואע"פ ככל אשר צונו **והוא קורא אלי מפיו** ואני כותב על הספר בדיה ובידוע שתורתו של רבי הוא בו לכן לא עזבתי מלעשות בו רמז לרבי וקראתיו בשם עקיצת עקרב — מזה נראה ברור כי המחבר כי הכתיבה

8) בפנקס דקברנים נזכר עוד ילדה אחת שמתה יום א' שנת תקכ"ג. —

ואלו הספרים אשר חיבר, ואסדרם כסדר שנות הדפסתם.

- 1) לחם שמים על משניות הלך א' על דעים, ומועד נדפס באונטרסבעק תצ"ג. —
- 2) לחם שמים הלך ב' על שאר סדרים עם קנטרס בית הכהונה — משנה לחם —
- 3) אגרת בקורת כולל שמת הרב ר' יחזקאל קצנאלנפויגן בד"ץ מי ובלחם נקודים. —
- 4) שאילת יעב"ץ הלך ראשון עם קנטרס עשרה לחם נדפס ראשונה אלטונא בשנת תצ"ג. —
- 5) יצ"ב פתגם הספר על אביו החכם צבי וזכרון לבנו צבי שמת — אלטונא ת"ק לפ"ק. —
- 6) שמש צדקה דרוש ליום התונתו — אלטונא תק"ד לפ"ק. —
- 7) סדר התפלה — הלך ראשון עמודי שמים עם דינים השייכים לתפלה, נדפס אלטונא שנת תק"ה עם הסכמה מנסת יחזקאל — הלך שני שיערי שמים — אלטונא תק"ה — הלך שלישי ונקרא ברכת שמים או מגדל עוז נדפס באלטונא שנת תק"ה. —
- 8) לוח ארש הגהות על פי דקדוק, רובן נגד ר' זלמן הענא הלך שני נדפס קודם הלך ראשון עם תקוני לחם נקודים — באמישטרדם שנת תק"ה. —
- 9) עין אבות על פירי אבות, ובסופו הלך שני לוח ארש נדפס באמישטרדם שנת תק"ה. —
- 10) סדר עולם רבה הוטא ומגלת תענית מוגהות ומבוארות מעב"ץ, ובסופו תמוה בענין ברכת החמה וגם קצת בענין כת ש"צ ירו" — נדפס בהמבורג שנת תק"ה. —
- 11) לוח ארש הלך ראשון הגהות על פי דקדוק לסדר התפילה ושאלה מספרים בענין ברכת המזון — אלטונא תקכ"א. —
- 12) שאגת איה הספר על גיטו מהור"ר אריה ליב אב"ד באמישטרדם נדפס באמישטרדם שנת תקט"ו. —
- 13) מור וקציעה הלך א' הגהות ותקונים הדרושים על טור שולחן ערוך א"ח, הספר הזה כבר התחיל להכיר בימי הורפא אבל לא בא בדפוס עד שנת תקכ"ה באלטונא. —
- 14) מור וקציעה הלך שני ובסופו שו"ת מבין רבנו נדפס בשנת תצ"ה (תקכ"ה) באלטונא. —
- 15) מטפחת ספרים הלך א' כולל בקורת ספר הוהר תקוני זהר ומדרוש נעלם אלטונא תקכ"ה. —
- 16) ציצים ופרחים ונקרא ג"כ לקט אורות בענין סודות האותיות אלטונא תקכ"ה. —
- 17) שאילת יעב"ץ הלך ב' נדפס באלטונא תקכ"ה. —
- 18) הפרות והפורקן לרבני סעדיה עם הערות והוספות מהיעב"ץ נדפס באלטונא תקכ"ט. —
- 19) פסה גדול שמעתתא בענין הלכה זו נמעלמה נכבד בתורה, אלטונא בבית הפוסו תקל"ה. —
- 20) תפילת ישיים בו התבאר כדירתא התפלת עריבת רשות או חובה אלטונא תקל"ה. —
- 21) חולי כתם דבדי מוסר נדפס באלטונא תקל"ה. —
- 22) שיערי צורה נדפס באלטונא תקל"ה. —
- 23) משפט שלום והכרי אמת בענין עסקי ג"ק שהיה הוא מבורר משני צדדים אלטונא תקל"ה. —
- 24) מגלת ספר מקצתו נדפס במ"ע מאספים וכולו נדפס על ידי חברת אחיאסף בוצרש"ו בשנת תרנ"ו על ידי החכם הוד כהנא עם תמונת חכם צבי. —
- 25) יאלו הספרים אשר עורנו ככתבים יש מהם זכרם היעב"ץ בעצמו במגלת ספר דף 203
- 26) הקשורים לעיקב קבוץ רדיוות שלו נחלקו לחוליות, איזה מהם כבר נדפסו מגלת ספר 203. —
- 27) הלכה פסוקה כולל דיני שיע א"ה. —
- 28) הלכה למשיחא כתב יד בענין גאולה העתידה וגואל אמת הביא היעב"ץ בסוף ספר שמוש — וסוף התאבקות
- 29) עוזר אור על התשב"י הביא היעב"ץ מגלת ספר 203. —
- 30) ובלחם שמים מסכת גיטין דף 16. —
- 31) צעקת המים עיין וואנגה דף 44. —
- 32) וגם מגלת ספר.

אבל באמת במגלת ספר דף 114 נכתב, ואחריה דהיינו אחר בתו אסתר ילדה לי שתי בנות ולא נתקיימו ואפשר שהן אותן שתי בנות הנרשמות בפנקס דקברנים. —
3) ביטנת תק"ה לפ"ק ה' אייר נפטרה ילדה של אב"ד מעמדן כן נרשם בפנקס דקברנים ולא נזכר שם שם הילדה וכן נראה מגלת ספר 114, שבת אחת מאשתו"י "הראשונה נפטרה לו אחר מותה. —

4) בתו נחמה מאשתו שניה ירדה נולדה בשנת תק"ב באלטונא. וזכה לנדלה לחופה, ונשאת לה' אברהם בנו של הנניד ברוך מארין יוון שנלחם בעדו נגד הרה"ג ר' חיים ואביו אב"ד דק"ק לובלין, והוא ר' ברוך מארין יוון הביא את הרב ר' אברהם מלובלין לתפיסה — וכאשר הגיעה לימי הנשואין הלכה לפולין דרך עיר האנצ'י, ושם הלחה חולי כבה, אבל שבה לאיתנה ונכנסה לחופה עם ר' אברהם בנו של ר' ברוך — אבל לא ראה היעב"ן שמחה מכחו החביבה לו, כי בעלה ר' אברהם בא עם אשתו לאלטונא, בחשבו שתשוב לבית אביה כנעוריה, כי שגא אותה, ורצה לפוטרה בנט פטורין, ונדמו בעיניו שתי הבנות הללו שנסתדכו בבת אחת בקול גדול, כהרם לזחות שנישטכרה. כן כתב היעב"ן בעצמו מגלת ספר דף 208. זה היה ביטנת תקב"ד לפ"ק, ובתו נחמה מתה ג"כ כה"י אביה באותה שנה שמת בנו החשוב והחביב לו מהור"י אריה ונקברה באלטונא קעניגשטראסע. No. 2268. זהו נוסח המצבה :

פ"ט אשה החשובה מ' נחמה ה"ה בת הנאון מהור"ר יעקב
יעב"ן אב"ד דק"ק עמדן נפטרה ביום ג' יוד אלול תקל"ה
לפ"ק.

וכנראה מנוסחת המצבה נרשה בעלה כי לא נזכרה אשת או אלמנת ר' אברהם, רק בתו של היעב"ן.

5) בפנקס דקברנים נרשמה עוד ילדה אחת מאב"ד דק"ק עמדן והיא היתה אחותה של בתו נחמה מתאומות ונפטרה בת שש שנים עיין מגלת ספר 161.

6) עוד ילדה אחת מאשתו שניה מתה ביטנת תק"ב מגלת ספר 161.

7) בתו חנה נולדה בחודש אב ביטנת תקט"ו מאשתו השלישית, ונס גדול אירע בילדה זו, כי באותו פרק ג' אב עש"ק היה, באו כת פרוצים לביתה, להפש אחר ספר עקיפת עקרבו, והיעב"ן לבדו עם נערו ר' משה באן בביתו במדור העליון, ואשתו עם הילדים במדור התחתון. ואשתו נכעתית כאשר באו השודדים, וכמעט פרהה נשמתה, והוצרכו אח"כ להקין לה דם, אבל לא הווק לה מאומה, ואחר שתי שבועות ילדה בתה מרת חנה, מגלת ספר 180. והחכם וואגנה בדף 63 תולדות יעב"ן הערה 283 כתב: „אולי הנערה אשר השיא היעב"ן בהצי החדש אלול תקל"ה, ואפשר היתה לאשה להרב מהור"ר אריה ליב בנו של הרה"ג ר' שאול אב"ד דק"ק אמישטרדם. וזה אינו נכון, כי מרת חנה נשאת באלטונא לפ"מ וואלף האללענדר — והיא מתה ביטנת תקצ"א ונקברה באלטונא קעניגשטראסע No. 5276.

פ"ט האשה החשובה מ' חנה בת הנאון הגדול מהור"ר
יעקב המכונה יעב"ן ז"ל אלמנת פ"מ כה"י וואלף האללענדר
ז"ל נפטרה ביום ד' י"ג טבת ונקברת ביום ה' י"ד בו שנת
תקצ"א לפ"ק.

7) בנו יוסף — והנה במגלת ספר דף 187 נכתב: בה"י אדר ראשון המליטה ונתת ילדה לי וכו' בש"ק והנכתתו לברית בש"ק פי' משפטים וקראתו יוסף ש"י הסנדק היה שם הקצין ר' זעקל ש"י ושמהנו ת"ל ביום הברית — ובפנקס המהולל של ה' מ' העקשיר שהבאתי לעיל שם מצאתי נרשם סיון 232. וזה לעינינו: "הילד יוסף בן הגאון מהור"ד יעקב אב"ד מעמדן בש"ק כ"ו שבט תק"ה המולה ואביו האב"ד הנ"ל הפריעה. כי כבד היה בעיניו לעשות החתוך מפני שהתיינק היה לו ניד קטן מאד, ור' זעקל ר"אם היה הסנדק בבד"כ בבית אב"ד מעמדן יצ"ו באלטונא" — מזה נראה שטעות נפל במגלת ספר ישום זה פרישת משפטים לא היה בכ"ו אדר אלא ביום כ"ו שבט — וגם נראה מזה, שיעב"ן היה עושה מצות מילה ביום שבת על ידי שני מוהלים וכבר נפלה בזה מחלוקה בפוסקים הראשונים, ובמקום שנהנו מימים ראשונים הלילה לבטל המנהג — היעב"ן כספרו מגדול עוז פוסק להיפך ממה שהוא עצמו היה עושה — והילד יוסף מת ביום ה' אב שנת תקי"ח. בפנקס דקברנים דאלטונא.

8) בנו ר' יהודה. נולד בשנת תקי"א ה' היסין בש"ק — ובנו זה היה לי חבוב ביותר. כאשר נראה מגלת ספר 177: "הוא בני בחורי הצתה נפשי יהודא ש"י גבר באהיו יהיה" — וכן דף 187 שם כתב: "הורף הלז שנת תקי"ח כבד עליו ועל בני הילד בן שבע יהודא ש"י נטלו מאור עינו כרכיעי שנה, ונמשך זה הצער הגדול לנו ולילד כי הוא בן יקרו לי נחמד ונעים וידוע שתי מסכתות שלימות כמעט כע"פ." — ונמצא מר' יהודא זה הדושי תורה בסוף ספר מור וקציעה חלק ב' בדף טעמנו תשובה מהרב הנ"י ר' שלמה זלמן עמדין עם הנחות אהיו יהודא — וגם בתולדות יעב"ן מיואגנה בחיספה שביעית נדפס מכתב מבין היעב"ן הרב מהור"ד אריה לרוב המופלג ר' ליפמאן — ובנו זה מת בימי עלומיו שנה אחת קודם אביו בשנת תקל"ח בן כ"ד שנים ונקב" באלטונא וזה נוסח המצבה: קעניגד שטראסע No. 4900

פ"ג גזע ישישים — תפארת בחורים — מלא חכמה —
 וכליל יופי — עסק בתורה כהלמיד ותק — וי"א את
 ה' מנעוריו אריה יהוד' בן יעקב יעב"ן נפטר בש"ט
 מות ישרים כ"ג שבט דברי קהל"ת לפ"ק.

וכן בפנקס דקברנים נרשם זכרונו הב"ה מהור"ד יודא בן אב"ד מהור"ד יעקב עמדין, ואלו בנותיו:

1) בתו אסתר מאיטתו הראשונה נולדה באלטונא בשנת תצ"ז. בשנת תקט"ז זכה לשרך את בתו אסתר לבנו של פרנס וועד דארבע ארצות ר' יאסקוס, ובנו ר' זכרל מענדל היה אב"ד דק"ק טשוויטין. נשא את בת יעב"ן מ' אסתר. אבל לא היה לה בנים — והיא מתה בהצי ימיה בשנת תקכ"ג מגלת ספר דף 205.

2) בתו מאמלה — בפנקס דקברנים מק"ק אלטונא נמצא. בשנת תצ"ח כ"ו סיון נפטרה ילדה של ר' יעקב עמדין — ג' תמוז תצ"ח נפטרה אחותה ילדה מאמלה בת ר' יעקב עמדין ומונתה בעד שמאלית של אחותה — ולא ידעתי אם הם בנותיו של היעב"ן, יען שלא נכתב בפנקס דקברנים בת הגאון מעמדן יעקב כאשר נכתב בשאר המקומות, וגם כתב פעם אחת בת ר' יאקב עמדין ב"א —

שהיה מתגדלו, וכן בסוף הלך א' מור וקציעה. ועוד בהרבה מקומות — וכבר מלתי אמרה אצל ר"י יוסף פרענער שאין לנו רשות לומר, שהקב"ה מעניש בשבילנו את שונאינו כו'. —

אבל ביעב"ץ עצמו נתקיים ה"ל מה שאמר על אהר"ם. עשרה בנים מתו בחייו שתי בנותיו אשר הצליחו מתחילה, ונשתדכו לאנשים מצוינים עשירים בפולין, אחת מתה בחצי ימיה, והאחרת נתגרשה מאושה, ובאמת הרבה גון ואנחה ישבעה נפשו עד שעלתה נשמתו לאור באור החיים — ואסדר כאן שמות בניו —

(1) בנו הבכור ר' מאיר נולד בבראד בשנת תע"ה וכו' לעמדעין עם אמה ושם למד אצל אביו כשלוש שנים (מגלת ספר 104) ואח"כ נסע לאבי זקנו והוא עשה עמו שידוך עם בת עשיר מופלג מליסא, וזכה לבנים, אך לא נתקיים לו זרע וכו', כי אם בנות שתיים השיא להגונים מגלת ספר 153. —

(2) בנו השני הר"ח שלמה זלמן אביא תולדתו במדור בפני עצמו לקמן — שני בנים מתו לו בהיותו בבראד.

(3) בנו צבי. — כבר נולד לו בבראד כמעלהרין בן שקרא שמו צבי, על שם אביו החכם צבי, אבל לא נתקיים לו זמנו בבראד. ובשנה ראשונה שיישב בק"ק אלטונא בהודש כסלו נולד לו מאשתו ראשונה בן, וקרא גם לבן זה צבי, ולא שם לבו לצוואת ר' יהודה הסיד שלא לקרא שני בנים בשם אחד — ובלידתו של בן זה היה לו שמחה גדולה ועשה סעודה והזמין ראשי וקציני ג"ק, ואב"ד הזקן ר' יהוקאל קצנאלפויגן היה סנדק — והילד הזה כבן שבע שנים למד גפ"ת. אך לא ארכו לו הימים ובשנת ת"ק לפ"ק כ"ג שבט מת לדאבון אבותיו ובאותו הפרק הדפיס היעב"ץ קונטרס יציב פתגם ועשה לבנו זה שם מזכרת — מגלת ספר 160 — נקבר קעניגשטראסע.

(4) בנו מאשתו שניה אשר לא נודע לי שמה מת פתאום, ובאותו שנה מת גם בנו הורגו אשר ג"כ לא נודע שמו רק נרשם בפנקס דקברנים בשם בנו הורגו של הר"י יעקב עמדה, מת בשנת תק"ב ועיין מגלת ספר דף 161.

(5) בנו מרדכי מאשתו שלישית נפטר בן שנה ומהצצה ביום ז' חשוון תק"ה פנקס דקברנים — מגלת ספר דף 177. —

(6) בנו לוי נולד ביטמונה להודש אי"י שנת תק"ג, וקרא שמו לוי על שם המאורע שניסה בריב ל"ה עשה"כ וללוי אמר כו' והנה בסוף ספר צמה דוד אשר כעת ברשות הרב מהור"ר יצחק אויערבאך נ"י אב"ד דק"ק האלבערשטאט, נכרך מוהל בוך מר' מרדכי העקשה, וכו' נרשמים הילדים הנמולים על ידו ושם סימן 194. מצאתי כתוב: "הילד . . . ב' אב"ד מעמדן מהור"ר יעב"ץ נר"י ביום א' תמוז תקי"ז היה לי המילה והפריעה, ואבי עצמו היה סנדק, והיינו הילד הנ"ל היה אביו בעצמו מוהל ב"ש"ק ב' שבועות מקודם, ואני הייתי סנדק, ומחמת איזה סיבה ושגיאה מאביו התק הערלה והיה סבור שעשה הפריעה ג"כ. אם היה ערלה כפולה או לא, לא ידעתי עכ"פ לא היה עושה פריעה כלל וכלל, ומכאן זה היה הפריעה הלך וגדול עד שנראה כמו ערלה, וכמו שלא נימול כלל, והוכיח למול עוד הפעם וכן עשיתי ומלתי אותו בד"ץ ובהלכה, ואחר החיתוך הערלה עשיתי הפריעה כמו ילד שלא נימול כל ימיו רשמתי לזכרו." עד כאן לשונו שם — וגם ילד זה לא נתקיים ומת י"ה אב שנת תקי"ד ונקבר באלטונא. בפנקס דקברנים וגם עיין מגלת ספר דף 180.

אשתו ראשונה של היעב"ן היתה צדקת ואשת חיל ונתת בלידת בתה שנקראת על
שם אמה רחל נקברת בקענישטראסע אלטנא יום ניסה המצבה 738 No.

פ"ט

האשה הרבנית אשת חיל — ועטרת צנועה וחסידה —
ונברת בת גדולים ויוחסי כהונה אדר היקר והתפארת —
ה"ה מרת רחל בת הרב מהור"ר מרדכי כ"ץ אב"ד דק"ק
פוזנא והנליל אשת הרב ה"ה מהור"ר יעקב נר"ו בן הגאון
במהור"ר צבי וצולה"ה אב"ד ור"מ דג"ק אה"ו נפטרה יום
ה' ר"ה תמוז תצ"ט. —

אשתו שניה כבר כתבתו למעלה שהיתה אלמנה כשנשאא היעב"ן וכנה מבעלה
ראשון מת בבית היעב"ן ונפטרת בשנת תק"ג ונקברת באלטנא קענישטראסע
No. 3045.

פ"ט

האשה הרבנית היקרה תפארת הנשים ועטרת הצנועה
והחסידה הישרה אשת חיל מרת שרה ע"ה בת המנוה
פוי"מ מהר"ד נפתלי הירץ מה"ש (מהאלבערשטאט) אשת
ה"ה יעב"ן נר"ו נפטרה בש"ט יום ב' א' דר"ה אדר שנת
תקנ"ג לפ"ק.

אשתו השלישית היתה בת אחיו והאריכה ימים אחר מות בעלה ונקברת אצל היעב"ן
No. 3083. בקענישטראסע אלטנא.

מצבת קבורת רחל — פה שוכנת — צפירת תפארת
חמדה — לשאר משפחתה היתה — ביהותה עזובה
ונלמודה — לא הסירה ממנה תמתה — ידה לעני
תשלחנה — וימינה לתמוך אביונים — דתה כהבצלת
נפה סוגה בשושנים — היא הרבנית הצנועה המפורסמת
מ' צבי רחל בת הגאון מהור"ר אפרים וצ"ל אשת
הגאון מהור"ר יעב"ן נפטרה יום ב' כ' כסלו תקס"ד
לפ"ק.

ועתה קרא נכבה בענין הקמיעות והדיב עצמי קצתו מאה כי הדוצה לידע יע"ן
בספרי היעב"ן, ובספר לוחות העדות מהרב הג' ה' יחזקתן אבל אנדיע כאן
מה שנעלם מכותבו תולדות יעב"ן מענין בניו מי המה ומה היה להם.
וינה היעב"ן בעדות ביעקב דף 84, וכן כשבדי לוחות, מנה שמות האנשים אשר
נעשו מן השמים, ומתי נשחם או בניהם שלא בזמנם, על שהיו מתנודים לו.
וכן כתב בפירושו בשמות יעב"ן חלק ב' סימן א' ר' מרדכי הענא מת בנו משום

ר' יצחק הורוויטץ, שהיה החום נגד ר' יהונתן, והשב היעב"ץ שיעמוד על ימיו לעשות רצונו. גם הרב דק"ק הנובר הרה"ג ר' אריה לייב בן הרב מהור"ר יהושע בהמ"ה פני יהושע עשה בכל מאמצי כחו להביא לניק איש מתנגד לפי דעתו להאב"ד המת ר' יהונתן. ר' יצחק הורוויטץ התחייב את עצמו לתת להיעב"ץ המישים אדומים דברי שנה שנה לפייסו ולהתירם אותו ברצונו כסף ומצא ונתרצה לו. אבל אח"כ שלא רצה ר' יצחק לגיש ולחרום את משפחת ר' יהונתן, ולא השגיח על דברי היעב"ץ, נתמלא היעב"ץ חימה ושנאה על ר' יצחק הורוויטץ, וקרא אותו אוהב בצע וכתב במגלת ספר דף 211 עליו וז"ל אך כשנבדק נמצא גרף וגם בהתאבקות חלק נת הרובה דף 2—130. נכתבו דברי יטנה עליו. והיה לו קטטה עם האב"ד החדש שלא רצה ליתן המישים אדומים עד שנתפטר עמו על ידי הפצרת הרב הנובר לתת לו החצי, ועל השאר שטר חוב, והרב ר' יצחק הודה שלא מדעתו נתן הסכמתו נגד ר' יהונתן, רק על ידי תחבולות הרב דק"ק אמשטרדם בעד איזה הבטחה שעשה לו בעסק שהיה מסובך עם המדפיס פרוסס, במעות שתקע בהדפסת הש"ס, ולכן נתחרט אח"כ כשראה ושמע מה שנעשה עול לר' יהונתן. —

בשנת תקכ"ו היה מחלוקה גדולה בענין גט יסודי הרב דק"ק קלעוו מהור"ר ישראל ליפשיטין, ודיני דק"ק פ"אנקאָויט בטלו גט זה, או יצא היעב"ץ בקסתו להלחם בעד ר' ישראל להצילו מהשנות הודפיו, ודבריו עשו רושם, עיין בספר אור ישראל, וגם בס' אור הישר דף 3, 49, 81, 82.

בשנת תקל"ד לפ"ק נתברר היעב"ץ לדין שלישי, לשפוט דין תורה בעניני דק"ק ולהקדו הטענות ותביעות מכל קהלה וקהלה, בענין המסים, ודברים טובים. ויען שהאב"ד הרה"ג ר' דוד בערליץ היה נוגע בדבר, שהוא היה יב על כל השליש קהלות, ולא יוכל לטעון לטובת קהלה אחת יתר מהבררתה, לכן בחרו קהל אלטונא את הדין ר' ישעיהו יפה בדעסלא, וקהל וואנדסבעק בירו את הדין ר' יוסף בר דניאל, וקהל המבורג ואלטונא בררו את היעב"ץ בזב"א, ובארך שנת "בישר לפ"ק יישובו הדיינים האלו פעם ראשונה בחדר הקהל אלטונא בהמבורג. ודבר זה נמשך המישה שנים עד שגמר הדין, והיעב"ץ הדפיס כל הטענות מני"ק ודבריו אשר דובר והציע לפני הבר"ד בספר דברי אמת ומשפט ושלום.

בשנת תקל"ד נשאל היעב"ץ מאת החכם המפורסם מהור"ר משה דעסוי מענדעלזאהן כבערליץ בענין יבע מצות בני נה, והתייבשה נדפסת בתולדות יעב"ץ מאת וואגנה בהוספה המישיית. מאחר שמתו שני הרבנים שנבחרו אחר פטירת הרה"ג ר' יהונתן, הרב הג' ר' יצחק הורוויטץ, והרה"ג ר' דוד בערליץ בקיצור ימים, לכן כל ימי חי היעב"ץ לא רצה הקהל ליבדר רב חדש, אבל מאחר שראו הפרנסים שיעמוד וכבוד הקהלות ירד למטה, לכן נמנו ומרו בשנת תקל"ו לברור רב חדש, וביום ג' כ"ז ניסן נבחר בוועד הקהל הרה"ג ר' רפאל בקן. — וביום עש"ק יום ל' ניסן נפטר היעב"ץ — בעת קצתה, ועינו ישראל כבדו מווקן וצרות רבות עברו על ראשי בניו הנחמדים ואהובים לו מאד, מתו בחייו, ולא ראה שום שמחה מהם, מעולה כבניו הבחור המופלג מהור"ר אריה לייב, אשר חשבו כל כותבי תולדות היעב"ץ שהיה רב גדול אח"כ, מת בימי עולמיו בשנת תקל"ה, כאשר אכתוב לקמן. — והיעב"ץ נפטר בעש"ק, ל' ניסן א' דראש החדש אייר תקל"ו, ובעצם היום הזה, קרוב לשי"ק עפרו שב אל האדמה אשר ממנה לוקה, ונקבר בשורה אחת רחוק איזה קברות מהרה"ג ר' יהונתן. — נוסח מצבתו כבר נדפסה בתולדות יעב"ץ מוואגנא דף 33 וגם בא"פ.

היעבין שלא עלה נהלו ליישב בראש גם בפעם הזה, יעין לאוהביו לבחור את הרב בערב שבת באו להיעבין איזה אנשים עם ארבעה שוטרים, להפיש ביתו אם ימצאו שם מספרי פלסתר, ביהוד ספר עקיצת עקרב אשר מלא יופים ונדופים על האבד. בעדות בעיקב דף 18 סופר היעבין כי באותו יום הכל היה בחפז, ולא מנעתי מאומה, אבל כאשר כתב בעצמו במגלת ספר, היה לו הרבה חברים מהם וזיל: דף 182, ולא יכולתי להזשות עצמי לבערם מן העולם לשרפם, כהיותם דברי תורה ונעתי בהם לשם שמים בוי, ולקח הנער מישה באנן תיבה אחת, ונתן בתוכה קונטרסים של הספר, ועדיין נשארו סך קונטרסים מכתבין שלא יכלה התיבה האחת להצפינם ולהכניסם ולהחזיק כולם, ונתן את התיבה עם שאר ספרי עקיצת עקרב בין הנוצות, וכאשר באו האנשים להפיש לא מצאו מספרי עקיצת עקרב בכל זה נשלו הבית מלאה מכתבים, והיעבין עמד משתומם ואין פוצה פה, והרדה גדולה נפלה עליו ועל אנשי ביתו, וכפרט שאשתי היתה מעוכבת, והיתה בסכנה מחמת הרדה, והחבית הולכנו אצל אבד-רפשיודענט, והוא מסר החבית לחקר את המכתבים אם יש בהם מכתבי וספרי פלסתר נגד האבד, להחכם פראפעאד שטייט לבדקה לפני קאמיסאן, ודבר זה גם להיעבין הזקק ממון רב, ומתחילה פסקו בעלי עצה שלא נמצאו בתוך הכתבים ממכתבי פלסתר, אבל אח"כ עשו אפילאציאן אל המישפט בולקישטאט, ויצא פסק דין לטובת האבד ר' יהונתן, וגם מיועצי המלך מקאפנהאן כתבו לבלקישטאט להצדק את האבד וכן היה — עיין במגלת ספר דף 200. והיעבין כתב שישופטי אלטנא נשו אחד הבצע וגם השיפטים בולקישטאט לכן לא יצא נקי בעסק הזה, בשנת תקל"ו נעשה מהדוש בדרת ר' יהונתן לאבד דמק, ונבחר ברוב מנין ביום 1 Dez. 1756 והוזר לו גם מאנשי זענאנט בהמבורג כתר הרבנות, ויצתה פקודת המלך דענעמארק וזורת זענאט בהמבורג פעם שנית בכל תוקף המלכות והשרים שלא ידבר או יכתוב שום אדם דבר בענין הדיוט, וגם לשרוף כל ספרי פלסתר (פאסקוויל), וכבר כתב הרב ר' יהונתן בספרו לחות העדות, שמתחיל על העבר, ושרי לחון מרא לכל מאן המצדדי ליה, כולם יהיו בטלים, לא יזכרו ולא יפקדו אפס מכאן ולהבא ביקש מאנשי הקהל אחי אל תדעו, הסירו דוע לבבכם, דעו והוסי, חוסו נא על כבוד שמו הגדול לכל יתחלל, ואם שמש אפכם ודחה על הקיקון הוה כמוני שבין לילה היה ובין לילה אבד להתעלה, אך לא תחוסו על עיר גדולה לאלוקים, החזק בדיקום, לרפא הצולעה ונדהה, בשובה ונחת — דברים כאלו עשו רושם בלב הרבה מתנגדי, ומאו וחלואה התחיל הרוב הקטנה להשיקט קצת — אבל היעבין בעצמו לא נח מועפה ועוד דיו נטייה להדפיס ישאל ואכדון לא תשבענה, והדפיס ספר שבורת לחות האון.

ועוד כתב בכל המקומות, לדרוף את כל מאמיני שבתי צבי, כי היה קנאי בני של הקנאי החכם צבי, וממקומות החוקים הודיעו לו אם יש שם מאורן האנשים המורדים בנפשותם, והוא נתן להם עצה באיזה אופן ילחמו נגדם, על ידי המריבות נתמעטה פרנסתו מאד, והתחיל לקנות ולמכור בתים והרשויה קצת בזה, אח"כ עסק במלאכתו מלאכת הדפוס, והדפיס ספר שמוש ושאר ספרים, בשנת תקכ"ד מת האבד הני ר' יהונתן אייבנשיטוי, ונדע נאון ישראל והרדה בכל זה לא חדלו איהות עקלקליות, ורודפי שנאה ומרדן לא נרפו ממלאכתם מלאכת לא משוחררה, כי שנאה שקועה בלב היעבין עד שדף כבוד ר' יהונתן גם אחר מותו עיין במגלת ספר דף 208 — ביטבט תקיחה נתוועדו ג"ק על אודות מינוי רב חדש, ומאחד ישראל

המלך אודות האב"ד שנטל ממנו הכה והכבוד, שלא יוכל לבקש עוד שום אדם לעמוד לדין לפניו, אך שאר דברי האב"ד הונח לו, ונגזרה גזירה, שלא לדבר עוד מענין הקמיעות ושלא לבנותו ולגנותו בעונש קנס גדול מגלת ספר. 179 וכן כתב הועב"ן במגלת ספר ישם, אכן הצד שלנו לא רפי ידום מהמת זה, והורו לקבול כמשפט המור"ה, כי הועב"ן רצה דוקא שיעמוד ר' יהונתן לפני בית דין ישראל שיבחר הוא, והיינו לפני שלשה רבנים שהיו שונאיו, הרב דק"ק פראנקפורט בעהמ"ח פני יהושע, ור' שמואל היללמאנן, ור' אריה ליב אב"ד דק"ק אמשטרדם, והאב"ד ר' יהונתן צעק בקול מרה, מי שמע בואת, שאדם יעמוד למשפט לפני דינים אשר הם שונאים גמורים לבעל דין, ולכן התפטר לעמוד בדיני ישראל לפני שלשה רבנים אחרים, והאחד מהם היה הרב המפורסם ראש לוועד דארבע ארצות הרב הג' ר' מרדכי אב"ד דק"ק ליסא, יושני הרה"ג ר' יוקל הורוויץ אב"ד דק"ק נלוגא אביו של הרב ר' יצחק הורוויץ, והם יבחרו דין שלישי, והוא היה ר' נפתלי הורין אב"ד הפילא רבי"ד דק"ק בערלין, אבל בקיצור הימים מת הרב ר' מרדכי אב"ד דק"ק ליסא ובין כך נתבטל הדבר לגמרי — במכתבי הארצהוון נמצא כמה הפצורו כת מתננדי האב"ד לישול מהרב ר' יהונתן בתי רבנות של המבורג יפנס אהרן ישמו ר' משה בר אהרן שלה להאב"ד אגרת מרד (קנדינגט), ולא ידע מזה שום פירס אחד מק"ק המבורג, ועל זה נקנס ר' משה בר אהרן משאר הפירנסים, על שעשה עולה בלא ידיעת והסכמת פו"מ, והרב ר' יהונתן כתב אל המלך כתב בקשה על כל הרעות ומרודות שעשו לו מתננדי, והמלך בהסדו ניצל אותו מהם, ובקש שלא יענשו מתננדי, דק שיגור המלך שלא יסיפו עוד לעניתו ובאותו אגרת כתב שמימים קדמונים מיום הוסדה קהל אלטונא נתקשרו שלש קהלות, וכבר בימי ר' הילל היו ג"ק באגודה אחת, ועתה רצו ליקח ממנו רבנות דק"ק המבורג, והמתנגדים של האב"ד כתבו להעצה בהמבורג שאינו שום יהודי ולא ביוש ליב, שינטל ממנו כתי הרבנות, כי כבר היה דומה כזה בהרב ר' משה אב"ד דק"ק לעמבערג, וכעת אב"ד בבערלין, וגם להרב ר' ליב קאליש העבירו מרבנותו, ועוד אמרו שאינו אמת שמימים קדמונים נתקשרו ג"ק וזה היא טעית - historischer und chronologischer Schnitzer כי הרב ר' הילל לא היה אב"ד בג"ק וגם אה"כ בימי ר' זלמן אמירלס ור' משה יושענבורג לא נתאחדו השלש קהלות, עיין גם גיוניאלד דף 119 הנה קרא יקר, יאה נא כמה גדלה כה הישגה שמהפך האמת לשקר, ואמר על דבר שהיה שלא היה, כי ידוע לכל, ואמת וברור בשמש הענין, שג"ק אה"ו נתאחדו תחת הרב ר' הילל, ועיין גם בספר דברי אמת משפט ושלוש מהועב"ן עצמה, וגם בכל פנקסי הקהל נמצא בפירושי שלפני יותר ממאה שנה קודם ר' יהונתן כבר נתקשרו הג"ק שאב"ד אחד יהיה לגולם ועיין בחלק ראשון מספרי אצל ר' מאיר אישכנזי כאשר גם מובא בשו"ת אהל יעקב מהר"י יעקב ששפורטס וגם ר' זלמן מירלס בתשובה אחת בספר הוטך בית יהודה היום את עצמו אב"ד המבורג אלטונא אמיתיים דברי ר' יהונתן, ואין בהם שום דופי, כאשר הלישנו עליו כמה שקרים בן האריכו גם בענין זה אצל העצה להכאיש את ריחו בעיני השרים.

והמלך בדענעמארק ואנשי העצה בהמבורג מצאו גם בענין זה ישרים ונכונים דברי האב"ה, ופטרנו בשלום ויצא מהדש דברי המלך שלא ידבר או יכתוב שום אדם דבר בענין הקמיעות, והיעב"ן לא שת לבו גם לזה, — מי כהודש אב תקט"ז

כת ש"צ ש"י וגם את כתב הקמיע הקטנה הנודעת, ושבע שיהיו עליו כל האלות
הכתובות בתורה אם יש בקדו ש"יין מתועבת הכת הריא. ובי קף הוא מעין אשמת
כתובת הקמיע אשר ישמו עליה. וככל זאת לא נה הדעם מועם. ואש המריבה לא
כתה, ויהלק העם. רבים וגם שלמים ראשי העם ולומדים מופלים. וישואי פנים
עמדו ל"יין האב"ד להצדקה ומאה חמישים איש עשו קאמפראמיס. או נדברו ידאי
הי איש אל רעהו לכה לעזרת הצדק האב"ד להצילו מאנשי מדינה. והקאמפראס
הזה נמצא בארצו — ואיזה אנשים שהעקרתו שמותם לעיל והיעב"ן הביאם בכמה
מקומות בהתאבקות ובעדות בעקב דף 63. עמדו ל"יין היעב"ן. והלכו לארבעות
שלהן. ובדאשם המיד סופר אהות מרעיהם. הי יוסף זמאן לעניו הנקרא הי יוסף
פרעני. והיעב"ן דאח שכלתה אליו הרעה וקם. ועזב את ביתו וישש נחלתו ויברח
יעקב במוצאי שבת קדוש פרישת בחר בחוקתו כ"ו אייר, וקם עמו החון השני וישש
הקהל הי אברהם היילבוט. ויבא בדרך לעיר אמרספורט אל בית הגבור הי זעה. וילך
שם בלילה הריא. ואה"כ נסע לעיר אמרספורט ויבא אל בית נוסו הרחיג הי איהו
הודה וישב שם כשישה חדשים. ובתוך זמן הזה לא נדרשלו אהבו של היעב"ן.
והנישו תעצומותיהם לפני כסא המלך. ודברו טוב עליו בהזכירם לפני העול הגדול
הנעשה לו וזה היה בסוכת הי מרדכי העקשר אשר עבר על גזרת ותקנת הקהל.
שלא לדבר ולכתוב בענין הרוב למקומות אחרים. הי מרדכי העקשר אהבו של
יעב"ן כתב לאהיו הי אלעזר העקשר בברדינשוויץ. מכתב ארוך. והשד את האב"ד
בענין הקמיעות. ועל זה העבירו את הי מרדכי ממנוה והוא הלך אל הארבעות וקובל
על הקהל. וגם הזכיר החמס שעשו הפ"מי לנרוש את היעב"ן. כי גרשו אותו מהסתפח
בנחלתו. אשר הוא גר ישם זה יתד מעשרים שנה ברושן המלך. וגם הלשינו על
האב"ד בשאר דברים. ומתוך כך ציה המלך שיתן ישיית להיעב"ן לשוב לביתו. והדת
נתנה לקרא לו דרוז לשוב לאלמנא מקום מושבו עיין פתגם המלך פ"רדרוך החמישי
לקרא ליעקב העירשל לשוב לביתו. הנדפס בעדות בעקב דף 63. וגם נעתק ביואנה
הוספה רביעית. ועל ידי השתדלות אהבו הי יעקב עמרן הוטל על האב"ד הי יוונתן
להשיב על יד תלונות וטענות. ונטל ממנו רבנות דק"ק המבורג. על משך שלש
שנים. ודברו התנצלותו של האב"ד מאד ישרו בעיני השרים. והכירו כי שנאת הנם
ירפו את האב"ד. וצוה המלך בנודת עניש שלא ידברו ענה. ולא יכתבו שום ספר
פלוסתר נגד האב"ד. כאשר כתב היעב"ן בעצמו בהתאבקות. דף 38 I —
ואהבו היעב"ן חשבו שלא לילך עוד בארבעות שלחם. אבל היעב"ן ענה
להם (עיין מגלת ספר דף 178) ה"ל: "אמנם אנכי עניתי להם. אל
יתהלל הגוי וא"ת ביום מחר. וכבר הבנתי שלא בלכתי בדברום במשפט כדאיהו.
לכן אמרתי להם צדק להתאור היל במלחמה. ולא משבילי בלבד אני אומר. אלא
גם בשביל עיקר הדבר. והיינו כדי להפיל האילן העולה ומיך את הדבים. המתהפך
בהכחולותו ורבו עוורו לרעה. ואנכי הריאח שלא יצאתם די הזכתםם להציע טענותיכם
ותביעותיכם נגדו כפי הראויה ורק כחותה נחלים ביד. וכסוכב בעגלה. ולא בא עד
המריבה. כי אני לא הייתי כאן בכל אלה ולא הודיעני לאמשטרדם מה הם עושים
משהו מנישים עצומותיהם במשפט המורה. והם סמכו על הכמתם וכסחו על מינתם
כי ואמרתי להם הניחו לי ואתיצפה לדון עמו והעוורים. לו כי אבל שומע לא היה
לי כי אהבו אשר בשחתו בהם התנגדו אלי. — בסוף הנוכה שנת תק"י צא דבר

בארחיו דעיר המבורג נמצאו שני Aktenbündel הכוללים דברי ריבות בענין התחלת השנאה והקמיעות, באחד נמצאו מכתבים שונות ופראטאקאלל כאשר העידו אוהבי היעב"ץ לפני אנשי העצה זענאט, ושם מוכח שכת של אנשי היעב"ץ הם היו הראשונים שבאו למסור הדבר בערכאות שלהם, וכן נמצא בפירושי בתחילת אקטען ופראטאקאלל היום בא לפני בו, ר' יוסף זימאן לעזיו והוא היה סופר אהוות מרעהי של כת היעב"ץ, והוא סיפר הענין בדרך הנאות לו והלשין כמה פעמים על האב"ד הדברים בדוים מלב להבאיש ייה האב"ד בעיני השירים ואתן האקטען הם בדרך אשר נרשם בראשו „Archiv der freien Cl. VII. Lit. Hf. No. 5. Vol. 8. Hansastadt Hamburg N. II.“

ועוד נמצא אקטענענדעל אחר „Cl. VII. Lit. Hf. No. 5. Vol. 8. N. I.“ שם נמצא פראטאקאלל ומכתבים בענין המאורע תחילת הריב, כאשר העידו אנשי אוהבי האב"ד ר' יהנתן אייבנשיטיץ. — במכתבי פראטאקאל מאוהבי היעב"ץ נמצאו הדברים כאשר נמצאו בספרים של היעב"ץ בהתאבקות ובעדות בעיקם, ושם כתוב בפירושי שהאב"ד החדש הביא בהורים לניק אשר הם שפיאנע — ואין שום אחד מהדיינים או לומדים יושבי בהמד"ד אשר עומד בצדו של האב"ד רק ר' ליב לונדיק, והוא שקר מוחלט כאשר הוכחתי אצל ר' יוסף פרענגער.

וגם שאר הדברים הם תמיד הלישנות וריבולות על האב"ד כל דבר גדול אפילו דבר קטן אשר מצאו לפי דעתן לתלות רעותא על האב"ד הביאו לפני הארכעות. ואנשי העצה שלהו אצל האב"ד לשאול את פיו אם אמיתיים הדברים, ומתוך כך הוציך להתנצל, ודברי התנצלותו נמצאו שם במכתבי הפראטאקאלל, וישרו בעיני העצה. במכתבים שבאקטענענדעל No. I. נמצא מכתב הנרשם Spezies Fakti ושם הובא מתחילה שהיעב"ץ איש יריב ומדון ממים קדמונים, ומתוך כך הוציך גם לעיוב רבנותו בעמדתו, וגם היה לו ריב עם האב"ד יחזקאל, והוא היה מצפה לבא על כסא רבנות דניק, וכאשר ראה שנכונה תוחלתו, נתמלא קצף ושנאה על האב"ד, ואוהביו הביאו אליו קמיעות שפתחו להראותו, כי הם ידעו היטב כי הוא שונא להאב"ד. (ביום י' שבט) 4 פֿעברואר 1751 אמר היעב"ץ בפירושי שהאב"ד הוא מאותו חכת המאמינים בטי"צ ימ"ש.

והפירנסים כאשר שמעו זה קראו אותו ומאחר שלא רצה לישמע על דברי הפירנסים להשקיף הריב, הסמיכו ביום י"א שבט 5 פֿעברואר, שלא לילך שום אדם למנין אל היעב"ץ, וביום זה החרים היעב"ץ את הפירנסים והאב"ד, ושלה אגרות להרבנים שהשב בדעתו שגם הם הם שונאים להאב"ד, דהיינו להרב הגי בעהמ"ה פני יהושע, ולגיסו הרח"ג אריה ליב בר שאול אב"ד דניק אמשטרדם, ולרבה"ג ר' שמואל הילמאן אב"ד דמעטיץ, והודיע להם שהוכיחו החרים על האב"ד אשר חשדו למאמין באמונה הכוזבת, וביקש מהם שימואו לעזרו להלחם נגד האב"ד. והקמיע אחת אשר פתחו אוהבי היעב"ץ ודעתיקו אותה והוסיפו בו אותיות, הקרו הפירנסים אחד הדבר ונמצא שישקר ענה אותו האיש, ומעולם לא מסר לו האב"ד הקמיע זה, ושבע כבית הכנסת שישקר ענה, וביקש מהלח מהאב"ד. כן נמצא גם באקטען. מאחר ששמעו הפירנסים דניק שהיעב"ץ החרים את האב"ד, גזרו עליו שלא ילך שום אדם אצלו, ובמשך שישה חודשים יעקר דירתו מקהל אלטנא. והרב אב"ד ר' יהנתן הקהיל את כל העדה ביום הראשון ביום כ"ו שבט בכה"מ, ודרש ברבים, והחרים את כל

לראש משום תקנת ושלוח הנ"ק, לכד מזה היתה תקנה שלא למנות לאביד איש שהיה לו משפחה בעיר, ואפילו להרב הג' ר' דוד בנו של הג' ר' יחזקאל קצנאלפיון, שהיה אז אביד בק"ק קדאן ולמדן מפורסם ואביו הניח בצוואה שיבחרו את בני ר' דוד במקומו (הצוואה היא נרשסת באמשטרדם בשנת תק"ו לפ"ק) בכל זה לא השגיחו הפינסים בהצוואה, ומטעם זה, נמו לא בחרו את היעבי"ן לכד מטעמים אחרים שהבאתי לעיל.

בשנת תק"ו לפ"ק אור ליום ה' ש"ז אלול בא לעיר אלטונא הרב הג' ר' יהונתן אייכנשטיין, ובאשר בא הנה שמח ר' יהונתן ואמר במליצת לישונו פה איש כי אונתיה ועל זה השדו אותו כת של היעבי"ן ואמר מזה ראה שאני מצפה לגאולה עי"ן בית יהונתן סופד דף 12 סימן 15 — בדרושה ראשונה שדרוש בשבת פ' כי תבא ה"י אלול נשל ר' יהונתן רשות מהלומדים דעיר, ובפרט מרב הג' יעקב עמרן, אבל היעבי"ן לא בא לביתו לקבל פניו, וגם לא היה בבית הכנסת בשעת הדרושה, ובטעות כתב וזאגנה בתולדות היעבי"ן דף 12 שהיעבי"ן בא לבית הכנסת ושמע סוף דברי תורתו וגם בהתאבקות דף 9-8 וז"ל וההרד"ש יעקב והצפין בקרבו ומפני כבוד הקהל יראה לו כוס מלא יין בשבת ראשונה אחד בואו וגם הלך לבית הכנסת בסיום הדרושה ונתן לו יד אפ"אם לא בא אל ביתו כו', ולפי זה בשבת ראשונה בא בלב שלם וקיבלו ושמע דרשותו, והה אינה כי בשבירת לחות דף 22 נכתב וז"ל הן בדרשותיו שתי פעמים הראשונות שדרוש בק"ק אלטונא נשל ממנו רשות בתפארת גדול אע"פ שלא היה אדוני שם בבית הכנסת כיוסם פעם אע"פ שלא החשיב אדוני אותו לבואו אל הדרושה וגם לא הלך אליו לקבל פניו כבואו הנה, וכן כתב היעבי"ן בעצמו בספר מטפחת דף 47 דפוס אלטונא וז"ל ואספד האמת דק אפס קצתו כי בשתי הדרשות ראשונות נשל רשות ממני אע"פ שלא הייתי שם בבתי"ב, והרב ר' יהונתן שהיה יקר היה נפיש אצילה ולב טוב, הוא דעו שגם היעבי"ן היה על הכיור, ולא רצה לצערו אדרכה כל הצעו ותשווקתו היה לישב עמו בשלום, לכן כבדו וקרבו בכל האפשר, לה ובראש השנה שלח אליו את ר' לוי פיעני לשאול בשלומו ולברכו ברכת שנה טובה וגם הודיעו שרצה לעשות עמו טובה ולכרוז בכה"כ שבעלי בתים בניק יקנו סדר תפילה שלה, אבל היעבי"ן לא רצה לקבל הנאה ממנו ומתחילה לא היה לבו שלם עם האב"ה רק הצפין הדברים בקרבו וההרד"ש יעקב עד שצא סוכה ללחום עמו.

עתה קורא נכבד, אחת אמרתי בחלק ראשון מספרי, שלא אכתוב בענין הקמיעות עצמן שום דבר, ואותה אשמור גם בחלק שני מטעמים שכתבתי שם, ואמנם גם אני ראיתי את המכתבים באיחוי דעור האמבורה, ככל זה לא רציתי לפרסמם, כי על הראשונות אנו מצעדים ולא נבא להוסיף עליהן, לכן אמנע לבאר הפרטות ומחריב הקשה בענין הקמיעות בין שני גדולי הדור, רק אודיע כאן דבר עיקר להבין ענין התהלת הרוב כאשר סיפר לנו היעבי"ן בספרי, אם אמיתיים הדברים כאשר הוצג בספרי או לא, — והנה דאקטאר גרונואלד בספרי האמבורה דייטשע יודען הוציא לאור המכתבים שצא באיחוי בהמבורה אמת הדבר, כן נמצאו שם, אבל ישנה לחוכה דבר גדול ועיקר, אשר בקל יכול לטעות הקורא, ויאמר הנה באיחוי מציאו ראה שאמיתיים דברי היעבי"ן בספרי, לכן אצדך להאריך קצת לתכלית האמת, כי הדין צריך לשמוע דברי טענות משני צדדים.

כמה חכמים ורבנים שופטים הו"ל בפני אדוני כל ימי חיותו פה הו"ן מר"ח זה." ועתה מאחר שראינו במגלת ספר ובשו"ת יעב"ץ כאשר דיבר היעב"ץ בודון ובלצון על דייני העיר אשר היו לג"ק ומהם היו שופטים גדולי הדור כמו ר' משה הגוי' ר' משה פאלאק, ר' מרדכי הענא, ר' לוי לונדון, ר' יצחק מאבור וכדומה על כולם ישפך זעמו וחמתו וקרא להם דייני בור, לוקחי שוהה, אפילו קודם זמן הדיב הקשה, אנשים צדיקים אשר עבדו עבודתם בג"ק באמונה, והיו חריפים ובקאים בתורה רק משום דלא עבדי כדבעי איהו למעבה, עיין במגלת ספר דף 171 ואחרון אחרון חכמיה כמה וילול וביזה בכבוד הרב הוקן בעל כנסת יחזקאל. ואם היעב"ץ כתב בשבירת לוחות שלא דיבר נגד האב"ה, ומחזיקו לאיש כשר וירא שמים, הלא ראינו מה שהרחיב פיו בחרופים וגדופים נגדו והאר"ך בדבריו ליענות, וחשבו לקל ראשו, לזולל ושובע דברים אשר לא יאמין כי יסופר שאדם בעל דעת כותב כזאת על אב"ד זקן ומפרסם בדורה כמעט עשרים דפים מדף 123—140 מלאים דברי לשון הרע וזילות אשר כל השומע יגיע ראשו ומשתומם, ואומר, מה היה ליעקב ומה עלה בישראל אשר מכה זכרנו הגדול והדיפתו העצום ובקיאתו היה ראוי לשום בסלע קנה וא"ך נפל וירד להפוך באשפה, ולהשוד בכשרים — עיין במגלת ספר דף 22 מה שכתב על המשפחה המפורסמת פיורשט (הבאתי למעלה אצל ר' יצחקו פירשט) משום שהיו מתנודים לאביו הח"צ אומר שם, כמעט כל תועבת ה' עשו וידענו עתה שהפרנס ר' ישראל פיורשט היה צדיק וחסיד וזכה לשני התני גדולי תורה, האחד היה הרח"צ משה רוטנבורג אב"ד דג"ק — והשני הרח"ג ר' משה ברודא בן הרח"ג אברהם ברודא אב"ד דק"ק באמברג, ועיין נא בהקדמה של ספר אשל אברהם מה שכתב המוציא לאור על זקנו הפרנס דק"ק אלטונא ר' ישראל פיורשט.

ועוד היה משפחה מפורסמת כאלטונא המבורג, נכדי הרב הראשון דק"ק אלטונא מהור"ר דוד בר מנחם כהן, וגם הם היו בעדו של הרב הגי' ר' משה רוטנבורג נגד הרב החכם צבי ומשום הכי קרא לר' מרדכי כהן פו"מ דג"ק קופה של שרצים, ועוד דברים מגונים, וכאמת היה ר' מרדכי צדיק תמים, ביתו בית ועד לחכמים עיין בוכרונות מרת גליקל האמלן דף 122—145 שהפליגה בשבחה והוא זכה שכל בנותיו נשתדמו לגדולי הדור, בתו האחת נשאת להרה"ג ר' יצחק שפירא אב"ד זרי"מ דפיאג ופיהם, והשניה נשאת להרב הגאון מהרה"ר אברהם בן הרב הגאון ר' גבריאל אושקלס אב"ד דק"ק ניקלסבורג, והשלישית נשאת להרב הגי' אליהו בן הרה"ג ר' אליקים עיין הלוי אב"ד דק"ק קרעמזור, ובנו של ר' מרדכי כהן נשא בתו של הרב החריף מהור"ר אריה ל"ב חר"ק אב"ד דק"ק אמשטרדם. מזה נראה שכל גדולי הדור נהדבקו בזרעו של ר' מרדכי, והוא היה מוקף רבני ושתדלני מפורסם בג"ק — ורק שלא היה אוהבו של הח"צ ומשום דבתו נשאת לחמו של הרה"ג ר' יחזקאל תולה גם במת הצדיק ר' מרדכי כהן דברים של דופי וגנאי ומטיל מום בקדושי עליון — וגם עם שאר הפנינסים, עם ר' זעליגמאן הכהן בנו של הפינס המפורסם מהרה"ר ייטשכ" בע"י כהן התני של הרבה"ג מהרה"ר שמשון ווערטהיימער אב"ד דק"ק ווינק, אשר היה למדן וצדיק, גם עמו היה להיעב"ץ מהלוקת עיין במגלת ספר דף 132 שדיבר קשות עם ר' זעליגמאן על שהוא מליץ בעד האב"ד ר' יחזקאל קצנאלמייזן ותמך בידו — כל זה היו יודעים וזוכים הפנינסים דג"ק שהוא היה בעל ריב ומחלוקת, לכן כאשר הגיע הזמן שיבררו רב הרש במקום ר' יחזקאל, נתוועדו וגמרו שלא להושיב את היעב"ץ

נא לטובת ולהועלת הציבור שאני שוכן ביניהם ושהנהגו אבותי זיל בשלום ובמישור
ומוטל עלי לדאוג על תקנתם ותועלתם כו'.

ואם באמת הרבה פעמים אמר, שבכל יום הוא מברך בךך בךך שלא עשני אב"ד, עיין
בש"י"ע עמ"ק חלק ב' סימן 153, ואני מברך בכל יום בךך שלא עשני אב"ד
פה, וגם בסימן 61 II זה היה אחר זמן רב, — ואולי משום הסדרה לנבוא נפשית
לשלמא נקיש.

אבל מתחילה היה לו מאד, וקנאה ושנאה בוערת בו, על שלא בחרו אותו הג"ק
לאב"ד, כאשר נראה מכמה מקומות בספרו פלסתר מאותו הזמן, אשר בימי
אנו יודעים בבירור, מי המחברם ומכאן מי יצאה כאשר אביה לקמן, ראה נא מה
שנכתב בספר בית יהונתן סופר דף 71: ה' יהונתן נתקבל בעול וחמס כו' ואולם
חי אני, כי גם מזה אות ומופת על מיעוט יראתו של המין הזה, כי אם היה לו רק
איזה רושם של מורה ימים, וכבוד ת"ח היה לו למנוע עצמו מזה, אפילו אם היו
מבקשים אותו ומחלים פניו להיות לרב בג"ק, היה מחויב לסרב מפני כבוד של מ"ו
(דהיינו שם היעב"ץ) שהוא שוכן שם, ושמו הטוב ומעשיו נודעים בשערים, ויש לו
חוקת אבות שליש הורות, ומוכחה שלא תפסק תורה מודעה, שכן נתקיים בו ת"ל
שגם כניו מופלגים בתורה והם הבנים גדולים, ואדוני הוטב מ"כ בממונו לכמה ב"א
בג"ק, והפסיד הרבה אצלם באופן שאפילו בעד אחת מהנהגה בלבד היה מספיק להניח
לו הגדולה, ולא להשיג גבולו כ"ש בהצטרף כל אלו — שכל המינים ידושה דת,

אפילו אין הבנים ממלאים מקום אבותיהן בכל דבר מכ"ש כו'.

ובעדות בעקב דף 15, התנצל היעב"ץ שלא היה הפצו להיות רב בג"ק רק אוחזי
הפצירו אותו בפרט ר' יוסף סופערט ור' וואלף האלי עיין שם.

והנה אפילו לאחר מות הרה"ג ר' יהונתן היה דעתו של היעב"ץ להיות ראב"ד בג"ק
עיין במגלת ספר דף 209 שם כתב בעצמו ה"ל: והיו רבים הפצים להשיבני
לנהלת אבותי, וכשעמדו למנין לעשות רשימה מהראים לאצטלא זה, נעשית מריבה
ביניהם על אודותי, וכמעט היה הרויב על צדי, וכן היה בודאי אם היו עושים דבר זה
בגלוי, לא היה אדם אחר עולה להתמנות רב בג"ק בפעם הזאת, אכן התחבמו שליטה
מאובי ובטלו הוועד ההוא — גם מזה נראה, שכל ימיו היה תקונו לבא לנהלת
אבותיו, ואם בא רב אחר במקום ר' יהונתן אחר מזה הרב ר' יחזקאל קצנאלפונג,
גם לו היה שנאה מאדד שהישיב, שהוא ראוי ונתון, ומצד הדין לו משפט הבכורה
לחיות אב"ד במקום אבותיו, אבל באמת הרויב הפרנסים ומנהגים הג"ק ידעו מה
שעשה להאב"ד הוקן ולדיני הג"ק, כמו שכתבו באגרת להרה"ג דאמשטרדם מהרה"ג
אריה ליב, ה"ל: ובאנו רק בקצרה כי אם אמרנו לספר כל הקווית אשר מצאתנו
מיום בואו מר ניסו לבאן יקצר הידיעה, כי בא כאורה נטשה ללון לנת הרבה, וישם
משכנו בתוכנו אשר כל יום ממש תקלתו מריבה משל חבורה כפרא אדם אשר בין
אחים יפראו בריב ומצה ובשנעין יתה, מבלי לשמוע קול מורה מנהל שופט לעדתי
ושלח ידו בקדושי עלין על חכמי עיר ורבני וכוונת על רבני הגאון מהרה"ג יחזקאל
אשר בצלו היוני חיים זה ל"ז שנים אגרת זה נרפס מ"כ בלוחות העדות דף י"ז 17.
בספר שכיבת לוחות האון דף 42 שם התנצל המחבר להסיר מהיעב"ץ תלונות
הפרנסים ובה כמשחק ה"ל שם: ובחייכם תאמרו לי על מי רמותם (במה שאמרו שאינו
שומע בקול מורה ומנהל ורבני וחכמי העיר) בקול מורה מנהל וקדושי עליון, ופי

על מה האיתא במשנה בפרקי אבות, ולא ילמד אדם את בנו הנווני והוסיף הוא עליו — "וי"ד עדיהן השורחני בדורות הללו" — ועל זה מלאו הימה וועם החלפנים עיין מה שכתוב בעדות ביעקב דף 15.

ונתמלא עלי קצף גדול — והיעב"ן בעדות ביעקב שם קרא את החלפנים גזולי הרבים ומכניסים את ישראל בסכנה. וכן בספר שבירת לוחות האון דף 421 כתב, שעמדו עין פנים וירדו לחייה ואילו היו יכולים היו קורעים את בשרו בהרפה, ועוד התרעמו עליו שיש בסודורו עמודי שמים דברים שהם גרמים סכנה לכלל יהודית, ועל ידי זה נעתרו הפז"מ להוסיב בית דין שיעיינו בספרו והדיינים כתבו איזה טענות ועינייהם שנמצאו בספרו ובהר היעב"ן בפעם הזאת כפלך השתיקה אבל לעצמו כתב קונטרס נגד דיני הקהל וקראו זכרון בספר "מעשה עמלק".

באותו הפרק כתב ספרו לוח ארו נגד החכם המדקדק ר' שלמה זלמן הענא בעל צהר התיבה, והיעב"ן השד ל"י זלמן הענא שהרפס הסכמה על ספרו שערי התפילה מאת אביו החכם צבי והסכמה היא מזויפת, שמעולם לא נתן החכם צבי הסכמה על ספר שערי תפילה. והנה עתה בשנת תרס"ג קם איש מהיר במלאכתו החכם המטביל ר' הילום ראש בבית עקד הספרים ראוונטאלישע ביבליאטעק באמסטרדם, והוא הוכיח בראיות ברורות על פי מכתבים של ארחיוון באמסטרדם שאמיתיים דברי ר' זלמן הענא שהסכמה על ספרו נכתב במכתב יד קדשו של החכם צבי, וענין זה נדפס במכתב העתים, Vrijdag 30. Januar 1993. Week Blad — ושם הביא החכם הילום גם שאר דברים אשר כתב היעב"ן מעניני אביו שאירעו לו באמסטרדם אינם נכונים ובוודאי מאהבת הבן לאביו כתב היעב"ן דברים אלו. —

בשנת תק"ט מת הרה"ג יהוקאל קצנאלפייגן, ואוהבי ר' יעקב עמדן השתדלו שהוא ישב במקום אהות אבותיו ובראשם היו הפרינס ר' יוסף פופערט, ר' וואלף האללע ר' יוסף פדענר ר' זקל הויזן, ולכן בא גם הוא על הכיור עם שאר הרבנים הנכבדים מפרנסו ג"ק ואלו הם — הרה"ג מהור"ד ארית ליב אמסטרדם — הרה"ג ר' דוד פֿרענקל כבע"ל"ן בעהמ"ה קרבן העדה — הרה"ג ר' דוד שטריוס בפריט, הרה"ג יעקב עמדן באלטונא — הרה"ג שמואל הילמאנן במאננהיים — הרה"ג משה פאלאק במננצא — והרה"ג ר' יהונתן אייכנשטיין במעטיין. — איזה מהם לא נבחרו משום שהיו שני בשני עם בעלי בתים בני"ק, וזה נגד תקנת הקהל, ומהנשארים נבחר ברוב מנין הרה"ג ר' יהונתן.

ויראו אוהבי היעב"ן שלא נעשתה עצתם, כי לפי דעתו ודעתם, הוא היה ראוי והגון לכסא רבנות יותר משאר הרבנים, ומאחד שתקוותם ותהלתם נכובה, או כא שנאה כלכם וקנאה בלבם, ואיש וזה כוערת בהם, וט"ס יקרב האב"ד החדש לג"ק התנכלו להמיתו ולשודרו מכסא רבנות, וכמה אנשים סיפרי, שאשתו של היעב"ן התפארה ואמרה, ט"ס בואו ר' יהונתן: יבא אייכנשטינער כבר השהיו בעלי יעקב הסנין להתוך צווארו דבר זה נמצא בפירוש באקמטן דארווון בהמבורג — אבל כתב היעב"ן במגילת ספר דף 176 שזה שקר. — והנה לפי טבע אנושי מלתא דמסתבר היא שהרה"ג היעב"ן על שנתנו קדימה לרבי יהונתן, והוא היה בנו ונכדו של רבנים הויזשביס ¹⁷⁷ בג"ק, כאשר נמצא בהרבה מקומות מספרי היעב"ן ועיין בבית יהונתן סופר דף 5, ובעדות ביעקב דף 15 D) שם כתב אם לא לכבוד בית אבא אעשה

ליבם מוצי' אשר התי' האב"ד ר' יחזקאל קצנאלפויגן, ולפי דעתו של היעב"ץ היתה עומדת באיסור. והדפוס היעב"ץ הענין הזה פסק נגד האב"ד בספרו "שו"ת היעב"ץ חלק א' סימן 20 ועי'ן התאבקות דף 9 והפרינסים דקחלה אסרו עליו להפוס נגד האב"ד לפיכך הדבר לאיסור אשר הבית דין התי'ה וענה הוא להפרינסים אי אפשר בגיורתכם ואינו משגיח בה, אני אכתוב למקומות אחרים לגדולי הזמן, והיה לי קטרוי' גדולה עם הפרינסים בענין זה — ועוד פעם אחת באה אישה אחת אל האב"ה ואמרה לו שנטמאת תחת אישה, ואחר העי'ן פסק שאסורה לבעלה. ואביה של האישה הזאת הלך אל היעב"ץ וסופר לו המעשה ואמר היעב"ץ שלא כדון אסרו האישה על בעלה, ונתן היעב"ץ לאבי האישה העצה לילך לפרינסו העיר לספר להם שהאב"ד ר' יחזקאל עשה שלא כדון, ולא יפה הורה בזה עי'ן במגלת ספר דף 133 ועוד היה לו קטטה עם הדיינים הניק' שחשד אותם שלקחו שוחד, וזה דק על פי שמועה, כי בקל האמין על שמועות. שאינן מבוררות להשוד הבית דין עי'ן במגלת ספר דף 134 — וכן נמצא בשו"ת היעב"ץ חלק ב' סימן 30, 31 והגד' לי שפסקו דיני אלטונא — עוד הגדו' לי — ובסימן 34 הורה המורה הוקן שבעיר וטעה בתרתי 35—39 — ועוד הביא שם מה שפסק האב"ד בטעות באחד שיציה לילך מאלטונא להאנדסבעק דרך המכונז בשבת — והה' המגיד לו היה אביו של ר' יוסף פרענר שהבאתי למעלה כי ראשי תיבות בסוף סימן 40 בשו"ת יעב"ץ השואל הוא רש"פ היינו ר' שמעון פרענר — וכן סימן 41 סך' לי ר"א הוקן שלי ובסימן 42 העיד לי הסופר ר' ליב פרענר, וכל מה שסיפרו לו דברי נגאי על האב"ה או על הדיינים האמין וקבעו בדפוס ועל ידי זה היה לו הרבה ריב וקטטה. וזה היה בשנים הקודמין לריב הגדול, כי תשובות הגיל' הם משנת ת"ק עד תק"ט עי'ן שם — וכן היה לו שגאה כבושה על הדיינים הוקנים מהור"ר ר' משה פאלאק ר' יצחק טאבור עי'ן בשו"ת יעב"ץ חלק ב' סימן 195, ר' ליב לונדון שחשד אותם על עוות הדין. —

בשנת תק"ג מתה אשתו שניה מרת ישרה (א' הראש הודש אדר שנת תק"ג) וכחצי הודש כסלו שנת תק"ד נשא בת אחו' ר' אפרים אישכנז הממונת לו מתחילה מרת בתיה צביה והדריש שדרוש ביום התנינו נדפס בקונטרס בפני עצמו וקרא שמו "שמש צדקה". ובעת הנישואין הלז' היה לו ג' קטטה והגו' על האב"ד ר' יחזקאל קצנאלפויגן וקראו אוהב בצע על אשר לקח ממנו מכס הקבוצ' על העמדת החופה, עי'ן במגילת ספר דף 163 שם כתב היעב"ץ: "ולא נשא פנים לתורה היותנו בני ונכדי הרבנים הוקנים מסדו הקהלה" היעב"ץ אמר לשמש היתובע מעות הקדושתין שניהנו כי לא לכבוד הוא לו בעיני אחו' כשיראה שכל כך הוא נקלה בעיני הרב והפרינסים אבל השמש לא רצה לשנות ממנה הקהל — בשנה אחר החתונה שלישיית היה לו הוצאה גדולה שקנה לו אותיות חדשות מרובעות באמשטרדם עם נקודות ושעמים לתועלת בית הדפוס והתחיל להדפיס הסידור בשנת ברג"ש.

וגם הדפוס באותו פרק ספרו שו"ת יעב"ץ חלק א' כאשר הדפוס סידור עמודי שמים נתן לו ר' יחזקאל קצנאלפויגן הסכמה ביתד שאת ותפארת וגם ניסו הרב הג' מהור"ר אריה ליב בא הסכמה, והסידור הזה עשה לו שם גדול בארץ. ככל זאת היה לו הרבה עצבון וצוק. כי פגעו בו קנאים משום שכתב שם כהלכות דרך ארץ מוצא

המפורסם מהור"ר משה הגי' אשר י"טב או בק"ק אלטונא יהיה לו אורב נאמן וביתו קרוב לביתו הילך בבהכנסת' יהיה לו כביתו בתנאי שיעשה מנין אפילו בימי החול. אבל ר' משה הגי' לא רצה לעשות מנין בביתו כל ימי השבוע לכן קבע בית תפילה לעצמו ולא הלך למנינו אפילו בשבת וי"מ. וזה גרם קצת פירוד ושנאה בין שניהם. והעב"ץ לא הלך בשבת י"ט לביתו למנין, לפי שראה אש דולקת על הכירה שנעשה בשבת לצורך איזה ביטול והמים בוודאי, וגם ראה ממנו דברים אשר לא ישרו בעיניו (כן סופר העב"ץ במגלת ספר דף 116) עוד היה לו קפידה ב"י משה הגי' שהוא השיג על העב"ץ באיזה ענינים על ספרו לחם שמים וקבעו בדפוס בתוך פירושו על משניות סדר זרעים שהדפוס ר' אלישע מהרודנא בספר פי שנים. וזה היה לעב"ץ, ועיין על זה בשו"ת יעב"ץ קונטרס עשרה לחם. ועוד השדו העב"ץ שהוא אחד בלבד ואחד בפה וכדומה, אע"פ ש"י משה הגי' היה הראשון. שלא נשא פנים לקציני הדור, ונלחם בכל עוז נגד נחמיה היה חיון, והיה אורב נאמן להחכם צבי, בכל זה התחיל העב"ץ עמו קטטה ומריבה. קודם נסע ר' משה הגי' מכאן לארץ ישראל עשה העב"ץ עמו שלום. והרב הוקן האב"ד מהור"ר יחזקאל קצנאל פויגן קרב וכבד את העב"ץ, והרבה פעמים שלח אליו לחות דעתו בענין איסור והיתר ופעמים צרפו לבית דין. וגם קהל אלטונא הראו לו חבה, בכל יום טוב של סוכות שלחו לו אתרוג נאה כמתנה שנה בישנה עד שנת תק"א. גם מצא הן בעיני ראשי העיר, לתת לו ככל אשר שאל מהם, והשיג רשוין מאת המלך דענעמארק לקנות לו בית לצמיתות, ולהקים לו בית מלאכת הדפוס למען יוכל להוציא לאור את כל הספרים אשר חיבר ואשר הוטבו בעיניו. בתחילת ישובו באלטונא עשו לו אוהבו בלונדן ר' זלמן נאדן ויסו באלטונא ר' אבד"ל לונדן, מצב ומעמד פרנסה, והבטיחו לו להחזיק בידו וכן עשו בעשר שנים. והאמינו לו סחורות אבנים טובים להרוויח בהם מאומה בדרך כבוד. ועוד קנה בתים ומכר אותם, וזוה היה לו פרנסה מצויה. בית דירתו שהיה בו הדפוס ובית הכנסת ישרו עדין קיים באלטונא בדישע שטראסע No. 155. ועד היום נראה המעקה אשר עשה בביתו. בבית הזה נולד לו בן אשר קראו על שם אביו צבי, וגם בתו אסתר נולדה ישם ולבסוף ארשום ישמות הילדים אשר יולדו לו והרבה מהם מתו בילדותם. בשנת תצ"ט מתה עליו אשתו ראשונה, וכפעם הואת היה לו קטטה עם פינסי קהל אלטונא, אשר בקשו ממנו משכון לצורך קבורת אשתו כי לא היה לו או הזקת הקהלה, והוא אמר שיש לו מאבותיו הזקת הקהלה. אחר מיתת אשתו ראשונה רבו בו השדכנים לדבר בו וכבודות מכל הצד, גם הרב הגי' ר' שמואל הילמאן אב"ד דק"ק מאננהיים רצה לתת לו בתו ולהפזיז לו שני אלפים ריש לנדן, ונוסף לזה הבטיח לו רבנות דק"ק גלנא, ולא הטא אונז לזה, אלא לקח אלמנה עשירה בת פ"מ ר' הירץ מק"ק האלבערשטאט. ואחר הנשואין היה לו קטטה עם משפחת אשתו עבור הנדוניה — כאשר כבר כתבתי למעלה קודם הרב הגי' ר' יחזקאל קצנאלפויגן את העב"ץ, ושלה הרבה פעמים אליו דברי ספקותיו ושאלותיו, וכן עשה בענין כרות שפכה שנפסד ביצה אחת מהמת הולי והענין הזה כבר הבאתי לעיל אצל הרב"ג ר' שמשון הסיד, אשר השיג על האב"ד בהוראה זו וגם ר' משה הגי' השיג על האב"ד בהוראה זו.

אבל העב"ץ יצא ללחום נגד ר' שמשון הסיד ור' משה הגי' להציל את האב"ד מהשגותיהם והדפוס על זה ספר אגרת בקורת. ושוב אירע נידון וזקקה

שימן טוב במסחר זה: אבל לא ארבו לו הימים וקם איש אחד מארץ אישנו לשימן
לו להתישב בבראדא להשיג נבולה ופתאם נפל האיש הזה למיטב ונפטר בקצור
ימים. אח"כ התחיל היעביץ משה ומתן עם אבנים טובים ומרגליות והצליח בהן.
באותו הזמן נתהדשו נזירות הקיסר במדעת פיהם ומעמדן וכבדה ידו על אחינו בני
ישראל, לכן נמר בדעתו לעזוב מדנת מעמדן. ויבא לאמישטרדם להתחיל שם עסק
פרקמטיא ישודגל בה אבל משה ומתן ישלו נפל עד בלתי השאיר לו שריד כדי
לפינס את עצמו והי נתן בלב אוהבו וכפרט האחים ר' זלמן נאירן לעשות עמו
בטובה, איזה שנים תמכו בידו מעצמן התנדבו הכר נסים לשנה לצורך פרנסתו.
באמישטרדם ידו עליו היסורים מחמת הנזירות השתורה עד מאד וגם אח"כ היה לו
חולי זה. על ידי שהיה לו פרנסה מצויה היה לו פנאי להתחיל שם ללמוד לקרות
ולכתוב לשון אישנו באותיות לאש"ן. מאמישטרדם יצא ליסע לאלטונא ובה דרך
עיר עמדן ומצא שם הן אנשי העיר. בחג הפסח שנת תפ"ח נבחר לאב"ד ורימ
דק"ק עמדן. ליטמה באו גם אישתו ובניו מבראדא. בעמדן שקד על למודו לילה ביום
יאר לו גם מלא ידו להי בקסת סופר לעשות אונים לתורה אשר כבר
התחיל לחבר איזה חיבורים בבראדא נמסר בעמדן והיינו חלק אי מספרו לחם
שמים וכפר מור וקציעה על מור איה וגם ספר הקישורים ליעקב. דרושותיו ברבים
הלהבו לב השומעים והנהיג את הציבור לטובת הכלל. והיה בשלום עם רוב אנשי
קהלתו. רק קצין אחד בשם ר' יהונתן הוזקן היה מתנגד לו וגם המלמד שהיה אז
בביתו של ר' יהונתן הדיש עליו דעה נעימה מה שיכול להכאיש את ידיו אבל בעלי
בתים. פעם אחת הורה מלמד הנ"ל שמתר לקרוא סומא לעלות בתורה כמנין שבעה
הקראוים, וזה הרה ליעביץ מאד שלא ישאל את פיו תחילה ובה לכלל בעס ומריבה
עמו אבל אח"כ נתפייסו. עיין מגלת ספר. והארץ נתברך בשבילה בקיץ שבא לעמדן
התחילו המים להתמתק והורו הני נהרות מתוקים ונמצאו לקנות לרוב בולה. אבל זה
לא מצא מנוח בעמדן שהיה הוא ואשתו ובני ביתו נחלים ונחשלים מחמת האויר
והמים והמוזנות שלא היו שווים למנוח מצורף לזה אחד שלש שנים אירע עוד
תחרות בינו ובין הוזקן ר' יהונתן הלוי שהוקן זה בקש שבנו יתקע בראש השנה,
והוא לא מצאו ראוי לכך ולא הניחו לתקוע והורה השנאה להגדיל בניחום ואע"פ
שכסף נעשה לו אוהב לא יצא לשמוע לישב עוד בעמדן. כסף ארבעה שנים
לישיבתו בעמדן אירע עוד מעשה שבו שני משולחים מק"ק מינסק לקבץ נדבות
בשביל עניי עירם ונמצא שהיו רמאים אבל כל בני עמדן לא השגיחו על הדבר
היעביץ באמרים שהם אנשים כשרים, ועל ידי זה ראה והכיר שאפילו אוהבו לא
היו לבם שלם עמו לכן הוקה דעתו לצאת מן המקום כי אמר טוב ארוחת ידך ושלחה כו'.
בשלהי שנת תצ"ב ישב בית כאלטונא מאחד ישתן ידיעה מהו לפרנסו דק"ק
אלטונא. וישלה כל אשר לו דרך ים לאלטונא ואשתו נסעה על ששה
הדישים לאביה אשר היה אז כפון על התנות בנה הכבוד. מגלת ספר דף 112
לפני ראש השנה של שנת תצ"ג בא לעיר אלטונא ובהגיע לכאן באו אליו כל בני
הקהלה לקבל פניו בכבוד ובקש מפרנסו הקהלה לתת לו את שאלתו להיות לו
רשות לקבץ מנין עשייה ישראל לקבוע בביתו בית תפילה כאשר כבר נמנו מחמת
מחישו שלא לילך לבית הכנסת הגדולה. והסכימו לדבר ונתנו לו רשות לעשות
כהפצנו. ואם שהתבצע לו כרך לקבוע בית תפילה לעצמו דיבר תחילה עם החכם

אחד הנשואין שהתפרד מאביו נסע עם אשתו וחמיו לארץ מעהרין. והיו כבואו שמה פשט הנקף בארץ מערין. וברח מן העיר והעתיק אל הכפרים ובימות החורף היה מוכה ללון תחת אוהל פרס בעיר. ואחר שעברה הספנה חזר לבית חמיו בעיר ביאד. ושם נתנו עיניהם בו בחזרי המד לומדים נשואים ופגיים. אשר השקו ללמוד אצלו ולמד עמם נפית ושואיה עם בית יוסף מקרא הלכה אמה עד שרצו לקבוע לו ספוק צרכי ביתו ברובה. ולא אבה לקחת מאומה מהם. בשלש שנים ישב בשלוח על התורה עד שבא פתאם שמועת פטירת אביו וציל. או הלך לדרך החוקה אשר לא עבר בה מתמול שלשים עד שבא לקיץ לבוב בשילוח קיץ תעיה. ויצב שם יעקב מצבה לכבוד אביו ודרש רביבים מספר מר וקרא שם הדרוש יציב פתגם. בקיץ לבוב כבדו אותו אנשי העיר ואם היה לו אז התימת זקן. היו מקבלים אותו לראש ישיבה. שלש רביעי שנה אחד פטירת אביו מתה גם אמו ונקברה ג' בלבוב. בלבוב נתעכב מסוף קיץ תעיה עד אחר הפסח שנת תעיש.

ועין שהיה גדול האחים השילוח עליו בית אביו למכור את הספרים שותת חכם צבי מאביו הנאמן לתועלת אחיו ואחוזתו הקטנים. ואגב לקה בידו שטרות ח"כ שהיה לאביו על ר' הענדל כהן באלטונא. ושם לדרך פעמיו לשוב לביתו בברקה. ונטל ישיבת מאשתו לילך לעיר מולדתו לגבות שם חוב אביו. וכן להמבורג ונתאכסן בבית הקצין פירס ומטה מהר"ר יששכר בער כ"ץ שהיה מתנגד לאביו כל ימי שבתו באלטונא. בכל זה קיבל את בנו חז' יעקב בכבוד ובספר פנים יפות. אבל לא עלתה בידו לגבות שטרי חוב אביו ולהשיג הפצו באלטונא. מהמבורג נסע להנובר עם אוזה שותת אביו ומשם לפראנקפורט. בעיר הגדולה פראנקפורט לא עשה מאומה מהספרים. והיה לו עול נפיעה ושלטול גדול וקשה. לכן נטר בדעתו לשוב ליתו. אבל שמע בפראנקפורט שהקצין ר' מרדכי כהן אחיו של ר' הענדל כהן (עיין לעיל) שב ממדינת אינדויץ עם סגולה אבנים ועשירות מופלגת לכן התיעין בעצמו לירד בספינה ללונדון. אולי ישגי שם מבוקשתו שישלם לו ר' מרדכי שהיה דר בלונדון את חוב שהיה לו לגבות משני אחיו של ר' מרדכי כהן. אבל גם הוא הוציאו בפחו נפש כל עמלו וניעו לריק היה. כל ימי הגשמים הוכיח להתעכב שם והיה בעיר. ואנחה על איבוד זמן וממון. אחר הפסח ירד באניה בלב ים דרך אמשטרדם ושם נפל בחולו קדחת ובהארץ ימי הליו יצא ממנו דרך בית הדעי תולע ארוך כמה אמות שקורין באנהוורים וזה היה תרופה למכתו. וכאשר חזר לאיתנו הראשון נסע דרך המלך לביתו והיה לו מניעות וסיבות הרבה והיה כבא לעיר פראג נטלו ממנו על המסס אוזה ספרים שותת חכם צבי. ובפראג נתארה בבית דודו ושם הראו לו מחלון את הרב ר' יהונתן אייב"ש שי"ן. וכאשר שמע ר' יהונתן מה שארע לעיב"ן בבית המסס שלה אליו להודיע לו שאם רצה לבא לביתו ישתדל עבורו להציל את הספרים הנ"ל שגלקחו ממנו אבל לא רצה לילך אצלו לקבל פניו. (מגלת ספר) בפראג היה אצל הרמ"ר ר' דוד אפנהיים אשר עשה לו סעודה מנולה והראה לו חובה יתירה והפליג לספר בשבתו של אביו וציל. מפראג נסע לברנין ובדרך ניצול מכמה פגעים רעים עד שבא בחורף לביתו.

על ידי טרה והוצאות הדרך אפס לו הכסף והוצרך ליתן עינו על מיטא ומתן. והתחיל לשלוח שערות עוים ויעלים וצמר רהלים של ארץ הגר לאמשטרדם לדיד מכורו ובמזרח המעות שלחו לו אוזה ספרות משם הנמכרים יפה במדינת מערין. יאה קצת

תמו הוא שנת לידת היעבי"ן. אבל כאשר אכתוב לקמן נכון יותר שנת תנ"ח לשנת לידתו — גיל עיל אביו צדוק בלדת היעבי"ן. כי הוא היה בנו הראשון של החכם צבי וקראו על שם אביו יעקב, והוא עצמו הכניסו לביתו ומל אותו. ונתגדל בעיניו ורכות גדול ונעניעים מאבותיו וככל זה מזה אביו להכניסו בבית הספר, אחר שכלאו לו שלש שנים, באופן שיבטנה המיישית למולתו כבר השלים ללימוד מסכת ברכות, ובמה חילי ילדות עברו על ראשו מלבד המכות אשר הוכה בית מאהבי המלמדים. בהיותו בן י"ב שנה נסע עם בית אביו לאמישטרדם, כאשר אביו נתקבל שם לרב אב"ד דק"ק אישכנזים. עי"ן מגלת ספר דף 57. וזה ראיה נכונה שמועד היעבי"ן בשנת תנ"ח כי החכם צבי נתקבל בשנת ת"ע באמישטרדם ולפי זה זמןן מה שכתב היעבי"ן באותו פרק היה נער בן י"ב שנה. ועוד ראוי שאתה זה כתב היעבי"ן בהיותו אביו באמישטרדם התחילו הקטנות והמריבות, ואני בעת ההיא נעשיתי בר מצוה ואם נולד בשנת תנ"ז כבר נעשה בר מצוה בשנת תשי"ט עדינו כאלטנא. וזה זוכר אדם הישב אימתי ובאזיה מקום הוא נעשה בר מצוה ולכן הצנתי למעלה. שבישנת תנ"ח נולד) וכאשר בא לאמישטרדם עם אביו התחיל הגלות ונאלץ לטול. כי בא אל ארץ אחרת אשר שם אורח הרשע מנהי עולם הרשע. ולא היה הזמן גרם לישקוד על הספר ולקנות שלימות מחסרון רב והבר מיהי ומנחל לעשות אתו ברכה (עי"ן מגלת ספר 57.) כי אביו היה טרוד במלחמת מצוה נגד נחמיה היה חיון שר"י. בעינת תע"ד עקר החכם צבי דירתו מאמישטרדם וטלה את כל בני ביתו לעמדען. אחר הפסח ביטנה החי נסע עם בני ביתו לפולין. ועבר דרך עיר האלברשטאט. ושם טלה החכם צבי תשובה אתה שהשיב לארץ שירקני לחרב ה' (ו' יהואל מיכל נלאא בעתה"ה ספר נר הקדוש שהיה או יושב בבית המדרש האלברשטאט, לעי"ן בת. ו') מיכל כתב השמות על התשובה הזאת ולא מצא החכם צבי די השיב לו בדרך, כי היה נחפו לילך לדרבנ. וכאשר בא לבערלזן נתארה בבית גישו של הח"צ מהר"ד ואלף מירלם, ושהה שם איזה שבועות, ושם לקח בנו יעקב את השנית לבתיב תשובה עליהן. ולאדם לא הגיד מה הוא עושה עד שבא לברעסלוי. או ראה אביו את התשובה ולקח לו פנאי עם התנו מהר"ד אריה לוי שהיה אחיב אב"ד באמישטרדם לעי"ן ולקרות את התשובה, והוטבו דבריו בעיניו וניסקו על ראשו וקרא עליו את הפסוק שפתים י"ק משיב דברים נכוחים עי"ן שו"ת יעבי"ן חלק א' תשובה א/ וגם במגלת ספר דף 30. בברעסלוי עשה אביו עמו ישודך לקחת את נכדת הרה"ג (ו' נפתלי כהן אב"ד דק"ק פ"אנקק"ר) כי השקה נפשו של (ו' נפתלי כהן לדבק בורעו של החכם צבי. ונתפשרו ונתקשרו שני הצדדים הללו שיקה (ו' יעקב את בת הרה"ג (ו' מרדכי כ"ן אב"ד דק"ק בראד בנו של הרה"ג (ו' נפתלי כ"ן. בתחילת הקיץ שנת תע"ה היו הנשואין ולקח יעקב את החל לו לאשה. או נתפרד היעבי"ן מאביו בהיותו בן שבע עשרה שנה ולא יספ לראותו עוד. (מהו נראה מכי שנוול בשנת תנ"ח והיה בשנת תע"ה שנתפרד מאביו בן שבע עשרה שנה.) ועל זה דאג לבו של היעבי"ן שלא וכה לשמש את אביו ואולי זה היה סיבה שהיה קצת פרא אדם שיבטי הורפו היה לו מלשולים הרבה כאשר כתב בעצמו במגלת ספר דף 60. כי בילדותי וקטנותי אמרתי בלבי עדיין יש לי זמן על כן לא שמעתי לקול מורי ולמלמדיו לא הטיתי אזני. וגם בעת שהייתי רוצה והפין ללימוד לא מצאתי לי רב ומלמד ומנחל, ואמ"ה ויל היה טרוד במלחמה קשה כגיל גם לא היה יכול להחזיק מלמדים לבניו כ"י.

ובעת התמנות רב הדרש אחר מות הר"ה ר' יהוקאל קצנאלפוינן היה רב ישעיה יפה בעדו של הר"ה ר' יהונתן אייבנשוויץ.

בספר בית יהונתן סופר נכתב דף 7. I ז"ל ובפרטות הכניע עצמו בשביל כך אל ר' בערוש מלמד ול"י ברעסלא (דהיינו ר' ישעיה יפה הנקרא בכל מקום בפנקסי הקהלה ר' ישעיה ברעסלא) והעלה לר"ש על כל רבני הדור והבטיחו שיהא לו למשנה ולראש ישיבה ומנהיג שלו.

ובאמת היה ר' ישעיהו תופס ישיבה כאשר נכתב ג"כ על המצבה ארבעים שנה למד עם בחורים כאשר נראה גם מהסכמה שנתן על מחזורים הנדפסים באלטונא בשנת תקכ"ל.

גם הר"ה יעב"ץ נראה שיהיה בשלום עם ר' ישעיהו שלא מצאתי בשום מקום בספריו שכתב עליו דברי ריבות. ובספר משפט אמת ושלוש הובא באדיבות מחלוקת בשלש קהלות בענין מסים ובית הולים ואז נכדו מכל ג"ק בזבל"א דין אחד, והמבורר מקהל אלטונא היה ר' ישעיה ברעסלא וישב עם היעב"ץ בבית דין, עיין שם.

ר' ישעיה מת בראש השנה שנת תקל"ד ונקבר אצל הר"ה מהור"ר יצחק הורוויץ אשר לא נקבר בשורות הרבנים. —

נוסח המצבה כבר נדפס באנודת פרחים ובספרי או"ה. וזה מצאתי בפנקס הישן דקברנים:

ביום א' דראש השנה בשבת קודש בשחרית הלך לעלמי דאתי ושבק לנו ולכל ישראל חיים התורני והרבני ראש בית דין ומנהיג הקהלה הנאון ומופת הדור מהור"ר ישעיה יפה ונקבר למחרתו יום ב' דראש השנה ומונה לצד שמאל של אמו"ר הגדול אב"ד שלש קהלות מהור"ר יצחק הורוויץ.

54) הר"ר יעב"ץ עמדען הנקרא יעב"ץ יהוסי של הר"ה יעב"ץ, בין מצד אביו הנאון המפורסם

מהור"ר צבי אישכנזי בעהמ"ה שו"ת חכם צבי, בין מצד אמו בת הר"ה מהור"ר שלמה זלמן מירלס נ"מארק אב"ד דג"ק אה"ו כבר כתבתי בחלק ראשון או"ה למושב אצל הרבנים האלו.

ר' יעקב עמדען נולד בשנת תנ"ה לפ"ק במוצאי שבת קודש אור ליום הראשון חמשה עשר לחודש סיון, כמו שכתב היעב"ץ בעצמו במגילת ספר דף 18. "בחצי סיון בפרק ההוא נולדתי אני יעב"ץ בנו הראשון". וכן בהתאבקות חלק ג' דרכה דף II. 155. "גאם המושלך משמים ארין בהצי יזה שנתנה בני תורה לישראל בשמינית מוצאי שביעית בארץ צפון בעיר אלטונא." (בענין שנת הולדו הביא החכם וואגנר בתולדות יעב"ץ דף 49. או"ה ראיות שבשנת תנ"ה נולד. ולפי זה לא הניע רק לע"ה שנה לימי חייו כי בשנת תקל"ו מת. וזה מתנגד לדעת יארד החוקרים אשר כתבו שהניע לשימנים שנה ולפי זה נולד בשנת תמ"ו. וראויה לזה מצאתי במגילת ספר הנעתק מהחכם דוד כהנא דף 208. שם כתב היעב"ץ, בתום שנת דינין (תקכ"ד) ונכנסתי לשנת חיים בחדש ה', דהיינו בשנת תקכ"ד היה בן ס"ה גימטרא חיים. לכן צדקו ג"כ דברי המעתיק מגילת ספר הנדפס במאספים משנת תק"ע דף 94. שישנת

53) הר"ר אהרן עמרך הגקרא גומפערין הרופא. " אהרן בנו של

השתדלן המפורסם
 " שלמה עמרך היה מושלם בכל מדעות כי קנה לו שלימות בתורה וגם בחכמות
 הצנוניות, ובספרי פילאזאפי, עד שנתן לבו ללמוד ולהקרי בעיון שכלו ולברר האמת
 לתועלת בני עמנו להציל התועים והישוטים אחר פילאזאפי הכוזבת ולנהלם לאביהם
 שבשמים. ה" אהרן היה רופא מומחה ומקום מושבו בתחילה בבערלין, ושם למד
 אצלו הפילאזאף הגדול ר' משה מענדעלסזאנץ, ושם הדפיס ממנו לוח משנת תק"ט
 עם הסכמה מהרה"ר ר' דוד פֿיענקל בערלין בעהמ"ה קרבן העדה. מבערלין נסע ר'
 אהרן להמבורג, והיה רופא לעניים בהנם והרבה צדקה עשה בעירו. בשנת תקכ"א
 מתה עליו אשתו ראשונה. מרת הוצל בת הר"ר משה ש"פ הלפן מבערלין, אשתו
 שניה היתה בתו של פריש דק"ק המבורג ר' יוסף נעטשינען. בפנקס דברי הימים
 דקהל אלטונא דף ל"ב 32 נכתב הצוואה שעשה ביום ה' כסליו שנת תקכ"ט, ויען
 שכעת כותב תולדת וקורת ימי חייו של הרופא ר' אהרן, החוקר דאקטאר
 פֿיידענטהאל בדאנציג, ושם אעתיק את הצוואה כולה, לכן אקצר בכאן. לתועלת
 הקדש באלטונא הניה אלף זה לקרן קיימת ואלף זה להכנסת כלה.

והוא חיבר ספר מגלה סוד פירוש לראב"ע על המש מגילות נדפס בהמבורג תקכ"ה.
 II מאמר המדע ספר מוסר ופילאזאפי. III לוח משנת תק"ט Juden Calend r
 auf das Jahr 1720. Herausgegeben unter Approbation der Socie-
 tät der Wissenschaft, וזה נוסח המצבה קעניגשטראסע
 No. 4386. אלטונא.

מצבת קבורת — הגבר אשר הוקם על גבר תמים אשר
 נאספו בו כמה מעלות — וגילה חכמות טמונות —
 וידועות צפונות — ה"ה החכם המרומם מורה דרך לנבוכים
 בדברים ישרים ואמיתיים כ"ה אהרן עמרך מבערלין נפטר
 בחצי ימיו ויום נ. ג' ניסן תקכ"ט לפ"ק. הן פה נטמן בתוך
 קבר זה — איש בעל דעת ומוימה — קנה בחכמותו
 יד ושם — גם מעלותיו על דומה.

54) הר"ר ישעיה יפה רב"ד דג"ק. כבר כתבתי בחלק ראשון מספרי

אז"ה למושב, שאחר שמת הרה"ג
 " דוד בערלין לא קבלו השלש קהלות "א"ה"ו "א"ב"ד עליהם, אלא ה' ישעיהו
 יפה היה יושב על כסא משפט ביטם ראש בית דין וחמש שנים הנהיג את העם
 בדרך משפט וצדקה.

ר' ישעיהו יפה היה ממיטפתה מפורסמת בעל תלבוש אביו היה הגאון ר' נחמיה יפה
 מקום מולדתו של ר' ישעיהו היה בדעסלא, ובאלטונא נשא בתו של הדיין הוקן
 מהור"ר ברוך בענדיט מאניש (כאשר מצאתי במהלל בך של ר' שמואל גזייל
 העקש"ר בסוף צמח דוד אשר ברשות הרב המ' מהור"ר יצחק אייזעבאך
 בהאלבערשטאט.)

הוא חיבר ספר אמתחת בנימין על שישה סדרי משנה הובא לדפוס על ידי בני התורני בהר"ר הירץ, ואחיו התורני ר' געטשליך פרידבורג והרב הגאון מהור"ר דוד בערלין נתן הסכמה לספר זה, והפליג ביטוב המחבר ומעלת הספר מאד. —

61) הר"ר יהודה ב"ר בנימין וואלף שטאטטהאגן מלמד בת"ת

ויושב בהמד"ר דאלטונא בעהמ"ה ספר מנחת יהודה. ר' יהודה בנו של הפרינס דק"ק האלבערשטאט ר' בנימין וואלף שטאטטהאגן. עיין אויערבאך געשיכטע דער יודען האלבערשטאט דף 100. בילדותו למד אצל הרב הגאון ר' צבי הירץ בהאלבערשטאט, ואח"כ ב"ישיבת הרה"ג ר' שמואל האלבערשטאט אב"ד דק"ק האגנו, אחר החתונה נתקבל באלטונא בקלוז ובת"ת ללמוד עם בהורים גדולים. כנראה מהקדמה בספרו מנחת יהודה חלק שני. הרבה צרות עברו על ראשו אשתו בנדה גז' וגם בנו היחיד עזב את ביתו, ועל זה קמו עליו שוטני וגרשו אותו מהסתפח בנהלת ה' ללמוד עוד עם בני ישראל קשות, כי היסדו אותו שהוא נרם לאשתו לעזוב אותו — אבל בוודאי שנאת הנס גרמה לו היוק, כי הרבנים הרה"ג ר' יצחק האראוויטץ, והרה"ג ר' דוד בערלין הפליגו בשבחו ונתנו הסכמה על ספרו. ה"י שנה הרבי"ן תורה בקהלתנו ולא יכולתי לברר לאן חלק אה"כ כי לא נמצא קבורתו בבתי קברות דקהלתנו וגם לא נרשם בשום פנקס דח"ק. והוא חיבר ספר מנחת יהודה חלק ראשון נדפס באמסטרדם בשנת תקכ"ג וחלק שני באלטונא שנת תקכ"ה. בסוף הספר כתב מליצה ישראל, תוכחת מגולה מאדובה מוסרות, דברי מוסר אל בני אשר נס הוציא — ספרו מנחת יהודה הוא על כל מלת "כלומר" שברשי' על ג' מסכתות ברכות שבת ערובין. —

62) הר"ר אריה ליב לונדין דיין דקהל אלטונא. והמבורג —

ויושב בהמד"ר ש דאלטונא. ר' ליב לונדין נבחר בשנת תפ"ט ליושב בית המדרש דאלטונא. והיה הירץ עצום ובקי בשי"ם ופוסקים. ובעת המריבה היה כבר דיין דק"ק אלטונא והמבורג ועמד בצד ימינו של הרה"ג ר' יהונתן, ובפנקס דברי הימים דקהל אלטונא נמצא התימתו תחת הג' ר' יהונתן נאם אריה ליב בן משה דינא דק"ק אלטונא והמבורג. והוא היה אחד מארבעה דינים אשר נשאלו מאת פרנסי ג"ק אם יש להם רשות להיזב את הפרנס ר' מרדכי העקשר שעבר על התקנה של קהל כאשר הבאתי אצל הדיין ר' ברוך בענדיט. ונמצא זה המכתב בארדיוון דק"ק המבורג, ובספר התאבקות חלק ג' דרוכה דף 114 דפוס אלטונא הביא המחבר שהתנצל הדיין ר' ל"ל ראשי תיבות ר' ליב לונדין. במכתב שכתבו פרנסי הדין ביום ג' אלול תקי"א לרבינו פולין בא על החתום גם הדיין ר' ליב לונדין, ונפטר ביטת תקכ"ט ונקבר באלטונא קעניגשטראסע No 3432

פ"ה ג' ארי' שבהבורות ישב באהלי של תורה וקן מופלג דיין דקהלתנו מהור"ר ליב במהור"ר משה לונדין נפטר ונקבר בשוישן פורים תקכ"ט לפ"ק. בפנקס ח"ק דקברנים נכתב הדיין מפורסם המופלג ומופלא במהור"ר ליב לונדין וישב כאן ארבעים שנה בבית המדרש באלטונא.

ר' בנימין וואלף ובה לתורה ולגדולה במקום אחר, פרנס נאמן היה לעדתו מפני
בחסדותו ועדקותו ונדיבותו ראש מדברים בכל מקום. כאשר הגיעו ימי העצה אל
ימי הריב הקשה בין שני גדולי הדור, ויחלק העם לישתי מחנות, וקמו איש באחד
או התגבר בנימין כזאב ישרף ויצא להלחם מלחמת מצוה לכבוד רבו הרב הנאון
האמיתי ר' יהונתן אייבנשיץ, כחומת ברזל עמד לימינו כל שנות הריב, כאשר כתב
ר' יוסף בר הנטאל בהקדמת ספר אמתחת בנימין וז"ל: ועמד נגד סערת הזמך, וקם
כל ההזות ישבעולם נושבות בה ממקומו אין מזוים אותו — ביום ב' ניסן שנת
תק"א לפ"ק נתקשרו כל נכבדי העיר וראשי ג"ק להקים כבוד הקהלה וכבוד רבו
ר' יהונתן אשר עשה הישועה גדולה בישראל, ועשו קאמפראמיס נגד שונאי הרב
ומהרסי הקהלה והתומים על קאמפראמיס הזה מאה והמישים איש, וכראשם נחתמו
מק"ק וואנדסבעק ר' זמלא סג"ל משולם, ר' בנימין וואלף פרידבורג, כישנת תקי"ב
יום עש"ק ר' טבת כתבו פרנסי הג"ק להרב הגאון מהור"ד יהושע אב"ד הג"ק פראנק
פריס, אשר ראו הוכח לעצמן לתבוע עלבון רבם הגדול, והתם תחת אותה האגרה
בין שאר הפרנסים גם ר' בנימין וואלף. עיין בלוחות העדות דף 19^ב — בהודש
ניסן תקי"ב כתבו ג"כ להרב הגאון מהור"ד א"ח לוב אב"ד אמשטרדם לקנא קנאר
רבם והתם בין הפרנסים גם ר' בנימין וואלף פרידבורג. נרפס בלוחות העדות דף
18 וכל זה נמצא במכתבי הארחיוון בהמבורג, והנה עד כמה עלתה צדקת ר' בנימין
וואלף בדריפת האמת והשלום ניכר מזה כי המתנגד של ר' יהונתן היה הפרנס
מדברי העקשר, והוא היה שאר בשרה, כי אמו של ר' בנימין היתה בתו של הרדין
ר' אפרים העקשר אחיו של הפינס ר' מרדכי העקשר, בכל זה לא נשא ר' בנימין
פנים לקרובו. — פעם אחת נסע ר' בנימין לירד לייפציג, וגם שם נתחרר הריב, והיה
לו הפסד גדול משונאיו, אלו אוהבי היעב"ן כדאיתא במכתבי הארחיוון.
והנה דבר ידוע וברור מכל כתבי ארחיוון וגם מספרי היעב"ן עצמו שכל שנות הריב
היינא משנת תקי"א עד תקט"ז שאו נעשה ברירת האב"ד מהר"ש, ונבחר הרב
ר' יהונתן ברוב מעין, היה ר' בנימין וואלף עומד בצד ימינו של האב"ד, והיעב"ן
בספריו כתב שאח"כ משנדעו מעשי בנו של האב"ד, או בא ר' בנימין כצדה כישנת
תקי"ה נעשה גביאת עדות אודות בנו של האב"ד, והעיד ג"כ ר' בנימין פ"ב נגדו מה
ישמעע מבנו של האב"ד עיין בית יהונתן סופר דף 17 סיון 106, ומה הוכיח
היעב"ן שר' בנימין וואלף חזר מדעתה ואם נאמן לדברים כאלו אשר היעב"ן מגוס
כדרכו תמיד, מכל מקום אין ראיה מזה, שר' בנימין וואלף נמו חשד להאב"ד בענין
הקמיעות, הלילה לומר כן, כי הרבה פעמים כתב בפיהסא ודיבר בדברים שהריב
יהונתן צדק תמים — כש"ת יעב"ן חלק ב' שאלה 130 שם הביא היעב"ן השגות
על ר' בנימין ועיין על זה באמתחת בנימין מסכת ביצה פרק ב' משנה ג' — במסכת
שבת פרק כ"ב, ר' בנימין וואלף נקבר בוואנדסבעק וזה נוסח המצבה:

ויקברו אותו בנבול בנימין — האישל הגדול הארו אשר
בלבנון, מכרדין שמעתתא, והלבין רווחין — לעליונים
ותחתונים נוחים — יורד לאמת השיחין — סיני ועוקר
הרים וצחיחין — אין לגמור עליו שבחין — מטיב
לעניים כברים ועולת מהים — ה"ה החסיד הקדוש והטהור
אשר למד ולימד וקיים בבית המדרש מצא ידו וגלוה
הריף ובקי בהדרי תורה פ"ז מהור"ד בנימין וואלף בן
הר"ר יוסף פ"ב נפטר ונ' י' סיוון תקכ"ה לפ"ק.

7) מעשה מרדכי בואר נחמד על כל אגדות יהושלמי בסדר יפה מראה.

8) דברי מרדכי לסדר ולחבר ספרו שו"ת ודינים מהודשים.

9) אגדת מרדכי הודשו אגדות של פסח וגם על הלכות פסח.

10) דרישת מרדכי על ישיבה פרקי אבות.

בנראה מהמצבה היבר עוד שני ספרים להשלים י"ב כמנין ו"ה תולדות אדם ואלו הם «ספר מגילת מרדכי ושירת מרדכי» בשנת תקכ"ד היה ספר דרישת מרדכי תחת מכשף הדפוס כאשר כתב שם המדפיס. —

11) מרדכי מת ב' ה"י אייר תקכ"ז לפ"ק ונקבר בבית הקברות אטטענעזן, וקברו ורמצבה תחת הכיפה ושם נקברה גם אשתו שניה וזה נוסח המצבה:

פה נננו — הדיין מהור"ר מרדכי בן החסיד כמהור"ר
יופא יוסף נקהל הענא . ישי"ק ה"י אייר ונקבר יום א'
י"ט בו תקכ"ז לפ"ק. — כל הזאת בדרו אחרון —
יהנה בנרון — בסתר עליון יהיה מגורו — ובצל שדי
ישב נכהו — תורתו תהא מוכטחו ובהקיצו היא תשיחו
— יעמוד לגורלו של המחבר עשרה מנורת מהור"ת —
שהניח ללמוד לכל הדור"ת — ואלה שמותם להור"ת —
חמשה מול המשה — אגדות מרדכי — ברוך מרדכי —
דרישות מרדכי — דברי מרדכי — מגילת מרדכי —
ידועות מרדכי — מעשה מרדכי — פרשות מרדכי —
שם מרדכי — ושם התוספת שני הספרים להשלים מנין
ו"ה ספר תולדת אדם מאמר מרדכי — שירת מרדכי על
פרקא דשירתא — ור"ת אד"ם «אגדות דדרישת מגילת
מרדכי — וזכות עשרה מאמרות נו"ן בצרור החיים יהי
צורות — ועוד הוסיף שני ספרים. כדן הקדש שצריך
הוספת חומש לעשרה ספר שירת מרדכי וספר אורת
מרדכי ור"ת בסימנים «א"ב"ג"ד"ה"מ"מ"ם"פ"ש"ט"מ"ש
ושנים הנוספים ר"ת א"ש הלא דברי כאש השורף הטאים
של אש נאם הוא תיבת אמן ואמן.

אצל הרב הג' ר' מרדכי הענא נקבר באטטענעזן הרב הצדיק יושב בהמד"ר דקליון
ישן בהמבורג מהור"ר יצחק גונצנהויזן. נוסח המצבה לא יכולתי לקרות, כי
המצבה מונחת תחת הכיפה אשר בנו על הקברים. ר' יצחק גונצנהויזן מת בשנת
תקכ"ט. ואחר פטירתו נבחר בנו מהור"ר אהרן גונצנהויזן ליושב בהמד"ר בקליון
ישן וחדש.

50) הר"ר בנימין וואלף פרידבורג פרנס דכ"ח וואנדסבעה

בעהמ"ה ספר אמתחת בנימין. שלשה אחים גדולי תורה

הרבינו תורה בזמן אחד בג"ק, ר' יצחק פ"ב יושב בקליון ישן וחדש, ר' בנימין וואלף
בואנדסבעק, ור' גומפא פ"ב דיין דקהל המבורג. יחוסם הבאתי אצל ר' איצק פ"ב

דענטן בשלעווייג לאבדן זיך העולם. אבל היעב"ן לא ית לבו לדבר. ויאלה בצנעה הספר ע"ע בכל מקום לפרסמו נגד כרוז הקהל ונגד פסק השררה. ור' מרדכי ידע אשר עשה היעב"ן וישלח בנו עם נער אחד להשיג הספר הזה ממנו בעדים כדי לדוננו ולהכריחו בפניו וגם עלתה בידו. בן כתב היעב"ן במגילת ספר דף 101 וזה הרה ליעב"ן וקראו צבועה ומסור וחטור על הממון. ועוד ראה מה שכתב היעב"ן בשו"ת חלק ב' ישאלה א'. שם הביא בסוף החשובה מה שכתב לו השואל אחד קבלת דבריו להשיג עליו ובין שני הצאי עניולה כתב היעב"ן וי"ל: לא הצנתי מה שהכבד בהבילות תשובות שאין בהן מנייה להעמיד הדיוט כדי שלא תהא שלחפת עולה מאליה להראות כל שיבושי הדבריו הונעים למען לא יאמרו עלי שבוזתי להנקם ממנו על מה שעשה לי אחד זאת שלא כהוגן. שנטפל לעוברי דרך ונעשה חבר למוסרות כו'. ואח"כ כתב: „וכבר אבדה גם ישנאתו גם קנאתו הקב"ה תבע ביקרו ושלם לעושי רעה ברעתו. שטבע המעולה שבכמה כמו שהיתה רעה אחיזתם של עושי הרשעה, אשר איכזו לנפשי לספותה, דין רישיה פציע היה מוכן לעליפה ודין רגליה תבדא היקום אשר כרגלו אבד, וירד בעניותא דקשי ממותא, ודין ידיו קטיעא מכתבת למלכות, וחוטא נעושים הפשים ממעות, הרע בלה את עצמי. ספי תמו זן בלהות עם האבן הנקף לא נודע מקומם איה וכו'.

זה המעשה עם הספר עקיצת עקרב היה בשנת תקט"ז לפ"ק.

בישנת תקכ"ד נדפס על ידי המדפיס התורני ר' ל"ב וסמאניט באמישטרדם ספר אגודת מרדכי והוא פירוש על האגדה של פסח. על ספר זה הסכימו הגאון אב"ד דאמישטרדם ר' שאול וגם הרב דספרדים מהור"ר שלמה שלם, והרה"ג ר' יהונתן אייבשישין. והנה הרב אב"ד דק"ק קאפנהאגן מהור"ר צבי הירש הלוי שחיה אוחבו ומחותנו של יעב"ן והר"ן תמיד אליו את שאלותיו גם הוא הסכים על ספר אגודת מרדכי והפליג מאד מאד בשבחיו של ר' מרדכי העגא וגם הרה"ג אב"ד דק"ק הנובר מהור"ד אריה ל"ב בן הגאון בעהמ"ה ספר פני יהושע אשר בוודאי היה מאנשי שלומו של היעב"ן וידע היטב כל אשר נעשה באלטונא ואף הוא נתן הסכמה על ספרו ובתחילת הסכמה כתב וי"ל: מנקה הארץ שמענו זמירות דברי חכמים כדבונות כמסמורת להבין ולהורות וראיתי חד זן בני עליה ושמו מרדכי מוכתר בנימוסים וראייה לקלוסקין הוא נהוג הרב המופלג החכם השלם כ"ש מהור"ד מרדכי העגא כ"י איתמחי נבדא ואותמחי קמיעא של עיקרן עיקרו וגופו במקום שררה בהלכה ברורה כ"י. — ואם באמת היה ר' מרדכי העגא צבוע ואי"ש רע הומד ממון ועוד הרבה מידות רעות אשר סיפר ממנו היעב"ן, אז לא היו רבנים אלו אשר היו מצדו של יעב"ן נתנו לר' מרדכי הסכמה בשבחים ותוארים כאלו. כי ראה נא הרב הגאון ר' יהונתן נתן הסכמה רק בדברים מעוטים ע"ן י"ס.

ור' מרדכי זכה לחבר עוד ספרים הרבה ואלו הם:

- (1) שושנת המלך וברוך מרדכי הילכתא נמורא ונבירתא על הרבמים.
- (2) מאמר מרדכי להבין ולדעת מאמרי חב"ל.
- (3) פרישת מרדכי פירוש על התורה ומקרא —
- (4) גדולת מרדכי שאלות ותשובות והדושי הלכה.
- (5) שם מרדכי הדושי ש"ס כסידרין.
- (6) ויעת מרדכי על סדר הפרשות.

אשתו של ר' יוסף פרענר ושמה נכתב: בידוע שבעלי המנוח ר' יוסף פרענר מוך אין מוזעדאבעלן צויטטאנד זיצען געלאסט, וממש שמינית שבשמינית מכתובתי ניכט בעקאממען כ"י. ובעת המריבה היה ר' יוסף בן ל"ז שנים זה היה בשנת תק"א ומת בשנת תקכ"ה הרי נ"ג שנים.

הוא הדפיס והוציא (לרבים. 1) ספר אספקלריא המאירה כולל המשה מכתבים למנהגי נ"י קהלות אודות דת המלך שלא לדבר עוד דבר בענין הקמיעות וגם פסק דינים מהרבנים נגד האב"ד. נדפס בשנת תקי"ז באלטונא.

(2) ספר נהלי איש בו ספור כל המאורע בענין המחלוקת נחלק לשלשה חלקים חלק א' כולל קל"ד דפים חלק שני ר"ה דפים חלק שלישי ס"ב דפים נמצא כעת באוקספורד בין ספרי ר"ה מיכאל עיין אוצרות היים 129—131 No ועוד חבר Oden u Cantate בלשון אישכנו ולשון הקודש עיין גרונואלד האמבורנס דייטשע יידען דף 94.

ונקבר באלטונא קעניגשטראסע No 4370

שימו לבבכם אל קבורת גבר — עדות ביוסף אשר מיטביר שבר — הורד יוסף לצערינו תוך הקבר — הניח זכרו בספרו אשר חבר — ה"ה איש אשר קסת הסופר במתניו הר"ד יוסף בכ"ה שמעון פרענר ז"ל סג"ל הוסף ונאסף בהודש כסליו ח"י בו לפרט צדיק על כל הבא עלינו (תקכ"ה).

(40) הר"ר מרדכי הענא דיין דק"ו המבורג. הרב ר' מרדכי בן החסיד

ופרוש מהור"ר יוסף הענא

הורד מנוע רבני אישכנו נצר ירשיו ממשפחת בעל ישי"ת חות יאיר נין ונכד לנאון מפורסם ר' יצחק ברילין אב"ד דק"ק מנהיים. — אשתו ראשונה של ר' מרדכי היתה בתו של הרב ר' שמשון חסיד.

בשנת תפ"ד נתקבל ר' מרדכי לדיין דק"ק המבורג. והוא היה מגיד נפלא ודרש בבית הכנסת הגדולה בהמבורג למד ולימד דעת את העם, ודלתי בית מדרשו פתוחים להורות לעם ה', ומגיד הדושי גפ"ת לתלמידים תורניים. בשנת תק"ז הובר ספר ברוך מרדכי ושושנת המלך על הרמב"ם, והרב בעה"מ ננסת יחזקאל הסכים על ספרו, וגם הרב הג' ר' יצחק זעליג קארא אב"ד דק"ק הנובר מפארו מאד ומשבה את הבורו ברוך מרדכי אשר בו יצא להציל את הרמב"ם מהשנות אשר השיגו עליו הראשונים.

ר' מרדכי היה מהותנו של הרה"ג יעקב עמדן, ובאמת מתחילה היה אוהבו והריץ אליו את שאלותיו, ובעת המחלוקה הגדולה עמד בצדו של היעב"ץ והמליץ באנשי המבורג בעדה, וסבל ביושים הרבה וגם יסורים ממש עברה, אשר קצר המצע מהשתרע, הלא הם כתובים בארוכה במכתבי אדהוון אשר בהמבורג. אבל במשך הזמן הריב הכיר ר' מרדכי האמת עם מי, ומי הצדיק כריכו, ובפרט כאשר נדפס ספר עקיפת עקרב, אשר הכירו הם שקר מוחלט ובדוים מלב, דברים אשר לא מוציאם בפה אפילו פחות שפחותים, או הופר ברית אהבה ופנה עורף מיעב"ץ.

והנה על הספר עקיפת עקרב נכרו ונזר על היעב"ץ מקהל כפקודת אבערפרעז"ר

די עווד לא היה דייק, וראיה שלא היה די עווד דייק כי היעביין מביאו בשו"ת סימן 28, ובתורת הקנאות דף 116 ד"ס מכתו רק התרני יושב אהל כהמיד באלטנא ונס על המעכה לא נכתב שחיה דייק, ולומדים מופלגים כמו די אברהם מרוב, ממשפחת מהרי"ל, ואקב קליף תלמידו של היעביין די אליהו אשפנהיים, די יוסף האקן אח"כ דינא זכא בקק המבורג די היואל האללר, די שלמה פרענקל אחיו של הרמ"ע די הוד פרענקל אב"ד דק"ק בערלין וכל משפחת ווארבורג ועוד הרבה בעלי בתים ת"ח כולם עמדו בחומות ברזל בימין צדקו של האב"ד די והנהגן להצדיקו ולהגן בעדו ודי יוסף פרענד אשר בחקות וכתב בספרו שכל היינים ולומדים איש אחד מהם לא נעדה הם מתנגדים להאב"ד.

באקטען Species Fakti כתב בלשון אשכנזי: אלס אייבענשיטין ווערקאב, דאססירטע אונטער דען וועכנערדיגען דאס פיבער, אויף וועדערהאלטען ביטטען אונד אנהאלטען, לעיס זיך אייבענשיטין בעוועגען, דער טאכטער געטשליק לעפי איין אמולעט אהנע ענטפלעך צוא נעבן, אייבענשיטין נאכ ארדען, זייע דאסעלבע צו געברויכען זיין שטאטט דעססען קאם וואלענס אדער קאפייע אין הענדען יאסעף סימאן לעפי, דער איינע אבשידט דעם הערשעל איבערראכטע, אונד פֿערשיעדענע קאפייען נאך אמיטטערדאס אונד פֿראנקפורט שיקטע, יאסעף זימאן לעפי אונד יאקאב הערשעל ענטשטעלליכן דען זיין, דער אבערראכטער ערשדאק אלס ער דאס הערשען, עס בעיטשאנד איינע בעוואנדערע צווייגונג צווישען גאטשליק אונד זימאן לעפי, דא זייט דעם געשעהענען באנקראטט דעם לעפי איין ערד אידענטליכער מאגן פאסט מיט אבשייא מיט דיעזעם פאנאבונדען אומגאנג צוא האבען, דיעזער אבער אלס בוכהאלד טער דארט אסטימירט וואר — מוז נראה מה טבעו ומהחשבונות הרעים של די יוסף זה היו — דאקטאר ניוואאלד לא הזכיר שום דבר רעותא מדי יוסף, שנמצאו באקטען — ועתה חלילה לומר אם אנו יואים אדם מדוכה בחבלי עוני או בטרדים או יד די ננעה בו בענין אחר, שיהוא לפי ישעיה לנו רעה לכן ישלם הקב"ה בראשו ומעניש מוד לחמוץ עלמונה כי מי וודע מהחשבות די אשר צדקתו כהריו אל, ומי ויכל לומר מפני יקרו ובבודו שנפגם נעניש חבורנו, ועוד הלא אמרו החז"ל היה דף ש"ז ג' בדרים מזכורים עונותיו של אדם ואחד מהם המוסר דין על חבורו עיין שם י"ש"י, והיעביין ככל הספרים יהיבד בין בשעת המרוכה או אח"כ הרבה פעמים כותב, שכל מי ישעשה לו או לאביו איזה רעה או דיבר כנגדו ופגע בכבודו כולם נענישו ביסורים, או במיתה משונה או בעוני, ובפרט בספר ישירות לחות דף 35 ד"ס שמות האנשים שמתו בשביל ישהו אוהבים להאב"ד, ובספר ערות ביעקב דף I 85 נקבו בשמות האנשים אשר נענישו לפי דעתו של היעביין מפני שחיו מתנגדיו, ואח"כ כותב שם חז"ל הסודי די אוכ"ר כי מכל הצד שלטו ת"ל לא נפקד איש במיתה המופה ועול ימים רק ר"ג, אבל ראשי הכת שלנו בני ושלשת האנשים שצטאו והודיעו דבר הקמיעות שקלל ואר"י אותם המין ר"פ ראשי תיבות די יוסף פֿיעניד היה עני והעניד אח"כ אצל שונאו של המין וראה ושמה במותו — ועתה קורא נכבד, ראה נא מה יאמר הגאון היעביין אם עמד על משמרתו וראה מה שנגעשה באהדות הימים! כי לא ארכו הימים רק איזה שנים אחד כתב בספר ערות ביעקב בדרים הנ"ל על די יוסף פרענדה יוד די יוסף פרענער מנכסו, והעני עד כנר להם ומת בחצי ימיו בן ג' שנים, כי מצאתי בפנקס דברי הימים דקהלת אלטנא צואת

אנשים ממשכילי הקהלה המה רה"פ תלמידו וראה"ב ר' יוסף פרענר הוא האיש אשר באה לידו הקמיע הקטנה הידוע הנ"ל של מאמילש וביאו אותה אליו וספרו לו כי — וכן התאבקות דף 29 בא' משרתו דאוידלא לבית רה"פ יוסף פרענר. והנה כאן צריך אני להודיע דבר עיקר לכבוד האמת. מכתבי ארחיון בוענאט בהמבורג אשר העתיק דאקטאר גרונוואלד, כעת רב ודרשן בעיר וויען, בספרו דייטשע יודען המבורג, אמת הם, כך נמצאו שם, אבל שבה לחוכי שהדברים שהעתיק בדף 97—92 הם דברי מתנגדי ושונאי ר' יהונתן אשר הלשינו עליו אבל העצה בהמבורג, נמצא בארחיון פראטאקאלל כך גדול משונאי ר' יהונתן אבל נמצא ג"כ פראטאקאלל על כל המריבה ודברים שנעשו בג"ק מאהבי ר' יהונתן אישר סיפרו כל המאורע בענין אחר, וסיפר הדברים ומעשים בתחילת המריבה בענין הקמיעות העתיק החכם הנ"ל מפראטאקאלל ומכתבי הארחיון כאשר אמרו וסיפרו שונאי ר' יהונתן. כאשר מצאתי בפירוש בתחילת האקטען וו"ל אם 25 זעפטעמבער 1751 ערשיען Josef Simon Levi 37 יאהרע אלט, אונד דעפאניערטע פֿאר Christian Dresky דען גאנצען פֿאָנגאנג, דאס ער 8 טאגע נאך דעם הוערויין דעם ראבבינערס אויך אמולעט געפונדען, מיט דעם נאמען זאכבאטי צעבידאריין. וישם הובא כל המאורע בענין הקמיעות כאשר בדו מלבם להלשיין את הרב האב"ד בענין הנאות להם. כמה פעמים נמצא במכתבי ארחיון שבא ר' יוסף פרענער לאנשי העצה לקובל על האב"ד. אם 14 אקטאבער 1751 ערשיען אבערמאלס יוסף זימאן לעפי אונד ערצעהלעט, דאס דער אבערראבבינער דעם אונטערראבבינער מארקוס הענע דיע טיזה צונעשלאגען. אם 15 דעצעמבער 1751 ערשיען אבערמאלס יוסף זימאן לעפי אונד ציינטע פעינער אן דאס דער אבערראבבינער דען אזאק מאיר (עין לעיל אצל ר' יצחק הלוי טוהט עופות) זינען זארג האט שטיינגען לאססען. — שם העתיק המלות שנכתבו בא"ת ב"ש ולפי דעת שונאי האב"ד מכוונים על שבתו צבי ימיש, מתרגום בלשון אישכנו כאילו נכתב בפירוש בקמיע שמו של תועב שבתו — והרבה רכילות והלשינות ומוסרות הביא ר' יוסף פרענער לערנאות שלהם, ואל אנשי העצה, כמה פעמים נמצא במכתבי בארחיון שר' יוסף פרענער אמר, שהביא ר' יהונתן אויבשיטיץ בחורים לאלטונא, שאינם לומדים כלל, רק מכבדים עול בעלי בתים, והבחורים הם מרגלים אשר באו לראות את ערות הארץ טורים שקורין שפואנע. ככל דבר קטן ריץ אל אנשי העצה להבאיש ולהלשיין על ר' יהונתן. ועוד אמר אל אנשי העצה בהמבורג, שכל הלומדים וגם כל דייני ג"ק יושבי בהמ"ד הם בצדו של ר' יעקב עמדן, והושידים את הרב אב"ד למין. וכן נמצא ג"כ בעדות ביעקב דף 84 וו"ל: „דייני ג"ק בכלל איש לא נעדר כל אלו נתנו עדיהם ויצדקן והרשיעו את הרשע“ וזה שקר מוחלט כאשר הוכחתי במקומות הרבה אצל הר"ר ר' יצחק טאבור ואצל הדיין ר' משה פולאק, ר' ברוך בענדט, ר' שמואל היילבוט, הדיין ר' לוי לונדון ר' איצק גונעוויץ, ר' מיכל פֿירדבורג, ר' בנימין וואלף פֿירדבורג, ר' לוי שפערשא כולם היו בצדו של ר' יהונתן, ובאו ג"כ על ההתום בקאמפראים נגד כת של היעבי"ן. וראיה לזה שהיעבי"ן מקלל ושופק המתו על הדיינים האלו משום הלא באו לעזרתו. עין בשו"ת יעבי"ן חלק שני סימן 195. רק הדיין הזקן ר' אפרים העקשת, ור' מרדכי הענוי אשר ג"כ אה"כ היה אוהב נאמן לר' יהונתן, ור' עוזר הילדעסהיים אשר לא היה מעולם דיין בג"ק, הם היו מתחילה בצדו של היעבי"ן. ובמכתבי ארחיון נמצא שאמר ר' יוסף פרענר שהגדול שבדיינים ר' עוזר הוא מתנגד להאב"ד. והנה

ליתן קמיעה לבתו הולדת ולרב הפצרתו נתן לו קמיעה — מיד הלך ר' יוסף פרענר שהיה בביתו של ר' נעטשליק ופתח הקמיעה ועשה העתקה ממנה ושינה הילוף אינה איתנות להראות להעבי"ן. ועוד לקח קמיעה מאיש אחד שיטנו דוד מאמיליש ופתח אותה עיין בהתאבקות דף 10 בארובה מזה הענין. והוא עשה דע"ש בקהלה והלך ברכילות והוציא לעו על הקמיעות שחס מאמנה הכחבת עיין ש"י. ואע"פ שהוצרך על פי פקודת הקהל אשר הקרו ודרשו את הדבר להודות בפני רבים ישקר ענה באב"ד שאין זו קמיעה שנתן ר' יהונתן להולדת מכל מקום נשאר בלבו שנאה כבושה נגד ר' יהונתן. ועליו כתב לפי דעתו הרב ר' יהונתן בלוחות העדות בהקדמה דף 3 ח"ל: והתחבל איש נבל הוא ונבל שינו הרפתו לא יאסף בקרב הארץ לכתוב על הנייר איזה תיבות ואיתנות אשר בקל יוכל לפתרו בהלף לשון לדבר הנאות לו להטיל בו דופי ונא בשכרו ויאמר כי הוא הנייר שמסדתי לאיש הנל כי ואני בהרמי קולי שקר הוא ויחקרו הפוזי ומצאו כי שקר ענה כי הוא מהשבת דע"ש ופישע אבל עם כל זה לא סר עולתו ודעתו והוא שלח לדבר עבירה בכל דבר ועדיין מחזיק בטומאתו. עיין ש"י. ובספר שיבירת לוחות האון לא כתב על זה שום דבר לבטל ולהסיר שם דע מהאיש הזה שהיה שלח לדבר עבירה ודרשו שם בשיבירת לוחות. —

והעבי"ן בעצמו כתב בספר עדות ביעקב דף 4 ש"י יוסף פרענר הוא הראשון מוציא דבה רעה וכן בספר שיבירת לוחות האון דף 14 ובעדות ביעקב דף 22 II שם קובל העבי"ן על הרב ר' יהונתן שחטרו שחיבר ספרים כנגדו וכתב ז"ל: כמו שהודיע בכאן שאני הוא המחבר קנטרטי שפת אמת ואספקלריא המאירה והיכן ראה כזה? הלא נראה כהוש שהמחבר הספר ההוא הוא אחר מדבר בעדו, וגם לא הייתי אני מבנה את עצמי בשם תואר אדם המעלה כאשר עשה המחבר ההוא שהעלה אותי על גרם המעלות הנד והדר יעטרי שאין לי הפני בהם ולא ימצא בן בכל חברי הרבים ונודעים לא תואר ולא הדר לי נאה ונאן שנאתי בו אלא אחד מאוהבי עשה זאת לנחמני מעצמו ויגני ואצ"ל הדף המבנה אספקלריא המאירה שאין לי בו חלק ונחלה שאין זה מעשה ידי להתפאר רק אחד מהעד שלטו ר"פ (ראשי תיבות "דבי יוסף פרענר) קבעו כדפוס ופרסם איתן האגרות של הרבנים והוא מעשה קוף בעלמא וננאי הוא לי לקרוא דברים כאלו על שמי. —

גם באגרת שכתב העבי"ן בהיותו באמשטרדם ביום כ' טבת תק"ב להגאון בעל פני יהושע עיין עדות ביעקב דף 65 שם כתב: כאשר בודאי כבר ידע מר ע"פ הסופר הנאמן ר' יוסף פרענר מהמבורג. בהיות העבי"ן באמשטרדם הרי"ן ר' יוסף פרענר אליו אגרות עיין עדות ביעקב דף האחרון דף 86 ח"ל: כה אציג עוד ג' אגרות מן הסופר של הצד שלטו הוא ר"פ דבי יוסף פרענר בעזה הקפוי"ם דק"א ר' ג' כ"ן ופוז"ם דהמ"ב ר' מ"ש לנהיך הורתי לביתי והותם עצמו הק' יוסף בל"א כד' שמעון צבי.

ובספר התאבקות דף II 10 שם הביא המחבר תחילה מריבה בענין הקמיעות וכתב ש"י יוסף פרענר השתדל לחוש קמיע מרב ההרש מאיש אחד דוד מאמיליש ואחר שקיבל הקמיע הלך מיד להוציא שנאתו הכבושה בלבו לפועל כמו שהיתה כבושה בלב העבי"ן עיין שם דף ט' כי זה האיש יוסף עשה דע"ש בקהלה על הדבר ועשה העיר הנמיה — ובהתאבקות דף II 13 ג"כ נכתב באו אליו (להעבי"ן) שלשה

מתרים שני דיינים, שנשא בנו של אחד את בת של דיין האחר לישוב יחד בדין ודין האחד היה ר' ישראל, ובסוף התשובה שהשיב ר' מרדכי להרב הגי' יעקב עמדן כתב: גם מנדע להוי שתשובת מר נראה לפדנס החדש דקתלתנו כהר"ד לוי בן כהר"ד שמשין ז"ל וגם למהר"ד ישראל בן ר"י, וכפי הנראה מראשי הדיונים מהמצבה וגם מצאתי כן בספרי היעב"ץ היה שמו סתם ר' ישראל חסיד. בספר בית יהונתן סופר דף 17 סימן 106 הביא נביית עדות בפני הדיינים ר' אפרים העקשה, ר' ישראל חסיד, ור' מרדכי הענא. וכן הביא בספר ותאבקות חלק יקב זאב דף 73 עדות הבורחים על הנער וואלף וזא אל ההתום ר' ישראל חסיד. התימתו בפנקס הקהל היה 'הקטן שבישראל בלא"א יעקב יעצבורג'. ונקבר באלטונא בבית הקברות אטטענר זען וזה נוסח המצבה:

ישראל אשר בחר לו אל — איש ישר ותמים דרך הלך
 בתורת אל שר וגדול בתורה נפל היום בישראל —
 רמו מעלליו וגבה מחלליו מהררי אל אש נפלה בארזים
 באחד מארזי אל — לו נתנה התורה מתנה וממתנה
 נהליאל בני איש ספרו והיללו וקראו לאל — נודע
 משערים שמו הדיין מהר"ד ישראל בן מהר"ד יאקב
 נותרת גולת אריאל — קסיד בכל מעשיו ונכל דרכיו
 תמים זקן מלא ימים שם לילות כימים — קדוש יאמר
 לו נפטר והלך לעולמים בליל ד' ונקבר ביום ה' ה' שבט
 תקכ"ז לפ"ק הנצב"ה.

(48) ר' יוסף פרענר חלוני. ר' יוסף פרענר בנו של הח' ר' שמעון פרענר אחיו של הרבני מהר"ד לוי פרענר שהיה מתחילה מלמד בק"ק אלטונא ואח"כ ראב"ד בק"ק גרעטין. משפחת פרענר היתה קרובה למשפחת אשתו של הראב"ד הגי' ר' יהונתן. אביו של ר' יוסף פרענר היה מאחבי היעב"ץ מימים ראשונים והיעב"ץ הביאו בשו"ת יעב"ץ סימן 40. והנה ר' יוסף פרענר לא היה דיין או למדן מכל מקום אאריך בו קצת להודיע בכאן כמה נברה כח הרבילות בזמן המחלוקה הגדולה וכמה השגאה מקלקלת השו"ת. כי זה האיש ר' יוסף פרענר היה המוציא דבה רעה בענין הקמיעות, והיה מהרהר רוב זמרון בין שני הצדדים, והוא היה סופר של אהוות מרעהו של היעב"ץ. ר' יוסף פרענר נולד בישנת תע"ד בעיר אלטונא. ובלדותו למד חכמת דקדוק והיה ספרא רבא בין בכתב ולשון בין בלשון הקודש ובין בלשון אשכנז. בתחילה היה סוחר ממסדרי ארץ, אבל אבד כל הגו והלך לפליטה כאשר נמצא במכתבי הארזיון חיל שם: יוסף זימאן לעווי וועלכער איין נאטטלאוער בעטרינער איסט. אונד איין אנוועהנליכעס קוואנטום באנקראטיש האט. — אח"כ בא לביתו של ר' געטשליק חלי' להיות שם כותב פנקסות שקורין כוכהאלטער. בעת הביזוי הרבנים בני"ק היה ר' יוסף משתדל שיבחר היעב"ץ לאב"ד, וכאשר יאה ילא נעישת עצתו או נתמלא חמה ושנאה על האב"ד החדש וזרם יקרב למ"ק התנכל להמתו ולטורדו מן העולם. אחר שמונה ימים שהיה הרה"ג ר' יהונתן בכאן ביקש ר' געטשליק הג"ל מר' יהונתן

46) הר"ר אברהם גוננהיים. ר' אברהם גוננהיים היה מגזע צדיקים ויקרים בנו של ר' יוסף גוננהיים ניסו של השתדלן המפורסם יהודה לייב וינצהיים, כאשר נכתב בהקדמה של ספר פי ישנים וזיל: גיסו כיוצא בו היה האלוף התורני המדומם הקצין המופלג מים פלג המוקיר לרבנן ומחני לת"ה מנכסיו איש ישר וכשר היה כ"ש מהולל. בהר"ר אברהם בהקצין המנוח הר"ר יוסף גוננהיים נכד של האישל הגדול הקצין המפורסם מאד נודע בכל תפוצות ישראל הר"ר שמואל ז"ל מווינא ישיה לו יד ושם אצל הקוסר יר"ה ממשפחה הרמה אפפינהיים.—

והוא היה מפורסם בהכמתו ובעת הריב עמד בימין צדקו של הראב"ד ר' יהונתן והתימתו נמצא בין האנשים הבאים על החתום בקומפראמיס. ועוד נמצא התימתו בין שמונה האנשים והדיינים אשר כתבו אגרת לנאוני פולין וגם להרב הג' בעל פני יהושע כדי להצדיק את הראב"ד. (נמצא במכתבי הארחווין.)
בספר באר טוב הנדפס באלטונא שם כתב המחבר ז"ל: ומחוכר לטהור טהור גברא האלוף והראש והקצין והגדול התורני כש"ת בהר"ר אברהם גוננהיים נר"ו וזוגתו הצנועה והחסודה הקצינה והגבירה מרת גליקצי ת"י כשמו כן הוא ביתו פתוח לזיווגה והבנים אותי בעין טובה בהנסת אורחים עם ת"ה העוסקים בתורה יהיה חלקו. וברכת טוב יעלה על ראשו וה' יברך את אברהם כו' — והוא מת בשיש ונקבר בקעניג שטראסע No 3439

פ"ג איש זקן וגבר חכים רוב מעלתו גבאי צדקה ה"ה
בהר"ר אברהם בן כה' יוסף גוננהיים נפטר ונקבר ביום
כ"ה אב תקכ"ז לפ"ק תנצב"ה.—

ר' אברהם גוננהיים היה המזן של החכם הפילואוף הגדול מאועס מענדעלזאהן בכערלין. כתו של ר' אברהם אשתו של ר' משה דעסו נקברה ג"כ באלטונא וזה
נוסח המצבה No 5845

פ"ש האישה הזקנה מרת פרומט בת כה' אברהם גוננעהיים
ז"ל אלמנת מהור"ר משה מענדעלזאהן ז"ל נולדה יום א'
י"א תשרי תצ"ח לפ"ק נפטרת יום ב' ג' ניסן ונקברה
ביום ה' ו' ניסן תקע"ב לפ"ק.

וגם נמצא פרוכת בקהלתנו לכבוד אשה פרומט מאת בעלה ר' משה דעסו.

47) הר"ר ישראל בן יעקב גינצבורג דיין דק"ה המבורג. ר' ישראל גינצבורג היה

בבית דינו של הר"ג יהוקאד קצנאלפויגן ונמצא התימתו על פסק אחד עם הר"י יהוקאל והדיין ר' אברהם שיסר שהבאתי לעיל בפנקס דברי הימים דקהל אלטונא דף 341. והנה כשאלה ראשונה חלק ב' משו"ת יעב"ן שאל הדיין ר' מרדכי הענא אם

ר' איצק פֿרױדבורג הנזכר לעיל כי משפחת ר' איצק פֿרױדבורג, ואחיו ר' בנימין וואלף פ"ב היתה לווי"ם, ור' מיכל לא היה לו — ר' מיכל פ"ב היה התנו של הרה"ג מהור"ר יוסף מאיר פֿרױדבערג אב"ד דק"ק הנובר. על פי השתדלות גיסו הדיין מהור"ר מרדכי גומפל שנאמר בא להמבורג, ונתקבל לדיין בק"ק המבורג ליושבי ק"ק וונדסד בעק שבהמבורג, אבל מקום מושבו היה בוונדסבעק, ושם הרבי"ן תורה, למד עם תלמידים הגונים, וגם היה דרשן נפלא, והובר ספרים הרבה. בימי הרעה בעת המחלוקת בין שני הגדולים עמד ר' מיכל בצדו של הרב הגאון ר' יהונתן אייבנשיטין, ור' מיכל הוא אהר מהחתומים על האגרת שכתבו אהביו ר' יהונתן לרבינו דפולניא להצדיק את הצדיק מעיקרו, והאגרת הזאת נמצא בין מכתבי הארחיוון בהמבורג.

והוא חיבר: I ספר מיכל מים דרושים עיין אוצרות היים נומ' 451.
II ספר עין היים עם פירש האידרא הבא וקדישא נכתב פה בשנת תפ"ג ותפ"ד על ידי מהור" מיכל במהור"ש א"ש עיין אוצרות היים נומ' 523.

III ספר עין החיים מועתק על ידי ר' מיכל במהור"ש נומ' 595.

בספר זה ישמו לעולם נדפס בתהילה וסופו הרושי תורה מהרב ר' מיכל, ר' מיכל וכה לבנים ובני בניו גדולי תורה ונכבדי עם בג"ק ונפטר זקן ושבע ימים ביום כ"ו תמוז שנת תקכ"ג ונקבר בוונדסבעק וזה נוסח המצבה:

פ"ג מגיד מיישרים משני החברות קדישות ה"ה הזקן הכם
הסיד ועניו תלמידים רבים שתו מימיו הרבני המופלא דיין
מצויין מהור"ר מיכל בהרב מהור"ר שמשון זצלה"ה א"ש
נפטר ביום ה' כ"ו תמוז שנת תקכ"ג — אצלו מונחת
אשתו מרת רחל בת הישיש ומוכתר בשלישלת היוחסין
ממשפחת דם ר' יוסף מאיר פֿרױדבורג נפטרת כ"ה אדר
תקל"ז. —

45) הר"ר שמואל בר יוסף היילבוט דיין דק"ק המבורג, כימי ר'
הזקאל קצנאלפויגן היה ר' שמואל דיין דקהל המבורג ונמצא התימתו
בפנקס התקנות דקהל אלטנא מישנת תצ"ב, וכאשר הגיעו ימי מחלוקת עמד ר'
שמואל בצדו של הר' יהונתן והוא היה אחד מהארבע דינים אשר נשאלו מקהל אם
יש להם רשות להיב את ר' מרדכי העקשר שלא בפניו כאשר הבאתי למעלה אצל
הר' משה פאלק. בשנת תקי"ט עשה ר' שמואל היילבוט צוואה והניח כל עובדיו
לבנו ר' יוסף היילבוט, אבל אח"כ ביטל את צוואה ראשונה והוצרך בנו לישבע בבית
דין שלא נפרע עדיין כלום, כאשר נכתב הכל בארונה בפנקס דברי הימים, והוא מת
זקן ושבע ימים יום ב' ער"ה אלול תקכ"ד. מצבתו נדפסה בא"י פרחים, וזכרונו נרשם
במעמארבוך המבורג, אשתו ראשונה היתה בת הר"ר בער הזן ואשתו שניה היתה
בתו של הדיין מהור"ר יונה דיין. —

בספר התאבקות חלק יקב זאב דף 73 הביא גביית העדות בפני הדיין ר' שמואל
היילבוט.

43) הר"ר משה פאלק דיין דב"ס המבורג. משפחת פאלק הנקראת בלשון אישנו Pollak

היתה משפחה מפורסמת בהמבורג, פרנסים ומנהיגים, איזה מהם כתבו את שמם פולק ב"ו כמו הפרנס המפורסם מהור"ר אליעזר ליפשמאן פולק הנקבד באשטענעזן. גם אביו של הדיין ר' משה פאלק ר' אליהו פאלק היה מנהיג קהלת המבורג. ר' משה היה דיין רק בהמבורג, ובעת הרעש כאשר עבר הפרנס ר' מרדכי העקשר על כרוז הקהל שלא לכתוב שום דבר בענין הדין והקניעות, או ישבו ט"ו אנשים מבורגים מקהל, ליטבוט ולעייץ מה קנס ישלחו על ר' מרדכי העקשר, ובתחילה שאלו את פ' דייניהם אם עבר ר' מרדכי העקשר על הרם הקהל ומורחם, ועוד שאלו אם יש להם רשות לחייב ולקנוס אותו שלא בפניהם, שלא בא לא הוא ולא שליחו, על הזמנה שישלחו לו מכות דין, ובאותה הוועד היו ארבעה דיינים וביניהם גם הדיין דקהל המבורג ר' משה פאלק, ויצא פסק דין שר' מרדכי ראוי לקנסו, ועל פי דין תורה יש לחייבו אפילו שלא בפניו. המכתב הזה מצאתי בארחיוון דק"ק המבורג מיום 15. 1751.

September

והדיין ר' משה פאלק עמד בעת הרוב בצד הרח"ה ר' יהונתן, ועייץ בשו"ת יעב"ץ חלק שני שאלה קצ"ה ישם הביא פסק ב"ד בענין מי שמתח אשתו בשנה שניה בלי ז"ק שהוציך להחזיר חצי הגדן, והתום על פסק דין זה ר' משה פאלאק, ר' יצחק טאבד — ועל זה כתב היעב"ץ שלא כדון פסקן הב"ה, ומולול הפכ"ד עם הדיינים וכתב כי בתיחם מלאים מרמה נתפשטו באסור כל ימיהם, ולתפקע בכייהו המליין גזילה, ולפלו תלחי תלחי האי דיינא דגלחי כו'. — והנה אחרות של הדיין ר' משה פאלק היתה אשת הרב המופלג מהור"ר יוזפא כ"ץ, ולא יכולתי לברר היטב מי היה הרב המנהיג הזה אשר בכל מקום שנוכח שמו נקרא הרב המפורסם, ואפטר שהיה זה הרב ר' יוזפא כ"ץ שהיה אב"ד דק"ק הנובר ובסוף ימיו ישב באלטונא והיה מנהיג העיר, ונמצא ממנו תשובה בשו"ת מהר"ם הושנבורג זסקינד וגם שם מכנהו רב הגדול, ישם סימן ל"ד הביא קושיא עצומה נשאלה מהרב הגדול מהור"ר יוזפא כ"ץ והנה נוסח המצבה של הדיין מנהיג משה פאלק אלטונא קעניגטיטראסע No. 2115

פ"ג איש זקן — צנצנת המן — מובחר ומיומן — דיין המצויין ה"ה מהור"ר משה בן המנהיג כה' אליהו פאלק נפטר ונקבר יום א' ה' ניסן תקכ"ג לפ"ק.

מצבת איתנו No. 2114

משפחת רמים היתה מקורה — עסקת בתפילה ובמצות תדיא — מדת פראדסה בת פו"מ כה' וואלף אפפנהיים אשת הדיין מהור"ר משה פאלק נפטרה יום י"א אדר תקל"א.

44) הר"ר מיכל בן מהור"ר שמשון פרידבורג דיין דב"ס וואנדסבעק והמבורג, הנה ר' מיכל פרידבורג לא היה ממשפחת

כזו מדיני דמתא, בוודאי היו מקבלים ממנו מאה דינרי זהב לפחות בשכרם כו'. והנה זו השאלה נשאל מהיעב"ץ בשנת ת"ק, אבל בשעת הדפסת ספרו שו"ת יעב"ץ נתהרש בדבר וכתב שם בסוף תשובה כ"ב וז"ל: אולם כשנכנסתי בימי בינה יותר אחרי ישובי להקדו ולעייץ בדון נחמתי על שאמרתי בחפזי ונראה לי שטעיתי. מאן יהיב לן מעפדיה דמר אבא ומליגן עיינין ברם במדומה אני שלא כיוננו שמועתנו כו'. וזו יאקב הצליח מאד בלימודו ועושרו וכיבד את ה' מהוננו ללומדי תורה ללמוד באהלי והרבה צדקות עשה. וכאשר הגיעו ימי מחלוקת הדוע, הכיר ה' יאקב האמת ואע"פ שהיה בבחינת תלמיד ליעב"ץ, בכל זה עמד לימין צדקן של הרב ר' יהונתן אייבנשיץ. וזה היה ליעב"ץ וכתב בתשובה קמ"ג הלך ב' בתוך הרברים וז"ל: כך אני עבד לעם הזה נהנין ממני עצה ותושיה כאשר כה עשיתי לרמ"ק והיינו ראשי תיבות לרב"י יאקב קלויף, שבעצתי נתעשר עיין סכ"ב ושוכן בבוא התועב עזר לרעה והיה שכיר. וכאשר הגיע עת פקודתו צוה לאפטרופסים להדפיס את חיבורו אשר חיבר בימי עלומו וגם הניח ממון הרבה לקרן קיימת ואף עתה הולכים עשרה בני אדם ביום יאהרצייט להתפלל על קברו המשה מהמבורג והמשה מאלטנא ואח"כ לומדים ביחד פרק משניות בקלוזי האלטנא לזכות נשמתו. והיעב"ץ בספרו ערות בעקב דף II 15 הביא שפעם אחת באו ה' יאקב קלויף ור' שמעון שטערין אל הרח"ג ר' יהונתן קרא עליהם הפסוק דרך כוכב מיעקב — וזה היה ליעב"ץ מאד —

וזוא חיבר I ספר שמן הקיק הדושי שמעתתא והסכים על ספרו הרח"ג ר' יהונתן II ספר במת יחיד על תנ"ך פירש על כל תיבת אליו שבתנ"ך נדפס כאלטנא שנת תקכ"ב. III ספר אחיטוב וצלמון כתב יד עיין אוצר החיים No. 42. זה נוסח המצבה קעניגשטראסע אלטנא No. 1736

לפרט — ויעקב הלך לדרנו הטוב —

יללה עוררה קול ברמה בבני — על האי שופרא
 דבלע כעפרא קרא ושנה וחיבר ספרים שמן הקיק —
 ובמת יחיד בהרפות ושכלות הלב היה האלוף הראש
 והקצין גובה הקהילה בן האלוף הקצין פו"מ כהר"ר בער
 קלויף נפטר ונקבר יום ה' ביום השמיני להודש ניסן תקי"ט
 לפ"ק תנעב"ה עם שצו"ה עולם.

(42) הר"ר יצחק פיינברג יושב בהמד"ר קלוזי ישן והד"ש
 בהמבורג. ר' יצחק בנן של התורני ר' יוסף יובל
 בן בנו של הרופא ר' נומפא פ"ב נולד בהמבורג אמו מרת חיה היתה
 בתו של הרב הדיין מהור"ד אפרים העקשר. בעהמ"ה ספר לוית הן וארנ
 פו. בתחילה היה ר' יצחק יושב בהמד"ר של ר' יששכר בער כהן, ואח"כ כאשר
 נתיסדה קלוזי ישן בהמבורג נבחר ליושב בהמד"ר"ש זו כדאיתא בפנקס דקלוזי. -
 יצחק היה מקום מושבו בוונדסבעק, ושם היה מורה צדק ובעל קורא. נפטר ביום ג'
 טבת תקכ"ג ונקבר בוונדסבעק וזה נוסח המצבה:

פ"ג אי"ש זקן הקורא מהור"ד איצק בן הר"ר יוסף
 פרידבורג נפ"ג טבת שנת תקכ"ג לפ"ק.

פה קבורת האיש הזקן ונשאו פנים מדרכי בן מהור"ר
שמואל זנוויל העקש"ר נפטר ביום א' ונקבר למחרתו א"ה
דסוכות תק"ך לפ"ק.

בנו של הרב הדיין מהור"ר אפרים העקש"ר היה גם בן הכס מפלג וחיבר איזה ספרים
הנרשמים בספר אוצר החיים וגם עיין פירוש I Seite 376 ואלו הספרים
שחיבר. I דרכים טובים פירוש על צורת האותיות עם הקדמה וי"ר אישכנזי אוצר
החיים נומ' 156. II פירוש ושעם לפתוחות וסתומות שכתובה בשנת תקמ"ז נומ'
628. III פירוש על משלי נומ' 670. IV פירוש על קהלת נומ' 674. V על
קרי וכתוב בתנ"ך. VI על שיר השירים. VII תהלה ליהוד על תהילים משנת
תקל"ה נומ' VIII 832 טעמי המצות.

ר' מרדכי העקש"ר היה איש מכובד מאד ונהנה מיגיע כפיו וזה ניסה המצבה קעניג'
שטראסע No. 2017

פ"ג איש הזקן והישר עסק בנ"ה והונה תמיד בתורה
נהנה כל ימיו מיגיע כפיו ה"ה כהר"ר מרדכי בן הדיין
מהור"ר אפרים העקש"ר ז"ל נפטר ונקבר ביום ג'. ה' ניסן
תקמ"ז לפ"ק.

41 הר"ר יאקב כליף פו"מ בהמבורג בעהמ"ה ספר שימן הקיץ
— ובמת יחיד — משפחת ר' יאקב קליף היתה ממשפחות מנוכדות

ומפורסמות בשליש קהלות. אביו הפינס ומנהיג מהור"ר ישישכר בער קליף וכה לתורה
וגדולה במקום אחר, וכן נדל את בנו ר' יאקב על ברכי תורה. ר' יאקב קליף שקד
על דלתי תורה בהתמדה גדולה, עד שזכה להדריש הדושי תורה אשר מעיד עליהן
הרב הג' ר' יהונתן ישיש בהן מהני מילי מעליותא הראוים לאומרן ברכים. גם הג' ר'
יעקב עמדן היה אוהבו כאשר כתב בשו"ת יעב"ץ חלק שני סימן כ"ב וז"ל שם:
גם הייתי אוהבו מפני שהיה רגיל לשאול ממני דברי תורה, והיה חפץ ללמוד בעת
ההוא ואף הרב ר' אפרים ווערטיימר בעל המחבר ספר ישע"ר אפרים הפלוג בשבתו
כאשר כתב בהקדמה: למען תהיה לי שם ולתפארת הגני נותן עשרה למאן דפשיט
ידיה ננדי ביקדה ומקרב הנייתא והיה לי לעזרה, וזכרתי ליעקב ברות ברותה לשפתיו
שפתי צדיק יהנה חכמה חכים ורבי איתקרי אתיקרא דמתקיידי לי מה שיטמעתי
מפי צורכי מרבנן בחור הדין ושנן שמו יגן ה"ה התורני המופלא כהר"ר יעקב בן
פו"מ הקצין המפורסם הנדיב בער קליף.

בשנת תצ"ה מת אביו של ר' יאקב והנה עזבון ממון רב, ושאל לבית דין מה
לעשות, שאמו רוצה לצוות קודם מותה לתת את הכל ביד בנה הבהור בלי
שירי אחר מותה, והוא הוא מאחו הנישואים שלא יבואו אחר מותה לבטל את
צוואתה ושאל באיזה אופן יעשה ושאל לאבי"ד וב"דנו הדינו להרב בעל בנסת יחזקאל
ולא יכול להגיע מהם מזור באמנם אליו כי לא ידעו דרך בטוחה בזה, ואח"כ שאל
לח"עב"ץ והוא נתן לו עצה לטובתו והנאתו בלי שום הנאה ותועלת לעצמה, וסמך
בפסק שלו על הוראות אביו החכם צבי סימן ט"ז, ובתוך הדברים כתב ח"עב"ץ
בצע כסף לא לקחתי בשביל זאת העצה הטובה לה אילמלא קיבל השואל עצה

פ"ט האשה הישבה הצנועה יראת ה' מרת הוואליש בת מהר"ר ר' לייב אב"ד דק"ק גלוגא אשת מהר"ר אפרים דיי"ן העקש"ר נפטרה ב"ה חשוון תצ"ט לפ"ק.

נדפס ממנו I ספר לזית הן חלק ראשון באלטונא תק"ג. II ארני פז על שא"ה וש"ה. נדפס באלטונא תק"ג. III חלק שני לזית הן עם יומא טבא לרבנן על סיום מסכתות. IV דברי חכמים וחדושיהם נדפס באלטונא שנת תק"ג. הם רבי"ו חידות עם רבי"ו פתונים. — ועוד חיבר ספר ענקים לגינת — וספר עוללות אפיים. אביו של ר' אפרים העקש"ר היה החכם התורני מהור"ר שמואל זנוויל. והוא חיבר דברי חידות, ותשבחות, ודברי הימים מומנו אשר נכתב בסוף ספר צמח דוד אשר בעת ברשות הרב אב"ד דק"ק האלבערשטאט מהור"ר יצחק אויעריבאך נ"י ונדפס ממנו בספר זכרונות מרת גליקל האמלן כל המאורע בענין יציאת הקדוש ר' אברהם מעי"ן. ועוד נדפס ממנו הספר מר על ישיבה גדולה ישותה באלטונא וזה נוסח המצבה קעניגשטראסע No. 1372

פ"ט קבר טוב אשר זכר ה' לבריותיו — נכון וידע לרצות בתפילותיו — חתן וחסיד מושל בכל מדותיו — ידד ה' ומקובל בעיני בריותיו — לא יאמן כי יוספר שבה תהילותיו — ה"ה הנעלה כמהר"ר שמואל זנוויל בן הישיש פ"ו מהור"ר מאיר העקש"ר ז"ל נפטר משי"ק ונקבר ביום א' יוד מנחם תע"ד.

אחיו של הדיין ר' אפרים העקש"ר היה פרנס ומנהיג ר' מרדכי העקש"ר. הוא האיש אשר כתב אגרת בענין המחלוקת הידוע נגד פסק הקהל. שלא לכתוב שום דבר בענין זה. האגרת הזו נכתב ב"ו תמוז תק"א, לאחיו ר' אליעזר העקש"ר בכרונישווייג וקנסו אותו הקהל שעבר על הכרוז והסכמה מקהל, והורידו אותו מנשיאתו שלא יהיה עיד פרנס הקהל. על זה הלך הוא וסיעתו אל ערכאות של נכרים ונתהוו הרבה מריבות בין שני הכתים, ודבר זה נמצא באדיבות במכתבי הארהוויג בהמבורג. והנה החוקר גרעין X B Seite 408 כתב שם כדי להגדיל עין של הר"ה ר' יהונתן שאפילו איש שהיה מתחילה אוהבו ומצדו של ר' יהונתן, דהיינו ר' מרדכי העקש"ר, נעשה אח"כ מתנגד עד שהוכרח לילך לארבעותיהם, ואני הקדתי ודרשתי בכל האקטען של הארהוויג ולא מצאתי בשום מקום שר' מרדכי העקש"ר היה איש שלומו של ר' יהונתן. אדרבה בכל מקום שהיו שונאי ר' יהונתן נצים ונצבים לקראתה היה ר' מרדכי העקש"ר בראשם, והוא היה לו שונא מתחילה ועד סוף. ועוד שגיסו של ר' מרדכי העקש"ר חר' אברהם הייבטו היה האיש אשר הואה הקמיעה הראשונה להר' יעקב עמדין. על פי ר' מרדכי העקש"ר שהיה שונא לאב"ד, וכנראה לי איפכא מסתברא שנתחרט ר' מרדכי העקש"ר, כי גם הוא בא על החתום בשנת תק"ב תחת האגרת שכתבו הקהל באלטונא המבורג להרב דק"ק אמשטרדם להתרותו שלא יכתוב עוד נגד אב"ד ר' יהונתן נדפס בלוחות העדות דף י"ח.

ר' מרדכי העקש"ר נפטר בשנת תק"ב וזה נוסח המצבה קעניגשטראסע No. 3082.

הגאון מהור"ד שאול מפשיעדיבורג המוכר בשם הגדולים החדש באות י' סימן ז'
ונקבר בקעניגשטראסע אלטונא No. 1794

פ"ג איש חסיד יגע בתורה לכ"ה שנה מה שלא יגע
תלמיד וותיק ב"ק שנים מהור"ד נח בהרב שאול מפשיע'
דיבורו זצ"ל נפטר יוד טבת תקכ"א לפ"ק.

40 הר"ר אפרים העמשער דיין בהמבורג ואלטונא ז' אפרים העקשר
בנו של החכם

הכולל מהור"ד שמואל זנוויל העקשר בן בנו של פרנס המפורסם שתדלן הקהלה
מהור"ד מאיר העקשר אשר היה ממוסדי קהל אלטונא. ז' אפרים העקשר למד בילדותו
בפראנקפורט כאשר הביא בספרו אדני פו סימן תכ"ז ואח"כ למד בישיבה ורמיה של
הראב"ד מהור"ד יהוד' ליב קארא בגלוגא רבתי ז' יהוד' ליב קארא היה התנו של
הרה"ג ז' יוסף הלוי איש הורוויטין אב"ד דק"ק פריעמיטלא. בגלוגא למד ז' אפרים
כמה שנים ועוד צעיר לימים נבחר מרבו הרבה פעמים ללמוד עם בני הישיבה.
וכאשר הגיע לשמונה עשר לחופה נתן לו רבו את בתו לאשתו. בשנת תס"ב נטע
אהלו בארץ מולדתו ובשנת תס"ה נבחר מהפרנס המפורסם מהור"ד ישישכר בער קהן
להיות מיושבי בית מדרשו שהקים אז בהמבורג. ובשנה אחרת נתמנה להיות דיין
ומורה הוראה בהמבורג בהורמנא ראב"ד מהור"ד יחזקאל קצנאללנפאגן. ז' אפרים
היה תופס ישיבה עם תלמידים הרבה אשר היו אח"כ מורה הוראה בישראל כאשר
נראה מתשובותיו. ועוד היה לו מידה טובה שהיה מנסה את תלמידיו על ידי חידות
אם בקועים בלימודם והיבר על זה ספר קטן בכמות גדול באיכות בשם דברי חכמים
והידותם. בשנת תצ"ג היבר והדפיס את ספרו לזית הן חלק ראשון. ובשנת תק"ג
חלק שני וספר אדני פו. ושם הסכים על ספרו בעל כנסת יחזקאל אבל מה שהוא רצה
להוכיח דאם הלבנה מכוסה עד הצי החודש דאו יש לקדושה אפילו כשהיו מכוסה
בעננים שלא לבטל קדושת הלבנה לגמרי לזה לא הסכים עמו עיין בהקדמה לספרו
ובספרו סימן תכ"ז.

וכנראה היה אוהב להר' יעב"ין גם מומים קדמונים שהביא בספרו אדני פו סימן נ"ח
אודה חיים אם לומר חי העולמים בפתח בשם ז' זלמן הענא לומר בפתח
כאשר ג"כ כתב בספר מערכת אלהות וכן שמעתי מהרב אב"ד מעמדן מהור"ד יעקב
שאביו הגאון חכם צבי הסכים לומר חי העולמים בפתח. אחד מיתר ז' יחזקאל
קצנאלפיוגן היה ז' אפרים העקשר ממלא מקום ראב"ד בהמבורג בין מלכא למלכא.
בימי הרעש והרוב תקשה היה ז' אפרים נוטה לצדו של ז' יעקב עמדן והמכתבים
מפראנקפורט דמיון באו בתחילו לידו. וכל משפחתו של ז' אפרים העקשר היתה
מכת של ז' יעקב עמדן כאשר אבא לקמן.

ז' אפרים מת בישיבה טובה זקן ונשוא פנים ביום ג' כ"ו ניסן תק"ש ונקבר בקע'
ניגשטראסע אלטונא ומצבתו נדפסה באגדת פרחים ניסח מצבת אשתו קעניג'
שטראסע No. 742

המליץ גיולה, לפלו תלמי, האי דינא דינא בנלח, שקרי ושקרוריא זייפו ומצלי דינא
בבן נפיהי בי דינא סירא במאי מלחא קאקי חיוורא נלימא דאניטי משלחא, לבעלי
פעור פלחי כו' ובלשונות קאקי חורזי מכוון היעבי"ן לר' יצחק טאבור ור' משה פולאק
שהיו אז זקנים, שהרב ר' יהונתן לא היה בשנת תקי"ב זקן כ"ב בערך הזקנים האלו
ומשום שהדיינים ווישני בהמד"ר האלו עומדים בצד ימונו של הרב ר' יהונתן שפך
היעבי"ן ועמו וחצי מרירתו עליהם, וקראם דפלהו לבעלי פעור כו' — וגם במגלת
ספר דף 171 הביא היעבי"ן לר' יצחק טאבור כי ראשי תיבות שם ה"א טאבור הם
ר' איצק טאבור כאשר נקרא בפי כל ר' איצק — וגם בפנקס הישן דקברנים נזכר
שמו הרבני התורני הגדול מהור"ר איצק טאבור, והוא נפטר ביום ה' ג' אייר תקי"ה
ונקבר באלטונא קעניגשטראסע. No. 1595.

פ"ג הישיש סני ועוקר הרים, מהור"ר יצחק יוסף טבור
נפטר ליל ה' ונקבר יום ה' ג' אייר תקי"ה לפ"ק תנצב"ה
עם שאר צו"צ בניע.

כאן אזכור שאר הלומדים שמתו באותו הזמן, אשר לא יכולתי לברר מה מלאכתם
ומעשיהם בקהלתנו רק מהמצבות ומעמארבך נראה שהיו גדולים בתורה, והיה להם
שום התמנות בקהלה. אצל הרב ר' יצחק טאבור מונה הרבני מהר"ר בער דעסוי. הוא
היה מיושבי בהמד"ר של ר' יששכר בער כהן, ופעמים הצטרף לישב בב"ד. שמו
נרשם במעמארבך דקהל אלטונא וגם בהמבורג. וזה נוסח המצבה בקעניגשטראסע
אלטונא. No. 1592.

פ"ג נבר אוריין ודחיל חטאין ה"ה מהור"ר בער בן כהר"ר
יונה מדעסוי נפטר ונקבר יום א' י"ג אייר תקי"ה —

בנו של ר' בער היה התורני מהור"ר יצחק דעסוי הנרשם במעמארבך דק"ק המבורג.
ובנו של מהור"ר יצחק היה מהור"ר צבי הירש דעסוי הנקבר באטטענען. בנו של
ר' צבי היה המלמד המפורסם בהמבורג הנקרא בפי כל ר' איצק דעסוי אשר נכתב
על המצבה שיהיה אחד ממעדיקי הרבים ומרביצי תורה ניצוין מדורות הראשונים והוא
נקבר ביום י"ג תמוז שנת תרכ"ו בבית החיים גרינדעל בהמבורג. —
בשנת תקי"ד לפ"ק מת בהמבורג הרב הנאון מהור"ר שמריה מק"ק נעשוויז, והוא היה
אב"ד דק"ק לעכווישין נרשם במעמארבך דק"ק המבורג. והוא נקבר באטטענען
No. 2990.

פ"ג המופלג הרב מהור"ר שמריה בן התורני מהור"ר
אפרים פישל מק"ק נעשוויז, ואצלו נקבר באטטענען
האלוף בתורה התורני מהור"ר יהודה ליב בן הרב מהור"ר
צבי הירש אב"ד דק"ק מעורויש נפטר יום א' י"א אייר
שנת תק"ו. —

בשנת תקכ"א לפ"ק מת בהמבורג איש הסוד מופלג בתורה מהור"ר נח בנו של הרב

39) הר"ר איצק יצחק טאבור יושב בהמ"ד בקלויז ישן בהמבורג

ה' יצחק טאבור היה הרב הראשון שיישב באהל תורה הנקרא קלויז ישן בהמבורג. במקום הזה אוכיז בקיצור מי המיסד ובאיוה זמן נתיסדה הקלויז ישן בהמבורג. כבר כתבתי למעלה אצל הפרנס ר' ישישכר בער כהן, כי בשנת ת"ק לפ"ק אבד ר' זעלינגמאן כהן כל רבושו וממנו יודש מאביו ר' ישישכר בער כהן. וגם שני הבתים והמענות של קרן קיימת הושיך לקלויז ישיב ר' ישישכר בער הלבו לשמרון והכל לקחו בעלי החובות. ובקלויז של ר' ישישכר בער כהן ישנו תמיד ארבעה לומדים שקיבלו ר' סופוקס מהקלויז מלבד שאר הלומדים שנתפרינסו במקצת ממעות הקרן קיימת. וכאשר בטלה השפע מהקלויז נשארו הלומדים ההם בלי משען ומשענה אויה מהם מצאו פרנסתם מקופת הקהל, שנתקבלו למנוי הוראה כמו ר' אפרים העקשה, ר' מרדכי הענא והשאר לומדים נתפרינסו מבעלי בתים יחידים שנדבנו להם מרצונם הטוב, כדי שיוכלו להחיות את נפשם. בשנת תק"ג לפ"ק העיר ה' את רוח הרב הגאון מהור"ר ר' יהונתן אייבנשיטין וצ"ל להקים וליסד מחדש קלויז בהמבורג. ושליח לרבר מצוה גדולה כזו היה הפרנס המפורסם התורני המופלג מהור"ר אליהו אפפענהיים. הוא הלך אצל יחידי סגולה וידום לבנות בית גדול שמגדלים בו תורה ותפלה. והרב ר' יהונתן הלך בראש החתומים ונדב בעד הקלויז שמונה רייכס, טאלער לכד שנה. ולכן נקראת הקלויז היא מתחילה על שמו קלויז של ר' יהונתן כאשר מצאתי על מצבה אחת בקענישטראסע אלטנא No. 4092 ישם נאמר:

פ"ג כהר"ר יוזל הלברשטאט הוזן וישמיש ונאמן דבהמ"ד
דק"ק המבורג שיהוקם ע"י הגאון הרב מהור"ר
יהונתן זצ"ל בשנת תק"ג.

מנוסה מצבה זו נראה ברור שיהרב ר' יהונתן הקים בהמ"ד בשנת זו. וכזודאי זו היא הקלויז ישן אשר הושתדל הפרנס ר' אליהו אפפענהיים לאסוף ממון לצורכה ור' יהונתן חתם שמונה רייכסטאלער לישנה כאשר מצאתי במכתבי הארחיוון של זענאט בהמבורג. וגם גרינוואלד דף 112. ובמכתבים האלו נכתב, שהרבנים הראשונים אשר נבחרו ליושבי בהמ"ד הזה היו ר' יצחק טאבור ור' איצק פרידבורג ור' ליב פפערשע וזה מסכים עם מה שנכתב בפנקס דקלויז ישן ויודש בהמבורג, אשר כעת ביד הנבאי התורני כהר"ר מאיר נ"י אשר הישני בטובו לעיין בו. ישם כתוב שבשנת תקי"ד נתיסדה הקלויז ישן, ובשנת תקט"ז הקלויז חדש ושני קלויזן האלו נתחברו באגודה אחת בשנת תקנ"ה כראשונה ישבו ישם המשה לומדים שהוצרכו תמיד לשקוד על דלתי התורה יומם ולילה לא ישבותו מללמוד ישם, ושמות הרבנים הנרשמים בפנקס הקלויז מיום ה' ב' טבת תקי"ד הם ר' יצחק טאבור, ר' משה בן כה' משה מיכל ז"ל, ר' איצק פרידבורג, ר' יצחק גנציהוין, ור' ליב פפערשע וכל אחד מהם אביא תולדותיו במקום הראויה לו. רבי יצחק טאבור היה הרף עצום, הר מדיני קתלה והיעבי"ן בחלק שני שאלה 195 הביא פסק ב"ד בענין מי שמתה אשתו בשנה שניה לנשואין בלי זיק שהוצרך להחזיר חצי נדונה שהכניסה לו, והתמו על פסק זה ר' יצחק טאבור ור' משה פאלאק, והיעבי"ן ישם קרא תגר על פסק זה, ואומר על הדיונים, בתיהם מלאים מרמה נתפסנו כאשר כל ימיהם ולהפקע כרטייהו

והנה Jahreshbuch der jüdisch liter. Gesellschaft von 1904. בסופו נדפס מדעי שלמה ליעבסן בפראג, שזרב הג' ר' יחזקאל לאנדוי עשה הנזמה לזה וקנס להחזיק ר' משה בראנדרייס על שיעבר על החרם הניתן מכמה רבנים וגאונים א"י, וחתרים ודברי חרופים מה שמועז לכבוד הרחוק ר' יהונתן, ולא התיר לו לעבור לפני החובה, ועוד הטיל עליו שאר קנאות עד שירצה את הר' ר' יהונתן אבל ר' יהונתן בחסידותו כתב לפראג שמחל על כבודו עיין שם דף 326 וזה נוסח המצבה של ר' יצחק הלוי הנקבר באַטטענען אלטונא No. 521

פ"ג ה"ה דיינא המופלא מהור"ר יצחק איצק בן מהו
 משה לוי נפטר ליל מ"ש"ק ונקבר יום א' ערב הנוכה
 תקי"ב לפ"ק. 17 dez 1751

38) הר"ר עוזר הירשעס היינריך יושב בית המדרש דק"ה אלטונא
 ובי עוזר היה בנו של הרב ר' חיים בר עוזר הנקבר בירושלים העה"ק
 נכד הרב מהור"ר אברהם חיים שור שזוהי הוטר מנוע רבינו יוסף מאורליניש הנקרא
 י"ב ר' יוסף בכור עוזר ועיין אור החיים סימן 96 ור' חיים בר עוזר אביו של ר'
 עוזר באלטונא היה התן הר' הג' ר' יוסף מאור פרידבורג אב"ד בהאנובר שהזכרתי
 לעיל אצל משפחת פרידבורג נוונדיגעק.

ר' עוזר יושב כמה שנים באהל תורה דק"ק אלטונא ולמד בהתמדה רבה וכאשר הביא
 אביו ר' חיים את ספר צאן קדשים מזקינו ר' חיים שור לדפוס בוואנדסבעק אז
 טרח ונע גם הוא להגיהו הוטב והוסף בו הדו"ט תורה משלג. ור' עוזר היה אוהב
 מהרב הג' יעב"ן ובעת המלחמה עמד בצדו ועיין בספר למען דעת מיעב"ן שם
 נדפס גב"ע מהר"ר עוזר בר אב"ד מהור' חיים באלטונא ועיין וואגנאר דף 22 ובמכתבי
 ארחיזון הלשינו שונאי ר' יהונתן את אוהבי ר' יהונתן שהיו רוצים ליתן ממון הרבה
 וגם מקום לישב בבית המדרש דק"ק המבורג להר' עוזר כדי שיהא עומד בצדו של
 אב ד ר' יהונתן אבל לא רצה בזה.

וראיה שר' עוזר לא היה דיון נראה מספר תורת הקנאות דף 116 שם הביא היעב"ן
 העיד איש השכיל בפני ובפני התורני כמ"ו עוזר יושב אהל בה"מ נספר בית
 יהונתן ספר דף 15 סימן 65 הביא המחבר וז"ל. הגיד מהר"ע (ראשי תיבות מהור"ר
 עוזר) יושב אהל בה"מ דקהל אלטונא — ומשם נראה ג"כ שר' עוזר הגיד לחיעב"ן
 מה שידע איזה רעותא על האב"ד החדש הרחוק ר' יהונתן, שכתב שם שטעה
 בהוראה.

ונדפס ממנו שו"ת בשו"ת יעב"ן סימן כ"ה והוא נפטר יום א' ה' שבט שנת תקי"ז
 ונקבר ביום ב' בקעניגשטראכע אלטונא No. 2969 וזה נוסח המצבה:

פ"ג צנא מלא ספרא — הרבני המופלא ומופלג בחסידות
 ובתורה בנסת"י ובנלה ומשבת תהכמוני מהור"ר עוזר בן
 הרב מהור"ר חיים זצ"ל נפטר בש"ק ה' שבט ונקבר ביום
 א' ט' בו תקי"ז לפ"ק.

מקומו לישב בראש בית דין דקהל אלטנא. וכאשר הגיעו ימי הדעה ימי ההחלוקת עמד ר' בענדיש בצדו של הרבני ר' יהונתן. זה היה לישנאי ר' יהונתן כי ר' בענדיש מאד נכבד בקהלתנו ולכן ארזו בכתבם להעניא בהמבורג. ישיבו בענדיש כבר חסד דעה, אבל באמת לא ניש כחו ממנו עד יום מותו. ור' בענדיש היה מזהל מומחה וכמהל בק' של החכם ר' שמואל גמיל העקשר נישם ונבשנת העיב שמחה תורה היה לר' בענדיש פריעה — ונוסה מצבתו נמצא באגדות פרחים מוויטקאווע. בפנסק ישן דקברנים כתוב בעריה אייר הקיב נפטר ונקבר הדיין המצויין שהיה דיין ארבעים שנה כמהורר בענדיש בן מהר"ו מי זמנה לצד שמואל ישל אדמו"ר האאן כמהורר— והקאל זצ"ל בישו ר' בענדיש דיין היה גם בן דיין מפורסם בקהלתנו אישר לא מצאתי מצבתו ומקום מנוחתו. והוא ר' נתן דיין הנמצא כמה פעמים בפנסק דברי הומים ובפנסק התקנות ונראה לי שהוא הדיין ר' נתן היילפרין הנרשם במעמארבוך דקהלתנו ובמגלת ספר דף 129 הביאו היעב"ץ גם בשו"ת יעב"ץ בקונטרס הנקרא עשרה לחם הביא היעב"ץ מה שהקשה עליו ר' נתן דיין עיין שם סימן ה' וסימן ה"י

37) **יצחק הלוי שוחט עופות בהמבורג.** על מצבתו של ר' יצחק זה נכתב, דינא מופלא מהור"ר

יצחק, ואני דרשתי וחקרתי בפנסקי הקהל באלטנא והמבורג ולא מצאתי בשום מקום שם דיין זה על איזה ענין, אע"פ שמאותו הזמן נמצאו כמה פסקים או צוואות ותקנות הנחתמים מהדונים ישירתו בקודש כ"ק, ומה שכתוב על המצבה דיין מופלא באמת פלא בעיני! שלא היה ר' יצחק זה דיין מעולם — אבל אחד ישיעיתו במכתבי הארציון מעיר המבורג, מצאתי שר' יצחק זה הוא אותו האיש, אישר צוה הרב ר' יהונתן לשום אבנים על קברו כי מת בנדוי — ועל זה הלכו משנאי ר' יהונתן והלישני אצל השרדה וענאט בהמבורג, שר' יהונתן צוה לסקול ולגוול את המת וכמה ניהות נכתבו בעניןכ"ש זה — וישנאי ר' יהונתן עם בנו של ר' יצחק הלוי הם היו ראשונים ברוב כי מוד שמצאו דבר קטן לפי דעתן לתלות ולתפוס ברבי יהונתן הלכו אצל הארבעות של נכדים ונתנו מסירה וכן עשו בענין זה. וכדי להגדיל עיון ר' יהונתן כתב בנו של ר' יצחק הלוי אל הוענאנט שאביו ר' יצחק היה איש גדול דיין הקהלה שקרוין, אונטערדאכניער— ולאיש גדול כזה צוה ר' יהונתן לסקול ארזו ועל זה הוצרך ר' יהונתן להתנצל אצל אכערפרעזידענטען בשלעווייג ובכתב התנצלותו קיבל ר' יהונתן על איביו אישר לא ישאלו אותו מקודם מדוע עשית הדבר הזה ומאווה טעם רק מיד בלי הגיד לו ולגלות את אונז הלכו והלישני עליו. בענין ר' יצחק חושב ר' יהונתן שהאיש הזה לא היה מעולם דיין דקהלה כמפורסם לכל, רק שוחט עופות והוא עבר כמה פעמים על חרם הקהל שלא להכיר בענין הקמיעות או לכתוב במקומות האחרים אדרבה פער פיו בלי חוק, ור' יהונתן בעדקתו ידע מזה אבל לא רצה לפדסם החרם בחיים של ר' יצחק כדי שלא להזיקו כי היה עני אבל לאחד מותו שלא השמש לשום אבן על קברו כדין מנדה שמת ולא התירו את נידויו עיין בורה דעה סימן של"ד סי' ג'. — וייעב"ץ בהתאבקות דף 28^ב כתב נפטר אדם בשר ר"ה שלא הלך ד"א בלא תורה ועני מרובה, והיה אחד מדיני דקד"ט וכעת שרצו לקברו שלא אייבשיצו שליה בית דין שלא לצות ולגזור על העוסקים עם המת לשום אבנים וכו'. גם בשאר ספריו הביא מעשה זה.

בישיבה של הרה"ג ר' אברהם בראדא, ור' פסח ישב במקום אבותיו ולמד עם תלמידים כאשר כתב לאחיו בשו"ת מקום שמואל סימן נ' וה"ל: אנב אורחיה אתי לאשמעינן מלתא דתמיה לי במה שאני עסוק כעת בלימוד התלמידים כו' ושם השיב לו אחיו, אחי הביבי ידעתי כי מיטל הוא אצלך לבדקני בהלכות, ואהבה עוה היתה בין שני האחים כאשר נראה פעמים בשו"ת, ונדפס מר' פסח שאלה נ"א. ע"ג. והוא היה המביא לדפוס ספר שו"ת מקום שמואל, והגיה אותו בעיון יפה ובתחילת הספר נדפס ממנו שיר תהלה לכבוד אחיו מורכב בראשי חרוזים משמו ומשם אחיו. והר פסח חיבר ג"כ ספר תקן פסח כאשר נראה ממה שכתב שם דף קי"ג דבר מועט מהתחלת ספר תקן פסח אשר בידי לתקן נשמתי אחר מותי ביד בני אולי יחנני ה' עוד במה שאהי להיות שבתו בבית ה' כל ימי הוי — ונדפסו שם איזה חרושי תורה מסכת ברכות, וגם בסוף ספר שער התירווצים כתב ר' פסח התנצלות המניה. —
וזה נוסח המצבה קעניגשטראסע אלטונה No. 3567.

פ"ג גבר אוריין ה"ה התורני מהור"ר פסח בן כהר"ר אלקנה
וצ"ל נפטר יום ד' כ"ב אלול ונקבר יום ה' כ"ג בו שנת
תק"ג לפ"ק.

גם בנו של ר' פסח, התורני כהר"ר אלקנה בר פסח כתב בסוף שו"ת מקום שמואל
איזה דברי התנצלות לכבוד אביו ודודו וגם הוא למדן מופלג ונקבר באלטונה
והרב הדיין הזקן מהור"ר יעקב כהן נ"י מתיהם אחר הר' פסח בר אלקנה. —

35) הר"ר **היים דיין דק"ק וונויבעק**, ר' היים היה בתחילה אב"ד דק"ק
קעמפען ואח"כ מורה צדק בוואנדסבעק
ולא יכולתי לברר מי הוא ובאווה שנה בא לוואנדסבעק. וזה נוסח המצבה בבית
הקברות דוואנדסבעק:

פ"ג הרב מהור"ר היים אב"ד דק"ק קעמפינא נפטר ונקבר
יום ג' י"ב אדר שני שנת תק"ה לפ"ק.

בשנת תק"ו מת ונקבר בוונדסבעק הרופא המפורסם מהור"ר שלמה יצחק בר יהודה
שהיה הכס וירא ה' ומטיב לעניים — בשנת תקי"א מת הר' יוסף בן האב"ד
מהור"ר מאיר פרידברג אב"ד דק"ק הגובה, שהיה איש תם וצדיק וישב כל ימיו
בתענית — בשנת תקי"ב נקבר בוונדסבעק הנער הקדוש כח' משה יוסף בן ר' אברהם
מווינשבאך שנהרג יום ד' ט' תמוז ונקבר יום ג' ט"ז בו. —

36) הר"ר **בענדיט ר' מנש דיין דקהל אלטונא**, ר' בענדיט היה דיין
דקהל אלטונא וקודם
שכא הרב ר' יחזקאל קצנאלפויגן לאלטונא כבר ישב ר' בענדיט בבית דין, כי היה
יותר מארבעים שנה דיין דקהלתנו. ונמצא התימתו בפנקס התקנות משנת תפ"ח.
והרב הג' יעב"ץ הביאו בספרו מגלת ספר דף 129 שהביא שם מה שאמר
ר' גד דהיינא ראשי תיבות ר' נתן דיין לר"ב דהיינא לרבי בענדיט. וכאשר מת הרב
ר' יחזקאל קצנאלפויגן עד שבא הרב ר' יהונתן לקהלתנו היה ר' בענדיט ממלא

מאלטונא אבל גם שם אינו בדקדוק, כאשר נראה מהסכמה שנחננו רבני בערליץ על ספר נזירות שמשון. וספר זה היה שמוץ הרבה שנים ביד בני הרב ר' משה בלאך שהיה דיין בק"ק מעזריטש והובא לדפוס על ידי הדיין ר' שלום. ראה נא מה שכתב על ר' שמשון הסיד הרב הג' אהרן ב"ר משה אב"ד הק"ק בערליץ וז"ל: הקרה ה' לפנינו אור חדש ניצוץ מבעיר וקוקן דנורא מפי הקדושת המפורסם הנודע בשערים מלפנים בחסידות ופרישות אין העזרה נעלת על אדם מישראל כמוהו כ"ו. וגם הרב הגאון מהור"ר יהונתן בהסכמה קראו האי חסידא ופרישא איש קדישא הרב המופלא כ"ו.

כשנת תקל"ה נדפסו בראשונה משניות עם פירוט תוספות הריש"ם והרב הג' ר' שאול אב"ד דק"ק אמשטרדם בהסכמתו על דפוס המשיניות כתב שם וז"ל: שלישיית אין למעלה הימנו הם הדייני דברים מפי סופרים וספרים על הכילות ספיקות שלפי מועט השגת אנשי הורות הללו צריכין ביאור. ורובן בכתב על ספר הישר משנת חסידים היא ממקום קדוש יהלכו היה החסיד הישלים הרב המפורסם מהור"ר שמשון ז"ל מאלטונא אשר לו שם כשם הגדולים וכינוי נעורי שמעתי את כל מעשי תקפו בחסידות ופרישות ונבחרתו בש"ס ובפוסקים ונגלה לעינינו היום בה מעשי ידיו הן הן עדיו כי נאמנים כל פקדיו כ"ו וגם השאר הבאים שם בהסכמה על דפוס המשיניות עם פירוט תוספות הריש"ם הפלינו מאד בשבח הר' ר' שמשון חסיד. מכנינו הנודעים לו היה האהר ר' משה בלאך דיין דק"ק מעזריטש. והשני הוא היה אב"ד בכמה קהלות במערין ואה"כ בק"צ ועמיתין והוא חיבר ספר בית ישיבתי ושם מביא כמה הדייני תורה מאביו הר' שמשון חסיד.

והתנו של ר' שמשון היה הדיין המפורסם ר' מרדכי ב"ר יוסף הענא אשר אביו אי"ת לקמן. והרב ר' שמשון מצא מקום מנוחתו בבית הקברות אטשענעוץ. וזה נוסח המצבה.

באתרא הדין מטמרא וקמים עמודי דנורא,
האי נברא חסידא קדישי בוצינא דנהורא,
הוא הרב הגאון הגדול המפורסם בפרסומי מלתא,
נשמתו מאור הגדול וחסיד כנהורא קדישתא,
מן המשכילים בזהר מידי חודש חזר הלילתא,
ש"ס"מ מידי שבועה בע"פ שגור וכלילתא,
בתלמודא דא"י ובבלי עביר קישוטין שכינתא,
מנהג ומנהל בעדקתא רבה לעמא קדישתא,
ה"ה מהור"ר שמשון בן המנוח כהר"ר משה בלאך
נשמתו בג"ע נפקתא בקדישה יתירתא — יום נ"מל ונקבר
ונספד בכבוד יום דלת י"א כסליו זכרתו וצלותו לכל
ישראל נשמתו יתהא צדורה ימים לפ"ק בעלמא דאתא
אמן.

34) הר"ר פסח בן הר' מהור"ר אלקנה, ר' פסח נולד באלטונא ובילדותו למד אצל אביו שהיה למדן מופלג ונדפסו דברי תורה משמו בספר יו"ת מקום שמואל והרב המהבר יו"ת מקום שמואל היה בנו של מהור"ר אלקנה. ושני האחים ר' פסח ור' שמואל למדו אח"כ

לא ידע את ה' שמשון. ראה אותו בלא נד, נעד בו ושאל אותו מדוע אתה עובר את חוקי העיר? הוצה להתנצל עצמו בלישון הקודש אשר לא הבין השומר לבן תפשו ונתנו במשמר. ושם ישב בתפילה עד שבאו בני מטפתחו אשר בקשו אותו בכל הרהובות ואז יצא להורות בשמחה לביתו. — והרבה טרח ופעל ה' שמשון לטובת הציבור ועל ידי השתדלותו הותר ליהודים הדלים בהמבורג לנוס בשעת הסכנה באלטונא ולא הוצרכו ליתן כסף לרשיין זה כאשר הוציאו ליתן לכל אגרת שמונה שקורין שובצרוף כמה אלפים טהאלער — עיין גרונוואלד דף 52.

בשנת תס"ו העיר ה' את רוח הפרנס ומנהיג המפורסם מהור"ר ישישכר בער כהן לבנות בית המדרש בהמבורג אשר בה ישבו תמיד אימעה לומדים מופלגים ויום הלילה לא ישבותו מללמוד וללמד והר' ה' שמשון היה אחד מהראשונים שישבו בבית המדרש הזה. והיכה יתירה היה לו להפרנס מהור"ר ישישכר בער כהן להרב ה' שמשון הסוד כי כאשר הגיע עת פקודתו ועשה צוואה לביתו הקדוש סך ממון רב לקרן קיימת לצורך בית המדרש ולומדיה ואז ציווה שהרב ה' שמשון הסוד יהיה הראש וישגיח שיעשו הלומדים כמבואר בהצוואה ועבור טרחתו יותן לו כמו וולתו ועוד מאה רייכטטהאלער יותר — עיין בצוואה הנדפסה במאנאטשטריפט — בשנת תצ"ו היה לו להרב בעהמ"ה ספר ננסת יחזקאל שאלה בענין איש אחד שביצה ימנית שלו באה בתוכה חולי של סנה שקורין קאלטר בראנד עד שהרופאים נמנו ומדו להתקד הביצה שהביצה מכולה וגם השישו שלא תשלוט הקאלטר בראנד בביצה שניה וככל גופו וסכנת נפשות. ולאיש ההוא יש אשה ובנים אם חייב לפרוש אותו כדן פצוע דכה. והרב ננסת יחזקאל לא רצה לסמוך על עצמו באיסור לאו דאורייתא רק אם יסכימו עמו הלומדים מופלגים דקהלתו ושלה את השאלה והשובה להרב ה' שמשון הסוד אם יסכים עמו שלא להוציא את האשה אבל צריכים להגיד להם שמכניסים עצמן בספק איסור דאורייתא ואם לא ישמעו אין לבזוף.

והר' ה' שמשון בתשובתו כתב עליו עשרה השנות, אבל בעיקר הדין מסכים עם הרב המורה שלא להוציא האשה ולפי דעתו גם אין צריכים כ"ד לומר להם שמכניסים בספק איסור דאורייתא וישב ואל תעשה עדיף וחתם עצמו הי"ב הקטן שמשון בלאך ועוד בא ימנית בתשובה וזה תהילת דבריו: „הנה מה שביקש אדמ"ו להגיד דעתי הקלושה כ"ו והנה מהראויה היה לקיים כי ראוני נעים ויהבא אבל ענותנותו חיטבתי והטקה נפשו לשמוע דברי תלמידו אני מחויב לקיים דבריו ואין מסריבין לגדול וכ"ש צו הרב לתלמידו כ"ו ולבסוף פסק להתיר לכתהילה והותם עצמו היקיי"ב ראשי תיבות הקטן שמשון בלאך. ועל זה בא הר"ג יעקב עמדין וחבר את ספר אגרת בקורת להציל את הרב ה' יחזקאל קצנלנבוין מהשנות של הר' שמשון הסוד. גם הרב ר' משה הגיז הסכים עם הר' שמשון הסוד בהוראה זו. רב הגי' יעב"ן בספרו מגילת ספר הביא זה המעשה בדף 121, 129 ונראה משם היה ר' שמשון הסוד באותו פרק בימי זמנה.

וכה"ר ה' שמשון לא נדפסו חיבוריו רק בשנת תקכ"ד נדפס ספרו נזירות שמשון. והחכם ה' אברהם חיים ואגנה בספרו תולדות יעב"ן דף 63 כתב שר' שמשון היה יושב בבית המדרש של פרנס המפורסם ה' ישישכר בער כהן ודיין באלטונא. כוודאי ראה החכם ואגנה הסכמת ה' שאול אמשטרדם על המשניות ושם כתב ה' שמשון

בכל דבר. בשנת תצ"ג מת בנו של ר' אליהו בן ה"י שנה או חובר ספרו פי אליהו למזכרת בנו ואביו ר' יצחק. הרב ר' יחזקאל קצנאלפויגן נתן לו הסכמה על ספרו וכתב עליו חד מלמדו קהלתו תורתו אימתה כי עוסק בתורה ותעודה לעיני העדה. וגם הרב ר' משה הגוי יצא במליצה ישרה לפאר הכבוד פי אליהו. בהקדמה קורא את עצמו הר"ר אליהו בן מהר"ר יצחק משה דיין מיושבי אהל תורה דק"ק המבורג והוא חובר ספר פי אליהו על פרק יריה נדפס באלטונא בשנת תצ"ה ועוד חובר ספר אשר בו מאמרים מתלמוד ומדרש הכוזל — מצבתו לא נמצא בשום בית הקברות מנ"ק אולי נאבדה או אפשר שנסע בסוף ימיו מהמבורג.

32) הר"ר פייבלמאן בן מהר"ר דוד עלב דיין ויושב בהמדר"ר דהלויז באלטונא.

המבורג, יושב בקלויז באלטונא. וגם היה מנהל מוסדות באשר מצאתי במנהל בק של ר' שמואל זנויל העקשר אשר בעת ברשת הרב מהר"ר יצחק אויערבאך נ"י בהאלבערשטאט. שם נרשם שהרב הדיין מהר"ר פייבלמאן בקלויז היה לו פדיוה בשנת תפ"א וחוזק בשנת תפ"ז. No. 24 ומו"ט 151 ונמצא החתימה בספקס דברי דברי הויס דף 40. ר' פייבלמאן היה חתנו של פ"ג ר' ראובן ווארבורג. וזנה מטפחה ווארבורג היתה ממיסדי קהל אלטונא ראש המושפחה שנמצא מצבתו באלטונא הוא כהן יעקב שמואל בר לוי יוסף שנפטר בשנת תכ"ה ובמעמארבוך דקהלתו נוספו אבותיו של ר' יעקב שמואל. יוסף כ"ז את נשמת יוסף יוסף בר שמעון ווארבורג מצבתו של כל מטפחת ווארבורג כבר נדפסו בש"ט בספר של דאקטאר זיגנאלד בסופו ר' פייבלמאן נקבר באלטונא קעניגשטראסע No. 780 וזה נוסח המצבה:

פ"ג צנצנת המן — נובחר ומיומן — דיין המצויין —
האלוף המרום אורי פייבלמאן בן מהר"ר דוד נפטר
יום ב' י"ט תמוז שנת תצ"ה לפ"ק.

33) הר"ר שמשון בלאך הנמרא ר' שמשון חסיד דיין בהמבורג. ויושב בהמדר"ר שר ר' ייטשבר בער בהן. מכל הדברים

והדינים ששרתו בקודש בשלש קהלות אחיו לא היה אחד מהם שנקרא בשם חסיד סתם רק ר' שמשון בלאך, וזוה ניכר גדול מעלתו בחסידות ובפרישות ואפילו הרב הגי' יעב"ץ שיצא להלחם בנתינו קראו בכל מקום ר' שמשון חסיד וכן נרשם וזכרנו במעמארבוך דקהל המבורג בשם הדיין מהר"ר שמשון חסיד. ובאמת היה אחד מיוחד בדור אשר למד בכל ישיבה יש"ט בעל פה ועשה הנחת ופירושים למשניות אשר נדפסו אח"כ בשם תוספות הדושים. ובכל הודש הוד הלילה בזה הקדוש. כל ימיו לא דיבר ביום השבת דבר או דיבור חול וסיפר לוי היבני הישישי מהר"ר ליב אדלער וצ"ל בהמבורג ששמע מדבו שהרב ר' שמשון חסיד היה נוהג לילך כל איטמורת הסוקר למקוה וכן עשה בש"ק. והיה אז חזק העיר שלא ילך אדם בלילה בלא נר (דהיינו אישיות). ור' שמשון הלך בליל שבת בלא לאטענע כי כבר הכירו שומר העיר וידע מי האיש ומה שיהו אבל פעם אחת כשכא שומר העיר הודש אשר

אשה הטובה וצנועה — מרת יטה בת ה' מורי מרדכי
בן הגאון מהור"ר מנחם מן שדי אברק"ק וויזן אשת
התורני מהור"ר אברהם בה"ג הרב יצחק שהיה אב"ד
דק"ק ליס' יצאה נשמתה בש"ק ט"ו שבט שנת תע"ב.

ור' אברהם נקבר ג"כ בקעניגשטראסע No. 1384.

פ"ג צנצנת המן — מוכר ומיומן — פלה הרימון —
כטוב שמן המרומז — התורני המופלג איש צדיק תמים
— מהור"ר אברהם בהגאון מהור"ר יצחק — שמו
מפארים אברהם ליסר — אחד היה אברהם וירש את
הארץ — ארץ עליון נפטר בש"ט יום ב' כ"ה כסליו
תצ"ב לפ"ק.

בבית הקברות באטטענען נקבר רב אחד שהיה דיין וראש ב"ד דק"ק ליסא. — וזה
נוסח המצבה :

פ"ג הדיין וראש בית דין בק"ק ליסא מהור"ר מרדכי בן
מהור"ר ראובן נאמן מפוזנא נפטר ונקבר ביום ג' כ"ז
ניסן תקל"ז לפ"ק.

בשנת תצ"ב מתו בהמבורג שני לומדים, אשר לא יכולתי לברר טבעם ומלאכתם.
בזוודאי היו מיושבי בהמד"ש של הפרנס ר' יששכר בער כהן, כי מלבד
ארבע ראשי הלומדים נתפרנסו עוד לומדים אחרים מקופת הקלוזי כמו שכתב בצוואה.
— האחד הוא התורני מהור"ר רפאל בן הר"ר יעקב פוזנא דיין דק"ק סמטר סג"ל
נפטר ביום י"ב תשרי תצ"ב ונקבר באטטענען.

והשני הוא הרב ר' נפתלי הירש עפשטיין הלוי מיאנאווא. אביו של ר' נפתלי היה
הר' יצחק עפשטיין מסלוצק עיין דעת קרושים דף 158. והנה גרונואלד
בספרו האמבורג דייטשע יודען דף 322 הביא שר' נפתלי זה היה זקנו של הרב
הגאון ר' צבי הירש הרקא מיאנאווא בפוזנא. וזה טעות שר' נפתלי זה היה לוי ושם
משפחתו עפשטיין ור' צבי הירש לא היה לוי — ר' נפתלי נקבר באטטענען
No. 398 וזה נוסח המצבה :

פ"ג איש אשר היה אלוף בתורה, בנגלה ובנסתר ה"ה
התורני מהור"ר נפתלי הירש מיאנאווי בן פ"מ מהור"ר
יצחק סג"ל עפשטיין נפטר ונקבר יום ע"ש"ק יוד השון
תצ"ב לפ"ק.

(31) הר"ר אליהו דייץ יושב בהמד"ר בהמבורג בעהמ"ה ספר
פי אליהו. הר"ר אליהו בן מהור"ר יצחק משה דייץ היה ניסו
של פ"מ מהמבורג ר' יעקב ישראל אשר נתן לו כל צרכו והחזיק בידו ליישב דק
על התורה. וכאשר מת ניסו היה לו בנו של ניסו, ר' יהודה ליב, והתנו של בנו
הקצין הנדיב התורני המופלג כהר"ר שמשון בן ר' הירץ פופערט למשען, ומטיב עמו

ה' יפאל כהן הכריח אותו על פי דינא דמלכותא לבא ולדון לפני כ"ד ישראל. יחבית דין באלטונא ססקא. ישרי יצחק מחויב להחזיר הבתים לקלוי' כי שלא כדון נשלו מתחילה הבתים. אבל כל התפעלות והשתדלות של כ"ד לא הועילה להציל הממון לקלוי'. רק בסוף ימיו נדב ה' יצחק כהן מעצמו הבתים האלו לבנין בית הכנסת ואז נכנה על מקומם הבית הכנסת בהמבורג עלבישטראסע. — ואם הכמד"ד שיסד ה' ישישכר בער כהן בשל' אבל זכרו של ה' ישישכר בער כהן לא נשכח כי בספרים של יושבי בהמד"ד נרשם שמו לישם ולתפארת' וזכר צדיק לברכה. תמונתו של ה' ישישכר בער כהן קיים בחדר הקהל בהמבורג.

(28) הר"ר בנימין אהרן בן מהור"ר אברלי לונדין. ה' אהרן בנו של ה' אברלי נולד באלטונא. בילדותו למד אצל הרח"ג הכם צבי. אה"כ נסע עם אביו ללונדין. שם נתעשר אביו עשירות גדול, ולא הוצרך בנו לעסוק במיטא ומתן רק בתורת ה' הפצא אסף דעת וחכמה, למד בריב"ם בעיר לונדאן הגם אין ספק. — והיעב"ץ במגילת ספר דף 36—44 ספר מ"ו אברלי לונדין מה שא"ע לו בענין מושפט גדול בדוני ממנות — ה' אהרן חזר לעיר מולדתו ומת בהצי ימיו ונקבר באלטונא קעניגשטראסע No. 3097. וזה נוסח המצבה :

בזאת יבא אהרן אל הקודש — א"ן אלהי' נלקחה ונצחו מעוקים — הן אראלים צעקו כל יודעי אותו חגרו שקים — ר"ב ספרא ופיישנא יהללו כל יושבי א"קים — נר ישראל ואור תורתו בהצי ימיו נכבו ונפסקים — ה"ה הרבני המופלג מהור"ר אברלי לונדין נ"נ . . השון תצ . . לפ"ק.

(29) הר"ר יונה הלוי דיי"ן דק"ה המבורג. זכרוננו של הדיין ה' יונה נרשם במעמארבוך דק"ק המבורג. שלשה בניו היו מופלג' תורה, האחד הוא הדיין ה' חיים בן ה' יונה, והשני היה יושב בהמד"ד באלטונא כהר"ר שמועון, והשלישי כהר"ר יוזפא בן הדיין ה' יונה הוציא לאור ספר חדושי הרשב"א על מסכת' נדה ובסופו הביא חדושי תורה מרבנו בעל כנסת יהוקאל. ה' יונה נקבר באלטונא קעניגשטראסע No. 529. וזה נוסח המצבה :

פ"נ צנננת המן — שמן אפרסמן — חכם ונבון — מופלג בתורה — ידיו רב לו כפלפול ובסברה — תורתו אומנתו — מהור"ר יונה דיי"ן בן כהר"ר חיים סג"ל נפטר יום ב' כ"ב אייר ת"ץ לפ"ק.

(30) הר"ר אברהם ליסר. לא יכולתי לברר היטב מה היה זה אברהם אשר נאמר עליו אחד היה אברהם אשר ירש ארץ עליון, ועוד תוארים אשר נחצבו על המצבה אשר לא נכתבו באותו הזמן רק על גדולי הדור. ה' אברהם היה בנו של הרב הגאון מהר"ר יצחק אב"ד דק"ק ליסא. זכרוננו נרשם במעמארבוך דקהלתנו אשתו היתה נכדת של הרב הג' מהור"ד מנחם מן שדי אב"ד דק"ק ווייען ונקברת בקעניגשטראסע No. 1383. וזה נוסח מצבתה :

יהודה כהן היה ממלא מקום אביו הן בעדקות ובעשירות: נשא בתו של הרה"ג הטפסר המפורסם מהור"י שמשון ווערטהיימער אב"ד דק"ק וועין. ר' זעליגמאן היה שתדלן הקהלה בעת מורת הענגע טעפען הוא היה יוצא ומכנס אצל השרים וזענעראלע להציל את ישראלים מהגזרות עיין בספר עוז מבטחה. וגם שאר בניו של ר' יששכר בעד היו שלמים ותמימים מנהגי העיר והצעיר ר' מאיר כהן היה למדן מופלג דיין הקהלה ואח"כ אב"ד וז"מ דק"ק הנוכח — בתו האחת היתה אשת הפרנס ר' אליהו אפגנהיים אשר אכתוב תולדותו לקמן, ובתו השנייה נשאת לרה"ג ר' יהושע העשל סג"ל אב"ד דק"ק קידאן. והנה במגילת ספר דף 124 הביא היעב"ץ שר"י יששכר בעד כהן עשה חליפין עם הרב ר' יחזקאל קצנאלפונג, שהוא יבא אותו לאב"ד לטק, תמור זה ישתדל ר' יחזקאל להביא את התנו של ר' יששכר בעד ליבנות דק"ק קידאן. ובטעות כתב המציא לאור את ספר מגילת ספר ר' חוד כהנא, שר"י יהושע העשל זה היה בנו של הרה"ג ר' גבריאל עשקעלעס מניקלסבורג, הוא דר' גבריאל לא היה מימיו אב"ד בק"ק אונגאריש בראה ועוד שר' גבריאל לא היה לו ר' יהושע זה היה סג"ל. לכן נראה שר' יהושע העשל סג"ל היה בנו של הרב ר' עששליק הלוי שהיה אז אב"ד באונגאריש בראה עיין בשי"ת שער אפרים סימן 71 — אשתו של הרה"ג ר' יהושע העשל סג"ל מרת שרה געללע בת ר' יששכר בעד כהן נפטרה בהמבורג בשנת תק"ג ונקברה בקעניגשטראסע אלטנא. וזכרנו של הרה"ג ר' יהושע העשל סג"ל נרשם במעמארבוך דקהלתנו. — בקלויז של ר' יששכר בעד כהן ייטבו בחשקט ומנהגה בלי דאגה לומדים מופלגים, מלבד ארבע ראשי הרבנים למדו שם כמה תלמידי חכמים ונתפרנסו מקרן קיימת של ר' יששכר בעד כהן עד שנת תק"ג ואז נוטל התמיד ושעורים כסדרם. כי בשנת ת"ק לפ"ק אבד ר' זעליגמאן בנו של ר' יששכר בעד את כל הונתו ובעלי חובות באו ונטלו את כל אשר לו ור' זעליגמאן מת בשנת תק"א. ובעלי חובות לא אבו לעשות פשרה, ואמרו שגם הטני הבתים השייכים לקלויז הם מעובדי ר' זעליגמאן ונטלו ברזע כל הרכוש הקלויז. והקלויזער העני עד כבוד להם. בשנת תק"ג עדיין היתה קיימת הבהמדר"ש זה כאשר כתב ר' אפרים העקשיר בהקדמת ספרו אדני פו בשנת תק"ג וזה לישונו: ר' אפרים חיישב בארבע אמות של הלכה בבית המדרש אשר נטע ואשר בנה הכהן הגדול מאהו מופת הקדור נור התורה אשר עמד לבני קהילתנו לישם ולתפארת מדברנא דאומתא כו' מהור"ד יששכר בעד כהן — והנה באמת שלא כדון נטלו הבעלי חובות ממון הקלויז ובמשך הזמן נשכה הקלויז הזה. אחר שנים הרבה נתעשר בנו של ר' זעליגמאן כהן ר' יצחק כהן, והשיג גם הבתים שהיו שייכים לקלויז. וזה שמע ר' פייביש כהן בקאפנהאגן שהיה ג"כ בן בנו של ר' יששכר בעד כהן, וכתב לר' יצחק כהן ששמעה לקיים דברי המת, והוא דע שוקני הקדווש הבתים לצורך בהמ"ד, ולכן עישה נא כדון תורה להחזיר הבתים לקלויז. אבל ר' יצחק לא יצה שמוע על דבריו. אז פנה ר' פייביש כהן לפינסקי קהל המבורג, ובפ"ש להפינס ר' ליב בר שאול ונתן לו ישות לדון לפני בית דין באלטונא בעד הקרן קיימת מוקני ר' יששכר בעד. ור' יצחק כהן לא רצא לכא לפני ב"ד באלטונא לכן הטילו עליו חרם הקטן. ועל זה הלך ר' יצחק לפני שריו דענעמארק וחלישין על הרה"ג ר' רפאל כהן שאין לבית דין רשות להטיל עליו חרם, שרביים כאלו לא נמסרו לדגא ישראל, אלא בעזמאת יתדן. אבל הפינס ר' ליב בר שאול בסענת הרב

דק"ה אלטנא, הוא היה ראש של משפחת המפורסמת מענדעלזאן בהמבורג אבי וקני של הרב המפורסם ר' שמשון רפאל הירשי כאשר הבאתו כבר בחלק ראשון מספרי א"ה ל' אצל הדיין מנחם מענדל פראנקפורטר. ישעציינטי נוסח מצבתו והוא מת י"ח כסלו שנת תשי"ט לפ"ק היה נוסח המצבה של אשתו אלטנא קענינישטראסע
No. 693

מצבת קבורת האשה הזקנה והצנועה מ' הדס בת כ"ה שמעון אשת הדיין המצויין מהור"ד שלמה פראנקפורטר היא נכדת הרב המופלג המקובל מהור"ד שמואל מוסקן מק"ק מינסק בליטוי נפטרה בשנת תפ"ו.

27) הר"ר **יששכר בער כהן מיסד קהו"ו בהמבורג.** ר' יששכר בער בנו של ר' זעליג

מאן בן בנו של הר"י יעקב יוסף כהן נולד בק"ק ווארמא ונתגדל לתורה. בילדותו בא להמבורג ובקצור זמן השיג עשירות גדולה. ובכל זה כל רגע שיהיה פנוי מעסקיו שקד על דלתו התורה. ושמו הולך וגדל עד שנבחר לפרנס חניק ונתפרסם יותר מישאר הפרנסים הן בתורה הן בהכמה. כל מהכרי ספרים מאותו הזמן יהיו כאלטנא והמבורג מפארים ומשכחים אותו כאחד מגדולי הדור. הוא היה ראשון בכל הבר שבקדושה, ראש מדברים בכל מקום ממנו יתד. הנה כל תולדותיו וקורותיו הלא הם כתובים בארוכה בזכרונות מרת גליקל האמלן אשר ראתה מעשה תקפו וגבורתו עיין שם מדף 76, 119, 163 עד 212 — וגם היעבי"ן מביאו הרבה פעמים וסיפר מנושלתו של ר' יששכר בער כהן בגין וגם מעלותיו ומדותיו עיין מגלת ספר דף 127, 122, 5. והחכם ההוקר פראפעסאר קויפמאן כתב תולדות ישי חייו בלישן אישנו במכתב העתים מאנאטסטריפט משנת 1896 דף 220 ועוד דף 262 —

והנה כל הפצו של ר' יששכר בער כהן היה להרים דגל התורה, לכן כאשר השיג ידו נתן דעתו לבנות בית המדרש, בשנת תס"ט לפ"ק הפג זממו. ויסד קהו"ו בהמבורג. ונתן בחייו סיפוק בכבוד לאיבוע תלמודי חכמים כאשר כתב ר' אפרים העקשעדי בהקדמת ספרו לזית הן ה"ל: זה לי עשירים וחמישים שנים, אשר הביאנו הו למקום בית אל אשר הוקם מאה ואני הייתי אחד מהארכיבנה המייסדים איתו. וישיב נתוספו בו בעלי אסופות בעלי תוסוף, הוא הבית המדרש הגדול אשר הקים לנו האדם גדול, יטבה ומועז ומגדול, שמו נודע בשערים בתורה וגדולה במקום אחד עולה עשה קבע לתורה ולתפלה, ראוייה לומר עליו ה"י עניו ה"י חסיד מתלמידיו של א"א הקצין הנדיב פ"ו כמהור"ד יששכר בער כהן, אשר בעולם יצאו לו מוניטין, והכל היו צריכים לו כלמארי חינוך אשרי לספינה ויושביה שהיה הוא קברניטין, והנה אחריו ברכה הון רב לצורך קיום בהמד"ר ולשארי צדקות ע"כ — בשנת תפ"ה עשה צוואה והקדיש שני בתים אשר קנה כל אחת בעשר אלפים ריש הקדיש עד ביאת הנואל לצורך בית המדרש, יששכר הדודה מהבנים יהיה לצורך קיום בהמד"ר, ועוד הקדיש ה"י אלפים ריבס שהאלעד על הפירות, וילמדו בבית המדרש בתמידות עשרה לומדים, ובתורים עניים ילמדו שם ועוד הרבה דברים טובים. והחסיד הרב הגאון ר' שמשון בלאך אשר היה ג"כ מיישבו בהמד"ר הוא יהיה הראש וישגיח שיעשו הלומדים במצוה להם — ר' יששכר נפטר בתורו של פסח בשנת תפ"ה ונקבר בקענינישטראסע אלטנא. בנו הסבור הפיו מהור"ד זעליגמאן

ובזכרונות מרת גליקל האמיל דף 147 סיפדה שם, שנכתתה בתה ציפור עם בנו של הקצין ר' אליהו קליף שכחו מחמת מהומה וטרדה לכתוב את הכתובה ולא היה פנאי לכתוב מיד לפני החופה את הכתובה, שהיו שם בחופה זו כמה שרים נכבדים הקרָאָנפרינץ ושאר שרים שרצו לראות את החופה ביהודים. וצוה ר' מאיר שהיה מסדר קידושין וזה לשונה שם: אלוו האט דער אב"ד מהור"ר מאיר גוזאנט, ההתן זולט איין ערב קבלן ששעה'לן (ששעל'לן) אונד מקבל קנין זיין דאו ער תקף לאחר ההתונה וואלט לכלתו איין כתובה שרייבין לאוזן אונד דער אב"ד האט הכתובה אויז איין ספר גיליינט — ועוד מביאה שם דף 385. שהראב"ד ר' מאיר מקליב שמחה בבשורה טובה שהביא לה כתבים וישטרות לפוטרה מעסק בייש יהיה לה בזמן ההוא. וזה נוסח המצבה בקעניגשטראסע אלטונא נומ' 712

פ"ג טמון באיש דאוריית' — יקרא' ויקראו' וקפאו' אור
 — המאיר נחשב הוא מיששת ימי בראשית — רבים
 שתו לימי' כתנאי תני ומתני לית ליה שיעור' הרב המאור
 הגדול מהור"ר מאיר ב"ר אברהם ז"ל שהיה אב"ד ור"מ
 דק"ק קרוי' ד"מ נפטר יום ו' עיש"ק י' שבט תפ"ד.

ובפנקס דקברנים איתא יום ו' עיש"ק שבט נפטר מהור"ר ר' מאיר אב"ד דק"ק ווייל.
 וזה מצבת אשתו 714:

האישה החשובה החסידה והישרה הרבנית הונדכא בת ר'
 משה שיף כ"ן אשת אב"ד הרב כמהור"ר מאיר —
 הלכה לעולמה ביום שני ראש חודש אדר שני שנת
 תפ"ג לפ"ק ונקברת ביום הג'ל תנצב"ה עם שאר צדקניות
 שבג"ע א"ס.

(25) הר"ר אברהם בר יוסף דיין דק"ק המבורג. גם מדיין זה לא
 מצאתי יותר רק
 התימתו על פסק אחד בפנקס דברי הימים דקהלתנו דף 341 שלא ליתן הזקת
 הקהלה במשך המוטה עי"ד שנים. גם הוא היה דרישן ומורה צדק במקום רב משמת
 הר"ה ר' משה הוטנבורג כאשר נזכר במכתבי הארה"יוון וגם עיין גרונוואלד דף 119.
 ואפשר שזה הוא ר' אברהם שיסר דיין המוכא הרבה פעמים בפנקסי דקהלתנו וכל
 משפחתו מתחסיים אהרין בנו האחד דר בוואנדסבעק והיה מהותנו של הדיין ר'
 יופא בר דניאל — וזה נוסח המצבה באטטענזען. No. 2906

פ"ג צנצנת המן מוכהר ומיומן — שמו כטוב שמן
 פלה הרימן — הוא אברם מתחילה ועד סוף ה"ה התורני
 המופלג דיין מצויין מהור"ר אברהם בן ר' יוסף נפטר
 ונקבר יום ג' כ"ד טבת בשנת תפ"ה.

ואצלו מונחת אשתו מרת עדיל בת מהורר ליפפמאנן בר אויווק.

(26) הר"ר שלמה בן הר"ר מענדל פראנקפורטר שפירא דיין

ועוד נקברו בקענינישט. דק"ק אלטונא שני תלמידי הבנים ממדינת פולין חד היה מיושבי בית המדרש דקלויז באלטונא — וחד היה יוניב בק"ק המבורג. וזה נוסח המצבה: קענינישטראסע. No. 745.

פ"ג דליל בן שחר זקן ונישוא פנים היה — ירא
אלהים בעסקי תורה ומצות היה — לא יראה כי יבא
חום — קולי תורתו ישעשענו אבד בעניו — ה"ה
המפורסם בתורה מהור"ד הילל בן הר"י ישראל מבריסק
בלטאוי נפטר בשנת תפ"א — וזכרונו נרשם במעמארבוד
דהמבורג. —

ועוד ישב למדן אחד מפלטי פולין מק"ק בריסק בבית המדרש דקלויז אלטונא
וזה נוסח המצבה קענינישט. No 672.

פ"ג מהור"ד יהוד' ליב במהור"ד אברהם זצ"ל מבריסק
נפטר בקלויז ב"י א' ב' דהח"מ פסה ונקבר בו ביום
תפ"ה לפ"ק.

(23) הר"ר יצחק בר נתן דיין דב"ה המבורג. אחר פטירת הרב הג'
ר' משה רוטנבורג היה

מטלא מקומו ר' יצחק בר נתן, עד שבא הרב ר' יחזקאל קענאלפויגן כאשר מצאתי
בכתבי הארחהוין, ובנראה מנוסח המצבה היה ג"כ יושב בית המדרש דקלויז והוא
נקבר באטטענזען אי"ש שם נקברו אותם הדיינים שהיוו הוראה בק"ק המבורג
אטטענזען No. 1900

פ"ג איש איש הלך בתומו — לא מש מתוך האהל —
אהלי של תורה וכל ימיו נהג עצמו כשורה — תמים
במעשיו וצדיק בהרכיו — דרך ישרה ה"ה המופלא
והמופלג דיני מצויני כמהור"ד איצק דיין בהר"ד נתן זצ"ל
נפטר בש"ש והלך לעולמו בליל שני ש"ס ונקבר ביום .
שנת תפ"ג.

ואצלו מונחת אשתו מ' היצלה בת המנוח בהר"ד הירש מתה בשנת תצ"ו. —

(24) הר"ר מאיר בר אברהם הוידינין. אב"ד דב"ה וויזל ומלעווא.

הרב הזה הנקבר באלטונא נרשם בפנקס דקברנים לרב דק"ק קאפנהאען.
ובן כתב החוקר האקטאר זיטנוואלד רף 220 ואני יטאלתי לפני איה שנים את פי
הרב המפורסם פראפעסאר זימאנווארן אם ידוע לו איה דבר מרב זה בקאפנהאען.
והוא השיב לי שלא נמצא שום זכר או פסק מרב זה, לכן הירשתי יותר מי הוא זה
אשר נאמר עליו הרב המאור הגדול תוארים אשר לא נכתבו במצבות באותו הזמן
דן ליהודי סגולה. ואה"כ מצאתי בפנקס דקברנים הישן שנרשם הרב ר' מאיר אב"ד
דק"ק וויזל. והנה אמת יהיה ר' מאיר היה כסוף ימיו רב דק"ק וויזל. ומתחילה היה
אב"ד בקלעווא ואשתו היתה בת ר' משה ישיף דיין מק"ק אלטונא לכן נסע בוודא
כסוף ימיו למקום שהיתה אהלו בתחילה ומצא שם מקום מנוחתו.

עין בזכרונות מרת נליקל האמיל דף 145 373 — 371 וגם הובא במ"ע אורהעלישטישע
בלעטטער פ"י יודישע געשיכטע מאת החכם דאקטאר לעווענישטיין מישנת תרס"ג
נומ' 47

ושני בנים ישבו בק"ק המבורג האחד נקבר בק"ק וונדסבעק אשר הכאתי נוסח המצבה
במקומו והשני הוא היה יושב בית המדרש דהמבורג ונקבר באלטונא וזה נוסח
המצבה, No. 1712.

אב בתורה וחכמה וגדולה — רך בשנים עלה למתיבתא
דרקיע ה"ה המופלא מהור"ר אריה יהוד' יעקב המכונה
ליב פרידבערג בן הגאון מהור"ר מאיר אב"ד הנובר נפטר
בשנת תע"ב.

והתנו של הרב דק"ק הנובר היה ר' גומפל שנאפיר וזה נוסח המצבה של ר' גומפל
שנאפיר אלטונא קעניגשטראסע No. 1917

פ"ג הרב התורני הדיין מהור"ר ישראל מרדכי גומפל בן
כ"ה יעקב אשר אנשיל הלוי ז"ל — איש יושב אוהלים
— מושלם במעלות ובמידות מעולים — דורש טוב
בנסתרים ה"ה הרבני התורני הדיין המצויני כמהור"ר
ישראל מרדכי גומפל בן ר' יעקב אשר אנשיל הלוי נפטר
י"ד ניסן שנת תע"ט לפ"ק.

וישם איתו השניה החל חי בת אב"ד מהור"ר יוסף מאיר זצל.—

22) הר' ר' ריב לאדמיר מק"ק לאדמיר בפולין בהקדמה של ספר ראש
יוסף כתב המחבר הרב

ר' יוסף אב"ד דק"ק זעליץ וה"ל: בשנת תס"ב הוכרתי להיות נודד ממקומי מפני
המת המצויק, כי גברה ידו עלינו והשווד והוטבר אשר עלה בנבולינו לא הניחונו להיות
לנו הנייה בארץ פולין וליטו כאשר ידוע ומפורסם לכל מפני הרפתקאות דעוד
עלינו. והייתי כציפור נודדת מקינה נע וגד בארץ עד כי באתי למדינת אישכנו לעיר
ואם בישראל ק"ק המבורג יע"א. ושם נתקבלתי בבית הקצנים נכבדים, (ועיין בספר
קריה נאמנה דף 18) ובאמת הרבה ממדינת פולין וליטו באו למדינת אישכנו בעת
הרעה הזאת ומצאו בקהלתנו מקום פליטה. והאחד המיוחד הוא הרב ר' ליב לאדמיר
אשר התם הרבה פעמים בין רבני דארבע ארץ בוועד הפולין. בספר כלילת יופי
מאת הרב החכם דעמביצר נכתב, שהרב ר' ליב ב"ר מהור"ר יעקב לאדמיר מת כ"ה
שנת תנ"ז כנמצא בס' מצבת הקודש חלק א' סימן ס' והוא היה כפי השערות של
ר' חיים נתן דעמביצר אב"ד דק"ק פרעמיסלא. ואפשר שזה הוא ר' ליב לאדמיר אחר.

וזה נוסח המצבה אלטונא קעניגשטראסע No. 387.

הלא זו ציון למו שקרא ושנה הרבה — ועסק כל ימיו
בנמילות הסדים — הסדים בין לעניים ולעשירים —
והעמיד תלמידים הרבה ומת בטהרה ונקבר ביטם טוב
אריה דבי עילאי מהור"ר ליב בן מהור"ר יעקב ז"ל ממדינת
פולין מק"ק לאדמיר נפטר במש"ק ונקבר ביום ח' כסלו
שנת תפ"א. — וזכרונו נרשם במעמארבוך דקהלתנו.

התורני ר' מאיר פרענר בשנה תצ"ו מת התורני המרומם ב"ה עובדיה בן הרב המופלג
הדיין הישיש מהור"ר חיים מפראג וכולם נקברים בוונדסבעק.

ממשפחת נייטשטעדל ישבו הרבה גם בק"ק המבורג. התנו של הפרנס המפורסם ר' יהואל
וואלליך היה ר' יעקב נייטשטעדל מפראג. גם אישתו של הפרנס המפורסם טובה הקהלה
ר' שמשון גאלדשמידט סג"ל היתה שאר בשרו של הרח"ו ר' זרח איידליין

וצ"ל ממשפחת נייטשטעדל מפראג. כאשר נכתב גם על מצבתה. ר' שמשון גאלדשמידט
נקבר באלטונא בחלק המבורג. אצל הויטב כהמדר מהור"ר צדוק פפערשא. ר'
שמשון בן פרנס ומנהיג בה' ינתן משה גאלדשמידט נפטר ביום ט"ו כסלו שנת
תקפ"ג. ואצלו נקברה אישתו בת בה' שמשון נייטשטעדל וצ"ל מפראג נפטרה בשנת
תקפ"ז.

19) הר"ר אריה ליב ב"ן לויצער דיין דק"ק המבורג אלטונא.
בשנת תע"ט מתו בניק שלשה דינים מומחים הראשון הוא ר' אריה
ליב ב"ן. כשהיה תינוק בא עם אביו הרב הדיין מהור"ר שמחה מגולי ק"ק ווילנא.
ונתדל בק"ק אלטונא וכאשר הגיע להוראה נתקבל לדיין בקהלתנו והיה חסיד יושב
בתענית נדאה מנוסה המעכה אשר כבר נרפסה בספר אגודת פרחים. והוא מת ביום
ו' י"ז חשוון תע"ט ונקבר באלטונא קעניגטישטראסע.

20) הר"ר שלמה נתן הילדעסהיימר דיין דק"ק אלטונא הוא הדיין
השני שמת

באותה שנה. הוא היה הדיין הגדול והראשון בזמנו כי לאחר מות הרב הגאון מהור"ר
משה ראטנבורג היה ר' שלמה ממלא מקומו בין מלכא למלכא והיה ראש בית דין
כראיאת ברב"י הוימס הקהלתנו וגם בספר של החכם דאקטאר גרנוואלד וגם נמצא
התימתי על פסק שלא יתן חוקת הקהלה במשך המישה עשר שנים דברי הוימס
341. וזה נוסח המצבה:

פ"ע איש הישר בדרך כל הארץ הלך מחיל אל היל
אל מקום אחד העולה בית אל ה"ה האלוף והדיין מהור"ר
שלמה בן הר' נתן הילדסום נפטר ונקבר יום ד' שישה
בטבת בשנת אש"ת מי שבאה לכאן ותלמידו בידו
לפ"ק (תע"ט.)

21) הר"ר גומפל שנאפיר. דיין דק"ק המבורג ואלטונא. השלישי שמת
באותה השנה

הוא הרב הדיין מהור"ר גומפל שנאפיר הוא היה זקנו של הרופא החכם ר' מרדכי גומפל
שנאפיר הנקרא פראפעסאר לעוויזאחן אשר אביו לקמן. והעב"ן במגילת ספר
דף 135 קראו החסיד המופלג בתורה ר' ג' שנאפיר ומיטש נראה ג"כ שהיה גבאי
בת"ת. ומכיו החכם פראפעסר לעוויזאחן הביאו בכל הספרים שחיבר וקראו גם כן החסיד
המקובל אלוקי בני התורני מהור"ר גומפל שנאפיר שהיה דיין ומ"צ פה ג"ק אח"י.
ואשתו ראשונה של גומפל היתה בתו של המנהיג המפורסם מהור"ר אליהו סג"ל
וויצער. ואשתו שניה היתה בתו של הרב הגאון מהור"ר יוסף מאיר פרידבורג.

והנה אומרי כאן שיהיה ר' יוסף מאיר פרידבורג היה בתחילה יושב בקלויז דק"ק
המבורג ואח"כ נתקבל לרב בק"ק פרידבורג ולבסוף היה אב"ד בק"ק המבורג

18) הר"ר יהודה ריב מי"ה ו'ין מרמד מפורסם בהמבורג. הנה ידוע כי בשנת

ת"ל לפ"ק יצאה גזירה מאת המלך לעאפאלד הראשון, שהיהודים הדרים בעיר וויען יעזבו את העיר ויצא העם בגולה, וכמה גדולי ק"ק וויען כמו הרד"ג ר' גרשון אשכנזי בעהמ"ה ספר עבודת הגדולות והרד"ג ר' שלמה זלמן מירלס אב"ד הג"ק מצאו מקום מנוחה במדינת אשכנז השליש קהלות א"חזו פתחו היערים לפליטי ישראל, ונתיישבו בהם כמה משפחות. ובמשך הזמן הגיעו כאן לגדולה ונבחרו לפרנסי ומנהגי הקהלה כמו שכתבתי בחלק הראשון דף 10. ור' יהודה ליב בן כה' נפתלי הירזין היה למדן מופלג ונתקבל בק"ק אלטונא המבורג לשליח ציבור ומלמד תנוקות, וזכרנו גרשם במעמאריכוך דק"ק המבורג ואלטונא ונקבר בקעניגשטראסע אלטונא No. 1294 נוסח המצבה:

פי"ג הארי יעשה שואל בענין הלכה — דלך דרך ישר
רוח נמוכה — ובעל תורה תינוק מלמדה — דין הוא
רמזן עליה ככה — דיןא אשר צוה אתנו ברכה —
ובזה הרקיע הר"ר יהוד' ליב בר נפתלי ז"ל מווינא נפטר
ה' מרחשון תס"ה.

בבית הקברות אשטענען נקבר איש אחד שהיה סניא נהור אשר עסק במלאכת ה' כל ימיו לא פסק פומיה מנידסה. מהור"ר מאדל בן מהור"ר נפתלי הירזין סג"ל. איטינא נפטר י"ד כסלו תפ"ו. נראה שגם הוא היה מפליטי ק"ק וויען עיין בספר של החכם פריענקל מצבות ק"ק ויין סימן 106, 84, 51, 19. גם משפחת משולמים המפורסמים נתיישבו כאן ובונדסבעק — בקהל אלטונא. חז איש רב פעלים צדיק וחסיד מהור"ר אליה הלוי מאדל שהיה ג"ב מק"ק ויין באגודת פרחים נמצא מצבתו בתואר דייק, וזה טעות כי ר' אליהו נקרא בפנקסי הקהל ר' אליהו וינערי הלוי והוא היה מנהיג הקהלה נדאית בפנקס דברי הימים דק"ק אלטונא דף 334. אשה אחת נקברה באלטונא קעניגשטראסע No. 925. שהיתה ג"ב מגולי ויין מרת היצלה אשת האלקף בן הרב ר' משה לייפניק מתושבי ק"ק ווינא נפטרה כ"ד אייר תל"ז.

בשנת ת"ל באו ממגורישי וויען איזה משפחות מיוחסי וויען ונתיישבו בשליש קהלות בונדסבעק מצאה משפחת משולמים מקום מנוחה והגיעו לעישר ולגדולה. וגם נעשו פרנסי ומנהגי העיר ר' מרדכי מאדל סג"ל בן הר' שמעון זמלא סג"ל מק"ק ווינא ממשפחת משולמים נפטר בונדסבעק בשנת תפ"ט. בנו של מרדכי היה גם כן עשיר מופלג ולמדן גדול, למד תורה בקביעות זום וילילה. היה מפורסם על ידי מעשיו וצדקותיו אשר עשה. הוא נפטר י"ג תשרי שנת תקט"ז ונקבר בונדסבעק. הוא הניח סך ממון רב לקרן קיימת לדברים טובים עיין בספר משפט ושלום דף 33. נומ' 1. וסימן 10.

גם איזה משפחות ממוחסי ק"ק פראג נתיישבו בונדסבעק משפחות ייטליש וניישטעדל עיין ספר משפחות ק"ק פראג מהחכם האק דף 165. וגם דף 227. בשנת תע"ה מת האיש הנכבד כ' יעקב זאב בן מהור"ר יהודה ממשפחת ייטליש — בשנת תפ"א מת ר' יהודה ליב בן ר' וואלף פריער ייטל שנה אחרת נפטר בנו

היו ר' בער כהן באלטונא ועוד משפחה אחת בהמבורג נקראים פורשטן שהיו בה
ישירים רבים בעלי מתיק, אבל עניים בדעת תורה ובמעשים טובים כנגד כל המעבת
ה' עשו כח וודאי לאו דוקא וכבר העיר על זה החכם דאקטאר פרידענטאל בספרו
איים דער הימאט מענדעלזאהן, יראה נא כמה הפלג בשבחו של הפרנס ר' ישראל
פירשט נכדו בהקדמה של ספר איטל אברהם.

בנו של הדיין ר' ירמיהו פורשט היה ר' יוסף פורשט דיין ויושב בהמדר' הקלויס
באלטונא. ר' יוסף הונך בילדותו לתורה, והיה תלמיד מובהק להרב הג' מהור"ר
מרדכי זיסקינד רוטנבורג אב"ד דק"ק לובלין, וגם למד אצל הר"ג ר' משה רוטנבורג
אב"ד דג"ק כאשר כתב הרב בעל כנסת יחזקאל בהסכמה על ספר שו"ת מהר"ם
רוטנבורג ז"ל: והנה חד מחבריו איש הוא קרוב להרבנות (דהיינו לאשתו של ר'
משה רוטנבורג) ממשפחתה, איש נגיד על רבני של הנאונים ושימש תלמידי
חכמים הרבה מהור"ר יוסף בן הדיין המצויין מהור"ר ירמיהו פורשט דינא דק"ק
המבורג ואלטונא — בתחילה היה ר' יוסף דיין דק"ק הוראדנא ואחר שבא לעיר
מולדתו נבחר ליושב בהמדר' וגם נתקבל לדיין דקהל אלטונא, והוא הוציא לאור את
את ספר שו"ת מהר"ם רוטנבורג זיסקינד, והגיה הכתב יד בשיקרה רבה, שהכתב היה
ישן וחסר ויתר אותיות, ור' יוסף כתב לספר מהר"ם רוטנבורג הקדמה גדולה איזה
הפיו מלאים תורה ודברי מליצה וחזותם את עצמי מיד המעתיק הנסדה בכבוד רבותי
מדה, היק והשפל אסקופה נדרסת העלוב ועירי דמן חברי'א הוייטב באהלים של
תורה, כו' יוסף דינא מק"ק הוראדנא בן הדיין המצויין מ"ו המפורסם מהור"ר ירמיהו
ז"ל פערשט נין ונכד ממשפחת רם המיוחסת אשר שמו כשם רבי מהור"ר יוסף
האמיל זעלה"ה.

גם בספר שערי תורה וזמרה מאת ר' שלמה זלמן האני הנדפס בשנת תע"ח בהמבורג
כתב ר' יוסף פורשט הקדמה, ור' יוסף נפטר ביום ד' ב' הראש חודש ואדר תצ"ט
לפ"ק. אחיו של ר' יוסף היה הקצין המרום מהור"ר שלמה זלמן חמו של הרב
בעהמ"ה ספר פי שנים מהור"ר אלישע מהראדנא.

בנו של ר' יוסף היה סופר ונאמן דג"ק, והוא היה סופר הקהלה בימי המחלוקה
בין ר' יהונתן ובין ר' יעקב עמדן, והובאו איגרותיו כמה פעמים בלוחות העדות,
ושמו ר' חיים פורשט, וגם בספר משפט שלום מאת היעב"ן מביא את ר' חיים
אשר היה סופר וכל דברי רבות נכתבו ממנו, והמהור"ר פיוס אלטונא מיטת תקבל
נכדו הדגויס ממנו ומר' הענדל הון — התנו של הדיין ר' יוסף פירשט היה הרופא
המפורסם דאקטאר גרשון בר טעבלי יאודיע נאן בקיצור כי הרופא גרשון היה אבי
המשפחה Gerson אשר שכנה רופאים מיטחים היו מיוצאי חלצו וכולם נתישבו
בהמבורג ואלטונא כולם היו ראי ה' והושבו שמה בפרט הראשון ר' גרשון בר דוד
טעבלי הטיב ארבעים שנה לעניים ונקבר בקענינישטראסע אלטונא.

זוה נוסח המעבה : No. 1917

פ"ג גרשון חשוב ונצור כאישון — רופא אומן נקרא
בכל אומה ולישון — ארבעים שנה הישב לאביונים במאור
ואישון — שכרו ישול מרום ראשון — הרופא מומחה
לרבים כהר"ר גרשון ב"ה טעבלי ז"ל נפטר ר"ח סיון
תק"ם לפ"ק.

פ"ג מן אשר ידא וזהו — איש תם ויושר האור —
יעלה שהק אור בהיר — רנה זו להר"ר מאיר בן
מהור"ר יודא ז"ל משה קצינאלבאן נכד שאול וואל ז"ל
נפטר ונקבר יום ד' כ"ג אייר ש' ת"ס לפ"ק.

עוד נקבר שם בנו של ר' מאיר נז' 3044.

איש ישיש וזקן מלא תורה וחכמה ה"ה כהר"ר יוסף בן
כהר"ר מאיר ז"ל קאצינעלבוין נכד מהר"ם פאדווה יצא
נפשו בטהרה יוד ניסן תקי"ז לפ"ק.

ואצלו מונחת אשתו שרה בת כהר"ר אברהם אשת האלוף והתורני ישיש וזקן שקנה
הכמה הר"ר יוסף קאצינעלבוין נין ונכד הגאון מהר"ם פאדווה.

16) הנער המופלג ר' שלמה זלמן עלקאן. הנער הזה היה מפורסם

בקלותו כי בעודו נער

מלא חכמה ומושלם בכל מידות ומעלות קרא וישנה ולמד הלכות לבן הצבתי וכיונו
בין אנשים מפורסמים דג"ק ונקבר באלטונא קעניגשטראסע No. 1190

ציון זה הנער מחונן נהג דרך — משורר וקסא סופר
בירך — הלכתא תנא וקרא זרע ברך — בשנים עשר
שנים פנה דרך — ש' זלמן ב"ה אלקנה ילד הרך
נפטר ונקבר יום ד' ר"ה תמוז ת"ס לפ"ק.

17) הר"ר ירמיה' פורשט דיין דק"ק המבורג ואלטונא. אבותיו של
ירמיהו היו

ממוסדי קהלה אלטונא אהיו האחד התורני מהור"ר נתנאל פורשט היה שתדלן
מפורסם, ואהיו השני היה ר' שלמה פורשט אשר בנו ר' ראובן פורשט נשא בתו
של הקצין והנגיד מהור"ר בעהרענד וואלף (עין פ"יידענטהאל) אשר נכבד מאד
בעיני הקורפירסטען, כהנאפער, ור' ירמיהו פורשט היה דיין דק"ק המבורג ואלטונא,
וישב בבית דינו של ר' זלמן מירלס ושפט את העם משפט צדק. הוא היה ראש
המדרשים בכל מקום וכל המוציאים את שמו משבחים אותו בתוארים כאחד מגדולי
הזמן, כאשר כתב הרה"ג ר' אברהם בראדי בהסכמה שנתן על ספר שו"ת מהר"ם
דזנבורג וזסקנדר, והוא מת בזקנה טובה ביום ב' ט' שבט שנת תס"ג, נוסח המצבה
נמצא בא"ג פרחים — שאר משפחתו של ר' ירמיהו היה הפרנס הנאמן דק"ק
המבורג ואלטונא ר' ישראל פורשט אשר זכה לישני התנים גדולי הדור האחד הוא
הרה"ג ר' משה בן ר' אברהם בראדא אב"ד דק"ק באמבערג, והשני הוא הרה"ג ר'
מיטה זשענבורג אב"ד דג"ק אה"ו ובנשואי ר' מיטה בראדא היה אביו הרב ר' אברהם
בראדא באלטונא ועשה הרב ר' שלמה זלמן מירלס סעודה לכבוד הר' אברהם
בראדא ובנו החתן, והיה שם קפידה בין הרב החכם צבי ובין ר' אברהם בראדא
במגלת ספר דף 52 סיפר העיב"ן כל המעשה הזה, ולבסוף נתפייסו ועבדו רבנן
שלמא — מכל מה שהבאתי לעיל ממשפחת פורשט נראה לעין כל יחידתה משפחה
נכבדה ויקרה ולכן מה יכתב העיב"ן במגלת ספר דף 22 וזה לישונו: יתי משפחות

ר"ש להביא יין כשר מצרפת ואיטליא והלה את פני החכם צבי שישתדל בזה לעשות סדר ותוקן שיהיה היין נעשה בחכשר ובהלכה ע"י אנשים הנשלחים מכאן ליטם וכל הדיווח והפירות שיבואו מעסק זה יהיו להחביצ' וכן עשה והחוק בעסק זה כמה שנים, והרו זה מצוה ודיווח גדול כי היה מוכה את הרבים ביין כשר ומוכה כמותו וראה סימן טוב ושכר בעמלו — כאלו הרבה צדקות עשה ה' מישהו והוא מת כישם טוב גדול וכן ושבע ימים זה נוסח המצבה :

פה נטמן האלוף בתורה פרנס הודוע מוהר"ר יעקב משה
בן האלוף פ"ו מהור"ר יהודה ליב הנקרא ר' משה ר'
ליבש נפטר ונק' אדר"ה אי"ר ת"ס.

גם בנו הגדול הפרנס ומנהיג הקהלה ר' הענדל כהן היה מופלג בחסידות ויראת ה'
והעב"ץ במגילת ספר מרף 74—66 סיפר ממנו הרבה דברים ובנו השני
של משה היה מפורסם בעולם ושמו מרדכי האמבורגר בעיר לאנדאן. והוא
היה כמעט עשר שנים בעבר היום באוניברסיטת וינה השני עשירות גדול והורג למדינת
אייטאפא ובלאנדאן היה לו מהלוקה ליטם שמים עד שהוציך ליפיד מקהל אישכנים
וספרדים בלאנדאן ויסד קהלה בפני עצמו ובנה בית הכנסת הנקרא האמבורג
והנאנגע וקנה לו אחות קבר. ונתחלפו בענין זה כמה שו"ת עם גדולי הזמן וכל
המעשה הנפלא יהיה אז נרפס בספר מעשה רב וגם עיין על ר' מרדכי המבורגר
במגילת ספר דף 79—77, 35. ובמכתב העתים יעוויש קראניקל משנת תרס"א
הדפסתי כל הענין הזה.

ואשתו של ר' מרדכי המבורגר היתה בתו של אישה מפורסמת מרת גליקל האמיל
ועיין בזכרונות מרת גליקל האמיל דף 270, 267, 260, 248 ישם כתבה
שבתה מרת פראדכע נשאה להר' מרדכי בנו של הפ"ו ר' משה ליבש כאלטנא.

15) ר' מאיר בן מהור ר' יודא ז"ל משה קצינאלבונג. בבית הקברות
דאטמנען מצאתי

אזיה מצבות ממשפחת המפורסמת קצינאלבונג נכד מהר"ם פרווא. ומשפחת קצינאלבונג
לא היה ממשפחת כנסת יחוקאל אשר כולם חותמים את שמם קצינאלבונגען. ואנב
נראה אודיע כאן מה שמצאתי בספר ישם הגדולים ההר"ש סימן י"ח ז"ל : מצאתי
כתוב בוח"ל ושמעתי מפי רב מופלג אחד ממדינת ליטא מה ששמע בקיץ ברוסק
מקומו של השר ר' שאול וואהל כי הנאנים מהר"ם פאדוזה ובנו מהר"ש. היו חותמים
עצמם קאצינעליבונג בבית עיין בתשובות הרמ"א סימן כ"ג ז"א צ"ו קב"ו קב"ו קב"ו
והקריבו נכדי השר ר' שאול וואהל למשפט את אבותיו של בעל כנסת יחוקאל
אשר לא היו יוצאי הלציו של השר מן הזכרים ובכ"ו חותמים עצמם קאצינעליבונג
ויצא הפסק דין מן הדברים יושבי כסאות למשפט בועד של ר' ארצות כי יוצא
הלציו של הנאין ר' שמואל מן הזכרים וחתמו עצמם קאצינעליבונג בחתימת ר"ש
פאדוזה ובנו אולם יוצאי הלציו מן הנקבות וחתמו עצמם קאצינעלנעבונג ב"ב
וכן הוא באמת חתימת בעל כנסת יחוקאל בכל תשובותיו ע"כ.

החוק זה מצאתי גם בכל המצבות שבאלטנא שבעל כנסת יחוקאל חתם בכל מקום
ב"ב ומשפחת קצינאלבונג מנכדי ר' שאול וואהל ב"ב.

זה נוסח המצבה באטמנען :

אחרים כי מעשי דיון יוכיחו . . . שקד על לימודו וזה והוציא כה תלמודו בידו
 השים לילות כימים ולא פסק פנימה מגורסה ועמד נגד סערת הומץ בו. — והלק
 שני ספר עולת שבת נדפס ראשונה בשנת תל"ד לפ"ק ואה"כ הלק ראשון ספר
 עולת תמיד (ע"ן פירשט) — ובחזרתו לעיר מולדתו עבר עוד הפעם דרך עיר
 אלטונא, והפצירו בו אנשי עדתנו לישב בכאן ולהיות להם לדיין ומורה צדק ויואל
 להם ונתקבל לדיין דקהלת אלטונא. והפרנס הקצין המפורסם מהור"ז ישישכר
 בער כהן קורבו מאד, ושאל לו בכל עניניו ועסקיו. ויד תקיפה היה לו לר' שמואל
 אצל ר' ישישכר בער כהן, ובספר מרת גליקל האמלץ כתבה מזה באריות, ושם סיפדה
 ומעשה נפלאה מר' ישישכר בער כהן שהיה ר' שמואל אורגלש עד בדבר ע"ן שם
 דף 262.

וזנה אף שהרב בעל מגן אברהם משיג כמה פעמים על ר' שמואל אורגלש וכתב
 דלא כע"ש והלא כע"ת מכל מקום מאד יקר ובעיני הרב בעהמ"ח מגן אברהם
 דברי ספר עולת תמיד ושבת כאשר נכתב בהקדמה מבן המחבר מגן אברהם וזה
 לשונו בתוך הקדמה.

אך הקדים כשהר' ונתקבל לרצון ספר עולת התמיד, ובעיני כל היה חביב וחמיד
 הדברים עתיקים נאמרו לקרות לפני אדוני אבי ז"ל מפי ותיקים והיפיש בנרות ברוך
 שמעון בספר עולת התמיד לידע מאין תמצא כל מגוללות ואבן יקרה גדולה וקטנה
 ואיזה מקום בינה ומה לו להכניס ראשי בין ההרים המורים הקורא יראה כאשר
 נתוכה עמו בדברים ישרים וברורים כו. —

והרב ר' שמואל אורגלש היו והרבי"ן תורה בקהלתנו עד שנת ת"ס. והיו היום יום
 שבת קודש והוא הלך לבית הכנסת לעבודת בראו ופתאום נפלה עליו הולשא
 גדולה וכמעט רגע יצאה נשמתו בקודש ושמואל שכב בחיוב ה' בליל ש"ק ר"ח
 אדר וקבר ביום ב' ג' אדר שנת ת"ס לפ"ק. נוסח המצבה נדפסה באגרות פרחים.
 ונרשם זכרונו במעמארבוך דקהלתנו אלטונא וגם בק"ק המבורג.

14) הר"ר משה בן ר' ליבוש הכהן מיסד בהמדרש דמלוז
בארטונא ר' משה למד בילדותו אצל הגאונים במדינת פולין בהיות

ארין פולין בשלזותה וצק מים על ידי הרב הגאון הגדול המפורסם כמהור"ז העיטל
 ז"ל. וזכה לתורה וגדולה במקום אחד כאשר כתב עליו ה"עב"ן מגילת ספר דף י"ט
 "זויל הלא הראש והראשון לכל לכל דבר שבקדושה הקצין הרבני המופלג בתורה
 ובחכמה פ"מ הישיש כמותו משה ליבוש נקרא שהיה הוא ואבותיו ממיסדי קהל
 אלטונא. זה האיש משה גדול מאד בכל ארין אשכנז פאר זמנו ולא הניח כמותו
 בין כל קציני הדור. וכאשר בא הגאון "הכס צבי" לשבת בק"ק אלטונא התאמין ר'
 משה ליבוש לקבוע לו בית המדרש שבת ירבי"ן תורה ועלתה לו מחשבתו ע"ן
 בהקדמה של שו"ת חכם צבי) ועוד זאת עשה לו ר' משה שהטיל מלאי לכיסו
 ועשה פרקמטיא בעבורו. כן שלקה מהחכם צבי — אשר מנע ליקח מתנות —
 שני מאות רייכסמאלער והיה קונה למשל הרון מרגליות יפות או ישר אבנים טובים
 בזהב, הביא לו הריוזה שמנע לחלקו ואמר לו זאת מצאתי לקנות בעד מעותי של
 מר' וזה חלקך ועל ידי כן יכול החכ"צ לישב בלי דאגה בבית המדרש ומשם יצא
 הרצאה ליישראל. ועוד זאת עשה הפרנס ר' משה שהוציא ונתן מכיסו אוזה אלפים

אי בין יהודי ליהודי או יהודי כובל א. והרב דק"ק אלטנא יהיה שליט על בני יצאי ועיפ
 יצאו לא יסורו מיין ושמואל. נעשה היום כי כי מנחם תביט. — אהרן שמואל החזנה
 בק"ק פראנקפורט חותם פה המבורג — ונאום הצעיר איש אנשיל בן לא א הר'
 אברהם — יעקב הקטן בן ל"א מאיר פולד. —

מפסק זה נראה כמה צדקו דברי הרבני ר' יהונתן בהתנצלותו אצל שרי העצה
 בהמבורג כי בימי הריב הלך פרנס אחד מהמבורג ונטל כתר הרבנות דק"ק
 המבורג מרבי יהונתן באיטרו. כי המבורג לא היה תחת הרבנות דק"ק אלטנא בימים
 הראשונים הבוא ראיה מ"י דוד טעבלי שחיה ראב"ד לק"ק המבורג. ועל זה התנצל
 הר' ר' יהונתן ואמר שמימי קדמתי נסע ק"ק המבורג תחת הגל הרבנות דק"ק אלטנא
 כי דוד טעבלי היה דק על איזה זמן על ידי סיבת. אבל מלפנים וגם אח"כ נתאדרו
 השליש קהלות בקשר אחד והוק. — והסיבה כתבתי בחלק ראשון אצל ר' מאיר
 בד בנימין וואלף ואמת זכרון סדרי הר' ינתן אישירך ר' יהונתן אם הספקות שלך
 קד הודאות על אחת כמה וכמה — ור' דוד טעבלי מת בהמבורג בשנת ת"ס
 ונקבר באטטענען וזה נוסח המצבה:

טיטרא תקופא דוריש כללי — עלהו לתרופה רני ופללי
 — בחבר עדיפא יושב אחלי — לבו נכספה לתורה
 עמלי — יעל בלא כסופה ולויה אל — החסיד מהור"ד
 דוד טעבלי בהר"ד בנימין וואלף ו"ל איש פוזנא נפטר
 יום א' י"ד כסליו ונקבר יום ב' ט"ו בו ת"ס לפ"ק.

13) הר"ר שמואל אורגלר דיין דקהל אלטנא.

הרב הג' מהור"ד שמואל בן הר"ד
 יוסף התן האלף התוני המפורסם ר' חיים אורגלר מק"ק קראקוי. היה בתחילה הד
 מבני עליה מקדיה נאמנה עיר הצדק יפה נוף כלילת יופי שמו נודע בשערים
 המצויינים בהלכה כבי דינא רבא דק"ק קראקוי.

ובעוד צעיר לימים ישקר בהתמדה רבה על דלתי התורה ובפרט כספי בית יוסף הגה
 יומם ולילה עד שיטגר בפיו בעל פה. וכימי לא היה שום פירוש על שולחן ערוך
 איה החהל הוא ליטום עינו עין פקחא על דברי בית יוסף ולבין יצירף כל הדביו
 וחיבר את חיבורו היקר ספר עולת תמיד, ועולת שבת. וכאשר עלתה במחשבתו
 להדפיס את ספרו הראה מתחילה את חיבורו לגדולי וגאוני ארץ וכולם ענו בפה
 אחד כזה ראה וקדש, וזרו אותי להדפיסו ולהפיצו בישראל וכן עשה.

וישם לדרך פעמיו ועבר דרך עיר אלטנו ובאותו זמן כהן פאר בעדתנו הרב הג' ר'
 הלל אשכנזי בעהמ"ח ספר בית הלל והראה לו את חיבורו והוטבו הדברים
 בעינו ונתן לו הסכמה וגם הרבנים דארבע ארצות הסכימו על ידו ונסע לעיר
 אמשטרדם להדפיס את ספרו והרב דק"ק אישכנזים באמשטרדם הגאון ר' דוד לידא
 כתב עליו וז"ל: „מה נכבד היום באור יקרה ומוהור כצאת השמש בנברתה. מאיש
 מופלג בהכמתו וצעיר בשנתו כ"ו דבריו צרופות כסולת, ומנופה מכל פסולת. . .
 וגם הרבנים דק"ק ספרדים באמשטרדם הרב הג' ר' יצחק אבוהב והרב הג' ר' יעקב
 שישפיריש נתנו לו הסכמה על ספרו והרב ר' יעקב שישפיריש כתב בתוך הסכמה
 וז"ל: „לא דברו הרבנים והגאונים ההתומים לזכותו במקום הזה דרך נומא כמקומות

נרשתי מהסתפה בנחלת ה' מקהל קדשינו יצ"ו ויהי כאשר התעה אותי אלוקים אמרתי לנפשי זה הסדך אשר תעשי עמדי ובאתי להמבורג ונתארחתי לבית החכם ר' נתן בר משה וישנתי בביתו ימים אחדים באהבתו אותי ובעצתו יצ"ו לי לישב כאן עד יעבור זעם ממדינת פולין. ואז נתגלגל הדבר וראה את כתב יד איטאליא מספר עשרה מאמרות מאמר החמישי הנקרא עולם קטן ומאמר העשירי נקרא צבאות ה' בשנת תכ"ג. באותו השנה הוציא לאור בהמבורג הומיש עם תרגום אונקלוס כאשר הודיע על ארבענטאלישען קאנגרעסער' דאקטאר גאסטער מלונדן. — בשנת בתר"ך נסע ר' טעבלי לק"ק ווילנא ואותו הזמן היה שם הרה"ג המקובל מהורר יצחק ז"ל שהיה אב"ד דק"ק פוזן. והראה לו הספר אשר רצה להדפיס ספר שערי ציון והסכים על ידו להביאו לבית הדפוס ואחריו הסכים והחזיק עמו גם הרה"ג ר' שמואל אהרן קידנובר. באותן השנים אשר הר' דוד טעבלי בהמבורג באו אליו אנשי קהל אישכנזים עם שאלותיהם והוא מורה צדק הראשון שהיה מיוחד בק"ק המבורג לבד. כפרט בשנת תכ"ח כאשר נסע האב"ד דנ"ק ר' מאיר בר בנימין וואלף אישכנזי על איזה זמן למדינת פולין בתנאי שאם לא יהויר עד זמן מוגבל יקבלו רב אחר במקומו או יקבלו קהל אישכנזים בהמבורג את ר' דוד טעבלי למורה הוראה וישופט צדק עליהם. אבל כאשר חזר ר' מאיר ותבע את רבנותו בק"ק המבורג נפלה מחלוקה בענין הרבנות עיין בשו"ת אהל יעקב מה' יעקב ששפורט. ואה"כ שאלו את הרה"ג ר' אהרן שמואל קידנובר והוא פסק שהוצדק ר' דוד טעבלי במשך שתי שנים לעזוב את מקום הרבנות כדי שיוכלו הנ"ק ליקח רב אב"ד שימשול על קהלות אה"י כאשר היה בתחילה וכן נעשה. ובאמת נראה שר' דוד טעבלי לא היה אה"כ רב או דיין בהמבורג. שלא מצאתי בשום מקום בפנקסי הקהלה שמו חתום תחת איזה פסק או תקנה וגם על המצבה לא נרשם שמו בשם דיין או מורה צדק. גם בנו בהקדמה של ספר שערי ציון ומסורת הברית לא הזכירו בשם רב או דיין. ובכל זה גדול ומפורסם שמו בין גדולי הדור ורבים יחלו פניו וביקשו ממנו הסכמה על ספריהם עיין בספר "כל יודע ספר" — מאת הר' ר' יעקב ששפורטי והוא חיבר: I ספר מאמר החמישי ועשירי II שערי ציון, III מסורת הברית. —

ואעתיק כאן הפסק שיצא מה' הג' ר' אהרן שמואל קידנובר בענין הרבנות של הר' ר' דוד טעבלי נמצא בארחיו דק"ק המבורג בפנקס הפסקים No. 1. משנת תכ"ט.

וה"ל: בדבר שקיבלו כבר אלופי ק"ק המבורג למחרת דוד טעבלי יצ"ו אין צועקים לישעבר. ומי יבא אחריו את אשר כבר עשהו. ככן כל זמן שקיבלו עליהם את הרב ר' טעבלי לנהוג הרבנות יעמוד ויקום משך זמן הנ"ל. ומלבד שלא היה יותר משתי שנים מהיום. ואין להרב דק"ק אלטנא שום דבר שליט וממשלה על הרב דק"ק הנ"ל בשום דבר שבעולם משך השתי שנים. הפיו בכל קהלה וקהלה לא יהיו להם שום שליטה אחד על הבירה האלופים דק"ק אלטנא הרשות בידם לקבל עליהם רב ומ"צ לקהלתם באופן שלא ישלוט על קהלה המבורג בשום דבר כל משך שימשול עליהם הרב מחר"י ר' טעבלי ובכלות השתי שנים או אינם הישאים ק"ק המבורג לקבל להם שום רב או מ"צ לקהלתם רק יהיו תחת ממשלת הרב ומ"צ דק"ק אלטנא. ואם יהיה הפדוש בין שתי קהלות בין רבים לרבים

בעיר המבורג ישבו דינים הנקראים בשם דיני המבורג דיני אלטונא ודיני ונדסבעק
 והיינו איתם הדינים שהיוו הדין לאנשים הדרים בהמבורג והיו להם הזקת הקהלה
 וימקום קבוצה או בהמבורג או באלטונא או בוונדסבעק וכן נמצאו בהמבורג שלש
 בתי נוסיות הנקראים המבורג אלטונאער ונדסבעקער שול — והדין הראשון שבתוך
 פאר בשם מורה צדק בק"ק ונדסבעק היה ר' יהודה ליב הוא הרב הנמצא פעמים
 בפנקסי דברי ימים בשם Rabbi Löbel עיין גרונוואלד דייטשע יודען דף 119.
 בשנת תל"ה כבר היה מורה הוראה בק"ק ונדסבעק וכנראה מנחה המעבה היה הר"ק
 עצום ונקבר בוונדסבעק וזה נוסח המצפה :

המצויין לדין ושופט ומורה — יורה צדק לקהל ועדה
 — בשפט צדק גמול יד הרה — התורה והמצוה התמודה
 — דרש בשלש עשרי מדה הר"ק ובין ומבין הרה —
 ה"ה האלוף מהורר יהודה ליב בן הר"ר יעקב זצ"ל ג'
 אייר שנת תנ"ג לפ"ק תנצב"ה.

ונדפס ממנו הסכמה בספר קיצור ראשית הכמים נדפס בהמבורג בשנת תנ"ח.
 הוספה לר' יהודה ליב בר יעקב No. 11. הנה ר' יהודה ליב היה מקראטשיין והוא
 הוציא לאור ספר מרפא לנפשו קיצור ראשית הכמה תקוני השוכה נדפס
 בוונדסבעק. בשנת תמ"ה — ועוד הביא לבית הדפוס ספר ורע ברך, — סדר אור
 צדיקים בשנת תן וכתב הקדמה לספר הנ"ל.
 ספר ישעיה ישראל — ועוד חיבר בעצמו ספר מנחת יהודה — וקול יהודה עיין
 פירוש חלק שני דף 39 וגם גרונוואלד געשיכטע דער דייטשען יודען.

12) הר"ר דוד טעבני איש פוזנא מורה צדק בהמבורג. ר' הוד
 טעבלי

בן הר"ר בנימין וואלף גולד בפוזנא. אביו ר' בנימין וואלף היה התן ר' נפתלי הריש
 ז"ל בן החסיד הדרשן ה"ה האלוף מהורר יצחק דרשן דק"ק לבוב בן ארזין ובר
 אבהון להחסיד האלוף ר' אברהם ר' הירצקש זצ"ל עיין אנשי ישם דף 120. ר' דוד
 חונק בילדותו אצל אביו אשר ממנו למד רב הכמתו כאשר כתב בהקדמה לסדר
 מאמר החמישי וזה לשונו: "כי באמת כבוד א"א האלוף המנוח כה"ר בנימין וואלף
 כל ימיו היה מנחתו ועסקו אתי עמו כמחוצתו היה מהורר ומורו אותי למען אשר
 יצוה אותי לשמור דרך ה' ואח"כ למד אצל הרב"ג ר' שעפטל בעל המ"ה ווי
 העמודים עיין בשערי ציון דף 21. וכאשר הגיע לעת הודים דתקשר עם כת גילו בת
 הרופא המפורסם ר' ברוך בק"ק פוזנא. וישב בשלוה על התורה ועבודה בבית המו
 עד שנת ת"ז לפ"ק ובאותו השנה היתה עת צרה ליהודים, וגלה עם הגולים מק"ק
 פוזנא ובה לק"ק המבורג כאשר כתב בהקדמה לספרו שערי ציון. ישם התלונן על
 איתם האנשים המדכאים בשעת התפילה ואינם שימעים כשהתן חזר את התפילה
 וכאותו הענין כתב: "דעתי גם ידעתי מיום עמדתי על דעתי כי בדרך הרע הזה
 הלכתי ובשעת התפילה דברתי ובעת קריאת התורה מלדבר לא מנעתו וכאשר עם
 הגולה הגליתו פה ק"ק המבורג כאתי. — בק"ק המבורג מצא מנה אצל הפרנס ר'
 נתן בר משה וישב בביתו כאשר כתב בספר מאמר החמישי וז"ל: ועל כל זאת כי

הרב ה' אלישע בעהמ"ה פי שנים את עצמו ממוחסר ה' חיים האמיל עיין שם בהקדמה. וגם
הר' יוסף פודישט המוציא לאור ספר שו"ת מהר"ם רוטשנבורג ויסקנד מיהם עצמן
אחר משפחת ה' חיים האמיל, בנו האחד ה' לוי האמיל נקבר באלטונא ביום י"ז
תמוז תס"א No. 1221 — ובנו השני ה' מרדכי האמיל נקבר נ"ב באלטונא
בקעניגשטראסע ביום י"ב כסלו ת"ע. No 1349

9) הר"ר יצחק לעלוב דרשן בהמבורג אלטונא. הרב ה' יצחק היה אחיו
של הדיין המפורסם
ד"ק פון מהור"ד יוסף לעלובי ה' יצחק היה דרשן נפלא מופלג בחסידות, במעמארבוך
דקהלתו נרשם שמו בשם נאון וכשאר הדיינים לא נמצא תואר זה. הוא היה חתנו
של הר' אפרים העקשיר מאלטונא. בספר שדה בוכים נדפסו הדושי תורה ודברי
אגדה ממנו נפטר בשנת תנ"ב ונקבר בקעניגשטראסע אלטונא No. 943

אבן — יועק עלי צדיק ראש יניח — ציוס תשובה
וצדקה יפריח — הריפתו אלוקים ואנשים שמה —
ר"ן וק"ן דבר ר"ן מפענה — בקי בננעים ואהלות
יניח — הדרשן הגדול רב ומוכיח — ה"ה העניו והסוד
מהור"ד יצחק לעלוב בן מהור"ד שלמה ז"ל נפטר בשנת
תנ"ב.

10) הר"ר יצחק אייזיק בן מהור"ד מנחם מן דיין דב"ס המבורג
ה' יצחק היה יושב בבית דין של הרה"ג ה' זלמן מירלס כאשר
נמצא חתימתו בפנקס התקנות ד"ק אלטונא. וגם במעמארבוך ד"ק המבורג נרשם
זכרונו ומיה נראה שיהיה דיין בק"ק המבורג. וכן נראה ממצבתו. נקבר באלטונא
בקעניגשטראסע No. 937. וזה נוסח המצבה:

פ"נ איש חי וראוי לישב בעגלה בנורן מופלא בסנה"ת
(בסנהדרין) דיין ושופט צדק היה לקהל עדת ישרון ה"ה
הדיין הא"י (א"ש תיבות המבורג אלטונא וונדסבעק)
מהור"ד יצחק אייזיק ז"ל ונרו כנה ה' חשוון ונקבר בו
ביום תנ"ב לפ"ק.

11) הר"ר יהודה לוי בן הר"ר יעקב מורה צדק בונדסבעה.
קהל וונדסבעק הסמוכה להמבורג נסעה מאז שנת ישיבה לקהל בפני עצמה
החת דגלת ק"ק אלטונא. והרב דקהל אלטונא היה מצורתו פרוסה גם על קהל
וונדסבעק כאשר הבאתי בחלק הראשון אבל הר"ר מאיר אישכניו שהיה אב"ד בק"ק
אלטונא וגם רב"ד על קהל וונדסבעק, בשנת תכ"ז לפ"ק. ובימי הגאון ה' הלל
בעהמ"ה ספר בית הלל נתאחדו שלש קהלות בכמה ענינים ונעשו תקנות חדשות
בענין השותפות ומסים ואורחים ובית הולים ביום כ"ב תמוז שנת תל"ה גם בשנת
תמיד והנה נתחזקו התקנות והשותפות של שלש קהלות עיין ספר משפט שלום
ואמת מאת הרה"ג יעקב עמרן דף 32. והנה מלבד הרב אב"ד העומד על שלש
הקהלות ומקום מושבו באלטונא היתה לכל קהלה וקהלה דיינים ומגדלי מיישים
בפני עצמה ומקום מושבו מיוחד לכל אחד או בהמבורג או בונדסבעק או באלטונא.

בפירוש דף 3: ה"ל מינע לעבען קנדער, א"ך האבע דיעס אנגעשאנגען בסוד צו שרייבען נאך דעם טאדע פאן איידעם פראטמען פאטטער דאס עם מ"ה איסט לקצת נחת הוה געוועזן, ווען מ"ה דיע בעלאנבאלישע געדאנקען זינד געקאממען אונט שווערע זארגען, מ"ה היינט בעזן בלא דיעה אלא א"ך מאכע לילה איינפליסטאנדען אונט דיע שלאפלאזען שעות צו געבראכט (מיט דעם געווערשטייבען אידערע זכרונות) מינע לעבען קנדער א"ך בין ניכט דארטן אים אין ספי מוסר צוא שרייבען א"ך בין ניכט ווידעג דאצוא, דא זינד דאך הכול דיע כמה ימיה ספרים דאפאן געמאכט האבען, אונט פאן עולם הוה נאך עולם ביינען קאנן, — וגם ב"ק 23: לאחד שכתבה משל נחמך מספר יש נחלקן התחילה ספר יש ה"ל: העניין א"ך דיענס אונט וואס געשריבען געווערשטייבען אים בעשרי בטעם העייען, נאך אכטעטעבען פאן מינעס לעבען מאגן וועלבען איסט געוועזען אונזער טייער הארם, בין מוזאי וועלען אונזערע עפירות האט נאכט איהן המקום ביה, צוא זיך געמאכען מ"ה מפני דיעה נאכט העדיק מ"ה, ולבסוף דף 267: אחר סיפר כל מעשי הסידות ועדקות בעלה כתבה: לעבע קנדער, אים נאכטעם וויללען האבעט וואט שמים אין איידעם העייען וואס איהר בעולם הוה ניכט האבעט, ווייז א"ך המקום ביה כפל כפלים בעולם הבא געבען ווען איהר המקום ביה בכל לנכנס ויכל נפשיכע דיענעט וויע א"ך שאן עפטער גראנענעט, — בכל פעם שעלטה וזיין בעלה, דראשון ר' חיים לבניה, געווער ארבתה אלא וואו היה סיבה ונרמא להכונה הנפלא, זכרונות מרת ניקול האמיל, אשר בלא רבי משה, הכונה וואט ה' מלבד התועלת המינע מספרה לרבי חיים של כמה קהלות גדולות, מ"ה בהנחה ובעיין שכלה כתבה כל המעשים וקורות הומון וכמה פעמים העמדתו רביה במ"ה הכהונה, לנסות אותם ומצאתים נכונים ואמיתים, דהערך הגדול ומפורסם פראפעסאר דוד קייפמאן הוציא לאור את הזכרונות מרת ניקול האמיל, והיו לפלא בעיני כל הקורא איהן, — ובעלה ר' חיים האמיל מת בחצי ימיו וצתה נשמתו בקדושה בטורה באומרו שמע ישראל ה' אחד (וזכרונות דף 200) משנת תש"ט כאשר כתבה ב"ק 703: המקום ביה שלקח בעלי החסוד וזיל ממני עשרת ראשיתי משנת תש"ט זכא עלינו הדין אפי, ולקח כל סחמדי בעלי, — מ"ה יתן ישידיה סופי ואחריתי כמותי וכותי יעמוד לנו ולבני ולבנותי, — כפרחה נשמתו פדחה ממני כל הדרי וכל כבודי מ"ה, — ונקבר באלטונא קענינישטראסע No. 870. ווה נוסח המעבה:

אבן גדולה על פי באר החיים — לאיש עניו וחסוד
מרה במצות חיים — חכם וסבלן ארך רוח וארך אפים
— ומילי דאבות נבפשיה קיים — שפר קדמיהו להודיו
לא הנה שריים — ונישם טוב עלה לאור באר החיים
אוחם לו כהספידה מ"ה נכחז מות מחיים היה האלוקף
הקצין פ"ק מחודדי חיים בן הקצין מהודי יוסף האמיל
ס"ל נפטר ונקבר יום א' כ"ד טבת תמ"ט.

אצלו נקבר הרב הג' מהר"ר שלמה ולמן מירלס הרב הראשון ד"ק שנקבר באלטונא ר' חיים האמיל וכה שכל בניו ובנותיו נשתדכו לגדולי הומון, בנו ר' משה היה אב"ד ד"ק פייערשטרף, עד כמה גדלה מעלת ר' חיים האמיל נראה, ממה שמתוכם

בהמבורג. — וכאשר שמעה שיה אשת ר' אברהם מעין את כל אשר נעשה, שהוציא
הזה הרג את ר' אהרן המבורג, ותזכור כי גם בעלה הלך לפעמים לבית אביו של
הרוצח לקנות ממנו א"ש ותלך אל האכערי-עוידענטן לאלטונא להתחנן ולבקש על
נפשו שיהקרו את הרוצח אולי הרג גם את בעלה, ויבקש הדבר והתרו אותו
ביסורים קשים, ולבסוף הודה שגם את ר' אברהם מעין הרג לפני ארבעה שנים
והשליחו אל בור קטנה בקרית הבית. מיד שלח העצה בהמבורג להפיש את הבית
של אביו הנחשד ומצאו את ר' אברהם מעין במקום הנקוב. — והיתה בעת ההיא
בהלה ומבוקה גדולה בהמבורג, וסכנה גדולה ליהודים, כי נקhalו המון עם בפעם
שניה ורצו לשלול את היהודים. וכאשר יאו שאמת הדבר נפל פחד היהודים על
העם ביום שנקברו שני הרוגים קדושים הלכו כמעט מאה אלפים איש אחד המיטה,
ואין פוצה פה ומצפצף. — ברוך ה' אשר לא הסיר חסדו ואמתו מעמו ישראל.
וכל המעשה הזה נדפס בספר זכרונות מרת גליקל האמלן דף 284 וזכרונות ר'
זנוויל ב"ר מאור העקשר הנדפס בסוף הזכרונות מרת גליקל האמלן, וגם
Schudt דף 207 ואני הדפסתי כל המעשה בלשון אושנזו במכתב העתים Je-
schurim משנת 1903 ור' אברהם קדוש הובא לקבר ביום כ"ב מנחם שנת תמ"ח
ונקבר בקענינגשטראסע No. 899 נוסח המצבה נדפסה בספר של דאקטאר גינזוואלד
והרוצח נידון למותה המורה, ונהרג בפדחסיא כדי שישמע העם ולא יזדו עוד נגד
היהודים, כאשר הודיעו והכריזו ברבים על פי פקודת אנשי זענאטי כי אנשי עצה
בהמבורג אנשי חסד ואמת היו. —

8) הר"ר חיים האמיל בעלה של מרת גליקל האמיל בהמבורג

ר' חיים האמיל בנו של החסיד מהר"ר יוסף האמיל בן בנו של הרב
ר' שמואל שטוטקארט נתגדל על ידי התורה ויראה כל אחיו היו לומדים מופלים
שלמדו בישיבות דפולין, אחיו ר' שמואל היה אב"ד דק"ק הילדעסהיים וכאשר הגיע
לימי שמונה עשה לחופה התקשר עם בת גילו מרת גליקל בת ר' ליב פינקעוילע
מהמבורג, שנה ראשונה אחר החתונה ישב כהאמיל אצל אביו ואח"כ נסע עם אשתו
להמבורג ושם התחיל מיטא ומתן עם אבנים טובים, והצליח מאד בכל מעשיו והשיג
עשיית גדול, וכאשר רצה לו שמיט הצלחה לא הלך אחר גדולות ולא דרך כבוד
דך עשה צדקה והסד בסתר כאשר כתבה אשתו בזכרונות מרת גליקל האמיל דף
96 וז"ל, דער מז טוב האט קיין דמיון געהאבט, אונד איסט כל ימיו נאך קיין
מנהגות שבעולם געשטאנדען, אדריכה זיך דאפאן מונע געוועזען, לקצד ער איסט
איין רעכטער אויסבונד איינעס פראממען יהודי געוועזען, איין עניו וסבלן, תפלתו
היה בכונה ובדמעות שליש באחד מהולי רבנים, ואפילו נותנים לו ממון הרבה לא
הפסיק בתפלתו כאשר כתבה בזכרונות דף 70 ובאמת פעם אחת וואס פערזיימיט
דאס כמה מאות הויך געהאבט, אבער ער האט אלעס ניכט געאכטעט אונד זיינעם
נאטטע זא טריי געדינט אונד פלייסני אנגערופען אונד האט איהם כפלי כפלים
איינגעבראכט שנאמר בטחו בה' והי' ה' מבטחו כו' — כל ימיו התענה יום ב' והי',
והנה כל קדושת ימי חייו הלא כתובים בארכיב בזכרונות ישכתבן אשתו הכמנית
ועדקת המפורסמת מרת גליקל האמיל, וכל כונת ותכלית הזכרונות אשר חקקה על
ספר היתה דך למען הקים ישם וזכרון בעלה ומעשיו הטובים לבניה כאשר כתבה

נטמן צננת המן — צנא מלא דרובשא — בקי בתלמוד
 רבינא ורב אשי — מקביאל ורב פעלים — תמיד
 יושב אוהלים — ונד אלוקים בבה — בעשרים ושבעה
 להודיש הראשון כדאשון — ושמואל יסב עם אבותיו
 היה מוהר"ד שמואל בן מוהר"ד היום ועליקמן ז"ל אב"ד
 דק"ק גאטלר נפטר . . . בשנת תמוז.

ה' הכדוש ה' אברהם מעיין. אם עובר אדם בבית הקברות הקעניגשטיאסע

באלטנא וואה ציון אחד אבן גדול עומד לבדו על
 יד הדרך, כאילו יקרא לעובר, ואומר: פה עמוד! וראה ה' יבקש את הנדרף, ולפני
 עינו לא נסתר דבר — ה' אברהם מעין היה איש ישר וכשר, וראה ה' הנהגה
 מיניע כפיו. אשתו ראשונה היתה בת התורני מהוד"ד לוב הערפורט, אחות אשתו
 של החכם השלם מהוד"ד שניאל גוהל דעקסער, ואשתו השנייה היתה בתו של
 הפנס מיה' ה' אליהו הכהן בני של האב"ד הראשון דק"ק אלטנא מהוד"ד דוד בין
 — ויהי בשנת תמ"ד לב"ק באסרו חג של סוכות הלך ה' אברהם לבקש טרף לביתו
 עם מעות בידו לקנות או להחליף כלי כסף וזהב כמנהגי תמיד, ולעת מנחה ערב
 לא שב אל ביתו ותהרד אשתו מאד, כי היה רגיל תמיד לבא לפני תפלת מנחה
 ללמד שיעורו ולהתפלל בעיבור, ותמקין עד הלילה וירא כי אין איש והרימה קולה
 בשבעיה ובמכירה, ומיד הלכו בולם לשאול ולבקש את בעלה, אבל לא ראה אותו
 ולא ידע איש ממינו מאימה, וארבעה שנים היה נעלם מעין כל, והושב אשתו אלמנה
 חיי בצערך עם בניה הקטנים. —

בשנת תמ"ד ארבע בהמבורג מעשה מוצא בה, ישאיש החשוב וצעיר לימים הר"ר
 אהרן בר משה המבורגער הלך למשא ומתנו לקנות או להחליף כלי כסף
 וזהב ולא שב לביתו וכל התחבולות והדיוטות לידע מדוע ביש אהרן לבא ואנה הלך
 לא היציל, ואשה אחת חשמה וזכר לטוב מרת רבקה אייזשטוד, היתה אשת חיל
 וחכמנית, היא אמרה בלבבה, לא אהן מיניע לנפשי עד אשר אדע מה היה לאיש
 הנחמד והצדיק ה' אהרן המבורגער, ועל דיו שדחתה ושדללותה וודע הדבר שרשע
 אחד קם על ה' אהרן והרגו נפש, וגל כל המעות מידו, וכאשר חזר הרוצה שכלתה
 אליו הדעה ביה לאלטנא לטוב להרבות בספירת, אבל אישי המלחמה תפסו אותו
 ונתנו בבית האסורים באלטנא, והרוצה בחיט הכל ואמר בעיות מצה שהכל שקר, רק
 החודים שונאים אותו רצו להעלות עליו, ואשה רבקה הנ"ל לא נזה ולא שקטה
 והלכה אל העצה וענאט בהמבורג, ולקחה עמה אשה בעלי מלחמה לדרוש ולהפיש
 בביתו של הנחפס, והנה מצאו את הח"ד ה' אהרן תחת מפתח הבית מלא פצעים
 ומכות. —

והערב יב והפוחים ודקים בהמבורג כאשר שמעו שבטביל יהודי חשוד ותפסו את
 הנחשד, כאו גדודים גדודים ורצו לטלול ולנפול על היהודים, והויש אם לא
 מצאו את הח"ד, אבל הקב"ה עשה חסד עם עמי ישראל שצנאו מיד את הח"ד,
 ואחד ישעיהו האב"ד-עודענט באלטנא קיטית עם הנחשד, הודה שהוא חסיד את
 ה' אהרן לבא לביתו לקנות ממנו כלי כסף ואיש ושם נפל עליו השודד והרגו, וכאשר
 ראו המון עם שצנאו הח"ד ושמעו כי הנחשד הודה על חטאו או הלכו בפשו נפש
 לביתו, וכמעט ישישים אלפים ממנו העם קבצו בהרבות העית היתה מהימה גדולה

4) הר"ר מנחם ציון גבאיטש — דיין דק"ק המבורג ואלטונא הרב הנאון

הזה היה תלמידו של הרח"ג ר' משה ר' מענדלש ר"מ ואב"ד דק"ק קראקא בשנת תכ"ב היה ר' מנחם ציון רב"ד בק"ק ווארסלב ואח"כ נבחר לשבת בבית דין הגדול דק"ק קראקא עד שנת תל"ב. ומשם נתקבל במדינת אשכנז לרב ומורה צדק, עד שבא לאלטונא ונבחר לרב"ד בימי הרח"ג ר' הלל אשכנזי בעהמ"ה בית הלל. בשנת תל"ז הדפיס את ספרו נחמת ציון כ"ב הדשות ליציאת מצרים ולמועדים וימים טובים והסמינו עליו רבנן דארבע ארצות. והרב הג' מנחם מענדל בעהמ"ה שו"ת צמח צדק הפליג בשבחיו כאחד מגדולי הדור.

בדבריו הימים נעטיכטע ד"ר שטאטש אלטונא פאן Ludolf Schmidt נרשם הרב ר' מנחם ציון גבאיטש ל"ב דג"ק וזה טעות. ונפטר יום י"א אייר שנת תל"ט נקבר בקעניגשטראסע No. 961 נוסח מצבתו כבר הדפסתי בספר עין אבות ונדפסה ג"כ באגודת פרחים מוזיקטאור.

5) הר"ר אנשיל מעזריטש דיין דקהל אלטונא ורב מורה לקהל

אשכנזים דק"ק המבורג. לפי השעתי באו מגולי פולין גם מק"ק מעזריטש איזה לומדים ונתיישבו כאן כי מצאתי בבית הקברות דאלטונא וגם באשטטנען ובוונדסבעק נקברים לומדים מק"ק מעזריטש. והרב ר' אנשיל היה רב ומורה לקהל אשכנזים דק"ק המבורג כאשר הביא דאקטאר גרינוואלד בספרו פארטוגיוען גרעבער דף 41 הו"ן ממעמערבוך שגירשם שמו לדיין לא מצאתי ממנו יותר בפנקסי דקהלתנו ונקבר בקעניגשטראסע No. 1066 זה נוסח המצבה :

פה נטמן — נבון וחכם כדומן יסוד עולמן — לחיי עולם הבא מזימן — הרוף שינא שרנא ובוצינא — דיין המצוין בר אבהון ואוריין — משקה מים לצמאון — אהון וגאון האלוף כמיהר"ר אנשיל ממעזריטש הלך לעולמו ביום ה' אלול שנת תמ"ד לפ"ק. בזכרונות מרת גליקל האמלן דף 118 הביאה ר' אשר דיין שהיה מבורר מצד בעלה — בק"ק וואנדסבעק נקבר הזקן והישיש כהר"ר בנימין וואלף אשכנזי מלמד מק"ק מעזריטש נפטר ה' אדר שנת תפ"ב — באשטטנען No. 2988 נקבר אלוף בתורה התורני מהור"ר יהוד' ליב בן הרב מהור"ד צבי הירש אב"ד דק"ק מעזריטש נפטר יום א' י"א אייר תק"ז.

6) הר"ר שמואל בן הררהג היים זעליגמאן קאצנשטיין. יושב

בהמד"ר בק"ק אלטונא הר' שמואל בן הרב הנאון ר' היים זעליגמאן אב"ד דק"ק נאשיל הרבין תורה בקהלתנו בימי הרח"ג ר' הלל אשכנזי. ההזה הוא שנמצא על מצבת ר' שמואל : „בקי בתלמוד רבינא ורב אשי" לא נמצא עוד אלא על מצבת הרב ר' שמשון הסוד הנקבר באשטטנען. מזה נראה גדול מעלת ר' שמואל. נקבר בקעניגשטראסע אלטונא No. 1003 זה נוסח המצבה :

האלכסיסמאט מאיך כתב נכדו בהקדמת ספרו מרומי שמה. והרב ר' שמחה לויצקר
נפטר בשנת תתיז ונקבר בקענישטראסע אלטונא וזה נוסח המצבה No. 1101

בתר תורה — נוה ישאנן וסתר יתלונן — צורבא מרבנן
אוריין בר אוריין — הוא הדיין המצויין כמהור"ר שמחה
בן כמהור"ר ישיש"ר מק"ק ווילנא — עמוד לקין
הימין נפטר יום א' להודיש תמוז שנת תתיז להיים
לפי"ק — מנוחה ושמהה לאיש מת — והוא חי וזן
ועוד בחיים מנתו וחבלו — ואם מת לדורו לקין יעמוד
חי — וישמה כשכור יקה פעלו. —

2) הר"ר שלמה מינין סג"ל דיין דק"ק אלטונא. גם הדיין וזה היה
מנדולי ק"ק ווילנא
גריסם זכרנו במעמארבוק דקהלתנו וכפי הנראה מחברו של המצבה היה בעל
המקובל. נקבר בקענישטראסע אלטונא No 1100 זה נוסח המצבה :

פה נטמן ונקבר אלוף המסובל והמקובל ספרא ודיינא
דק"ק ווילנא מהור"ר שלמה בן צבי הירש מינין סג"ל
תנצב"ה ושהק חיים לכל ישראל ביום ג' ר"ה תמוז שנת
תל"א. ומונה אצל הדיין ר' שמחה לויצקר.

3) שורה אחת בבית הקברות דקענישטראסע נקבר החכם התורני ר' אישר מנדלי
ווילנא. ובמנוחה בבית הכנסת הגדולה דק"ק אלטונא נישמים שמות הנשים המנוחם
מעזת לקנת המנוחה ובתוכם גם ר' אנשיל אישר מוילנא. זה נוסח המצבה No. 1138

פה נטמן אבהן ובר אוריין חכם המצויין מהור"ר אישר
בן נחיר יהודי ליב ז"ל מהגולים דק"ק ווילנא נפטר ביום
כ"א אלול שנת תכ"א.

3) הר"ר דוד בן מהור"ר יהודה דיין דק"ק אלטונא. מהדיין הזה לא
מצאתי שום דבר
בפנקסי דקהלתנו רק במעמארבוק. נישם שמי לדיין דקהלת. אבל משפחתו מתיחסים
אחיינו בכמה מקומות. וכנראה היה אחי של הרב הגדול מהור"ר שמעון אב"ד דק"ק
פראג. שעל המצבה של אשת ר' משה זינער ממערש וזען המנוחה אצל ר' דוד
דיין נכתב: בת האלוף המנוחם מהור"ר דוד דיין אחיו של הגאון אב"ד דק"ק פראג
— ור' דוד נפטר בשנת תליז ונקבר בקענישטראסע אלטונא No. 1148 זה
נוסח המצבה :

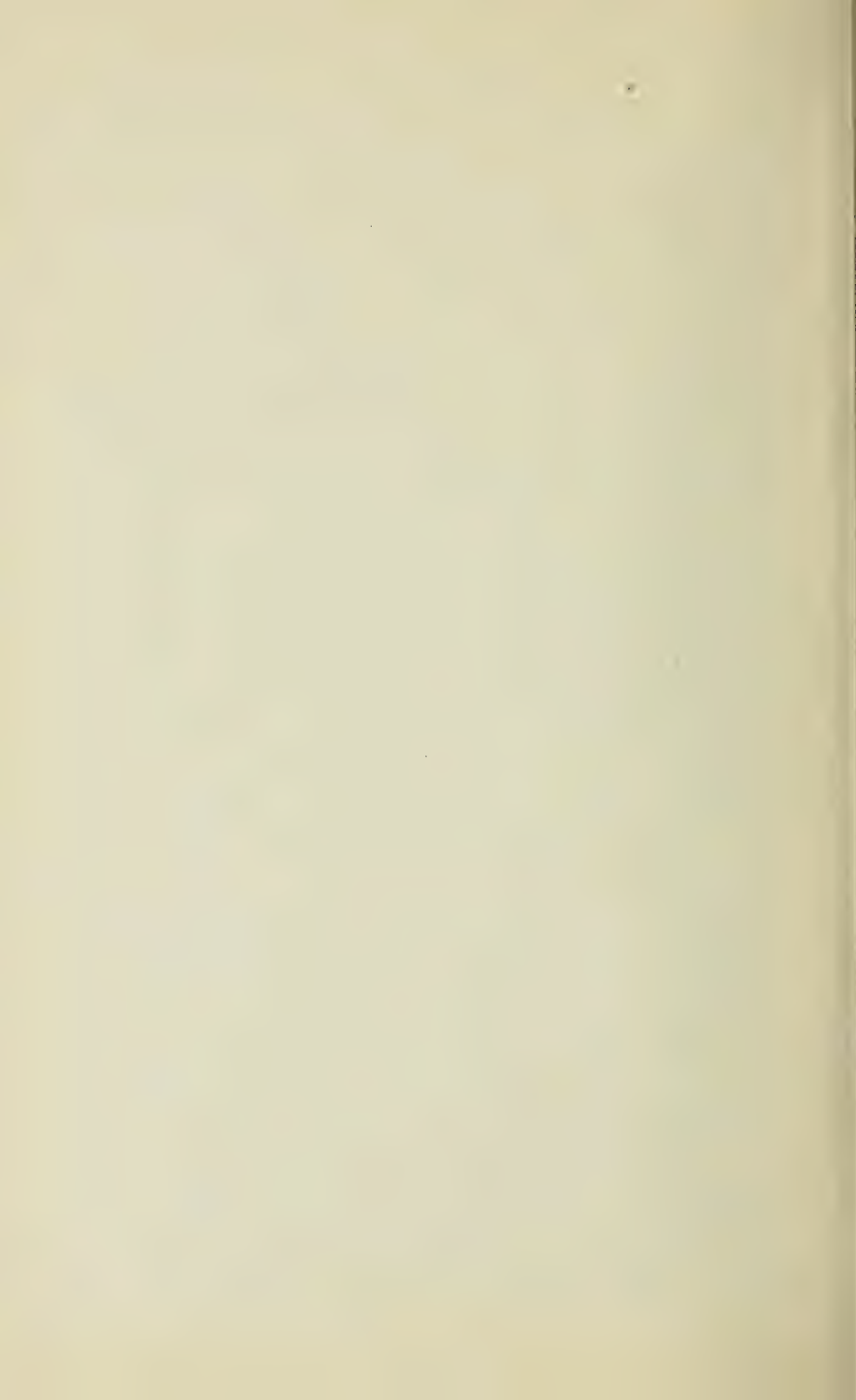
זה ציון מצודת קבורת דוד עד היום הזה — הלא זה
דוד אשר יענו לו בהספד כי הוא זה דיין המצויין איה
עניו ואיה חסיד — הנמצא כזה איש אלוקים החכם
השלם כמהור"ר דוד בן מהור"ר יהודה מזה בן מזה —
השלום ימיו למדת שבוע במוצאי שבת והנוכה בי"ע הזה
— ביום ג' טבת ונקבר למחרתו שנת תליז לפ"ק.

1) הר"ר שמחה לויצקר דיין דקהל אלטונא והמבורג. דיין

הראשון

שנרשם וזכינו במעמא-רבך דקהלתנו וגם נמצא מצבתו העתוקה בבית מועד לכל הי בקעניגשטראסע באלטונא. הוא הרב הדיין ר' שמחה בן כמוהר"ר יששכר לויצקר מק"ק ווילנא. והנה ידוע שהרבה גדולים בתורה ממדינת פולין וליטו ברחו בשנת ת"ח ות"ט מפני הרב המס המציק באגדאן המילינצקי. כאשר הבאתי בחלק הראשון מספרי אצל הרב בית הלל. אבל גם בשנת ת"ד ות"ו גלו כמה גדולי ק"ק ווילנא ובתוכם כפי השערות החכם שמואל פין בקריה נאמנה הרב הגאון ר' משה רבקש בעל באר הגולה והגאון בעל יערי אפרים והגאון בעל הש"ך ודומיהם. ובאותו הפרק באו לשמבורג אלטונא כמה פליטי ווילנא ומצאו כאן מקום מנוחה — כאשר הובא בזכרונות מרת גליק האמלן בדף 36. וכאשר באו פליטי ווילנא ונתישבו בהמבורג היו הרבה מהם חולים וחלישים מאד מהמת טרדות וטריות הדרך וצרות הזמן ואביה של מרת גליקל האמלן לקח בביתו עשרה חולים ויכלכל אותם וירפאם כו' — וגם היעבין במגלת ספר דף 5 הביא גזירת המיל. וכתב וק"ק ווילנא המהוללה והעדינה נדרה מקנה, אחרי שהיתה יושבת בטח ושאנן ועשירה מאד ולכן בכל מקום שהגיעו לשם בנוסם ושרטולם בארץ אשכנז והמדינות הכמני ווילנא היו נחשבים מאד כו' ובתוך הגולים הבאים להמבורג היה גם הדיין דק"ק ווילנא מהר"ר שמחה לויצקר ונתקבל בק"ק אלטונא למורה הוראה כאשר נראה ממה שכתב הרב בית הלל בספרו ביורה דעה סי' ר"א וז"ל: „ומה שהפליג הגאון מהר"ק שפיטש המנהג לעשות מקואות מן הגנות בכל ישראל. הנה אדרכה כבר פשוט המנהג שלא לעשות מן הגנות על ידי נשמים ולא ראיתי בשום מקום בפולין וליטו וגם באשכנז לא שמעתי שיש בשום מקום לעשות מקואות ע"י נשמים אך בק"ק המבורג נהגין בן לעשות ע"י נשמים. ובאמת כשהיו שם אביד ור"מ כמה שנים נדרישתי וחקרתי שם על ידי מי נתיסד מנהג זה והגידו לי שאיזה לומדים ישבאו מן הגולה ק"ק ווילנא בשנת תט"ו לפ"ק באו לק"ק המבורג וקבעו מנהג זה ואני לא מחיתי במנהג זה מהמת ישכר נהני כמה שנים קודם שבאתי לשם ואמרת מאחר שנהגו בן לא אבטל מנהגם כדי שלא להוציא לע"ז על בנים ובנות שנולדו עד הנה.

גם הרב הגדול הגביר ר' וואלף נכדו של רבינו הרמ"א והזננו של הגאון בעל הש"ך הוא יצא מווילנא עם הגולים ונתישב בהמבורג (בעבודת הגרשוני שאלה ק"ה) כתב המחבר להגאון שכתו כהן בעהמ"ה הש"ך מנדע למכ"ת לחיו שבא לידי מה שכתב מכ"ת להמבורג לחמו הקצין יצ"ו — והרב ר' וואלף היה אח"כ דיין בק"ק

מבוא

— 4 —

אתה קורא נכבד, אם תמצא איזה שניה או טעות הודיעני נא ואודיעך.
ויען שלא הייתי במקום הדפוס נפלו איזה טעותים אשר בקל יראה
הרואה שטעות הדפוס הם, ורובם רשמתי בסוף הספר. והדן
את חברו לבקש זכות נדון מן השמים לטוב ולזכות.

אלטונא בחודש אייר שנת תרס"ו לפ"ק

הק' יהוקאל דוקקעס

יושב בהמדר"ש דקלו"ו באלטונא.

מבוא

— 3 —

בהמבורג אלטונא, שמהן תצא תורה לבני הקהלה, ולאותם אנשים בוני בית לה"י אף שלא היו לומדים, עשיתי זכרון בספרי והבאתי תולדותם ונוסחת מצבותם. גם להרבנים אשר לא ישבו בני"ק, אבל מצאו מקום מנוחתם כאן, דרשתי וחקרתי אחריהם, מה לך פה ומי לך פה כי הצבת לך פה קבר, והוצאתי לאור משפטים ושייכותם בני"ק. אבל מהרבנים קהל ספרדים, אשר בתוכם כמה נאונים גדולי הדור, לא הבאתי בחלק זה תולדותם, ולכן לא כתבתי נ"כ תולדות המליץ המפורסם נפתלי הירץ וויזל, שגם הוא נקבר בחלקת השדה הספרדים.

ואעיר כאן מדוע נקראו איזה מהדיינים דייני אלטונא המבורג ואחרים חותמים את עצמם דייני דהמבורג אלטונא או דייני המבורג וואנדסבעק וכדומה, ואברר לך כאן הענין. בהמבורג ישבו שלש כתות מאחינו בני ישראל. כת אחת היתה לה הזקת הקהלה בהמבורג ואנשי אותה הכת הלכו להתפלל בבית הכנסת בשטיינעוועג No 75 אשר נבנה בשנת ת"יד לפ"ק ונתנדל בשנת תק"ל לפ"ק ובית הקברות היה להם באטענעוועג הנקנה בשנת תכ"ו לפ"ק ואח"כ משנת תקע"ב ואילך גם בקעניגשטראסע בחלק מיוחד להמבורג. כת שני" היתה לה הזקת הקהלה באלטונא, והתפללו בבית הכנסת עלבשטראסע והובאו לב"ה הקברות באלטונא קעניגשטראסע שנמנה בשנת שע"א לפ"ק. ואח"כ בנינדל שנקנה בשנת תנ"ג. וכת שלישית היתה לה הזקת הקהלה בוונדסבעק והתפללו בבית הכנסת המונה בקצה דריטע פעטער ועלבשטראסע הנקנה בשנת תפ"ט, ואנשי אותה הכת נקברים בוונדסבעק. לכל כת וכת היה לה דיון מיוחד שהורה הוראה באסור והיתר ומקום מושבו היה בהמבורג. מלבד זה ישבו באלטונא וונדסבעק איזה דיינים, שתי פעמים בשבוע באו דיינים מהמבורג בחזור הלילה לישב בבית דין באלטונא. לפ"ק ישבו כסאות למישפט גם בהמבורג בחדר הקהלה אותם הדיינים שישבו בהמבורג ובאו לב"ד לאלטונא נקראו דייני המבורג אלטונא או דייני המבורג וונדסבעק או דייני דניק, והויסבים באלטונא או ונדסבעק חותמים דייני דניק אלטונא המבורג או ונדסבעק המבורג. אף לאחר הפרד המבורג מאלטונא בשנת תכ"ע העיר, באו איזה דיינים מהמבורג לישב בבית דין באלטונא.

מבוא

— 2 —

ולא קריא בני המבורג אומרים לבני אלטונא בשלכם היא הלקת השרה ואחוזת בית הקברות ובני אלטונא אימרים לא לנו לבד מוטל החוב לבנות ולקיים את בית הקברות אשר גם הרבה מאבותיכם בני המבורג שוכבים שם, ובין כך נשארו המצבות בלי תקומה ותיקון והאותיות של המצבות נמחקו ואין זכר לראשונים. כשראיתי זאת אמרתי אותם הצדיקים אשר כהרו אוה למושב להם, ובעלם אנו הוסים ומזכותם אנו נהנים וביחוסם אנו מיחסים לא יאבד זכרם ממנו, ונמרתי בלבי לכתוב זכרונם על הספר ולהתמם, והעתקתי המצבות „באהבה רבה“ למען יעמדו ימים רבים.

בחלק שני זה מספרי אוה למושב השתדלתי לאסוף זכרונות הגאונים החסידים והחכמים אשר האירו על יושבי ג'ק מאז היותם באגודה אחת עד אהרית היממ האלה, דיינים מומחים יושבי בתי מדרשות, או שאר לומדים מופלגים אשר היו והרביצו תורה בניק וחברו ספרים או הובאו בספרים אחרים.

הן במשך זמן שלש מאות שנה נתקבצו בקהלות אלה כ"כ רבנים ודיינים חכמים ונבונים, דרשנים ופייטנים חוקרים ופילאזאפען, אשר לא נמצאת עוד קהלה במדינת איטבנו אשר אומרת כמוך המבורג אלטונא כמוני, בפרט בתחילת מאה הששית היה דור דעה, ממש היו ג' ערים מלאות חכמים וסופרים. מלבד הרבנים הגאונים אריות התורה, ומלבד הדיינים המצויינים כהלכה היו כמה בעלי בתים קצינים לימדים מופלגים שהבירו ספרים בשמיעותתא ואנדתא, ותולדות אותן אנשים ציינתי בספרי, ופעמים אגב נרירה והזכרתי בתוך הדברים שמות אנשים מפורסמים כדורים בצדקתם והסידותם. ברכה גדולה לדורות הבאים הניחו אהריהם אותם רוזנים ואלופים אשר יסדו בתי מדרשות בהמבורג אלטונא. הם הבינו את הילוך הזמנים וראו שברבות העתים התורה אולת ומדלדלת, ואין דורשה וחוקרה לכן אמרו לנפשותם זה יהיה חלקך מכל עמלך שתעמול תחת השמיט שתעשה מקום מצב ומעמד טוב לתורה וללומדיה, יגדלו נדר גדול לאלוקים ויסדו ובנו בית גדול שמנדלים בו תורה ותפלה הן הן הקלוייזען

מבוא

— 1 —

כתוב בתורה (דברים לב) «זכור ימות עולם בניו שנות דור ודור» ושנוי בנביאים (ישעיהו מא) «מי פעל ועשה קורא דורות מראש» ומשולש בכתובים (איוב ה) «כי שאל נא לדור ראשון וזמן לחקר אבותם» מכל אלו הכתובים איכא למדרש, שמצוה עלינו לספר ביציאת הצדיקים לפעלם, ולעבודתם עבודת בוראם, ולחקור אחר דורות הראשונים, לידע מעשיהם והנהגתם ולהודיע לדור אחרון מה ראו האבות בימי הולדם, ומה הגיע עליהם בימי הבלם, ומה ששמענו ידעם ואבותנו ספרו לנו לא נכחד מכנינו, למען ידעון דור אחרון בנים יקומו להם כמה מסרו נפשם דורות העוברים להקים ולקיים אמונתנו ותורתנו. והקיומה ומעשה אבות תהיה סימן לבנים.

תועלת מספור קורות ימי חי גדולי ישראל והנהגתם מכוונת בהרבה ספרים, והרב בעל שלשלת הקבלה ה"י גדליה בן יהיא הביא בהקדמה כמה טעמים, ואחד מהם להעיר בזה קנאת סופרים ולהלהיב תשוקת הקורא להרבות הכמה, כי יראו שלשלת גדולה וחסו חמיוס המה הנבזים אשר מעולם אנשי השם, ואהיהם בפיהם ירצו סלה לצאת בעקביהם.

מלבד זה מגיע נחת רוח להצדיקים שזכבי בתי חומר, כשמוכרים עליהם מעשיהם הטובים, ותורתם אשר הרביצו בקרב עם, וזכות הרבים תלוי בהם. ולזה כוונו חכמי התלמוד בהזכירם מעשי הצדיקים.

... כן בהרתי אף אני את דרכי ועשיתי מלאכתו זו הלך שני מטערי **אזה רמז** שבפראות לחכמה העיקרת חכמת ההירה ימי הקיץ בעת שבני אדם הולכים בשדות ובננות הלכתי גם אני בשדה שוכני עפר דקחלתנו ועברתי בעמק הבכא וראיתי אבני קודש אשר תשתפכה לארץ ועל הובם עלו בהם קימשונים, וכסה עליהם חוללים, בפרט כבחק הישן הקענימשטראסע, וגדלים דברי הכזיל שאביו קודרא דבי שיתפילא המיטא

ספר
חכמי אהו*

חלק שני מס' אוה למושב

כולל

תולדות וניסח מצבות הדיינים, ויושבי בתי מדרשות ומחברי
ספרים, פילאזאפען ופייטנים
שישבו או מצאו מקום מנוחתם בשלש קהלות
אלטונא האמבורג וואנדסבעק.

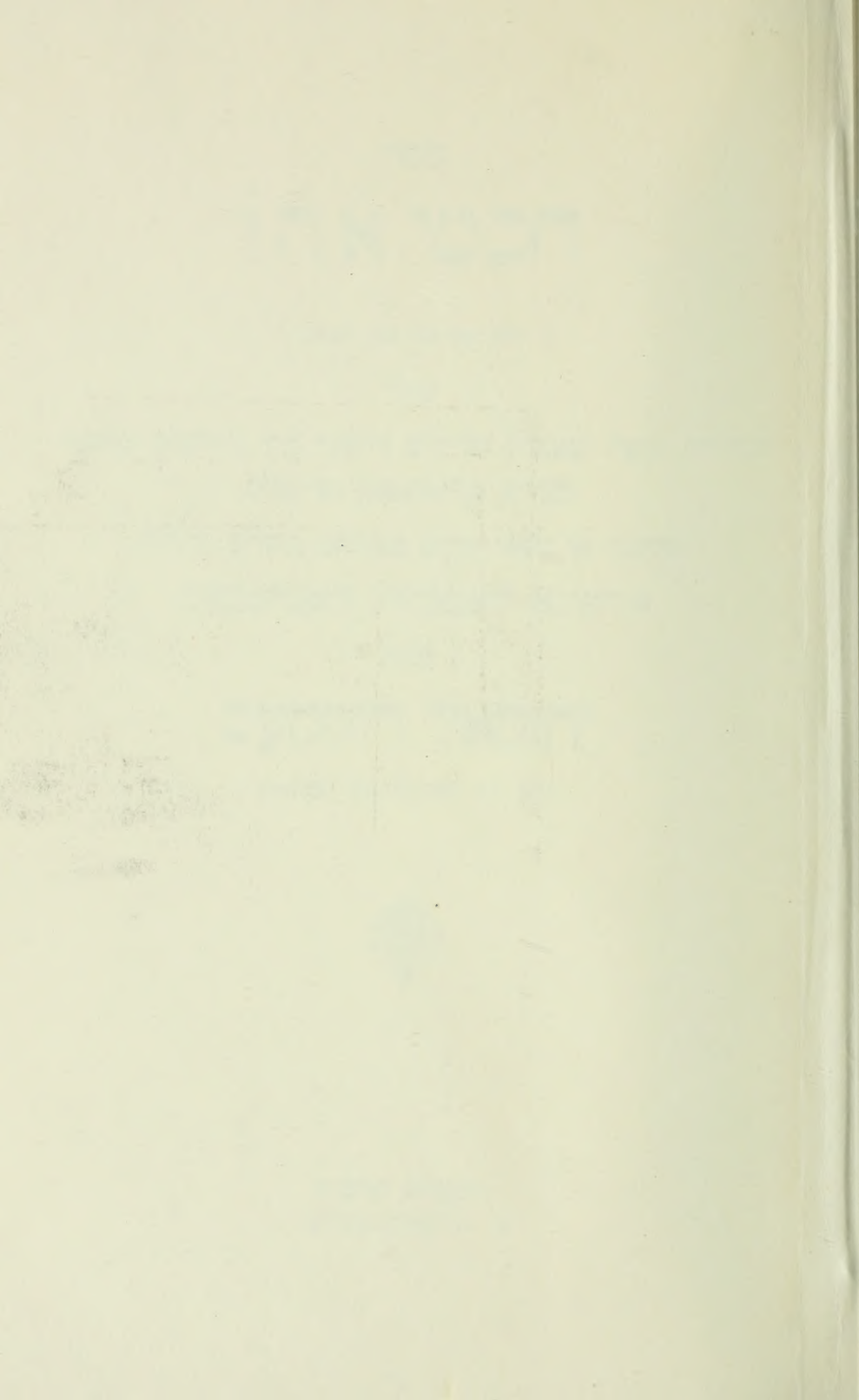
מאת

יחזקאל דוקקעם

יושב בית הטרדש קלויז באלטונא

המבורג תרס"ח
א. גאלדשמידט פערלאג.

BM
750
D81

Duckesz, Eduard
Hakhme AHV

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 29 05 02 019 2